

*„Egyértelmű, hogy a cigányok nem
tekinthetők nemzetiségnek.”*

Cigánypolitika dokumentumokban
1956–1989

*„Egyértelmű, hogy a cigányok nem
tekinthetők nemzetiségnek.”*

CIGÁNYPOLITIKA
DOKUMENTUMOKBAN
1956–1989

Szerkesztette
HAJNÁCZKY TAMÁS

Gondolat Kiadó
Budapest, 2015

A kötet megjelenését a Károli Gáspár Református Egyetem, a Magyarországi Református Egyház és az MRE Zsinati Hivatal Missziói Iroda támogatta.

A Szerző a kézirat megírása során a Nemzeti Kulturális Alap alkotói támogatásában részesült.

A kötet megjelenését az SKC-Consulting Kft. és a Nemzetközi Lean Szigma Szövetség támogatta.

Lektorálta
Dr. Cserti Csapó Tibor
egyetemi docens
PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék
(A főcím idézet Kádár Jánostól, 1961. június 20.)

© Hajnáczy Tamás, 2015
Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

www.gondolatkiado.hu
gondolatkiado.blog.hu
facebook.com/gondolatkiado
twitter.com/gondolatkiado

A kiadásért felel Bácskai István
Műszaki szerkesztő Pintér László
Tördelés Manutius Stúdió

ISBN 978-963-693-644-0

TARTALOM

ELŐSZÓ	13
BEVEZETÉS	17
A pártállam cigánypolitikája – A szektorális cigánypolitikától	
a kényszerasszimilációs cigánypolitika kritikájáig	19
<i>Szektorális cigánypolitika .....</i>	<i>19</i>
<i>Kényszerasszimilációs cigánypolitika .....</i>	<i>25</i>
<i>A kényszerasszimilációs cigánypolitika kritikája .....</i>	<i>42</i>
<i>Összegzés .....</i>	<i>48</i>
<i>Irodalom .....</i>	<i>49</i>
DOKUMENTUMOK 1956–1989	55
I. Az MDP KV Adminisztrációs Osztályának javaslata a Politikai Bizottság	
részére a magyarországi cigánykérdés rendezésére	
Budapest, 1956. április 9.	57
II. Pogány György és Bán Géza „A magyarországi cigányság helyzetéről”	
című kézírata	
Budapest, 1957. október	63
III/A A Művelődésügyi Minisztérium Közművelődési Főosztályának javaslata	
a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetségének létrehozására	
Budapest, 1957. augusztus 26.	92
III/B A Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetségének egyesületi alapszabálya	
Budapest, 1957. december	95
IV. Vendég Sándornak a magyarországi cigány lakosság között végzendő	
munka időszerű feladatai című előadása	
Budapest, 1959. november 13.	98
V/A Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság üléséről	
Budapest, 1961. június 20.	114

V/B Az MSZMP KB Politikai Bizottságának határozata a cigány lakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról Budapest, 1961. június 20.	117
VI/A Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság üléséről Budapest, 1963. március 5.	122
VI/B Az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztályának jelentése a Politikai Bizottságnak az MSZMP PB 1961. június 20-i, a cigány lakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról szóló határozatának végrehajtásáról Budapest, 1963. február 25.	124
VII/A Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság üléséről Budapest, 1963. november 12.	126
VII/B Az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztályának tervezet a cigánytelepeken élő lakosság lakáshelyzetének megjavítása tárgyában tett előterjesztése a Politikai Bizottság részére Budapest, 1963. október 28.	127
VIII/A Az Építészeti Minisztériumnak, a Művelődésügyi Minisztériumnak és a Pénzügyminisztériumnak a cigány- és más hasonló telepek felszámolása tárgyában tett előterjesztése a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányhoz Budapest, 1964. április 22.	131
VIII/B A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 2014/1964. számú határozata a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásáról Budapest, 1964. május 4.	134
VIII/C A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 3162/1964. sz. határozata a cigány- és más hasonló telepek felszámolásáról szóló 2014/1964 (V. 4.) Korm. számú határozat kiegészítéséről Budapest, 1964. április 29.	138
IX/A Jegyzőkönyv az Agitációs és Propaganda Bizottság üléséről Budapest, 1966. március 30.	142
IX/B Az MSZMP KB Kulturális Osztályának javaslata az Agitációs és Propaganda Bizottságnak „A cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról” szóló határozat módosítására Budapest, 1966. március 25.	134

IX/C Jegyzőkönyv az Agitációs és Propaganda Bizottság üléséről Budapest, 1966. április 13.	145
IX/D Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály vezetőjének feljegyzése Budapest, 1966. április 8.	147
X/A Az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztériumnak a szociális követelményeknek meg nem felelő telepeken élők lakáshelyzetének megjavítása tárgyában tett jelentése a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány részére Budapest, 1967. július 6.	149
X/B A Budapest Fővárosi Tanács VB Szervezési Osztály vezetőjének feljegyzése a Fővárosi Tanács VB elnöke részére a cigánylakosság helyzetének megjavítására vonatkozó párthatározat végrehajtásáról Budapest, 1967. augusztus 1.	158
X/C A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 2047/1967. számú határozata a szociális követelményeknek meg nem felelő telepeken élők lakáshelyzetének a megjavításáról Budapest, 1967. augusztus 8.	161
X/D A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 3254/1967. számú határozata a szociális követelményeknek meg nem felelő telepeken élők lakáshelyzetének megjavításáról szóló 2047/1967. (VIII. 8.) számú kormányhatározat kiegészítéséről Budapest, 1967. augusztus 3.	165
XI/A Jegyzőkönyv az Agitációs és Propaganda Bizottság üléséről Budapest, 1968. szeptember 10.	167
XI/B Tájékoztató jelentés a cigány lakosság helyzetének javításával kapcsolatos egyeb feladatok végrehajtásának tapasztalatairól Budapest, 1968. július 31.	169
XII/A Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság üléséről Budapest, 1968. október 15.	177
XII/B Az MSZMP KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztályának javaslata a Politikai Bizottságnak a cigány lakosság helyzetének megjavításával kapcsolatban tárcaközi koordinációs bizottság szervezésére Budapest, 1968. október 3.	179

XII/C A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 3347/1968. sz. határozata a cigány lakosság helyzetének megjavításával kapcsolatban Tárcaközi Koordinációs Bizottság létrehozásáról Budapest, 1968. október 18.	181
XIII/A Az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztériumnak jelentés a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásának eddigi munkálatairól és a IV. ötéves terv programjáról tárgyában tett előterjesztése a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányhoz Budapest, 1969. június 6.	183
XIII/B Budapest Főváros Tanács VB Városrendezési és Építészeti Osztályának a szociális követelményeknek meg nem felelő lakások folyamatos felszámolása tárgyában tett jelentése a Fővárosi Tanács VB elnöke részére Budapest, 1969. június 16.	195
XIII/C A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 2019/1969. számú határozata a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásáról Budapest, 1969. június 25.	197
XIV/A Jegyzőkönyv az Agitációs és Propaganda Bizottság üléséről Budapest, 1974. június 11.	200
XIV/B A cigány lakosság helyzetének javításával foglalkozó Tárcaközi Koordinációs Bizottság tájékoztató jelentése az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottsága részére a Magyarországon élő cigány lakosság helyzetéről Budapest, 1974. május 20.	204
XV/A Az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztériumnak és a Minisztertanács Tanácsi Hivatalának a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásának folytatására tárgyában tett javaslata a Minisztertanácsnak Budapest, 1975. november 12.	222
XV/B A Minisztertanács 3558/1975. számú határozata a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásának folytatásáról Budapest, 1975. december 4.	231
XVI/A A Tárcaközi Koordinációs Bizottság elnökének jelentése a Minisztertanácsnak a cigány lakosság helyzetét érintő határozatok végrehajtásáról Budapest, 1976. május 13.	235

XVI/B A Minisztertanács 3280/1976. számú határozata a cigány lakosság helyzetének javításáról és gyorsabb ütemű társadalmi beilleszkedésének elősegítéséről Budapest, 1976. június 3.	245
XVII/A Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság üléséről Budapest, 1979. április 18.	251
XVII/B Az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályának jelentése a Politikai Bizottságnak a magyarországi cigány lakosság helyzetéről Budapest, 1979. április 18.	262
XVIII/A A Tárcaközi Koordinációs Bizottság elnökének jelentése a Minisztertanácsnak a cigány lakosság helyzetéről, valamint ezzel kapcsolatban hozott korábbi határozatok végrehajtásáról Budapest, 1979. május 23.	272
XVIII/B A Minisztertanács 1016/1979. számú határozata a cigány lakosság helyzetének javításával kapcsolatos további feladatokról Budapest, 1979. július 12.	290
XVIII/C A Minisztertanács 3301/1979. sz. határozata a cigány lakosság helyzetének javításával kapcsolatos további feladatokról szóló 1016/1979. (VII. 12.) Mt. h. számú határozatának kiegészítéséről Budapest, 1979. június	293
XIX A Társadalomtudományi Koordinációs Bizottság ad hoc Munkacsoportjának a hazai cigányság helyzete és fejlődési távlatai című vitaanyaga Budapest, 1982. május 18.	297
XX/A Jegyzőkönyv az Agitációs és Propaganda Bizottság üléséről Budapest, 1984. október 2.	314
XX/B Az MSZMP KB Tudományos Közoktatási és Kulturális Osztályának jelentése a magyarországi cigány lakosság helyzetéről, javaslata az időszerű feladatokról Budapest, 1984. október 2.	316
XXI/A A Tárcaközi Koordinációs Bizottság elnökének előterjesztése a Minisztertanácshoz a cigány lakosság helyzetének javításával kapcsolatos időszerű feladatokról Budapest, 1985. július 5.	330

XXI/B A Minisztertanács 3223/1985. számú határozata a cigány lakosság helyzetének, életkörülményeinek javításával kapcsolatos időszerű feladatokról Budapest, 1985. július 18.	338
XXII/A Jegyzőkönyv az Agitációs és Propaganda Bizottság üléséről Budapest, 1986. június 10.	346
XXII/B A Művelődésügyi Minisztériumnak a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége megalakulásával kapcsolatos kérdésekről tárgyában tett tájékoztató jelentése az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottságának Budapest, 1986. május 16.	347
XXIII/A Jegyzőkönyv az Agitációs és Propaganda Bizottság üléséről Budapest, 1987. május 12.	358
XXIII/B Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának javaslata az Agitációs és Propaganda Bizottságnak új lap indítására Budapest, 1987. május 5.	359
XXIV/A Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság üléséről Budapest, 1988. november 15.	361
XXIV/B Az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályának javaslata a Politikai Bizottságnak a nemzetiségi törvény irányelveire Budapest, 1988. november 1.	363
Rövidítések jegyzéke	373
A forráskiadványhoz az alábbi tanulmányok teljesen, vagy részlegesen felhasználásra kerültek	375

SZ. T.-nak

ELŐSZÓ

1986-ban Mezey Barna szerkesztésében jelent meg a Kossuth Könyvkiadónál *A magyarországi cigánykérdés dokumentumokban 1422–1985* című forráskiadvány, mely tudományos célzattal elsőként közölte a legfontosabb forrásokat a pártállam cigánypolitikájából.¹ A kötet többek között az adott időszakban nyilvánosságra hozott a MSZMP KB Politikai Bizottságának határozatait (Vass – Ságvári 1973; Vass 1983), az Agitációs és Propaganda Bizottság állásfoglalásait (Vass 1974; Vass 1978; Vass 1988) és a Minisztertanács propaganda célzattal kiadott határozatát (Törvények... 1980) közölte. Az azóta eltelt időszakban a felsőbb szervek által kiadott források csak elvétve kerültek közlésre (Kozákné 2001; Balogh 2002; Feitl 2008; Kozáry 2008; Nagy 2011; Hajnáczy 2014),² vagy egy-egy megye [Szabolcs-Szatmár (Nagy 2010), Békés (Kereskényiné 2008), Borsod-Abaúj-Zemplén (Hajnáczy 2013)], város [Pécs (Füzes – Márfi 2003)] cigánysággal kapcsolatos forrásait tartalmazó kiadványban, forrásközlésben.

Hosszas kutatómunkát követően fogalmazódott meg egy forráskiadvány megjelentetésének a gondolata, mely kiegészítése, illetve folytatása lehet a Mezey Barna által szerkesztett munkának. A forráskiadványban a szocialista korszak legfontosabb cigánysággal kapcsolatos dokumentumaiból válogattam. A kötet szerkesztésénél a teljességre törekedtem, közlöm a többségükben már publikált párt dokumentumokat és a jórészt ismeretlen minisztertanácsi, valamint kormányhatározatokat is. Az imént említett iratanyagokat az MSZMP-határozatok, illetve állásfoglalások végrehajtására adták ki 3000-es kódszámmal, vagyis szigorúan bizalmas iratként.

A források publikálása nagy segítséget jelenthet a téma kutatóinak, illetve valamennyi érdeklődőnek a szocialista korszak cigánypolitikájának megismeréséhez, értelmezéséhez. Továbbá az egyetemi oktatásban is hasznos segédkönyv lehet. A minisztertanácsi, és kormányhatározatok előterjesztései elsődleges fontosságúak, mivel azok számos, az MSZMP KB PB-határozatokban, illetve APB-állásfoglalásokban nyilvánosságra nem hozott információt, ada-

¹ A forráskiadvány hiányosságairól Lásd bővebben: (Karsai – Soós 1987: 10; Nagy 1998: 11–12)

² A magyarországi cigánysággal kapcsolatos forrásfeltárásról kiváló összefoglalást nyújt Binder Máttyás a következő tanulmányában: (Binder 2014)

tot tartalmaznak. A határozatokhoz tartozó előterjesztések és jegyzőkönyvek betekintést engednek a pártállam felső vezetésének tényleges elképzeléseibe, emellett az azok mögött meghúzódó szándékokról, elgondolásokról és előítéletektől is tanúskodnak. A közölt források jelentős részét az adott korszakban titkos ügyiratnak minősítették eltitkolva a pártállam – karhatalmat sem nélkülöző – kényszerasszimilációs cigánypolitikáját. (Pl.: a 3254/1967. számú kormányhatározatát, lehetővé tette a cigánytelepi lakosság karhatalommal történő áttelepítését: „*Kivételes esetekben a rendőrség szervei a tanácsi szervek kérésére a telepi lakosok településen belüli vagy kívüli áttelepítéséhez, illetőleg visszatelepítéséhez bocsássonak karhatalmat rendelkezésre.*”³)

A forráskiadvány egy hosszabb bevezető tanulmányt követően, kronologikusan ismerteti a pártállam cigánypolitikájának legmeghatározóbb dokumentumait, sorszámmal, szerkesztett címmel, levéltári jelzetekkel ellátva. A dokumentumok nyelvezetén, stílusán nem változtattam, csak a helyesírási hibákat javítottam, kivéve a „cigány” szóval kapcsolatosakat (Pl.: „*cigánygyermek*”, „*cigányférfi*”, „*cigánycsoport*” „*cigánylakosság*”), mivel létezik olyan tudományos megközelítés, mely jelentőséget tulajdonít az egybe, vagy különírásnak (Balázs 2007; Forray – Hegedűs 2003: 140; Lajtai 2013: 137; Majtényi – Majtényi 2012: 17–18). A forráskiadvány használatát tartalom- és rövidítésjegyzék segíti.

Végezetül fontos leszögezni, hogy a közölt források a pártállam cigánysággal kapcsolatos döntéseit, intézkedéseit, meglátásait mutatják be, a cigányság történetébe csak részlegesen engednek betekintést. Ebből kifolyólag a forráskiadvány nem a cigányságról szól, hanem a hatalom cigánysághoz fűződő viszonyáról.⁴

a Szerkesztő

Budapest, 2015. október 31.

³ MNL OL XIX-A-83-b 3254/1967. (429. d.)

⁴ A korabeli források értelmezéséről Lásd bővebben: (Majtényi 2005; Majtényi 2008)

Irodalom

- Balogh Sándor (szerk.) (2002): *A magyar állam és a nemzetiségek. A magyarországi nemzetiségi kérdés történetének jogforrásai 1848–1993.* Budapest: Napvilág Kiadó.
- Binder Mátyás (2014): A romákkal kapcsolatos levéltári forrásfeltárás és forráskiadás Magyarországon. *Romológia*, 6–7. 64–78.
- Feitl István (2008): A cigányság ügye a napirendről lekerült. Előterjesztés az MDP Politikai Bizottsága számára 1956 áprilisából. *Múltunk*, 1. 257–272.
- Forray R. Katalin – Hegedűs T. András (2003): *Cigányok, iskola oktatáspolitikája.* Budapest, Oktatókutató Intézet – Új Mandátum Könyvkiadó.
- Füzes Miklós – Márfi Attila (szerk.) (2003): *Dokumentumok a pécsi cigányság történetéből 1959–1990.* Pécs, Baranya Megyei Levéltár.
- Hajnóczky Tamás (2013): Az 1961-es párthatározat margójára. Dokumentumok az MSZMP KB PB 1961. június 20-án kiadott határozatának Borsod-Abaúj-Zemplén megyei végrehajtásáról. *Múltunk*, 2013. 1. 237–272.
- Hajnóczky Tamás (2014): Titkos ügyiratok a pártállam cigánypolitikájából. *Romológia*, 6–7, 110–143.
- Karsai László – Soós István (1987): Cigányok, történelem, valóság. *Élet és Irodalom*, 19. 10.
- Kereskényiné Cseh Edit (szerk.) (2008): *Források a Békés megyei cigányság történetéhez.* Dokumentumok a Békés Megyei Levéltárból (1768–1987). Gyula, Békés Megyei Levéltár.
- Kozáry Andrea (2008): Jelentés „a cigány lakosság körében végzett rendőri munkáról”. *Múltunk*, 4. 265–274.
- Kozákné Keszei Veronika (2001): *Cigánypolitika Magyarországon.* Elmélet és gyakorlat az 1960-as évek elejétől a 90-es évekig. Szekszárd: Romológiai Kutatóintézet.
- Lajtai Mátyás (2013): Roma történelem másképp. *BUKSZ – Budapesti Könyvszemle*, 2. 134–139.
- Majtényi Balázs – Majtényi György: *Cigánykérdés Magyarországon 1945–2010.* Budapest: Libri Kiadó.
- Majtényi György (2005): Állami segítség vagy erőszakos asszimiláció? Az 1945 utáni roma történelem forrásairól és értelmezéséről. In: Márfi Attila (szerk.): *Cigánysors. A cigányság történeti múltja és jelene. I.* Pécs: Emberháza Alapítvány – Erdős Kamill Cigánymúzeum – Cigány Kulturális és Közművelődési Egyesület. 212–232.
- Majtényi György (2008): Diskurzusok és cigánypolitikák. Romák az államszocializmusban. *Kisebbségkutatás*, 3. 456–474.
- Nagy Pál (1998): *A magyarországi cigányok története a rendi társadalom korában.* Kaposvár: Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola.
- Nagy Pál (szerk.) (2010): „Ugyanolyanok, mint mindenki más ember.” Válogatás a Szabolcs-Szatmár megyei cigányság történetének forrásaiból (1951–1961). Nyíregyháza – Gödöllő: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár – Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar.

- Nagy Pál (szerk.) (2011): *Források a magyarországi cigányság történetéből (1758–1999)*. Gödöllő, Emberi Erőforrások Fejlesztése Alapítvány.
- Törvények... (1980): *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1979*. Budapest: KJK.
- Vass Henrik – Ságvári Ágnes (szerk.) (1973): *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956–1962*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
- Vass Henrik (szerk.) (1974): *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1967–1970*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
- Vass Henrik (szerk.) (1978): *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1971–1975*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
- Vass Henrik (szerk.) (1983): *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1975–1980*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
- Vass Henrik (szerk.) (1988): *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1980–1985*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.

BEVEZETÉS

A PÁRTÁLLAM CIGÁNYPOLITIKÁJA

A szektorális cigánypolitikától a kényszerasszimilációs cigánypolitika kritikájáig

Szektorális cigánypolitika

A második világháború lezárásával a magyarországi cigányság ugyan megmenekült a munkaszolgálat, valamint a koncentrációs táborok borzalmaitól (Karsai 1992, Bársony – Daróczi 2004), azonban a korábbi évtizedek kirekesztő gyakorlatától és elgondolásaitól korántsem szabadult meg. A földosztás során nagyrészt mellőzték a cigányságot (Bársony 2008: 229–231) a korabeli források szerint csupán töredékük, „az arra érdemes cigányok” juthattak szántóföldhöz vagy házhelyhez:

„A felszabadulás után a cigányság szociális, egészségügyi, kulturális helyzetének megjavítását célzó intézkedések egész sorozata indult be. Már ezek a hatósági intézkedések megkezdődtek a földosztás során, amikor több községben az arra érdemes cigányok közül többen házhelyhez, sőt két-három hold szántóföldhöz is lettek juttatva.” (Nagy 2010: 36–37)

Kálmán Andrásnak ugyan megjelent egy írása a Magyar Kommunista Párt elméleti folyóiratában „*A magyar cigányok problémája*” címmel és harciasan ki is állt a mellett, hogy „*a magyar demokrácia bele kell, hogy vágja a fejszéjét a cigánykérdés kemény fájába*”, azonban néma fülekre talált (Kálmán 1946). Ellenben a Népegészségügy című folyóirat hasábjain megindult egy vita a kérdést illetően, mely során többek amellet érveltek, hogy munkatáborba kéne a cigányságot kényszeríteni (Dupcsik 2009: 143–144). Ezen vélemény helyi szintű tanácsi jelentésekben is visszaköszönt még az 1950-es évek második felében is:

„Azokat a munkakerülő és csavargó életmódra hajlamos cigányokat, akik rontják a többieket is, könyörtelenül kényszermunkára elvinni. Ezt csak telepenként 2-3 egyénnel kellene megtenni évente rendszeresen 2–3 évig, egész biztosra vehető, hogy megváltozna a munkához való viszonyuk.” (Nagy 2015: 47)

A Magyar Dolgozók Pártja a hatalomra jutását követően több évnek kellett eltelnie csak ahhoz is, hogy kísérletet tegyen a cigányság helyzetének a megvitására. Az 1950-es évek első felében a magyarországi cigányság helyzete nagyrészt közegészségügyi, rendészeti és népművelési kérdéssé vált. Ebből kifolyólag a „cigánykérdés” megoldása az Egészségügyi Minisztérium, a Belügyminisztérium és Népművelési Minisztérium hatáskörébe került (Sághy 2008: 274).

Az 1950-es évektől kezdődően közegészségügyi okokra hivatkozva az ún. egészségügyi járőrök rendszeresen ellenőrizték a cigánytelepeket, mely során indokoltnak vélt esetekben kényszerfertőtlenítéseket hajtottak végre. A fürdetések során nagyrészt az egészségre ártalmas krezol szappant és a későbbiekben betiltott DDT-t alkalmaztak. A kényszermosdatások során rövid időn belül szembesültek a cigány lakosság hathatós ellenállásával, melynek megtörése érdekében a cigány lakosság köréből egészségügyi felelősöket neveztek ki, illetve a karhatalmat is segítségül hívták. 1955-től az Egészségügyi Minisztérium utasítása a kényszermosdatásokat megelőző jelleggel kötelezővé tette. Az utasítást követően a hatalom gépezete nagyobb fordulatszámmal kezdett el dübörögni (Bernáth–Polyák 2001), és a ZIL–130-as teherautók formájában gördült be a cigánytelepekre. A teherautók alvázára szerelték fel a DDA-2 fürdető-fertőtlenítő berendezést, amellyel nyáron óránként 140 fő, télen 90 fő fertőtlenítését tudták levezényelni (Sipos 1975: 56–57).

A kényszermosdatások nemcsak egészségkárosító hatásukról, hanem a karhatalmi beavatkozások során felmerülő fizikai erőszaktól sem mentes visszaélésektől váltak hírhedtté:

„A rendőrség meg a katonák kora hajnalban körülfogták a cigánytelepet, se ki se be. Felállítottak egy hatalmas sátrat, muszáj vót megfürdeni. (...) Aki nem akart, már kapott is a gumibottal.” (Bernát 2002: 45–46)

„Néha mire kiértek a rendőrök nem volt már csak kettő-három cigány, elmenekültek. Mikor legközelebb jöttek, a szökésér’ is agyba főbe verték őket, még az asszonyokat is.” (uo.: 92)

A kényszermosdatások talán legelgondolkodtatóbb kérdése az volt, hogy a hatalom miképpen tudta rávenni a cigány lakosság köréből kiválasztott tisztasági felelősöket arra, hogy olykor saját közösségük tagjait elárulva a pártállam szolgálatába álljanak:

„Megtanultam azt a hosszú évek alatt, hogy ha a vajdát meg tudom nyerni, és a vajda beszél velük, akkor mindent megtesznek. (...) Az aztán bottal is, meg lábfejjel is behajtotta őket, akik renitensek voltak. Ez bizony erőszak-szervezet volt.” (Bernáth–Polyák 2001: 42)

„A cigánybírónő meg csak kinevetett minket. Ő volt a nagyfőnök. Ilyen rendőrspicli volt, félték tőle a cigányok. Azt is megnyíratta, akibe nem volt tetű.” (Bernáth 2002: 71–72)

Belügyminisztérium 1953-ban előterjesztést nyújtott be a Magyar Dolgozók Pártja Politikai Bizottságának a személyi igazolványok bevezetéséről, melyet az illetékes szerv apróbb módosításokkal el is fogadott. A PB utasításának megfelelően a Minisztertanács határozatot fogalmazott meg a lakosság személyi igazolványokkal történő ellátásáról, és a feladat végrehajtását a belügyminiszterre bízta (Purcsi 2001: 26–29, 2004: 248–249). A minisztérium 1954-ben megkezdte a személyi igazolványok bevezetését, mellyel 1955-re már csak 40–50 ezer embert kellett ellátnia:

„Ezek jelentős része kóbor cigány (...) Azok a cigányok, akik megfelelő munkát és lakóhelyet igazolni nem tudnak, feltehetően bűncselekmények elkövetéséből tartják fenn magukat. (...) Javaslatunk, hogy ideiglenes személyi igazolványt adjunk ki részükre, egy évi érvényességi idővel.” (Purcsi 2004: 249)

Néhány nappal később a fenti sorok hatására határozat született a „kóbor cigányok” ideiglenes személyi igazolvánnyal való ellátásáról, melyek a rendes személyi igazolványtól „formájában és tartalmában” is eltértek (uo.: 251). Az ún. fekete személyi igazolványokat 1961-ben az általános személyi igazolvány csere alkalmával szüntették meg:

„A kóbor személyek részére rendszeresített BZ ideiglenes személyi igazolványok kicserélése még az év első negyedében megtörtént. Ezzel megszüntettük az állampolgárok ilyen vonatkozásban történő faji megkülönböztetését.” (uo.: 261)

A Népművelési Minisztérium az analfabetizmus felszámolása érdekében tanfolyamokat indított, melyek rövid időn belül kudarcba fulladtak, az érintettek lemorzsolódása, valamint a pedagógusok kilépése miatt. Ezt követően két hónapos tanfolyamokon írni-olvasni tudó cigányokat képeztek ki arra, hogy miként kell analfabétákat oktatni, azt remélve, hogy ezzel növelik a központilag megszervezett tanfolyamok hatékonyságát. Az újonnan képzett „tanárok” fel tudtak mutatni ugyan eredményeket, de néhány hónap után többnyire visszatértek eredeti foglalkozásukhoz. A Népművelési Minisztérium – a sorozatos kudarcok vagy a tényleges szándék hiánya következtében – 1953-at követően elhanyagolta az analfabéta tanfolyamok szervezését (Feitl 2008: 259–260).

Az MDP Politikai Bizottsága először 1956-ban tűzte napirendre a magyarországi cigány lakosság helyzetének a megvitatását, valamint a pártállam központi cigánypolitikájának a megalkotását. Azonban a PB végül törölte a napirendről a kérdést. A tisztánlátás érdekében az illetékes állami szervek beszámolót kértek a Népművelési Minisztériumtól és a BM Országos Rendőrkapitányságtól (uo. 258–259). A beérkezett anyagok alapján végül az Adminisztratív Osztály készítette el a Politikai Bizottság számára az előterjesztést; „*Javaslat a Politikai Bizottsághoz a magyarországi cigány-kérdés rendezésére*” címmel.¹ A javaslat a magyarországi cigány lakosság lélekszámát 120–130 ezer főre becsülte és leszögezte, hogy jelentős részük kifejezetten egészségtelen körülmények között lakik:

„A cigánytelepek zsúfoltak (...) a telepen túlnyomórészt nincsenek ivóvízellátásra alkalmas kutak, nincsenek árnyékszékek. A telepek (...) melegágyai az időszakonként visszatérő járványos megbetegedéseknek.”²

¹ MNL OL M-KS 276. f. 91/85. ő. e.

² Uo.

A cigányság iskolázottsági helyzetével kapcsolatban kiemelte az analfabéták rendkívül magas arányát, a foglalkoztatás tekintetében pedig megállapította, hogy a cigányság nagy része nem végez rendszeres munkát.³

Pogány György és Bán Géza a Munkaügyi Minisztérium munkatársai 1957-ben felmérést készítettek a magyarországi cigányság helyzetéről. A felmérés szükségességét a következőkkel indokolták:

„A munkaerőgazdálkodás területén állandóan zavarokat okoz az, hogy a munkára jelentkező cigányokat nehéz elhelyezni, mert a munkáltatók általában elzárkóznak alkalmaztatásuktól, ugyanakkor azonban meg kell állapítani azt, hogy a vállalati munkarend, fegyelem szempontjából sok esetben jelentős hátrányokkal is jár a foglalkoztatásuk. (...) Fentiek következtében kívánatos, hogy – úgy a vállalatoknál, mint az államigazgatási apparátusban – a munkaerőgazdálkodással foglalkozók ismerjék a cigányság helyzetét.” (Pogány–Bán 1958: 42)

A vizsgálat során a tanácsok becslött adatai alapján mérték fel a magyarországi cigányság demográfiai, foglalkoztatási, iskolázottsági, egészségügyi és lakhatási helyzetét (Kereskényiné Cseh 2008: 152–153), államigazgatási szakemberek, valamint a „baráti országok” ez irányú tevékenységét is vizsgálták (Majtényi–Majtényi 2012: 35). A vizsgálat eredményeit összegző tanulmány röviden be is számolt a Szovjetunió, Csehszlovákia, Lengyelország és a Német Demokratikus Köztársaság cigánypolitikájáról (Pogány–Bán 1957).

A szerzők e kitekintést követően tértek rá a hazai helyzet részletezésére. A cigányság lélekszámát legfeljebb 180–190 ezer főre becsülték, és bemutatták egyenetlen területi eloszlását (uo.: 9). A cigányság tagozódásával kapcsolatos anyagok összegzése után a cigány népesség „nemzetiségi hovatartozására” is kitértek. Amellett érveltek, hogy a magyarországi cigányság nem minősül nemzetiségnek, ugyanakkor a magyar nemzetnek sem része, végső soron a „társadalmi fejlődésben” elmaradt népcsoportnak minősítették a cigányokat (uo.: 9–15):

„A primitív vérségi kapcsolaton már túljutva (...) »népcsoport«-nak nevezhető társadalmi alakzatban (formációban) élnek. »Népcsoport« fogalom alatt a vérségi (törzsi, nemzetségi) fejlődési fokot túlhaladó, olyan társadalmi alakzatot (közösséget) értek, amelyben már az osztálykülönbségek léteznek, de a nemzetté való válás egy, vagy több előfeltétele hiányzik.” (uo.: 14)

Miután ily módon „bizonyították” azt, hogy a cigányság nem tekinthető nemzetiségnek, kitértek arra, hogy nem is szabad őket azzá tenni. A „társadalmi fejlődésben” elmaradt népcsoportnak minősítették őket, akiknek az asszimilációját nem szabad megakadályozni (Pogány – Bán 1957: 15). A Munkaügyi Minisztérium által készített kutatási beszámoló a cigány lakosság iskolázottsági, foglalkoztatási, lakhatási és egészségügyi helyzetéről

³ Uo.

az Adminisztratív Osztály jelentéséhez hasonlóan, meglehetősen lesújtó képet festett (uo.: 14).

A Munkaügyi Minisztérium felmérésével egy időben, 1957 októberében megalakult a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége, az MM Nemzetiségi Osztályának alárendelve (Sághy 2008: 278). „Országos szerv alakult a cigánykérdés rendezésére” címmel 1957 novemberében a *Tanácsok Lapjában* megjelent cikk szerzője a következőket írta az újonnan létrehozott szövetség szerepéről:

„Most végre egy olyan szerv alakulásáról adhatunk hírt, amely központja lesz a munkának: megkezdte működését a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége. Volt már eddig is próbálkozás: legutóbb a Munkaügyi Minisztérium, azelőtt az Egészségügyi Minisztérium és a Belügyminisztérium igyekezett saját hatáskörében foglalkozni a problémával. De egy tárca eszközeivel nem lehetett sikeres a fáradozás (...) Most a szövetség közreműködésével meg akarják teremteni valamennyi tárca céltudatos és tervszerű munkáját, így válik lehetővé, hogy elvégezzék a szükséges tudományos felmérést és megfelelő programot dolgozzanak ki a kétszáz ezer magyarországi cigány felemelkedésének meggyorsítására.” (Nagy 2010: 171)

1957 májusában László Mária vezetésével „cigány származású elvtársak” kezdeményezték a szövetség létrehozását (Szesztay 2003: 138). Ezt követően kezdődött meg az egyeztetés a Művelődésügyi Minisztérium és a Minisztertanács Titkársága között egy cigány szervezet létrehozásáról (Sághy 2008: 278). 1957 augusztusában a Művelődésügyi Minisztérium Közművelődési Főosztálya előterjesztést készített „*Javaslat a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége létrehozására*” címmel (Beke 1986: 3–6, Balogh 2002: 686–687), melyet 1957 szeptemberében a Művelődési Minisztérium miniszterhelyettesi értekezletén fogadták el (Sághy 2008: 280). A javaslat szerint a *Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége* a Művelődésügyi Minisztérium felügyelete alatt álló szervezet, mely egyszerre „állami intézmény” és a cigányok „tömegmozgalmi szervezete”. Továbbá tagja a Hazafias Népfrontnak, ebből kifolyólag „társadalmi szervezet” (Beke 1986: 4). Céljának a következőket határozták meg:

„Feladata: Az illetékes állami szervekkel közösen programot dolgoz ki a cigányok munkába állítására, egészségügyi, iskoláztatási és kulturális valamint letelepítési feladataik megoldására. (...) Célja: hogy a cigányok életkörülményeit megjavítsa, műveltségi színvonalát emelje, hogy őket népi demokratikus államrendünknek hasznos tagjává nevelje.” (uo.: 5)

A fentebb említett javaslatban rögzítettek következtében „*Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége egyesületi alapszabálya*” a szövetségen belül négy bizottság megalakítását írta elő, melyek a következők voltak: Munkaszervező Bizottság, Iskoláztatási és Kulturális Bizottság, Egészségügyi Bizottság és Letelepítési Bizottság (uo. 1–10). A Magyarországi Cigányok Kulturális

Szövetségének első főtítkárává László Máriát nevezték ki. Az általa vezetett szövetség cigány kisipari szervezetek alapításában működött közre, érdekvédelmi tevékenységet végzett és a cigány nyelv és kultúra megőrzésére, népszerűsítésére tett kísérleteket. László Mária feltételezhetően az utóbbinak köszönhette az ellene irányuló lejárató hadjáratot, ami miatt távozásra kényszerült a szövetségből 1958 novemberében. Vendégh Sándor, a Nemzetiségi Osztály vezetője 1960 júliusában a következőképpen bírálta László Máriát és az általa vezetett szövetség munkáját:

„Munkájában valamiféle hamis – cigány öntudattól eltelve – olyan tendenciák mutatkoztak, hogy a cigányságot nemzetiségnek ismertesse el és ebből a hibás koncepcióból kiindulva, a cigány nyelv mesterséges felélesztését, kiterjesztését, cigány iskolák, kollégiumok, állami gazdaságok, Tsz-ek stb. létesítését kívánta megvalósítani, ezáltal konzerválni igyekezett a cigányok különállását és akadályozta társadalmi asszimilációjukat. Másik kezdeti hiba volt, hogy a problémát önmagára koncentrált és mintegy a cigánykérdés egyetlen és kizárólagos gazdájának tekintette önmagát.”⁴

A szövetség új főtítkára a honvédségtől érkező Ferkovics Sándor lett, aki hűen követte e kérdésben a hivatalos álláspontot, továbbá a szövetség formálissá tételét szolgáló utasításokat is következetesen végrehajtotta (Sághy 2008: 291–295).

A Művelődésügyi Minisztérium Nemzetiségi Osztálya 1959. november 19-ére értekezletet szervezett, amelyen Vendégh Sándor osztályvezető a megyei tanácsok beszámolóí alapján előadást tartott „*A magyarországi cigánylakosság között végzendő munka időszerű feladatai*” címmel.⁵ Az előadás gépelt változatát valamennyi megyei tanácsnak elküldték, azzal a szándékkal, hogy egységes irányvonalat alakítsanak ki a tanácsi cigánypolitikában (Hajnáczy 2013b: 237).

Vendégh Sándor már a beszéde elején leszögezte, hogy a magyarországi cigányság nem tekinthető nemzetiségnek, és csak ezt követően tért rá a problémák, illetve megoldásukra tett javaslatok ismertetésére:

„Mindenekelőtt azokról a káros tendenciákról kell szólnunk, amelyek a cigánylakosság közötti munkában zavarólag hatnak. Nem ritkán találkozunk olyan felfogással, hogy a cigánykérdés nemzetiségi kérdés és hogy élesíteni kell a cigányok nemzetiségi vagy nemzeti öntudatát. Utalhatok arra, hogy a Cigányszövetségben is érvényesült korábban ez a szemlélet. (...) E hamis útmutatásokból adódik, hogy a megyei tanácsok egyes dolgozóinál még ma is nap-mint nap találkozunk a cigánykérdésnek ezzel az antimarxista értelmezésével.”⁶

⁴ MNL OL XXVIII-M-8 1d.

⁵ MNL OL XXVIII-M-8 1d. 3. tétel

⁶ Uo.

A magyarországi cigányság lélekszámát 150–200 ezer főre becsülte, illetve három csoportba sorolta őket életmód és beilleszkedettség alapján: „a letelepedett cigányok”, „a falu- és városszéli cigánytelepek lakói”, „félleg letelepedett és vándorcigányok”. A Nemzetiségi Osztály vezetője szerint az utóbbi két csoportba tartozott a cigányság nyolcvan százaléka, akiknek az „átnevelését” elengedhetetlennek tartotta. A foglalkoztatási, lakhatási, oktatási és egészségügyi helyzet megoldására tett javaslatai elsősorban az utóbbi két csoportot célozták meg. Beszédének zárásaként országos szakbizottságok létrehozása, illetve egy központi cigánypolitika meghatározása mellett érvelt.⁷

A Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége értekezletet tartott 1960. május 23–25-e között, melyen bizottságonként tárgyalták meg a cigány lakosság helyzetét. A munkaügyi bizottság ülésén Vendégh Sándor többek között kifejtette, hogy feltétlenül szükségesnek látja, hogy „a felsőbb párt- és kormányzervek foglaljanak állást a kérdésben”.⁸ A pártközpontban már korábban is felvetette ezt, amire azt a választ kapta, hogy készítsen egy előterjesztést az 1959. novemberi értekezleten elhangzott beszédének a szellemében:

„Amikor a pártközpontban ezeket a kérdéseket felvettem. Azt mondták, hogy csináljuk. Milyen elvek alapján? Amelyek alapján az őszi értekezletet megtartottuk. Abban van egy sor helyesen megfogalmazott kérdés, de talán nem elég széles körben lett ismertetve. Ezeket kell nekünk még világosabban és rövidebben megfogalmaznunk, sorra venni azt a négy-öt kérdést, amit ott felvetettünk.”⁹

A Nemzetiségi Osztály az előterjesztés előkészítése érdekében a szakbizottságoktól jelentést kért, a megyei tanácsoknak kérdőíveket küldött ki, valamint a csehszlovák cigánypolitika egyes dokumentumait is vizsgálta. Vendégh Sándor az elkészített határozati javaslatot 1960. szeptember 8-án ismertette a Művelődésügyi Minisztérium kollégiumi értekezletén (Sághy 2008: 294).

Kényszerasszimilációs cigánypolitika

Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1961 június 20-án kiadta „A cigánylakosság helyzetének a megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról” című határozatát, mellyel lefektette a pártállam kényszerasszimilációs cigánypolitikájának az alapjait. A párthatározat a magyarországi cigány lakosság lélekszámát 200 ezer főre becsülte, valamint „beilleszkedettség” szempontjából három kategóriába sorolta őket. Az adott korszakban a beilleszkedésen elsősorban a mai

⁷ Uo.

⁸ MNL OL XXVIII-M-8 1d

⁹ MNL OL XXVIII-M-8 1d

értelemben vett asszimilációt érthettek, a kultúra megőrzését lehetővé tevő integráció fel sem merült a felsőbb szervekben.¹⁰

A párthatározatnak a magyarországi cigány lakosság lélekszámára adott 200 ezres becslése, összhangban volt a Munkaügyi Minisztérium munkatársai által vezetett kutatás eredményével, valamint a Nemzetiségi Osztály számításával. Ennek feltételezhetően az állhatott a háttérben, hogy mind a három eredmény a tanácsok pontatlan jelentéseinek alapult. A pontatlanság abból fakadhatott, hogy a tanácsoknak nem írták elő, hogy kit kell cigánynak tekinteni valamint a cigány lakossággal nem töltötték ki kérdőíveket.¹¹

Az 1971-es Kemény István által vezetett országos cigánykutatás 320 ezres eredményéhez képest viszont a párthatározatban közölt adat alacsonynak számít (Lengyel 2006: 69).

A becslések összehasonlító eredményei az 1. táblázatban láthatók.

1. táblázat: A magyarországi cigány lakosság létszáma különböző becslések, felmérések alapján (ezer fő)

1957 Munkaügyi Minisztérium*	180–200
1959 MM Nemzetiségi Osztály**	150–200
1961 Párthatározat***	200
1971 Szociológiai Kutatóintézet****	320

Forrás: *Pogány–Bán 1957; **MNL XXVIII-M-8 1d. 3. tétel, ill. Vendég 1960; ***MNL OL M-KS 288. f. 5/1961/233 ő. e.; ****Kemény et al. 1976: 13.

A hatalom a párthatározatban burkoltan megfestette a számára megfelelő és hasznos cigány képét, mely a következőképpen nézett ki:

„A beilleszkedett cigányok elérték a lakosság átlagos gazdasági és kulturális színvonalát, felhagytak a cigány életformával, jobbra szétszórtan élnek.”¹²

A „beilleszkedésben lévő”, valamint a „be nem illeszkedett” cigányokról pedig megállapította, hogy többnyire cigánytelepeken laktak, vagy vándoroltak,¹³ vagyis a nem cigány lakosságtól elkülönülten éltek. Továbbá az iratanyag

¹⁰ MNL OL M-KS 288. f. 5/1961/233 ő. e.

¹¹ A párthatározatot közvetlenül megelőző „belső jellegű felmérés” alkalmával a tanácsoknak a következőket írták elő: „Az adatszolgáltatást úgy kell elvégezni, hogy a cigánycsaládokat semmiféle zaklatásnak alávetni nem szabad, (Pl. kérdőívek kitöltése, összeírás, stb.)”. MNL OL XVIII-M-8 1. d.

¹² MNL OL M-KS 288. f. 5/1961/233 ő. e.

¹³ Ez alatt a kategória alatt feltételezhetően a cigányság azon részét értették, mely nagyrészt hagyományos cigány foglalkozásokat űzött, amihez hozzá tartozott az országon belül időszaki vándorlás. Erdős Kamill korabeli kutatásai is a párthatározat ide vonatkozó részét cáfolják: „Hetekig vándorolnak néha hónapokig is, különböző ürüggyel, mint cserekereskedés, toll vagy tojás felvásárlása, gyógynövények begyűjtése stb., de mindannyiuknak van állandó bejelentett lakhelye” (Erdős 1989a: 89).

szerint foglalkoztatás és iskoláztatás tekintetében az utóbbi két csoportra az „*alacsony kulturális színvonal*”, illetve a „*társadalom terhére élőködés*” volt a jellemző.¹⁴ A besorolásnál egyértelműen szembeötlik, hogy meghatározó szempontként tekintettek a lakhatás, illetve a munkavállalás mikéntjére, melyből egyben az asszimiláció fokait (vándorcigány – nincs munkaviszonya, cigánytelepen elkülönülten lakik – alkalmi munkaviszonya van, elszórta a nem cigány lakosság között lakik – állandó munkaviszonya van)¹⁵ is levették. Ebből kifolyólag a kívánatos cél a cigánytelepi lakosság nem cigány lakosság közé szétszórása lett, valamint a cigányságnak a hivatalos keretek között történő foglalkoztatása. A Politikai Bizottság a párthatározatban külön felhívta figyelmet az imént említettek meghatározó szerepére:

„A cigánylakosság helyzetének alakulásában a munkának és a letelepedésnek meghatározó szerepe van. E két előfeltétel megteremtése azonban ma még igen sok akadályba ütközik.”¹⁶

Az imént említettek háttérében részben a nem cigány lakosság előítéletei húzódtak meg, ennek ellenére a pártállam felső vezetése az elkülönültséget mégis a cigány lakosságnak róta fel, megfélemlítve a nem cigány lakosság és a tanácsok szerepéről (Havas 1982: 65). A későbbiekben nyilvánvalóvá vált, hogy maguk a tanácsok akadályozták meg a kényszerasszimilációs politika kibontakozását az egy tömbbe épített CS-lakás telepek létrehozásával (Berey 1991, Csongor 1991, Demszky 1980).

A párthatározat hivatalosan is leszögezte, hogy a cigányság bizonyos néprajzi sajátosságok ellenére sem tekinthető nemzetiségnek,¹⁷ valamint az ezzel a tétellel szembehelyezkedő elképzeléseket nemcsak tévesnek, hanem egyben károsnak is ítélte:

„A cigánykérdés megoldásával kapcsolatban még számos helytelen nézet érvényesül. Sokan nemzetiségi kérdésként fogják fel, és javasolják a »cigány nyelv« fejlesztését, cigány nyelvű iskolák, kollégiumok, cigány termelőszövetkezetek stb. létesítését. Ezek a nézetek nemcsak tévesek, de károsak is, mivel konzerválják a cigányok különállását és lassítják a társadalomba való beilleszkedésüket.”¹⁸

Az idézetben felsorolt, valamennyi károsnak ítélt elgondolást a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége nemcsak hogy képviselte, hanem tett is előmozdításuk érdekében (Sághy 2008: 276–295). Ebből kifolyólag a Politikai

¹⁴ MNL OL M-KS 288. f. 5/1961/233 ő. e. Az idézett megállapítások a hatalom cigánysággal kapcsolatos attitűdjeiről szolgáltatott információkat az utókor számára, mintsem a cigányság tényleges helyzetéről.

¹⁵ Michael Sinclair Stewart a következő képlettel írta le a kényszerasszimilációs cigánypolitika célját: [(cigány) + (szocialista bérmunka + lakás) = (magyar dolgozó) + (cigány folklór)] (Stewart 1994: 71)

¹⁶ MNL OL M-KS 288. f. 5/1961/233 ő. e.

¹⁷ Lásd bővebben: (Majtényi–Majtényi 2012: 59–61, 2003: 242–243.)

¹⁸ MNL OL M-KS 288. f. 5/1961/233 ő. e.

Bizottság határozata a szövetséget megszűnésre kárhozotta, arra hivatkozva, hogy nem alkalmas a cigányság átnevelésére.¹⁹

A hatalom a kényszerasszimilációs politika egyik eszközét a járványok (Bernáth 2002) és a bűnözés (Purcsi 2004: 74-80, Horváth 1963) melegágyának bélyegzett cigánytelepek megszüntetésében vélte felfedezni. Az imént említettek mellett a másik fontos érvet a cigánytelepek felszámolása mellett az jelentette, hogy a „*kapitalista sajtóügynökségek*” szembe elöl elrejtse azt a tényt, hogy a szocialista Magyarországon emberek tömegei jóval a létminimum alatt nyomortelepeken éltek.²⁰

A fentebb felsorolt okok mellett szinte teljesen háttérbe szorult a tényleges probléma, mégpedig az, hogy a magyarországi cigányság jelentős része tartóhatatlan körülmények között, a települések szélén vagy azoktól olykor több kilométeres távolságra, szegregátumokban élt (Kemény et al. 1976: 26–27), melyről a pártbizottság a következőképpen számolt be:

„A cigánytelepek száma 2100. Ezek rendszerint egészségtelen, ősztől tavaszig szinte megközelíthetetlen területen (erdők, mocsarak mentén) vannak, s lakóik emberi lakásra alkalmatlan építményekben, helyenként földbe vájt kunyhókban élnek. A cigánytelepek kommunális ellátottsága rendkívül alacsony szintű, egészségügyi viszonyaik ijesztőek. A hiányos és rossz vízellátás, árnyékszék hiánya s az elhanyagolt környezet különféle fertőző betegségeknek melegágya.”²¹

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány elnökhelyettese a pártbizottság végrehajtására 1961 novemberében megfogalmazta az 1-72/1961. számú utasítását, mely foglalkoztatási, oktatási valamint szervezeti kérdésekről rendelkezett. Az elnökhelyettesi utasítás a cigánytelepek felszámolásával kapcsolatban pedig a következőket írta elő az érintett tanácsoknak:

„Intézkedni kell arról, hogy a rendszeresen dolgozó cigányokat lakásigénylésnél az egyéb lakásigénylőkkel egyenlően bírálják el. A cigányok saját erőből történő építkezését az eddiginél fokozottabban kell elősegíteni (kedvezményes házhelyek, társadalmi munka szervezése közöttük, selejtes bontásból származó építőanyagok kedvezményes áron történő juttatása stb.)” (Hajnáczy 2013b: 245–246)

Az imént idézett forrás két meglehetősen tényről is tanúskodott; egyrészt a pártállam felső vezetésének a tájékozatlanságáról, mivel az ingyenes ház-

¹⁹ Uo.

²⁰ MOL XXVIII-M-8 1d 3. tétel „...a kapitalista sajtóügynökségek is nagy érdeklődést mutatnak és mutatnak ma is a cigánykérdés iránt, mert úgy látják, hogy hasznot húzhatnak belőle »csemegézhetnek« – természetesen a mi rovásunkra.”

²¹ MNL OL M-KS 288. f. 5/1961/233 ő. e. Lengyel Gabriella szerint az idézett részlet a pártbizottság számos más részével ellentétben a valóságnak megfelelő leírást adott a cigánytelepek helyzetéről: „A telepi körülmények leírása viszont igen érzékletes és valóságos, ez szóljon a megszövegező mellett” (Lengyel 2006: 71).

helyjuttatást egy kormányrendelet²² már 1957-ben megszüntette, másrészt a cigányságról nemcsak a földosztás (Bársony 2008: 229–231) során „feledkeztek meg”, hanem a tanácsi lakások kiutalásánál is.

Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1963 márciusában tartott ülésén tárgyalta az 1961-es párthatározat végrehajtását taglaló jelentést, melyet a Tudományos és Kulturális Osztály készített el a megyei beszámolók alapján. Az előterjesztett irat néhány kedvező fejlemény ellenére a következőképpen összegezte az addigi eredményeket:

„A megyei tanácsok távlati tervet készítettek, de azok végrehajtása a korlátozott anyagi és munkába állítási lehetőségek miatt vontatottan halad. A viszonylag rövid idő alatt lényeges változás nem következett be a cigánylakosság helyzetében.”²³

A pártállam felső vezetése ténylegesen ekkor szembesülhetett a kérdés nehézségével, különösen a cigánytelepek felszámolása terén. A jelentés a telep-felszámolás kudarcáról a következőképpen számolt be:

„A cigánytelepek felszámolása a gazdasági feltételek hiánya következtében a jelenlegi lehetőségek mellett belátható időn belül nem oldható meg. Az ingyenes házhelyjuttatás megszűnt, az OTP által megállapított fizetési feltételeknek csak elenyésző részük tud eleget tenni.”²⁴

Az előterjesztett irat tárgyalását követően a Politikai Bizottság a cigánytelepek felszámolása érdekében utasította a Pénzügyminisztériumot és az Építésiügyi Minisztériumot, hogy „vizsgálják meg a cigányok gyorsabb, emberibb lakáshoz való juttatásának lehetőségét”.²⁵ Továbbá előírta, hogy hat hónap múlva javaslataikat terjesszék a Politikai Bizottság elé.²⁶

A megbízott miniszteriumok helyett végül az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztálya terjesztette elő a cigánytelepek felszámolásának a tervezetét. A „Tervezet a cigánytelepeken élő lakosság lakáshelyzetének megjavítására” című anyagot 1963. november 12-én került a Politikai Bizottság elé.²⁷ Az előterjesztett anyag tárgyalása során valamennyi jelenlévő egyetértett az építésiügyi miniszter kivételével, aki a következő észrevételt tette:

„Szükségesnek tartom a tervezetet olyan javaslattal kiegészíteni, hogy a tervezett kedvezményeket minden olyan dolgozó megkaphatja, aki egészségtelen, továbbá a városképet rontó szükséglakásban lakik, az irányelvekben előírt feltételeknek megfelel és szociális helyzeténél fogva képtelen arra, hogy lakáshelyzetét saját erejéből megjavítsa. A javasolt kiegészítés hiányában a ci-

²² 35/1957. (VI. 21.) Korm. számú rendelet a házhelyértékesítés szabályozásáról (*Törvények...* 1958: 292).

²³ MNL OL M-KS 288. f. 5/1963/293 ó. e.

²⁴ Uo.

²⁵ Uo.

²⁶ Uo.

²⁷ MNL OL M-KS 288. f. 5/1963/319 ó. e.

gánylakosság részére nyújtandó kedvezmények a hasonló életkörülmények között lakó nem cigány lakosságot nem illelnék meg, s ez feszültséget idézhetne elő.”²⁸

Az idézett dokumentumrészlet eredményezte azt, hogy a CS-lakás programba nem cigányokat is bevontak (lásd bővebben: Hajnáczy 2013a, 2013c, 2014b), jóhiszeműen azzal a szándékkal, hogy elkerüljék az esetleges feszültségeket a cigány és a nem cigány lakosság között. A későbbi szociológiai vizsgálatokból egyértelművé vált, hogy a nem cigány lakosság jelentős része a remélt ellenére igazságtalannak érezte a cigány lakoságnak e téren nyújtott támogatásokat (Pártos 1979: 45–69, Tomka 1991). Részben az imént említett tényező miatt terjedtek el széles körben azok a cigányság lakáskultúrájával kapcsolatos sztereotípiák, melyeknek szimbólumává az ún. „parkettaégetés” vált.²⁹ Michael Sinclair Stuart szerint egyetlen ismert eset sem támasztja alá a parkettaégetés megtörténtét:

„Megkíséréltem, hogy ezt akár csak egyetlen valóban megtörtént esettel is alátámasszam, de nem sikerült. Így arra következtetésre jutottam, hogy a történet nem valóságos tényeken, hanem a cigányok feltételezett természetén alapszik (...)” (Stuart 1994: 78)

A felsőbb szervek hosszas párbeszéde, illetve szervező munkájának eredményeképpen a Magyar Forradalmi Munkás Paraszt Kormány kiadta a 2014/1964. számú határozatát³⁰ a „szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásáról” (Berey 1990: 25–26). A kormányhatározat kiegészítésének szánt, 1964. április 29-én kiadott a 3162/1964. számú határozat első pontja a következőket írta elő:

„Az Építésügyi Minisztérium illetékes tanácsi szervek útján tételesen mérje fel a 2014/1964. (V. 4.) Korm. számú határozat hatálya alá tartozó telepeket, s a Művelődésügyi Minisztériummal és az Országos Tervhivatallal egyetértésben állapítsa meg azok felszámolásának ütemét. Ennek során az idegenforgalom szempontjaira is figyelemmel kell lenni.”³¹

Ennek háttérében az állhatott, hogy a felsőbb szervek nem rendelkeztek pontosabb ismeretekkel a telepek számáról, fajtájáról, valamint országon belüli eloszlásáról. Továbbá a korábbi tanácsi jelentések csak a cigánytelepekről szolgáltatott adatokat, melyekben a nem cigányok által lakott nyomortelepekről, barlanglakásokról nem számoltak be.

A kormányhatározat végrehajtása érdekében az Építésügyi Minisztérium megfogalmazta a 17/1964. sz. körrendeletét, mely utasította a tanácsokat a

²⁸ Uo.

²⁹ Az adott korszakban a fenti sztereotípiákat egyes, napjainkig számon tartott kutatók is osztották (Erdős 1989b: 132, Diósi 1981: 83).

³⁰ MNL OL XIX-A-83-b 2014/1964 (367d)

³¹ MNL OL XIX-A-83-b 3162/1964 (351d) A tanulmányban említett 3000-es kódszámú határozatok teljes szövegét Lásd bővebben: (Hajnáczy 2014c)

kormányhatározat hatálya alá tartozó telepek összeírására. A felmérés során a minisztérium csak néhány soros tájékoztatást adott ki arról, hogy mit szükséges telepnek minősíteni, valamint arról, hogy kit kell cigánynak tekinteni.³² A 17/1964. sz. körrendelet csupán annyit írt elő, hogy „a határozat végrehajtása érdekében tételesen fel kell mérni az annak hatálya alá tartozó olyan telepeket, ahol legalább öt lakás helyezkedik el.”³³ Továbbá az összeírás során az illetékes tanácsoknak fel kellett tüntetniük, hogy az adott telep a következő négy kategória közül melyikbe tartozik: „cigánytelep”, „vegyes telep”, „barlanglakás” és „egyéb telep”. A cigány lakosság meghatározásánál még ilyen csekély kikötést sem írtak elő, ennek eldöntését teljes mértékben az érintett tanácsokra bízta (Kertesi–Kézdi 1998: 297). Ebből következett az a pontatlanság, hogy több községben, melyeken megbízhatóbb adatok szerint voltak cigánytelepek az 1964-es felmérés nem mutatott ki (Virág 2010: 124). Az ÉM felmérése szerint 1964-ben 222 160 személy, 55 425 család lakott, 48 966 lakásféleségben „szociális követelményeknek meg nem felelő telepeken”,³⁴ akiknek a 70 százalékát cigány, míg 30 százalékát nem cigány származásúnak minősítettek az érintett tanácsok (Kovács 1975).

A CS-lakás program ténylegesen a 2014/1964. számú kormányhatározat végrehajtására kiadott, „A szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásáról” címet viselő 2/1965. ÉM-PM együttes rendelet kiadását követően kezdődött el. A rendelet rögzítette a telepek felszámolásának lehetőségeit, valamint részletekbe menően a kedvezményes hitellel történő házépítés módját és feltételeit.³⁵ Néhány évvel később a 2047/1967. számú kormányhatározat rendelkezett az idegenforgalom szempontjából kényes, az ún. kiemelt telepek sorsáról. Az előterjesztés szerint kiemelt telepekből 86-ot írtak össze az ország területén, melyeken közel háromezer család lakott, akiknek jelentős

³² MNL OL XIX-A-83-b 2014/1964 (367d)

³³ Uo.

³⁴ MNL OL XIX-A-83-b 2019/1969 (494 d)

³⁵ 2/1965. (II. 18.) ÉM-PM együttes rendelet a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásáról (*Törvények...* 1966: 368-371). Az építkezéshez szükséges 100–150 négyzetméter nagyságú házhelyeket az érintett tanácsnak, az állami tulajdonban álló földrészekből ingyenesen kellett biztosítani. Az építkezés során az Építésügyi Minisztérium által díjtalanul a tanács rendelkezésére bocsátott műszaki tervek és költségvetések alapján kellett a házakat felépítenie a kivitelezéssel megbízott építőipari szövetkezeteknek vagy kisiparosoknak. A CS-lakás programban azon személyek vehettek részt, akik a rendelet hatálya alá tartozó telepeken éltek, legalább két éves folyamatos munkaviszonnyal rendelkeztek, havi átlagkeresetük meghaladta az 1000 forintot és rendelkeztek a jóváhagyott építési költség 10 százalékával. Amennyiben az érintett az imént felsorolt feltételeknek megfelelt abban az esetben kaphatott az építési költségek 90 százalékáig terjedő kamatmentes hitelt, melyet 30 év lefoglalása alatt kellett visszafizetnie egyenlő részletekben. Az építkező kölcsöntartozásából öt éves folyamatos munkaviszony esetén 5 ezer, tíz éves folyamatos munkaviszony esetén 8 ezer és tizenöt éves folyamatos munkaviszony esetén 12 ezer forintot engedtek el.

része nem rendelkezett megfelelő munkaviszonnyal ahhoz, hogy részt tudjon venni a CS-lakás programban.³⁶

A kiemelt telepi kategóriába a főforgalmi utakról, a vasútvonalakról, a külföldiek számára látható vagy az üdülővezetek közelében elterülő „szociális követelményeknek meg nem felelő telepeket” sorolták be (Berey 1990: 54). A kiemelt telepek mielőbbi felszámolása érdekében a kormányhatározat számos kedvezményt biztosított az érintetteknek, valamint a rendelkezésre álló CS-lakás keretek több mint felét kizárólag ezen telepek megszüntetésére biztosította.³⁷ Továbbá a pártállam felső vezetése a fenti határozat kiegészítésére, belső használatra kiadta a 3254/1967. számú határozatát, mellyel lehetővé tette a cigánytelepi lakosság karhatalommal történő áttelepítését:

„Kivételes esetekben a rendőrség szervei a tanácsi szervek kérésére a telepi lakosok településen belüli vagy kívüli áttelepítéséhez, illetőleg visszatelepítéséhez bocsássonak karhatalmat rendelkezésre.”³⁸

Az utóbbi kormányhatározat kiadásának célja az volt, hogy a CS-lakás programban részt venni nem tudó, kiemelt telepeken élő családokat mielőbb elrejtse az idegenforgalom és az „idegenek” szeme elől.

A MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottsága 1968. szeptember 10-én kiadott állásfoglalásából kiderült, hogy az 1961-es párthatározat eredményes végrehajtása komoly akadályokba ütközött:

„A párthatározat nyomán pozitív fejlődési folyamat indult meg, az elért eredmények azonban a megtett erőfeszítések ellenére nem kielégítőek. Változatlanul a szociális, egészségügyi, lakásügyi, kulturális problémák dominálnak, melyek megoldása rendszerint meghaladja a tanácsok lehetőségeit.”³⁹

A pártállam központi szerveiben ebben az időszakban fel sem merült, hogy az 1961-es párthatározat lényegi módosításra szorulna, az említett APB állásfoglalás sem tért ki erre a kérdésre. Egyedül az MSZMP KB Kulturális Osztálya javasolta 1966-ban az 1961-es párthatározat módosítását a tekintetben, hogy ne a Művelődésügyi Minisztérium lássa el a cigánysággal kapcsolatos összehangoló tevékenységet, hanem a Hazafias Népfront vagy a Minisztertanács. Az iménti javaslat csupán szervezeti kérdésekben változtatott volna, a lefektetett alapelveket nem érintette.⁴⁰

Az APB beismervé az 1961-es párthatározat végrehajtása terén tanúsított részleges kudarcát a „*probléma sokoldalúságára*” hivatkozva javasolta a Politikai Bizottságnak, hogy hozzon létre egy koordinációs bizottságot. A bizottság feladatának azt szánva, hogy hangolja össze az érintett minisztériumok, valamint a társadalmi szervezetek cigánysággal kapcsolatos munkáját. A Politikai

³⁶ MNL OL XIX-A-83-b 2047/1967 (438 d)

³⁷ Uo.

³⁸ MNL OL XIX-A-83-b 3254/1967 (429 d)

³⁹ MNL OL M-KS 288. f. 41/1968/100. ő. e.

⁴⁰ MNL OL M-KS 288. f. 41/1966/56. ő. e., MOL M-KS 288. f. 41/1966/57. ő. e.

Bizottság az APB javaslatát elfogadta és 1968. október 15-én elrendelte a Tárcaközi Koordinációs Bizottság megalakítását a következők miatt⁴¹:

„A határozat végrehajtását gátolja, hogy a feladatok koordinálása nem a legalkalmasabb helyen: a tanácsi szerveket irányító központi szervnél, hanem a Művelődésügyi Minisztériumnál történik.”⁴²

A Politikai Bizottság 1968-ban megfogalmazott utasításának megfelelően a TKB-t⁴³ még abban az évben létrehozta a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány a 3347/1968. sz. határozatával.⁴⁴

Az Agitációs és Propaganda Bizottság 1968-as állásfoglalásában előírta az MTA Szociológiai Kutatócsoportjának, hogy kezdje meg a cigányság mélyrehatóbb vizsgálatát, valamint egy éven belül számoljon be a kezdeti eredményekről, észrevételekről.⁴⁵ Feltételezhetően az APB által kibocsátott dokumentum következtében szervezték meg 1969. június 8-án a TIT Szociológiai és Néprajzi Csoportjának cigány kutatással foglalkozó konferenciáját. A gyűlésen a pártállam képviselőjében Marosán Lajosné nyitóelőadásában lefektette az ideológiai alapokat, valamint előadása zárásaként kifejtette, hogy halogatást nem tűrő társadalmi problémával állnak szemben. Ezt követően Tomka Miklós a hazai és nemzetközi cigánysággal kapcsolatos vizsgálatokról adott számot, majd Sziklai Imre a cigányságot érintő pedagógiai problémákat részletezte (*Jegyzőkönyv...* 1969). A konferencián elhangzott hozzászólások erőteljesen bírálták az 1961-es párthatározatban lefektetett elveket és a cigányságnak biztosítandó nemzetiségi jogok mellett szálltak síkra.

„Marosánné elvtársnő vetette fel előadásában, hogy »bár vannak kulturális elhatároló jegyek, nincs elég alap arra, hogy nemzetiségnek tekintsük a cigányokat«. Szabad kérdeznem miért nincs? Tudom, hogy a 61-es párthatározat szerint sem tekinthetjük nemzetiségnek őket, de azóta megváltozhatott a véleményünk. (...) igazán aktuális lenne azt a kérdést is felvetni, hogy nem érdemelne-e ugyanolyan rangot a kb. 220 ezer főnyi cigányság, mint a 7–8 ezer vend és bunyevác, vagy akár a nagyobb létszámú szlovákokat és a többi nemzetiséget is említhetjük.” (*Jegyzőkönyv...* 1969: 75)

„Mándoki elvtárs felvetette azt a kérdést, hogy miért nem tekinthetjük az oláh cigányokat önálló nemzetiségnek. Ez valóban igen problematikus, hiszen – úgy vélem – a cigányságot olyan szempontok alapján rekesztették ki a nemzetiségek közül, amely szempontok még a már régóta kikezdettnek

⁴¹ MNL OL M-KS 288. f. 5/1968/474. ő. e.

⁴² Uo.

⁴³ Rövid időn belül a Tárcaközi Koordinációs Bizottság mintájára létrehozták a megyei Cigányügyi Koordinációs Bizottságokat, továbbá helyenként a városi és a járási VB-k is létrehozták területi koordinációs bizottságokat (Hajnáczky 2014a: 154, Füzes et al. 2005: 97–98).

⁴⁴ MNL OL XIX-A-83-b-3347/1968 (426. d.)

⁴⁵ MNL OL M-KS 288. f. 5/1968/474. ő. e.

tűnő sztálini nemzetiség-koncepció keretein belül sem elégségesek a cigány-ság egyértelműen nem-nemzetiséggé való deklarálásához.” (uo.: 83)

„Nyilvánvaló, hogy az a párthatározat, amely 1961-ben született, módosításra szorul. Feltétlenül javasolni kellene ennek a konferenciának, hogy a párthatározatnak a szellemét vizsgálják felül.” (uo.: 93)

1971-ben a Minisztertanács Tanácsi Hivatalának kezdeményezésére az MTA Szociológiai Kutatóintézete Kemény István vezetésével országos cigány kutatásba kezdett. A vizsgálat bonyodalmaira Havas Gábor – a vizsgálat egyik meghatározó személyisége – a következőképpen emlékezett vissza:

„Nekem ebben a kutatásban a legmeghatározóbb élményem az volt, hogy bárhová mentem egy cigány telepre, két percen belül megjelent a rendőrség. Engem számtalanszor igazoltattak, olyan is volt, hogy letartóztattak bevittek a siklósi határórlaktanyára, és ott kellett töltenem egy éjszakát. Hiába volt megbízó levelem, azt mondták nem ér semmit.” (Diósi 1999: 84)

A kutatócsoport tagjai nemcsak helyi szinten voltak kitéve a rendőrség zaklatásának, hanem a Belügyminisztérium ténykedésével is szembesülniük kellett. Csalog Zsolt a BM szerepével, valamint a kutatás dilemmával kapcsolatban az alábbiakat jegyezte meg:

„A valóságban egy eldugott, nyilvánosságnak nem szánt kiadványban Kemény Pista-féle gárda megírta a tapasztalatoknak egy részét, aztán utána a BM szétkergette az egész kutatást a befejezése előtt. De egyáltalán, mindvégig ott volt előttünk a kutató dilemmája, hogy szabad-e egy diktatúra számára adatokat szolgáltatni, (...) hogy szándékainknak megfelelően alakulnak-e a dolgok, amikor ezt a kutatást befejezzük, vagy pedig hülye balekok vagyunk, akik itt a jó szándékuk révén hozzásegítik a hóhért a tökéletesebb munkához.” (Daróczi 1997: 38)

A vizsgálat eredményeit összegző beszámolóban részletesen bemutatták a cigány lakosság tarthatatlan helyzetét, valamint tetten érhetőek voltak a pártállam cigánypolitikájának a visszasságai, különösen a cigánytelepek felszámolása terén (Kemény et al. 1976). A vizsgálat többek között rámutatott, hogy az egy tömbbe épített CS-lakások következtében „modernebb cigánytelepek” jöttek létre, a kirekesztettséget továbbörökítve (Demszky 1980, Berey 1991, Csongor 1991, Lengyel 1982). Továbbá felszínre bukott a 3254/1967. számú kormányhatározattal jogilag lehetővé tett – karhatalmi beavatkozást sem nélkülöző – hatósági átköltöztetések botrányos kimenetele.

A szocialista korszakban a cigánytelepi lakosság erőszakos hatósági áttelepítése nem volt teljesen előzmények nélküli; például Felsőzsolcán 1963-ban a karhatalom bontotta le az országút melletti cigánytelepi épületeket, 1961-ben Mánfán a nemzetközi műút mellé áttelepült cigányok putriait a tanács lebontatta, és visszaköltöztette őket az erdőbe. Az 1971-es kutatás során a hatósági átköltöztetéseknek három fajtáját különítették el egymástól aszerint, hogy az érintetteket hová költöztették (Hajnáczy 2013d: 31). A ható-

sági átköltöztetések első típusánál a cigánytelepi lakosokat régi épületekbe elhagyott majorba, cselédlakásba, üzemen kívül helyezett szeszfőzdébe, istállóba költöztették. A következő leírás kiválóan érzékelteti az átköltöztetések hiábavalóságát, melyek sokszor tarthatatlanabb körülményeket biztosítottak, mint a hagyományos cigánytelepek:

„Az istállóból kialakított lakóépület vége érintkezik a birkakarámmal. Az udvart és a karámot csak drótkerítés választja el, alatta átfolyik a trágyalé a cigányok udvarára. (...) Az állatok közelsége miatt az egész orrfacsaró bűz uralkodik, a birkák jellegzetes szaga behúzódik a lakásokba és mindent átítat. A legyek valóságos felhőkben lepik el az embereket, élelmiszert.” (Kemény et al. 1976: 28)

A második típusnál csupán egy félreeső helyet jeleztek ki a cigányok számára, akik ott felépíthették kunyhóikat. A harmadik típusnál a cigánytelepi lakosokat barakktelepre költöztették, ahol rövid időn belül szembesülniük kellett az új környezet destruktív erejével:

„Minden barakknak megvan a maga prostituáltja, aki a szomszédos családok házasságait tönkreteszi és nyakukra hozza a rendőrséget. Megvan a maga elmebetege és bűnözője is. Az ide kerülő családok férfitagjai bicskázó és durva iszákossá válnak néhány hónap alatt. Az asszonyok türelmetlenek, verik rángatják a gyermekeket. (...) Dúl a gyűlölködés, a gyilkos indulatok, felnőttek gyerekek, nők és férfiak egyaránt fizikai agresszióval élnek egymással szemben.” (Kemény et al. 1976: 29)

A vizsgálat eredményeit 1976-ban csak a Szociológiai Kutatóintézet belső kiadványként adták ki, így is a kutatáshoz kapcsolódó tanulmányok egy része sosem látott napvilágot, vagy csak jóval később (Dupcsik 2009: 183–185). A nyilvánosság tájékoztatására, az eredményekről kizárólag egy rövid – a pártállam felelősségét nem firtató – tanulmány jelenhetett meg a *Valóság* folyóirat hasábjain (Kemény 1974).

Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottsága 1974. július 11-én tűzte napirendre a TKB által elkészített „*A Magyarországon élő cigánylakosság helyzetéről*” címet viselő tájékoztatóját, melyet az említett szerv többek között a Kemény István nevével fémjelzett vizsgálatra alapozott. A TKB tájékoztatója hosszan sorolta a cigányság helyzetének a megjavítása érdekében tett intézkedéseket, eredményeket, azonban a sorozatos kudarcokról, nehézségekről is számot adott a jelentés:

„A cigányság helyzetének javulása mellett ugyanakkor az is megállapítható, hogy a fejlődés üteme nem kielégítő, az előrehaladással párhuzamosan a problémák egyelőre tovább növekednek, s egyre jelentékenyebbek társadalmi hatásuk. Ennek oka abban található meg, hogy a szaporodásuk aránya jelentősen nagyobb, mint helyzetük javítását célzó intézkedések hatása.”⁴⁶

⁴⁶ MNL OL M-KS 288. f. 41/1974/318. ó. e.

A TKB által kidolgozott beszámoló a cigány lakosság foglalkoztatásával kapcsolatban kiemelte, hogy az 1961-es párthatározatban rögzítettekhez képest jelentősen emelkedett a cigány munkavállalók aránya; a 15–59 éves cigány férfiak háromnegyedének állandó, míg 5,7 százalékának ideiglenes munkaviszonya volt. A 15–54 éves cigány nők 30 százalékának volt munkahelye. A cigány foglalkoztatottak nagyrészt az építőiparban, illetve rakodó- és szállítómunkásként helyezkedett el, a mezőgazdaságban – különösen termelősövetkezeti tagként – csupán töredékük. A cigány lakosság munkavállalását nagymértékben nehezítették a velük szemben megnyilvánuló előítéletek,⁴⁷ ugyanakkor számos a cigányságra nézve neheztelő kritikát is megfogalmaztak a vállalatok vezetői, a pártállam funkcionáriusai.⁴⁸

„Gyakorta halljuk a vállalat, az üzem vezetői nem hajlandók alkalmazni, hivatkozva a terv teljesítésére stb. Mások azzal mentegetőznek, hogy a dolgozók elutasítják a cigányokkal való együttműködést. Sokan arra hivatkoznak, hogy korábban már próbálkoztak velük, de meglógnak, vagy nem dolgoznak, vagy a társadalmi tulajdont nem becsülik.” (Hajnáczy 2013b: 248)

A cigányság oktatása terén a fentiekhez hasonlóan meglehetősen kétes képet festett a tájékoztató, mely megállapította, hogy az iskoláskorú cigány gyermekek beiskolázása megtörtént, azonban egy része nem járt rendszeresen iskolába, egészségi állapotuk, a rossz utak és a cigánytelepek távolsága következtében. További gondot jelentett, hogy az érintettek sokszor nem fejezték be az általános iskolát, illetve gyakran különböző gyógypedagógiai intézményekbe, vagy cigány osztályokba helyezték el őket. Az előterjesztett anyag a cigánytelepekkel kapcsolatban a kedvező fejlemények ellenére pedig beismerte a telepfelszámolási program részleges kudarcát:

„Ma már világosan látszik, hogy a Kormánynak az a célkitűzése, hogy a 15 éves lakásépítési terv kertében a telepek felszámolást nyerjenek, a jelenlegi konstrukció mellett még akkor sem lehetséges, ha az előirányzatot minden évben teljes mértékben teljesítenénk, mert nem elégségesek a telepek belátható időn belül történő felszámolására.”⁴⁹

A központi lakásszám-előirányzatokat és azok teljesítését a 2. táblázat mutatja.

⁴⁷ „Magánbeszélgetések során a gyár személyzeti vezetője, elmondta, hogy kénytelenek cigány munkaerőt is alkalmazni, amit jobb piaci körülmények között nem tennének meg” (Dupcsik 2009: 142). „Ámbár igaz az is, hogy a munkáltatók (...) kivéve a Városgazdálkodást (...) nem szívesen alkalmazták őket. S ha jön egy fővárosi kitelepült könnyűipari üzem... azért ők elsődlegesen nem a cigány származásúak foglalkoztatását tűznék ki maguk elé célul.” (uo.)

⁴⁸ „A cigány foglalkoztatottak száma állandóan növekszik, de még sok személynél nincs meg a munkakészség, ezért kerüli a munkát. Sok a fizetés utáni hiányzó és a munkafegyelmet megsértő közöttük. Gyakori az olyan eset, hogy csak a családi pótlék fizetéséhez szükséges munkanapok számát dolgozzák le.” MNL OL M-KS 288. f. 41/1974/318. ő. e.

⁴⁹ MNL OL M-KS 288. f. 41/1974/318. ő. e.

2. táblázat: A központi lakásszám előirányzatok és teljesítésük alakulása terveciklusonként

Időszakok	Előirányzat (db)	Teljesítés (db)	Teljesítés (%)
1965. II. ötéves tervidőszak*	800	237	29,6
1966–1970. III. ötéves tervidőszak*	5224	4436	84,9
1971–1975. IV. ötéves tervidőszak**	10 000	8000	80,0

Forrás: *Kovács 1974: 46, **Bencsik 1988: 32.

A cigánytelepek felszámolását akadályozta az alacsony felvehető hitelkeret, a házakat építő kisiparosok visszaélései.⁵⁰

„A cigánytelep lakói örültek, hogy rendes, új házakban élhetnek ezentúl, havi néhány száz forintos részletfizetés ellenében. Ezenkívül csak annyit tudtak: ki az a kisiparos, aki lakásaikat építi. A hatóságok nem tartották elég érettnek a cigányokat arra, hogy a kölcsönt leszámolják a kezükbe. A vállalkozó szellemű kisiparosban azonban megbíztak annyira, hogy benyújtott számláira az OTP közvetlenül neki fizette a kölcsönöket. A mester sűrűn látogatott az OTP-be; bediktálta, hogy éppen kinek a házához vásárolta a számlán feltüntetett építőanyagokat, hogy éppen kinek a házán dolgozta le a kimutatásban szereplő munkaórákat. (...) Pontosán tudta, hogy milyen gyorsan fogy a huszonöt építkező család kölcsöne. Csak a huszonöt családnak nem volt erről fogalma. (...) Eltelt két év, és még mindig csak a dátumok emlegetésénél tartottak. Egy kétszobás „cs” házat három hónap alatt lehet felépíteni. Végül kitérték az építkezés befejezésének határidejét, 1969. április 30-ra. A házak ezután sem készültek el, de az építetők számlájáról elfogyott a pénz. Ekkor a kisiparos visszaadta iparengedélyét, és elment a téves építőrészlegébe brigádfővezetőnek.” (Berkovits 1980: 73–74)

Továbbá akadályozó tényező volt az illetékes tanácsok hiányos előkészítő munkája, valamint az, hogy az érintettek egy része nem tudta teljesíteni a CS-lakás építéséhez vagy vásárlásához szükséges előírt feltételeket. Emiatt a cigánytelepeken nagyrészt nélkülöző nagycsaládosok, rendszeres jövedelemmel alig-alig rendelkező idős és beteg emberek rekedtek.⁵¹

Az Agitációs és Propaganda Bizottság a beszámoló megvitatását követően állásfoglalást fogalmazott meg, mely további intézkedéseket sürgetett a cigányság helyzetének a megjavítása érdekében, ugyanakkor leszögezte, hogy az 1961-es párthatározatban lefektetett elvek, illetve feladatok nem szorulnak módosításra. Az APB állásfoglalása szerint a cigányságot továbbra sem lehe-

⁵⁰ A kisiparosok visszaéléséről lásd bővebben: Demszky 1980: 18–21, 2001: 319–325.

⁵¹ MNL OL M-KS 288. f. 41/1974/318. ó. e.

tett nemzetiségi csoportnak tekinteni, cigányszövetség, cigány sajtó, cigány nyelven tanító iskola, cigány színház létrehozása pedig szóba sem jöhetett.⁵²

Az APB elé terjesztett anyagban a Tárcaközi Koordinációs Bizottság javasolta az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztériumnak, hogy ismételten mérje fel a magyarországi cigánytelepek számát, valamint, hogy dolgozzon ki egy tervezetet a cigánytelepek hatékonyabb felszámolására. Az ÉVM által 1974-ben végrehajtott felmérés szerint 1252 telepen – melyből 508-at kiemeltnek nyilvánítottak – 25 ezer lakásféleségben, 28 ezer család, 116 ezer személy lakott (Kovács 1975: 23). A felmérést követően az illetékes szerv viszonylag terjedelmes beszámolót készített a cigánytelepek helyzetéről, melyben gyorsabb ütemű felszámolásuk elősegítését célzó intézkedéseket is javasolt. Az imént említettek eredményeképpen adta ki a Minisztertanács 1975. december 4-én a 3558/1975. számú „*A szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásának folytatásáról*” címet viselő határozatát.⁵³ A minisztertanácsi határozat csupán apróbb módosításokat rögzített, melyek közül kiemelendő, hogy megemelte a CS-lakás építéshez és vásárláshoz felvehető hitel összegét, valamint az érintett tanácsoknak fedezetet biztosított a kiemelt telepek felszámolása esetén felmerülő költségeikre.⁵⁴

A Minisztertanács rövidesen újabb, a cigányság helyzetével általánosságban foglalkozó határozatot adott ki az APB utasítására. A 3280/1976. számmal ellátott minisztertanácsi határozat 1976. június 3-án, „*A cigánylakosság helyzetének javításáról és gyorsabb ütemű társadalmi beilleszkedésének elősegítéséről*” címmel látott napvilágot. A minisztertanácsi határozat a TKB jelentéseire és az APB állásfoglalására hagyatkozva utasította a felsőbb szerveket, illetve az érintett tanácsokat a cigánysággal kapcsolatos további teendőkről.⁵⁵ Az imént említett határozat is beismerte, hogy a pártállam cigánypolitikája nem eredményezte a kívánt hatást, a problémák korántsem szűntek meg:

„A Minisztertanács megállapítja, hogy a cigánylakosság helyzetének javítására tett központi és helyi intézkedések számottevő eredménnyel jártak, a cigánylakosság társadalmi beilleszkedésének üteme azonban még nem kielégítő és az általános előrehaladás mellett kedvezőtlen jelenségek is mutatkoznak.”⁵⁶

Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1979. április 18-án értékelte⁵⁷ a ma-

⁵² Uo.

⁵³ A minisztertanácsi határozatban rögzített módosítások miatt az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium, valamint a Pénzügyminisztérium kiadta a következő határozatát: 13/1976. (IV. 15.) ÉVM–PM számú együttes rendelet a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásáról szóló 2/1965. (II. 18.) ÉM–PM számú együttes rendelet módosításáról (Törvények... 1977: 440).

⁵⁴ MNL OL XIX-A-83-b-3558/1975 (743. d.)

⁵⁵ MNL OL XIX-A-83-b 3280/1976 (777. d.)

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ Az ülésen előterjesztett jelentést, valamint határozat tervezetet az APB 1979. január 4-i ülésén tárgyalta, valamint hagyta jóvá. MNL OL M-KS 288. f. 41/1979/318. ő. e.

gyarországi cigány lakosság helyzetét és megállapította, hogy a cigányság társadalmi beilleszkedésének érdekében tett intézkedések „összhangban” voltak az 1961-es párthatározatban rögzítettekkel. Az ülésen előterjesztett jelentés tárgyalása során a felszólalók egyöntetűen a párthatározat eredményes végrehajtása mellett érveltek.⁵⁸ A beszámoló a következőképpen összegezte a magyarországi cigányság helyzetét:

„A határozat végrehajtására tett eddigi intézkedések pozitív hatással voltak a cigányok életkörülményeire: lényegesen kiterjedt foglalkoztatottságuk, lakás-, művelődési és közegészségügyi viszonyaik kedvezőbbé váltak. (...) Az általában kedvező tendenciák azonban nem azonosan érintették az egész cigánylakosságot.”⁵⁹

A Politikai Bizottság ülésén előterjesztett jelentés a cigányság foglalkoztatási helyzetével kapcsolatban megjegyezte, hogy a cigány férfiak jelentős része ugyan rendelkezett állandó munkahellyel, de nagyrészt, a korábbi évekhez hasonlóan segédmunkásként tudtak csak elhelyezkedni. Különböző cigánymunkakörök alakultak ki (darukötöző, udvarsöprőgető, kocsimosó, utcasöpörő, csatornatisztító), amik jellemzően nehéz, veszélyes, egészségre ártalmas és piszkos foglalkozásoknak számítottak. Továbbá megoldatlan problémaként jelentkezett a 15–18 éves cigány fiatalok, valamint a cigány nők foglalkoztatása. A cigányság oktatási helyzetében a beszámoló szerint komoly előrelépések következtek be az 1961-es párthatározatot követően; számottevő mértékben nőtt a cigány gyermekek beiskolázása, többen jutottak el az általános iskola felső tagozatába. Ugyanakkor az általános iskola nyolc osztályát csak töredékük végezte el, szakmunkásképzőbe pedig alig-alig kerültek be, melynek hátterében részben a következők állhattak:

„Az iskoláskorúak közül sokan tanulnak eleve hátrányos oktatási feltételek között: többségükkel képesítés nélküli pedagógusok foglalkoznak, rosszul felszerelt iskolákba, összevont osztályokba járnak.”⁶⁰

Sokukat továbbra is – gyakran alaptalanul – gyógypedagógiai intézményekbe⁶¹ sorolták, vagy pedagógiai megfontolásokra hivatkozva – az elkülönítésük érdekében –, úgynevezett cigányosztályokat⁶² hoztak létre a részükre. Az imént említettekhez hasonlóan a cigánytelepek felszámolásával kapcsolatban szintén kétes eredményeket könyvelhetett el a pártállam felső vezetése. A jelentés szerint 1961-ben a cigányság közel 70 százaléka cigánytelepeken

⁵⁸ MNL OL M-KS 288. f. 5/1979/770. ó. e.

⁵⁹ Uo.

⁶⁰ Uo.

⁶¹ Az adott korszakban a kérdéstről komoly szakmai vita alakult ki (lásd bővebben: Csanádi–Ladányi–Gerő 1978, Csepeli et al. 1977, Győri 1977, Czeizel–Lányiné Engelmayer–Rátay 1978a, 1978b, Ladányi–Csanádi 1983).

⁶² A cigányosztályok szükségességéről szintén komoly szakmai folyt a szocialista korszakban (lásd bővebben: Réger 1974, 1978, 1984).

lakott, ami 25 százalékra csökkent, azaz még mindig 81 ezer személy lakott tarthatatlan viszonyok között. A cigánytelepekről elköltözött családoknak a lakáskörülményei sem lettek sokkal jobbak a korábbiaknál.

„A szakértő bizottság tagjai legnagyobb építéstudományi intézetünk mérnökei voltak, (...) Jelentették, hogy ezeknek a „cs” házaknak az alapját kézzel is ki lehet bontani, szigetelésük a magas talajvíznek kitűnő felszívódási lehetőséget biztosít, padló helyett csak a földet döngölték simára, a padlásra nem lehet felmenni, mert leszakad, a hőszigetelés olyan minimális, hogy fűteni sem érdemes. Az analfabéta cigányok nem mentek perre, nem ismerik jogaikat. S nem tudják, milyen egy jó ház.” (Berkovits1980: 78)

„A Cs-házakban lakó családok életének napi kínzó problémája: új lakásuk minősége. (...) A ház külső vakolata málladozik, a sarkokon letöredezik. A lépcsőfeljáró cementrétege igen vékony, már szét van repedezve, az éleknél, sarkoknál nagy darabokban válik le. Az ajtó előtti cementezést nem simították el, erősen lejt, az esővíz a bejárati ajtóhoz folyik (...) A konyhában hull a mennyezet, a hajlatokban nagy repedések találhatóak a konyhában és az előtérben is. Az átvételkor az öt közül csak egyetlen: a bejárati ajtó volt csukható (...) Az egész lakásban sehol sincs padlószegélyező feltéve, a padlástér sincs ledeszkázva, a villanyóra nincs bekötve.” (Lengyel 1982: 151–152)

A telepfelszámolás üteme erre az időszakra lelassult, melynek egyrészt az állt a háttérben, hogy a CS-lakás programban az előírt feltételek miatt sokan nem tudtak részt venni. Másrészt az illetékes tanácsok és az érintett nem cigány lakosság nem a kívánt módon viszonyult a telepfelszámoláshoz:

„Több helyen halogatják a házhelyek kiutalását és magas telekárát követelnek. A lakóhelyi beilleszkedést a helybeliek előítéletei is nehezítik.”⁶³

Az ülésen előterjesztett jelentés az 1961-es párthatározathoz hasonlóan ellentmondást nem tűrő hangnemben leszögezte, hogy a cigányságra továbbra sem lehet nemzetiségként tekinteni. A pártállam ezen elgondolását megkérdőjelezőket pedig „*újbaloldali demagógiával*” és „*cigány nacionalizmussal*” vádolta. A ülés zárásaként kiadott párthatározat első pontja – Kádár János javaslatára⁶⁴ – a kérdéssel kapcsolatban a következőket szögezte le:

„A hazánkban élő cigányok nem tekinthetők nemzetiségnek, hanem olyan etnikai csoportnak, amely fokozatosan beilleszkedik társadalmunkba, illetve asszimilálódik.”⁶⁵

A párthatározat további pontjai az érintett felsőbb szerveket, tanácsokat, társadalmi szervezeteket, üzemeket arra utasították, hogy a cigányság társadalmi beilleszkedését kiemelt ügyként kezeljék, valamint szervezeti és politi-

⁶³ MNL OL M-KS 288. f. 5/1979/770. ő. e.

⁶⁴ „Etnikum: azt mondom – a kormánynyilatkozatban persze nem kell bevenni, de a belső háttérben legyen benne világosan –, nyugodtan mondjuk ki, hogy a cigánylakosság nem nemzetiség, etnikum, amely fokozatosan integrálódik a társadalomba; sőt van még egy másik fogalom is, asszimilálódik. Ezt kell leírni és kész!” MNL OL M-KS 288. f. 5/1979/770. ő. e.

⁶⁵ MNL OL M-KS 288. f. 5/1979/770. ő. e.

kai kérdésekről rendelkeztek. Egyúttal ajánlotta a Minisztertanácsnak, hogy tűzze napirendre a cigányság helyzetének a megvitatását, illetve határozza meg az érintett szervek feladatait. Kádár János felvetésére mindezt oly módon szükségeltetett megtennie az érintett szervnek, hogy propagandacélzattal a nyilvánosság tájékoztatására is sor kerüljön:⁶⁶ „Eszembe jutott, nálunk nem gyakorlat, hogy a Politikai Bizottság állásfoglalásait nyilvánosan publikáljuk. De ebben az esetben vagy a Politikai Bizottság, vagy a Minisztertanács, vagy valamelyik más szerv, ha a közeljövőben foglalkozna ezzel a kérdéssel, tehetne egy nyilvános közlést. (...) Persze nem regényt kell írni az egész elintézhető három gépelt oldalon, máskülönben elvész megint a lényeg. Kéthárom gépelt oldalon le kellene írni, hogy az illetékes párt- és kormányzati szervek X évvel ezelőtt állást foglaltak a cigánykérdésben, és most újra áttekintették azt. (...) Érzékeltetni kell, hogy az a kínlódás, amit 1961 óta folytatunk, nem volt hiábavaló.”⁶⁷

Az imént említettek következtében látott napvilágot „A cigánylakosság helyzetének javításával kapcsolatos további feladatokról” címet viselő 1016/1979. számú minisztertanácsi határozat, melyet a Tárcaközi Koordinációs Bizottság viszonylag terjedelmes beszámolójára alapoztak. Az említett határozat kifejtette, hogy a magyarországi cigányság helyzetének a javítására, valamint a társadalmi beilleszkedésének elősegítésére tett intézkedések komoly eredménnyel jártak, kiemelt szerepet tulajdonítva a társadalom részéről megnyilvánuló tevékeny támogatásnak. Továbbiakban nagyrészt foglalkoztatási, lakhatási, oktatási és egészségügyi kérdésekről rendelkezett, valamint a – párthatározathoz hasonlóan – felhívta az érintett szervek és bizottságok figyelmét arra, hogy működjenek közre a cigányságot érintő határozatok végrehajtásában. Az agitációs céllal megfogalmazott 1016/1979. számú határozat kiegészítésére a Minisztertanács titkos ügyiratként kiadta a 3301/1979. számú határozatát, melyben a problémás, propagandaértékkel nem bíró kérdésekről rendelkezett, melyek közül kiemelendő a telepfelszámolással kapcsolatos módosító intézkedések⁶⁸ kilátásba helyezése.⁶⁹

⁶⁶ A nyilvánosság tájékoztatása érdekében kiadott 1016/1979. számú minisztertanácsi határozat a következő helyeken látott napvilágot: *Magyar Közlöny*, 1979, 47, 683–684, *Törvények...* 1980: 444–445.

⁶⁷ Uo.

⁶⁸ A 3301/1979. számú kormányhatározatot követő években az illetékes minisztériumok apróbb módosításokat hajtottak végre a CS-lakás programon. Lásd bővebben: 11/1979. (VII. 21.) PM–ÉVM számú együttes rendelet az egyes lakásépítési kölcsönök felső összeghatárának felemeléséről és a kölcsönfolyósítás feltételeiről (*Törvények...* 1980: 853–854; 5/1980. (I. 19.) ÉVM–PM számú együttes rendelet a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásáról szóló 2/1965. (II. 18.) ÉM–PM számú együttes rendelet módosításáról (uo.: 556; 27/1982. (X. 7.) ÉVM–PM számú együttes rendelet a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásáról szóló 2/1965. (II. 18.) ÉM–PM számú együttes rendelet módosításáról (*Törvények...* 1983: 681–682).

⁶⁹ MNL OL M-KS XIX-A-83-b 3301/1979 (935. d.)

A kényszerasszimilációs cigánypolitika kritikája

Az 1980-as évek elején a pártállam részéről közel egy évtizednyi szünet után ismét jelentkezett az igény a cigányság helyzetét feltáró kutatásokra, a tudományosan megalapozott ismeretekre. Az MSZMP KB Politikai Bizottsága által jóváhagyott jelentés már 1979 áprilisában megemlítette, hogy a cigányság szociológiai, néprajzi, nyelvészeti vizsgálatával néhány kutató huzamosabb ideje, behatóbban foglalkozik, egyúttal kiemelte az ezirányú vizsgálatok koordinálásának a szükségességét is.⁷⁰ A 3301/1979. számú minisztertanácsi határozat pedig utasította a Magyar Tudományos Akadémiát, hogy szorgalmazza a cigányság helyzetének a feltárására irányuló vizsgálatokat.⁷¹

A Művelődésügyi Minisztérium 1981-ben kezdeményezte a cigánysággal kapcsolatos vizsgálatok koordinációját, a Tárcaközi Koordinációs Bizottság pedig javaslatokat kért a kérdéssel foglalkozó szakemberektől. Továbbá egy munkacsoportot hozott létre az érintett kutatóintézetek, államigazgatási szervek és társadalmi szervezetek képviselőiből. A TKB által létrehozott munkacsoport 1982-ben „*A hazai cigányság helyzete és fejlődési távlatai*” címmel egy vitaanyagot készített el, mely többek között megkérdőjelezte a pártállam kényszerasszimilációs cigánypolitikáját:

„A Munkacsoport tagjainak többsége az asszimiláció lehetőségét (a teljes beolvadást) mint egyedüli végcélként kétségesnek tartja, mindamellett, hogy néhány évtized távlatában az társadalmilag sem reális, politikailag pedig a „késztetett” asszimiláció szocialista társadalmunknak a kisebbségekkel szemben tanúsított elvi politikájával is ellentétes.”⁷²

Továbbá a vitaanyag a cigány kultúra, nyelv és identitás megtartása, erősítése mellett is érvelt:

„A cigány nyelv, etnikai kultúra, történelem kutatása terén nagy az elmaradás (...) Ez azért nagy gond, mert a cigányság társadalmi beilleszkedésében a jövőben különösen fontos a cigányság etnikai identitásának gyakorlati és tudati megalapozása, illetve továbbfejlesztése szempontjából az etnikus értékek mentése, bemutatása, felhasználása. A kutatások eredményeinek felhasználásában nagy fontossága van a cigány nyelvűség kérdései tisztázásának az oktatáspolitikában, a cigányság etnikus maghatározottságának elismertetésében, végül a vállalható hagyományok feltárásában és ezzel az etnikai egyenjogúság és egyenrangúság biztosításának megalapozásában.”⁷³

Az imént említettek a 1980-as évek második felére fokozatosan megjelen-

⁷⁰ MNL OL M-KS 288. f. 5/1979/770. ő. e.

⁷¹ MNL OL M-KS XIX-A-83-b 3301/1979 (935. d.)

⁷² MNL OK M-KS-288. f. 50/1982/12. ő. e.

⁷³ Uo.

tek a pártállam cigánypolitikájában, sőt a pártállam néhány vezető funkcionáriusa nyíltan bírálta is a korábbi évek gyakorlatát.⁷⁴

Az Agitációs és Propaganda Bizottság 1984. október 12-én tárgyalta a Tudományos Közoktatási és Kulturális Osztálynak a magyarországi cigányság helyzetét taglaló jelentését. Az előterjesztett anyag kifejtette, hogy az 1979-es párthatározatot követően a cigány lakosság életkörülményei javultak, további differenciálódás ment végbe köreikben. Egyúttal azt is leszögezte, hogy a kedvező folyamatok ellenére a cigányság nagyrészt a társadalom legkevésbé kvalifikált rétegébe illeszkedik be, valamint felhívta a figyelmet a következőkre:

„Az utóbbi években a cigánylakosság társadalmi helyzetének és beilleszkedésének egyes kérdéseiről – így elsősorban etnikai csoportként történő megítélésükről – visszatérő viták is folytak.”⁷⁵

A jelentés a cigányság foglalkoztatásával kapcsolatban leszögezte, hogy a munkaképes cigány férfiak foglalkoztatási aránya megegyezik a nem cigány férfiakéval. A cigány nők körében az 1979-es párthatározatot követően tovább emelkedett az állandó vagy időnyjellegű munkát vállalók aránya, azonban e téren még elmaradás mutatkozott az országos átlaghoz képest. A cigány fiatalok továbbra is elhelyezkedési gondokkal küszködtek. A cigányság az összlakosságnál jóval nagyobb arányban továbbra is segédmunkásként, illetve betanított munkásként tudott csak elhelyezkedni (3. táblázat⁷⁶).

3. táblázat: A cigányság és az összlakosság foglalkoztatási viszonyai (%)

	Cigányság	Összlakosság
Segédmunkás	51,2	12,2
Betanított munkás	23,8	25,7
Szakmunkás	7,7	29,5
Fizikai összesen	82,7	67,4
Nem fizikai	17,3	32,6

⁷⁴ Kisebb eredményként lehetett elkönyvelni, hogy 1983-ban a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT) központjában megalakult a cigány ismeretterjesztő munkabizottság, mely a következő feladatokat tűzte ki maga elé: „Munkabizottságunk, szigorúan a művelődés területén dolgozva segíteni akar, segíteni fog, ajánlásokat tesz, tanácsokat ad, de nem foglya semmilyen szervezet, intézmény munkáját átvállalni. Feladatunknak tartjuk viszont hogy összehangoljuk munkájukat. Nagyon számítunk az országban már dolgozó 80–100 cigányklubra is. Arra szeretnénk ösztönözni őket, hogy programjukba vegyék föl ajánlott témáinkat, illetve ők is működjenek közre a tématervek kidolgozásában, feltárva így a cigányság érdeklődési körét. Megkeressük majd a cigány értelmiségieket is, hogy kapcsolódjanak be a munkába” (Az etnikai tudat megőrzéséért. *Magyar Hírlap*, 1983. május 10. 6.)

⁷⁵ MNL OL M-KS-288. f. 41/1984/434. ő. e.

⁷⁶ Uo.

A cigányság lakáskörülményeivel kapcsolatban a beszámoló megállapította, hogy jelentős mértékű differenciálódás ment végbe az elmúlt időszakban. 1979-ben még 81 ezren laktak cigánytelepeken, azonban számuk 1983-ra 33 ezerre csökkent.⁷⁷ A cigányság egy részének javultak a lakáskörülményei, sokan bővítették, komfortosították a lakásaikat, nagyobb házakat építettek. Ugyanakkor komoly problémaként jelentkezett, hogy a CS-lakások zsúfolttá váltak, nagyrészt vagy teljesen cigányok által lakott települések, településrészek jöttek létre, a kommunális ellátottság hiánya következtében a telepek újratermelődése megindult. Az előterjesztett anyag szerint a cigányság oktatási helyzetében is történtek előrelépések. A cigány gyermekek nagyobb arányban jártak óvodákba, mint a hetvenes években, többen fejezték be a nyolc általános iskolai osztályt, valamelyest emelkedett a szakmunkásképzőkben továbbtanulók száma, ugyanakkor egyre több cigány gyermeket soroltak, sokszor indokolatlanul gyógypedagógiai intézményekbe:

„A rohamosan emelkedő arány az esetek egy részében a szociális-kulturális és a nyelvi hátrány helytelen, gyógypedagógiai esetként való minősítésére vezethető vissza és részben annak tulajdonítható, hogy a közoktatás terén e hátrányok leküzdésére mindmáig nem alakultak ki megfelelő speciális programok, módszertani útmutatók.”⁷⁸

A jelentést az Agitációs és Propaganda Bizottság jóváhagyólag tudomásul vette, és állásfoglalást adott ki, melyben többek között kérte a Művelődésügyi Minisztériumot, hogy tegyen lépéseket a cigányság kulturális hagyományainak a megőrzése érdekében. Továbbá vizsgálja meg egy cigány kulturális szövetség, valamint egy cigányságnak szóló lap kiadásának a lehetőségeit.⁷⁹ Az imént említettek a Minisztertanácsnak már a következő évben kiadott 3223/1985. számú határozatában tetten érhetőek voltak. A minisztertanácsi határozat többek között utasította az illetékes szerveket egy cigány kulturális szövetség létrehozására, illetve egy cigányoknak szóló lap kezdeményezésére. Továbbá a cigány lakosság foglalkoztatási, lakhatási⁸⁰ és oktatási helyzetének a javítása érdekében fogalmazott meg különböző határozati pontokat.⁸¹

A Művelődésügyi Minisztérium 1986 júniusában hozta létre a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetségét (MCKSZ). A kulturális szövetség létrehozásának körülményeiről a TKB titkára az alábbiakat fejtette ki 1985-ben:

⁷⁷ Az ÉVM felmérése szerint 1984-ben 6277 lakásban, 8623 család, 42066 személy lakott „szociális követelményeknek meg nem felelő telepeken” (Bencsik 1988: 31). A cigánytelepek helyzetéről lásd bővebben: Bokor 1985, 1987.

⁷⁸ MNL OL M-KS-288. f. 41/1984/434. ó. e.

⁷⁹ Uo.

⁸⁰ A minisztertanácsi határozat következtében több ponton módosították a CS-lakás programot, vö. 21/1985. (XII. 27.) ÉVM-PM számú együttes rendelet a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásáról szóló 2/1965. (II. 18.) ÉM-PM számú együttes rendelet módosításáról (*Törvények...* 1986: 447–448).

⁸¹ MNL OL XIX-A-83-b 3223/1985 (1253. d.)

„A szocializmus valóban kedvező légkört teremt a cigányság számára, ha nem is a nemzetiséggé váláshoz, de a teljes társadalmi beilleszkedéshez mindenesetre (...) A kormány elé terjesztett vitaanyagban ezért javasoltuk egy cigány kulturális szövetség létrehozását, amely hatékonyan tud közreműködni a cigányság felemelkedése érdekében. A szövetséget megalakítandó, a Művelődési Minisztériumban előkészítő bizottság született, amelynek tíznél több cigány tagja is van. Ők valóban azt szeretnék, ha nemzetiségi szövetséget teremthetnének, ennek azonban egyelőre nincsenek meg az elvi alapjai. A kulturális szövetség megalakítása is jelentős horderővel bírna, hiszen így lehetőség nyílnék a régóta vajúdo cigány újság kiadására, ösztöndíj juttatására cigány értelmiségieknek, illetve a cigányság érdekében tenni kívánó személyeknek, s egyáltalán lenne alap a cigányság mozgósítására kulturális és szociális helyzetük javítása végett. A feltételek ehhez tényleg adottak...” (Cigányok, esélyek... *Magyar Hírlap*, 1985. szeptember 4., 5.)⁸²

A szövetség a következő célokat tűzte ki:

„A Szövetség célkitűzései a magyarországi cigányság társadalmi beilleszkedését, az ehhez kapcsolódó egyetemes nemzeti és etnikumi kultúra elsajátítását, valamint a cigányság kulturális érdekképviselését, haladó hagyományainak ápolását szolgálja a Magyar Szocialista Munkáspárt politikája alapján (...) A Szövetség, mint kulturális érdekképviselési szerv etnikumának nyelvét, kultúrájának haladó hagyományait, a fejlődést segítő, családi és egyéb szokásait ápolja.”⁸³

Az MCKSZ 1986 októberében pedig lapot indított *Cigány Újság* (Romano Nyévipe) címmel, a lap próbaszámait olyan nagy sikert arattak, hogy rövidesen húszezer példányban jelent meg kéthetente. A *Cigány Újság* feladatául azt szánták, hogy mutassa be a cigányság hagyományait, egyúttal népszerűsítse a cigány irodalmi és képzőművészeti alkotásokat.⁸⁴

Kozákné Keszei Veronika a Tárcaközi Koordinációs Bizottság vezetője többek között a következőket fejtette ki a kérdéssel kapcsolatban:

„Számítalan tanulmány foglalkozott a cigányok beilleszkedési problémáival. Szociológiai, pszichológiai, egészségügyi, kriminológiai stb. szempontok alapján rengeteg tanács, oktatásügyi, orvosi, kriminalisztikai minősítés készült róluk, elemezték életmódjukat, gondolkodás módjukat. Maguk a cigányok viszont alig vagy ritkán éltek a tömegkommunikációs eszközök lehetőségével, hogy »másságukat« vállalva megismertessenek belső küzdelmeikkel, hogy kifejtsek saját véleményüket az őket minősítő írásokkal, nyilatkozatok-

⁸² Choli Daróczi József, az Országos Cigány Tanács elnöke az imént idézett vélemény mellett érvelt 1986-ban. (Choli Daróczi 1986: 9).

⁸³ MNL OL M-KS-288. f. 41/1986/468. ó. e.

⁸⁴ MNL OL M-KS-288. f. 41/1987/487. ó. e. Már 1984-ben a *Jel-Kép* folyóirat hasábjain Kozákné Keszei Veronika, Havas Gábor, illetve Daróczi Ágnes egy „cigánylap” elindítása mellett érvelt (lásd még: Kozák 1984: 72–73, Havas 1984: 74–75, Daróczi 1984: 75–77).

kal kapcsolatban. (...) Felmerül a kérdés is, hogy a cigány nyelvnek milyen szerepe lehet egy ilyen lapban? Úgy gondolom, az egyértelmű, hogy magyar nyelven jelenhetne meg, mivel a cigányok, illetve a számba jöhető írók döntő többsége, valamint a »magyar« olvasó sem tud cigányul. Jogos igény ugyanakkor, hogy helyet kapjanak a lapban kétnyelvű írások is.” (Kozák 1984: 73)

Choli Daróczi József, az Országos Cigány Tanács elnöke 1985-ben a *HVG*-nek adott interjújában szintén egy cigány újság szükségessége mellett érvelt:

„Az újságra feltétlenül szükség van, ezt a legmagasabb politikai fórumokon is elismerik. Kérdés, vajon cigány vagy magyar nyelven jelenjék-e meg. Én azt mondom, kétnyelvű legyen. (...) A cigányoknak annál is nagyobb szükségük van a lapra, mert lényegében nincs egyéb fórum, ahová mint cigányok fordulhatnak. Egyelőre csupán a Kék Fény foglalkozik rendszeresen a cigányokkal, mondanom sem kell, hogy jellegéből fakadóan eléggé egyoldalúan.” (Choli Daróczi 1985: 63).

1985 májusában hozta létre a Hazafias Népfrent az Országos Cigány Tanácsot, és ennek jegyében készítettek interjút Choli Daróczi Józseffel az újonnan létrehozott szerv elnökével, aki az alábbiakat jegyezte meg egy vele készített interjújában 1985-ben:

„A népfrent már korábban is felkarolta a cigányság ügyét, a mozgalmon belül működött a Cigány Fórum, amely a Cigány Tanács elődjének is tekinthető. Ez utóbbi testületet éppen azért kellett létrehozni, mert a Fórum nem bizonyult elég hatékonynak; hasznos, tartalmas vitákat rendezett – minden eredmény és következmény nélkül. Az Országos Cigány Tanács a HNF Országos Tanácsának véleményező, ellenőrző, tanácsadó szerve, amely a cigányságot érintő gazdasági, szociális, kulturális döntéseket kezdeményezi a népfrent legfőbb testületének, illetve ezekről véleményt mond, nyomon követi és ellenőrzi a végrehajtást, jelez, ha valamit nem talál rendjén. Harmincöt tagja van, a megyék, illetve a főváros küldöttei – általában a cigánykoordinációs bizottságok titkárai –, képviseltetik magukat egyes politikai, társadalmi, tudományos szervezetek, így az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete, a Tárcaközi Koordinációs Bizottság, az Országos Széchényi Könyvtár, s meghívást kapott néhány cigány jogász, orvos, pedagógus” (Choli Daróczi 1985: 6).

A cigányság kulturális értékeinek az elismerése és támogatása mellett párhuzamosan megjelentek kritikai hangok a pártállam felsőbb funkcionáriusai részéről is a pártállam korábbi cigánypolitikáját illetően. A Hazafias Népfrent főtitkára, Pozsgay Imre egy vele készített interjújában, 1986-ban az alábbi véleményének adott hangot arra kérdésre válaszolva, hogy a HNF hogyan látja a „cigánykérdést”:

„Valamennyien kezdő tanulók vagyunk ennek a problémának a megoldásában. Hiszen hosszú ideig azt, hogy cigánykérdés van Magyarországon, nem nagyon ismertük el egyszerűen a cigányság szociális beilleszkedési problémáiról esett szó, és ebből az aspektusból megközelítve az ügy bizonyos fokig

lesüllyedt településpolitikai, szociálpolitikai kérdéssé, és ezzel együtt valamilyen módon a lakásosztással, a beilleszkedést és az asszimilációt sürgető politikai magatartással. (...) Tehát egész politikai szemléletünkben előrelépés történt, amikor a tisztán szociális és beilleszkedési problémakör etnikai kérdésként vetődött fel.” (Murányi 1986: 5–6)

A Tárcaközi Koordinációs Bizottságnak a vezetője, Kozák Istvánné pedig a következőket jegyezte meg a kérdéssel kapcsolatban 1986-ban az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium kiadványában:

„Ma már tudjuk, hogy téves volt az az elképzelés, amely a hatvanas évek közepén alakult ki, hogy a cigányok széttelepítésével megoldódik a cigánykérdés. Sokan úgy gondolták, hogy a telepi családok szétköltöztetve más családok közé automatikusan átveszik a környezetük szokásait, és teljesen beolvadnak a lakosság közé. Az utóbbi években azonban egyre szélesebb körben válik ismertté, hogy a cigányság nem csupán egy szociálisan, kulturálisan hátrányos helyzetben lévő népréteg – már többségük hátrányos helyzete ma is vitathatatlan – hanem egy sajátos kultúrával, tradíciókkal rendelkező etnikai csoport. Ezért azon túl, hogy rövid távon a teljes asszimilációnak (beolvasztásnak) nincs is realitása, az erőltetett asszimiláció ellentétes szocialista elveinkkel, amelyet a kisebbségek viszonylatában tanúsítunk.” (Kozák 1986: 7)

Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1988 novemberében napirendre tűzte a „*Javaslat a nemzetiségi törvény irányelveire*” című előterjesztésnek a megvitatását, mely részletekbe menően taglalta egy tervezett nemzetiségi törvény céljait, alapelveit, valamint a nemzetiségeknek biztosítandó jogokat. A törvény kiadásának a szükségességét az előterjesztett anyag azzal indokolta, hogy a magyarországi jogrendszerben nincsenek kellő mértékben rögzítve a nemzetiségeknek a jogai. A javaslat többek között ajánlotta a Politika Bizottságnak, hogy az irányelvek jelenjenek meg a Társadalmi Szemlében, a nemzetiségi szövetségek lapjaiban, külön kiemelve a *Cigány Újságban* is. Továbbá az előterjesztett anyag záradékában az is szerepelt, hogy az érintett szervezetek juttassák el a nemzetiségi törvény irányelveiről szóló határozatot az érintett szervezetek, illetve a nemzetiségi szövetségek vezetőinek, valamint a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége elnökének. A Politikai Bizottság a napirend zárásaként úgy határozott, hogy a szükséges javításokat követően a javaslatot a Központi Bizottság elé terjeszti.⁸⁵ Továbbá lehetővé tette, hogy a magyarországi cigányság kezdeményezze nemzetiségként történő elismerését:

⁸⁵ MNL OL M-KS 288. f. 5/1988/1043. ö. e. A javaslatot a 1988. november 22-én az MSZMP Központi Bizottsága elfogadta, továbbá helyeselte, hogy az anyag jelenjen meg a Társadalmi Szemlében, a nemzetiségi szövetségek lapjában, melybe beleértették a *Cigány Újságot* is. MNL OL M-KS 288. f. 4/1988/246-247. ö. e.

A további fejleményekről lásd bővebben: Dobos 2011: 110–126.

„A Politikai Bizottság hatálytalanítja 1961-es és 1979-es, cigányságról szóló határozatának azt a részét, amelyben a cigányságot etnikai csoportnak minősíti és elveti nemzetiségként való kezelésüket. Ez politikai oldalról lehetőséget ad arra, hogy a törvény életbelépését követően magukat cigánynak valló állampolgárok megbízásából szervezeteik kezdeményezhessék nemzetiséggé válásukat.”⁸⁶

Összegzés

A pártállam kiépülésével a hatalom az azt megelőző időszakhoz hasonlóan – néhány kezdeményezést leszámítva – közegészségügyi és rendészeti kérdésként tekintett az úgynevezett „cigánykérdésre”. Központi irányelv hiányában az Egészségügyi Minisztérium, a Belügyminisztérium és az érintett tanácsok a maguk belátásai szerint jártak el a cigányságot illetően. Az 1950-es évek második felében néhány felsőbb szerv kezdeményezésére megalakult a tiszavirág életű Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége, valamint a tanácsi apparátusra hagyatkozó felmérésekbe, adatgyűjtésekbe kezdtek. Az 1961-es párt határozat kiadásával az MSZMP KB Politikai Bizottsága lefektette a pártállam kényszerasszimilációs cigánypolitikáját, illetve célul tűzte ki a magyarországi cigányság lakhatási, oktatási, foglalkoztatási helyzetének a megjavítását. Az 1960-as években a cigányság beiskolázása, a cigánytelepek felszámolása, valamint a cigányok foglalkoztatása jelentette a legfőbb problémát. Az 1970-es évek második felére a kezdeti nehézségek részleges megoldásával újabb kihívásokkal szembesült a hatalom; a cigány gyermekeket ugyan sikerült beiskolázni, de nem fejezték be az általános iskolát, a cigány munkavállalók rendelkeztek munkával, azonban rendre betanított vagy segédmunkásként tudtak csak elhelyezkedni, a cigánytelepek felszámolása előrehaladt, de a szegregáció korántsem szűnt meg, más formákat kezdett ölteni. A pártállam kényszerasszimilációs cigánypolitikájának a kibontakozását a helyi szintű bástyái, az illetékes tanácsok, oktatási intézmények, vállalatok akadályozták meg. Komoly ellentét feszült a felsőbb akarat, a központi irányelv és a helyi szintű funkcionáriusok, valamint a nem cigány lakosság érdekei, elgondolásai között. Általánosságban megállapítható, hogy a „cigánykérdésnek” valamilyeni területén az egymással ellentétes irányú törekvések eredményeképpen félmegoldások sorozatai keltek életre. A tanácsok a közigazgatási területükön lévő cigánytelepeket nagyrészt felszámolták, de „modernebb cigánytelepeket” hoztak létre az egy tömbbe épített CS-lakások által. A cigány gyermekeket ugyan beiskolázták, de gomba módra szaporodtak a cigányosztályok, illetve gyakran gyógypedagógiai intézményekbe sorolták őket fenntartva az elkülönültségüket. Hasonló folyamatok játszódtak le a foglalkoztatás terén is,

⁸⁶ MNL O1L M-KS 288. f. 5/1988/1043. ő. e.

munkát adtak a cigány munkavállalóknak, de „cigánybrigádokba” osztották be őket, és „cigányszakmák” jöttek létre. Az 1980-es évekre világosság vált, hogy a kényszerasszimilációs cigánypolitika megbukott a cigányság elkülönültségét csak részben sikerült felszámolni. Részben az imént említettek hatására megkezdődött a magyarországi cigányság kultúrájának, nyelvének a támogatása, létrejöhettek a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége, ami lapot is indíthatott. A cigányság nemzetiségként történő elismerésének az útjából 1988-ban elgördítették az utolsó akadályokat is.

Irodalom

- Andor Mihály (szerk.) (1982): *Cigányvizsgálatok*. Budapest: Művelődésutató Intézet.
- Balogh Sándor (szerk.) (2002): *A magyar állam és a nemzetiségek*. A magyarországi nemzetiségi kérdés történetének jogforrásai 1848–1993. Budapest: Napvilág.
- Bársony János – Daróczi Ágnes (szerk.) (2004): *Pharrajimos*. Romák sorsa a náciizmus idején. Budapest: L'Harmattan.
- Bársony János (2008): A romák sorsa az 1940-es évek második felében Magyarországon. *Múltunk*, 1, 222-256.
- Beke Pál (szerk.) (1986): *Dokumentumok a „Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége 1957–1961” életéből*. Budapest: Népművelési Intézet Művelődési Otthon és Klub Osztály.
- Bencsik István (1988): *A Magyarországon élő cigánylakosság társadalmi beilleszkedése az 1970-es évektől napjainkig*. Budapest: ELTE BTK Tudományos Szocializmus Információs és Továbbképzési Intézet.
- Berey Katalin (1990): A szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolása. In Berey Katalin – Horváth Ágota (szerk.): *Esély nélkül*. Budapest: Vita Kiadó, 5–72.
- Berey Katalin (1991): A cigánytelepek felszámolása és újratermelődése. In Utasi Ágnes – Mészáros Ágnes (szerk.): *Cigánylét*. Budapest: MTA PTI, 106–144.
- Berkovits György (1980): *Terepszemle*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Bernáth Gábor (szerk.) (2002): Kényszermosdatások a cigánytelepeken, 1940–1985. Budapest: Roma Sajtóközpont.
- Bernáth Péter – Polyák Laura (2001): Kényszermosdatások Magyarországon. *Beszélő*, 6, 38–45.
- Bokor Ágnes (1985): Telepi cigányok. *Szociálpolitikai Értesítő*, 1 (4–5), 397–422.
- Bokor Ágnes (1987): A hagyományos szegénység szigetei: a cigány telepek. In Utasi Ágnes (szerk.): *Peremhelyzetek*. Rétegződés-modell vizsgálat VIII. Budapest: MSZMP KB Társadalomtudományi Intézet, 238–267.
- Choli Daróczi József (1985): Cigány szövetségre volna szükség. *HVG*, július 20.
- Choli Daróczi József (1986): Alakul a cigány kulturális szövetség? *Képes* 7, 8, 9.

- Czeizel Endre – Lányiné Engelmayer Ágnes – Rátay Csaba (1978): Még egyszer az értelmi fogyatékosokról. *Valóság*, 9, 109–111.
- Czeizel Endre, dr. – Lányiné dr. Engelmayer Ágnes – Rátay Csaba (szerk.) (1978): *Az értelmi fogyatékosok köreredete a „Budapest-vizsgálat” tükrében*. Budapest: Medicina.
- Csanádi Gábor – Ladányi János – Gerő Zsuzsa (1978): Az általános iskolai rendszer belső rétegződése és a kisegítő iskola. *Valóság*, 6, 30–43.
- Csepeli György – Panuska Mária – Czeizel Endre – Szondy Mária (1977): Vita Czeizel Endre interjúja nyomán. *Valóság*, 10, 101–106.
- Csizmadia Ervin (1990): Megfelezett élet. Beszélgetés Kemény István szociológussal. *Kritika*, 10, 24–27.
- Csongor Anna (1991): A cigány gyerekek iskolái. In Utasi Ágnes – Mészáros Ágnes (szerk.): *Cigánylét*. Budapest: MTA PTI, 179–200.
- Daróczi Ágnes (1984): Vállalhatóvá tenni a cigányságot. *Jel-Kép*, 1, 75–77.
- Daróczi Ágnes (1997): „Kaptam a romáktól emberi gazdagságot...” Csalog Zsolttal Daróczi Ágnes beszélget. *Beszélő*, 10, 36–46.
- Demcsy Gábor (1980): „CS”. *Kritika*, 10, 18–21.
- Demcsy Gábor (2001): *A szabadság visszahódítása*. Budapest: Új Mandátum.
- Diósi Ágnes (1981): Cigányok. *Valóság*, 11, 70–84.
- Diósi Ágnes (1999): A cigányság ügye a demokratikus ellenzék történetében. Interjú Havas Gáborral. *Esély*, 6, 83–99.
- Dobos Balázs (2011): *A kisebbség joga*. Kisebbségi törvénykezés Magyarországon (1988–2006). Budapest: Argumentum.
- Dupcsik Csaba (2009): A magyarországi cigányság története. Történelem a cigánykutatások tükrében, 1890–2008. Budapest: Osiris Kiadó.
- Erdős Kamill (1989a): *Cigány lókereskedők Magyarországon*. In: Vekerdi József (szerk.): Erdős Kamill cigánytanulmányai. Békéscsaba: Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai, 89–92.
- Erdős Kamill (1989b): A magyarországi cigánykérdés. In Vekerdi József (szerk.): *Erdős Kamill cigánytanulmányai*. Békéscsaba: Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai, 129–137.
- Feitl István (2008): A cigányság ügye a napirendről lekerült. Előterjesztés az MDP Politikai Bizottsága számára 1956 áprilisában. *Múltunk*, 1, 257–272.
- Füzes Miklós – Márfi Attila – Rózsa András – Vörös Huba (szerk.) (2005): *Dokumentumok a baranyai cigányság történetéből*. Pécs: Baranya Megyei Levéltár.
- Győri György (1977): Beszélgetés Czeizel Endrével. *Valóság*, 7, 47–54.
- Hajnáczy Tamás (2013a): A tibolddaróci barlanglakások felszámolása, avagy nem cigányok a CS-lakás programban. *Valóság*, 10, 80–98.
- Hajnáczy Tamás (2013b): Az 1961-es párthatározat margójára. *Múltunk*, 1, 237–272.
- Hajnáczy Tamás (2013c): Barlanglakók 1. *Új Egyenlítő*, 1 (9), 16–20.
- Hajnáczy Tamás (2013d): „Karhatalommal a cigánytelepekért.” *Kritika*, 7–8, 30–31.
- Hajnáczy Tamás (2014a): Az 1961-es párthatározat margójára II. *Múltunk*, 3, 152–211.
- Hajnáczy Tamás (2014b): Barlanglakók 2. *Új Egyenlítő*, 2 (1), 20–25.

- Hajnáczy Tamás: Titkos ügyiratok a pártállam cigánypolitikájából. *Romológia*, 2 (6-7), 110-143.
- Havas Gábor (1982): A Baranya megyei teknővájó cigányok. In Andor Mihály (szerk.): *Cigányvizsgálatok*. Budapest: Művelődéskutató Intézet, 61-140.
- Havas Gábor (1984): Kell-e kérdőjel? *Jel-Kép*, 1, 74-75.
- Horváth Ferenc (1963): A telepen lakó cigányok helyzete. *Belügyi Szemle*, 2, 74-80.
- Jegyzőkönyv a TIT Szociológiai és Néprajzi Csoportjának cigánykutatással foglalkozó 1969. június 8-i konferenciájáról*. Megtalálható a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárában, 4-6218.
- Kállai Ernő – Törzsök Erika (2006): Átszervezések kora. Cigánynak lenni Magyarországon. Jelentés 2002-2006. Budapest: Eölkik.
- Kálmán András (1946): A magyar cigányok problémája. *Társadalmi Szemle*, 8-9, 656-658.
- Karsai László (1992): *A cigánykérdés Magyarországon 1919-1945. Út a cigány holocausthoz*. Budapest: Cserépfalvi Könyvkiadó.
- Kemény István – Rupp Kálmán – Csalog Zsolt – Havas Gábor (szerk.) (1976): *Beszámoló a magyarországi cigányok helyzetével foglalkozó 1971-ben végzett kutatásról*. Budapest: MTA Szociológiai Kutató Intézet.
- Kemény István (1974): A magyarországi cigány lakosság. *Valóság*, 17 (1), 63-72.
- Kemény István (1995): *Megfelezett élet*. Beszélgetés Kemény István szociológussal. In Csizmadia Ervin (szerk.): *A magyar demokratikus ellenzék (1968-1988)*. Interjúk. Budapest: T-Twins. 27-37.
- Kereskényiné Cseh Edit (szerk.) (2008): *Források a Békés megyei cigányság történetéhez*. Dokumentumok a Békés Megyei Levéltárból (1768-1987). Gyula: Békés Megyei Levéltár.
- Kertesi Gábor – Kézdi Gábor (szerk.) (1998): *A cigány népesség Magyarországon*. Dokumentáció és adattár. Budapest: Socio-typo.
- Kovács József (1974): A cigány lakosság lakáshelyzete, a szociális körülményeknek meg nem felelő telepek felszámolásának problémái. In Zagyva Imre (szerk.): *A cigánylakosság szociális gondozásának és nevelésének kérdései*. Budapest: Szociális Intézetek Központja. 41-49.
- Kovács József (1975): A szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolása. *Városgazdasági Tájékoztató*, 5-6, 19-23.
- Kozák Istvánné [Kozákné Keszei Veronika] (1984): Kell a cigánylap? *Jel-Kép*, 1, 72-73.
- Kozák Istvánné [Kozákné Keszei Veronika] (1986): Útmutató a cigányság lakóhelyi beilleszkedésének segítéséhez. Budapest: Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium.
- Ladányi János – Csanádi Gábor (1983): *Szelekció az általános iskolában*. Budapest: Magvető.
- Lengyel Gabriella (1982): Települési és társadalmi különbségek egy falusi cigány közösségben. In Andor Mihály (szerk.): *Cigányvizsgálatok*. Budapest: Művelődéskutató Intézet, 141-157.
- Lengyel Gabriella (2006): Cigánytelepek egykor és ma. In: Kállai Ernő – Törzsök Erika (szerk.): *Átszervezések kora. Cigánynak lenni Magyarországon*. Jelentés 2002-2006. Budapest: EÖKIK, 56-91.

- Majtényi Balázs – Majtényi György (2003): Jelen és múlt között. (A romákat érintő 1960 utáni kisebbségi jogi szabályozás főbb állomásairól.) In Majtényi Balázs (szerk.): *Merre visz az út? A romák politikai és emberi jogai a változó világban*. Budapest: Lucidus, 241-258.
- Majtényi Balázs – Majtényi György (2012): *Cigánykérdés Magyarországon 1945–2010*. Budapest: Libri.
- Murányi Gábor (1986): A szociológiai és történeti tények szava – beszélgetés Pozsgay Imrével. In uő (szerk.): *„Egyszer karolj át egy fát!” Cigányalmanach*. Budapest: TIT Országos Központja Cigány Ismeretterjesztő Bizottsága, 5–11.
- Nagy Pál (szerk.) (2010): *„Ugyanolyanok, mint mindenki más ember”*. Válogatás a Szabolcs-Szatmár megyei cigányság történetének forrásaiból (1951–1961). Nyíregyháza–Gödöllő: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár – SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar.
- Nagy Pál (szerk.) (2015): *„Nem szabad őket lenézni”. A cigány népesség felmérései Szabolcs-Szatmár megyében az 1950-es években*. Nyíregyháza: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár.
- Pártos Ferenc (1979): A cigány és nem cigány lakosság véleménye a főbb társadalmopolitikai célkitűzésekről. In Hann Endre – Tomka Miklós – Pártos Ferenc (szerk.): *A közvélemény a cigányokról*. Budapest: Tömegkommunikációs Kutatóközpont, 45–74.
- Pogány György – Bán Géza (1957): *A magyarországi cigányság helyzetéről*. Budapest. Megtalálható az Országos Széchényi Könyvtárban OSZK MD 11 488.
- Pogány György – Bán Géza (1958): A magyarországi cigányság foglalkoztatottsági problémái. *Munkaiügyi Szemle*, 5, 42–45.
- Purcsi Barna Gyula (2001): Fekete személyi igazolvány és munkatábor. Kísérlet cigánykérdés „megoldására” az ötvenes évek Magyarországon. *Beszélő*, 6, 26–37.
- Purcsi Barna Gyula (2004): *A cigánykérdés „gyökeres és végleges megoldása”*. Tanulmányok a XX. századi „cigánykérdés” történetéből. Debrecen: Csokonai Kiadó.
- Réger Zita (1974): Kétnyelvű cigánygyermek az iskoláskor elején. *Valóság*, 1, 50–62.
- Réger Zita (1978): Cigánysztyálya, „vegyes” osztály – a tények tükrében. *Valóság*, 8, 77–89.
- Réger Zita (1984): A cigányság helyzetének nyelvi és iskolai vonatkozásai. Álláspontok és viták. *Szociálpolitikai Értesítő*, 2, 140–173.
- Sághy Erna (2008): Cigánypolitika Magyarországon az 1950–1960-as évek fordulóján. *Múltunk*, 1, 273–308.
- Sipos Attila, dr. (1975): *Megelőző közegészségügyi és járványügyi feladatok*. Amit a polgári védelemről tudni kell. Budapest: Polgári Védelem Országos Parancsnoksága.
- Stewart, Michael Sinclair (1994): *Daltestvérek*. Az oláh cigány identitás és közösség továbbélése a szocialista Magyarországon. Budapest: T-Twins Kiadó – MTA Szociológiai Intézet – Max Weber Alapítvány.
- Szesztay Ádám (2003): *Nemzetiségi kérdés a Kárpát-medencében 1956–1962*. Az ötvenhatos forradalom hatása a kelet-közép-európai kisebbségpolitikára. Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet – Gondolat Kiadói Kör.

- Tomka Miklós (1991): Gazdasági változás a cigánysággal kapcsolatos közvélemény. In Utasi Ágnes – Mészáros Ágnes (szerk.): *Cigánylét*. Budapest: MTA PTI, 8–36.
- Törvények...* (1958): *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1957*. Budapest: KJK.
- Törvények...* (1966): *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1965*. Budapest: KJK.
- Törvények...* (1977): *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1976*. Budapest: KJK.
- Törvények...* (1980): *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye, 1979*. Budapest: KJK.
- Törvények...* (1983): *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye, 1982*. Budapest: KJK.
- Törvények...* (1986): *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye, 1985*. Budapest: KJK.
- Vekkerdi József (szerk.) (1989): *Erdős Kamill cigánytanulmányai*. Békéscsaba: Békés Megyei Tanács V.B. Cigányügyi koordinációs Bizottság.
- Vendégheg Sándor (1960): A magyarországi cigánylakosság között végzendő munka időszerű feladatai. *Tájékoztató*, 2, 38–55.
- Virág Tünde (2010): *Kirekesztve*. Falusi gettók az ország peremén. Budapest: Akadémiai Kiadó.

DOKUMENTUMOK

1956–1989

I.

Az MDP KV Adminisztrációs Osztályának javaslata a Politikai Bizottság részére a magyarországi cigánykérdés rendezésére**Budapest, 1956. április 9.**

Adminisztratív Osztály

Szigorúan bizalmas!
Készült 10 pld.-ban.
K/11/C/56/1956. Bné.

Javaslat
a Politikai Bizottsághoz
a magyarországi cigány-kérdés rendezésére

Magyarországon kb. 120-130 000 cigány él. Ebből mintegy 80-100 000 él a falvakban, illetőleg a faluszéli cigánytelepeken, kb. 20-30 000 települt városokba, kóborló életmódot folytat kb. 7-8000. A cigányság tömegei – általában – rendkívül elmaradott gazdasági viszonyok között élnek. Az életmód tekintetében vannak bizonyos különbségek a cigányság rétegei között, azonban még a letelepült és viszonylag fejlettebb életszínvonalú cigányság életkörülményei is alatta maradnak a lakosság átlagos életszínvonalának.

A cigánytelepek zsúfoltak, nem ritka, hogy 4-500 négyszögölnyi területen 2-300 ember lakik. Közművekkel ellátva nincsenek, a telepeken túlnyomórészt nincsenek ivóvízellátásra alkalmas kutak, nincsenek árnyékszékek. A telepek éppen ezért a legegyszerűbb egészségügyi követelményeknek sem felelnek meg, és melegágyai az időszakonként visszatérő járványos megbetegedéseknek.

Életviszonyaikkal összefüggően igen rossz a cigányság zömének kulturális, erkölcsi helyzete is. Az analfabéták száma rendkívül magas (kb. 90%), erkölcsi viszonyaikat is az elmaradottság jellemzi, rendezetlen házassági kötelékekben élnek, gyakori a többnejűség és a vérfertőzés. A cigányság sok problémát okoz a közbiztonság vonatkozásában is, egyes bűncselekmény-kategóriákban – mezei, erdei lopások, tolvajlások – a cigánybűnözés állandó problémát jelent, különösen a falusi lakosság, illetve rendőri szerveink számára.

A cigányság nagyobb része lényegében a társadalom perifériáján él, illetve gyakran élőködik. Rendszeres munkát nagy többségük nem végez, egy részük a hagyományos cigányfoglalkozásokat űzi – vályogvetés, drótos munka, lókupeckedés, szőnyegárusítás, teknővájás stb. –, amihez erősen ragaszkodik. Ismeretes azonban már néhány jól működő cigányszegkovács-szövetkezet, cigány termelőszövetkezet; sok cigány dolgozik építkezéseknél is. Az üze-

mekben alacsony szakképzettségük és hullámzó munkakedvük következtében nemigen állják meg a helyüket.

Hátráltatja beilleszkedésüket a rendszeres termelőmunkába az a körülmény, hogy a cigányokkal szemben még mindig erősen érvényesül az elzárkózás, a megkülönböztetés, elsősorban a lakosság részéről, emellett egyes állami szervek, gazdasági szervek részéről is. A közfelfogás igen jelentős tényező, amely gyakran áthághatatlan akadályt képez a cigányok felemelkedése előtt. Kétségtelen, hogy a lakosság ellenszenvét egyes konkrét esetekben jogosan váltja ki a cigányok életmódja, a cigányok által elkövetett különböző bűncselekmények. A közfelfogás azonban sújtja a nagyszámú kiemelkedni vágyó cigánycsaládokat is, akik ezért újra és újra visszazuhannak a cigányélet mostoha körülményeibe. A közvélemény hatása gyakran befolyásolja tanácsszerveinket is, sőt egyes pártszerveket is (Tolna megye). Egyes helyeken a lakosság tiltakozása miatt a cigánycsaládok nem költözködhettek megfelelő lakóházakba (Mátészalka, Tiszalök). Vannak olyan példák is, melyek azt mutatják, hogy egyes állami szervek nem veszik emberszámba a cigányokat, és megalázó, embertelen módszereket alkalmaznak velük szemben (pl. a bátaszéki eset, ahol januárban életkorra való tekintet nélkül, meztelenre vetkőztetve tartottak egészségügyi vizsgálatot rendőri fedezet mellett, közben lépten-nyomon megalázták őket).

Egyes párt- és állami szervek, megyei tanács-szervek napirendre tűzték a területi cigányproblémák kérdését, és intézkedéseik arra irányulnak, hogy a cigányság segítséget kapjon rendkívüli elmaradottságának leküzdéséhez. Házhelyeket osztottak ki a cigánycsaládok részére, megszervezték a lakosság társadalmi támogatását (pl. Gáva község, Szabolcs m.) cigányok házépítkezésének előmozdítására. Egyes körzeti orvosok átlagon felüli áldozatkészséggel támogatják a cigányügyet, hasonló segítőtvekenységet fejtenek ki a rendőri szervek egyes vezetői is. Azokon a helyeken, ahol a párt- és az állami szervek már megtették e téren az első lépéseket, mutatkoznak az eredmények, javulnak a cigánycsaládok életviszonyai, rendezettebb gazdasági, kulturális körülmények között élnek. Azok a funkcionáriusok és becsületes szakemberek, akik tevékenységük során közel kerültek a cigánycsaládokhoz, tapasztalták, hogy a cigányságban igen sok értékes tulajdonság rejlik, jelentős részük tehetséges, fogékony ember. A hagyományos cigányfoglalkozások egy része sikerrel fejleszthető és felhasználható a lakosság szükségleteinek kielégítésére.

A cigánykérdés megoldása hosszadalmas és szívós munkát igényel, úgy a párt, mint állami és társadalmi szervek részéről. Kiemelésük évszázados elmaradottságukból jelentős feladat, ezért megoldásul az alábbiakat javasoljuk:

1. A Minisztertanács szervezetén belül – átmeneti időszakra – olyan szervezet kell létrehozni, amely a cigánykérdés megoldására irányuló gyakorlati intézkedéseket központilag irányítja, koordinálja. Ugyancsak a megyei tanácsok végrehajtó bizottságai keretében külön cigánycsoportt szervezendő – elsősor-

ban a cigányokkal sűrűn lakott megyékben –; ahol a csoport létesítése nem indokolt, önálló előadó foglalkozzon a cigányügyek intézésével. A járásokban hasonló szervezeti megoldás szükséges. A községekben a végrehajtó bizottság egy tagját a cigánykérdés intézésére kell kijelölni. Gondoskodni kell továbbá, hogy a helyi tanácsokban számarányuknak megfelelően képviselőkhöz jussanak a cigányok is.

2. A szakminisztériumok és a Munkaerőtartalékok Hivatala gondoskodik a cigányok munkára szoktatásáról. E tevékenységen belül:

– A Könnyűipari Minisztérium és az Országos Kisipari Szövetség, valamint a SZÖVOSZ foglalkozzék olyan kisipari termelőszövetkezetek létesítésével, amelyekben a cigányok hagyományos foglalkozásaikat eredményesen űzhetik.

– A Város- és Községgazdálkodási Minisztérium a tanácsi építőipar, továbbá az útépítési, útfenntartási, kertészeti és köztisztasági munkák körében biztosítsa cigány munkavállalók foglalkoztatását is.

– A Belkereskedelmi Minisztérium biztosítsa a cigány kisipari szövetkezetek által előállított termékek átvételét és elhelyezését.

– Az Állami Gazdaságok Minisztériuma és az Erdőgazdaságok Főigazgatósága gondoskodik arról, hogy az állami gazdaságok fokozottan mozdítsák elő a cigányság elhelyezkedését állami és erdőgazdaságokban.

3. Gondoskodni kell arról, hogy a cigányság – fokozatosan – a minimális egészségügyi követelményeknek megfelelő, тұrhető lakásviszonyok közé kerüljön. Ennek elősegítése érdekében:

– Támogatást kell nyújtani az arra érdemes cigánycsaládoknak szerénykivitelű családi lakóházak építéséhez, biztosítani kell megfelelő hitelakció keretében egyes építőanyagok nyújtását, segítséget kell adni az építkezések szakirányításához. Az építéshez szükséges vályogtéglák készítéséről maguk az építkező cigányok gondoskodjanak. Évi 3000 ház építése a megfelelő típus-tervek alapján mintegy 20 millió forint költséget jelent, amit az egyéni családilakóház-építésiakció pénzügyi fedezete keretében kell biztosítani. A tanácsok nyújtsanak segítséget ahhoz, hogy a lakosság társadalmi munkájával (pl. fuvarozás) támogassa az építkezéseket;

– Kedvezményeket kell biztosítani a cigányok számára a telekjuttatással kapcsolatban, tekintettel a cigányság különösen kedvezőtlen gazdasági helyzetére. Ilyen kedvezmény lehet: az alacsonyabb telekjuttatási ár kiszabása, a ház felépítésére megszabott határidő meghosszabbítása;

– Azokban a községekben, amelyekben csak néhány cigánycsalád él, a községi lakás-elosztás alapján kell előnyösebb helyzetet kialakítani.

Megjegyzés: Bár a cigánykérdés megoldása szempontjából a cigányság széttelapítása látszik előnyösebbnek, a telkek kijelölésénél tekintettel kell lenni a cigányok kívánságaira, foglalkozására és megélhetési viszonyaira, az adminisztratív módszereket, a kényszerítést mindenképpen kerülni kell. A legszerényebb beruházásokkal meg kell javítani az életviszonyokat. Gondos-

kodni kell mindenekelőtt kutakról, árnyékszékekről, a lehetőséghez képest utcát kell nyitni.

4. Az egészségügyi viszonyok megjavítása érdekében az egészségügyi apparátus végezzen szűrővizsgálatokat a cigányság körében, és nyújtson segítséget az elterjedt betegségek eredményes gyógyításához. A tisztaság fokozottabb betartása érdekében a tanács és a belügyi szervek nyújtsanak segítséget az egészségügyi szervek számára a tisztasági követelmények betartásához.

5. A cigánysággal összefüggő rendészeti problémák megoldása érdekében a Belügyminisztérium gondoskodjon arról, hogy:

– 1956. évben a cigányság személyi igazolvánnyal való ellátása befejeződjék. A személyiigazolvány-kiosztással egyidejűleg tisztázni kell a rendezetlen személyazonossági problémákat, pótolni kell a gyakori anyakönyvezési hiányosságokat. Meg kell szilárdítani a cigányok körében a ki- és bejelentkezési fegyelmet.

– Rendőri szerveink végezzenek pontos felmérést a cigányság körében a visszaeső, illetve szokásos bűnelkövetők számáról. Gondoskodjanak a cigánybűnözők fokozott ellenőrzéséről.

– A rendőri szervek az illetékes tanács- és gazdasági szervekkel egyetemben vizsgálják felül a vándoriparokat, megfelelő állandó munkabiztosítással gondoskodjanak arról, hogy a nemkívánatos kóborlást elősegítő vándoripar-engedélyt cigányok ne kaphassanak. A rendőri szervek szigorúan ellenőrizzék és szüntessék meg a cigányok faluzását, a koldulást.

– Meg kell szüntetni a cigány lókupecsek működését, érvényt kell szerezni a lótarítás szabályainak; eszerint lovat csak az a cigány tarthat, aki azt igazoltan mezőgazdasági munkához használja, vagy engedélyezett foglalkozásához szükséges.

– Meg kell szüntetni a tolvajlások fedőfoglalkozását jelentő, városokban elterjedt cigány cserekereskedelmet, szőnyeg-abroszárúsítást stb.

– Rendőri szerveink munkája a rendészeti adminisztratív intézkedések mellett elsősorban arra irányuljon, hogy biztosítva legyen a cigánybűnözés megelőzése, nyújtsanak segítséget területükön a cigányság gazdasági, elhelyezkedési problémáinak megoldásához. A rendőri szervek mint a cigányproblema alapos ismerői, nyújtsanak segítséget a helyi szerveknek a cigánykérdés rendezése során felmerülő sokirányú feladatok megoldásához. Kísérjék fokozott figyelemmel a börtönökből szabaduló cigány elítéltek munkába állítását, emeljék ki a cigánytelepekről azokat a bűnöző elemeket, akik befolyásuk alá vonják a becsületes családokat is.

– Az ügyészi szervek az általános felügyelet kötelezettségének megfelelően ellenőrizzék, hogy túlkapások, törvénytelen intézkedések egyetlen cigányt se sújthassanak.

6. A Honvédelmi Minisztérium fordítson fokozott figyelmet a katonai szolgálatot teljesítő cigányok nevelésére. Az analfabéta-tanfolyamok mellett

végezzenek tervszerű munkát a cigányfiatalok oly szakmákra való képzése érdekében, melyeket a katonai szolgálat ideje alatt elsajátíthatnak. A katonai alakulatok a leszerelő cigányok elhelyezkedése érdekében nyújtsanak segítséget.

7. A BM Büntetés végrehajtási Parancsnokság a cigány elítéltek nevelése érdekében végezzen tervszerű tevékenységet. Gondoskodjanak arról, hogy az analfabéta cigányok büntetésük ideje alatt legalább írni-olvasni megtanuljanak. A lehetőségekhez mérten biztosítani kell a börtönökben foglalkoztatásukat, és törekedni kell, hogy megszeressék és megismerjék elsősorban a mezőgazdasági munkát, vagy egyéb szakmát tanulhassanak.

8. Az iskolai oktatásban részesülő cigánygyermek számára lehetővé kell tenni, hogy a tanítási órák után az iskolákban napközitthon-szerű elhelyezésben részesüljenek, és a pedagógusok felügyelete és segítségével készülhessenek fel a következő oktatási napra. A szülői munkaközösségek támogassák a cigánygyermek tanulását, foglalkozzanak a cigány szülőkkel.

– Az MNDSZ és a DISZ nyújtson segítséget az iskolába járó cigánygyermek megfelelő ruházattal való ellátásához.

– A helyi igényeknek megfelelően biztosítani kell, hogy a nagyobb cigánytelepeken anyanyelvükön tanulhassanak.

– Az Oktatásügyi Minisztérium a helyi tömegszervezetekre és Hazafias Népfrent-bizottságokra támaszkodva szervezze meg az analfabéta cigányok írni és olvasni tudóvá tételét.

– A helyi tanácsszervek tegyék lehetővé, hogy a cigányok bekapcsolódjanak a kultúrotthonok munkájába. A cigánylakta területeken lehetővé kell tenni önálló kultúrccsoportok alakítását megfelelő irányítás alatt.

9. Az állami és társadalmi szervek türelmes magyarázattal és nevelőmunkával ellensúlyozzák a cigánysággal szembeni elzárkózást és ellenszenvet, mely a lakosság részéről tapasztalható. A sajtó, különösen a helyi sajtó népszerűsítse a becsületes, jól dolgozó cigányokat, a cigányszövetkezeteket stb. Másrészt a cigányság értékes népi kultúráját támogassák a népművelési szervek, keltsék fel a cigányság érdeklődését az irodalom, a film, a művészet iránt. Több segítséget kell nyújtani a cigánykutatással foglalkozó néprajztudósok munkájához.

10. A cigánykérdés rendezése során elsősorban a pártszervezetekre várnak nagy feladatok, különösen a cigánylakta megyékben; a megyei párt végrehajtó bizottságok tűzzék napirendre a megye cigányproblémáit, ösztönözzék a helyi pártszervezeteket arra, hogy állandó figyelmet szenteljenek a cigányság gazdasági, kulturális problémáinak rendeződésére, a lakosság körében elterjedt helytelen nézetek ellensúlyozására – és nem utolsósorban a cigányság politikai öntudatának fejlesztésére.

Különös gondot fordítsanak a cigány párttagok személyére, vonják be őket a pártmunkába, foglalkoztassák őket, segítsék elő, hogy a cigánytelepeken elsősorban a cigány párttagok körül alakuljon ki a mag, amely élen jár a cigányság felemeléséért folytatott munkában. A tömegszervezetek, a DISZ,

az MNDSZ, a sportegyesületek stb. vonják be soraikban a cigány fiatalokat, támogassák nevelésüket.

A pártszervezetek és tanácsszervek segítsék elő a jelentkező igényeknek megfelelően önálló cigány tsz-ek megalakítását. Politikai nevelőmunkával ellensúlyozzák azt az elzárkózottságot, mely a tsz-be belépni kívánó cigányokkal szemben még megnyilvánul.

A párt, a tanács és a tömegszervezetek mutassanak példát a türelem tereén is a cigánykérdés rendezése során, ne kedvetlenítse el e szervezeteket a feltétlenül bekövetkező átmeneti visszaesés vagy kudarc, amilyen rendkívül bonyolult, évszázadokig elhanyagolt probléma rendezése során előadódhat.

Budapest, 1956. április 9.

MNL OL M-KS 276. f. 91/1956/85. ő. e. – Géppel írt tisztázat.

II.

Pogány György és Bán Géza „A magyarországi
cigányság helyzetéről” című kézírata

Budapest, 1957. október

A magyarországi cigányság helyzetéről
(Tanulmány)

Összeállította:
Pogány György és Bán Géza
Budapest. 1957. október hó.

[...]

I.

A cigányokról általában.

A./ A cigányok általános ismertetése.¹

A cigányok magukat romá-nak (egyres számban rom-nak, embernek) nevezik. Az egyes országokban különbözőképpen nevezik őket: leggyakrabban használatosak a „Tsigane”, az „Egyptian”, a közép ázsiai cigányoknál a „Ljuli”, az örmény cigányoknál a „Bosa”, az irániaknál a „Karacsi” elnevezés, stb.

A cigányok észak indiai nomád népek leszármazottai, akik bizonyos történelmi feltételek következtében kénytelenek voltak Indiát elhagyni (az i. u. 5-10. században) és a világ különböző országaiban szétszóródni.

A cigány nyelv egyike az új indiai nyelveknek, bár egyes dialektusokban a cigányok sokat átvettek környezetük nyelvéből. Indiát elhagyva – még mielőtt Európát elérték volna – sokáig éltek az elő ázsiai országokban. Nyugat felé nagyobb hullámokban jöttek. A cigányok tömeges megjelenése Közép-Európában a 15. század elejére tehető. A cigányok a különböző országokban, a balkáni országokban, Spanyolországban, Franciaországban, Angliában, stb. megőrizték származásuk közös vonásait, nyelvüket, hitüket és közös életformájukat, azonban felvették letelepedési helyük, vagy a vándorlásuk során érintett országok kultúrájának egyes elemeit is. Általában kénytelenek voltak felvenni a megfelelő ország uralkodó vallását is.

A cigányok majdnem minden országban megtelepedett, félig megtele-

¹ A Nagy Szovjet Enciklopédia alapján.

pedett, valamint vándorló rétegekre oszlanak meg. Együttélési formájuk és családi életük sokat megőriz a régi élet maradványaiból. (Pl. a törzsi szervezettel, főleg a nomádoknál, a Balkán-félsziget országaiban – ahol minden törzs meghatározott területeken vándorol.)

Az észak- és kelet európai országok cigányainál – főleg a XIX. században és a XX. század elején megtelepedetteknél – igen fejlett az osztály differenciálódás is. A cigányok különböző csoportjainál előtérbe kerültek a különböző kézműves iparok: famegmunkáló, kovács, ónozó, ötvös, lakatos, stb. foglalkozik.

A cigányokat általában mint spekulánsokat, lókupeceket, lódoktorokat (gyógykovács) és állatszélidítőket ismerik. Mint muzsikosok, táncosok és énekesek is nagy sikereket értek el.

A cigányok általában annak az országnak az öltözékét hordják, amelyikben élnek. Ruházatukban a nők hosszú, világos anyagokból készült húzott szoknyái és a különleges színű kendők különböztetik meg őket. A férfiak (főleg a vándorcigányok) csizmába betűrt buggyos nadrágot, mellényt, fél kaftánt, valamint széles bőrvet, vagy színes gyapjúból kötött övet viselnek.

A cigányok összlétszáma 2 millió, ebből Európában kb. 1 millió főre tehető.² A cigány népesség létszáma Európában a 2. világháború éveiben erősen csökkent, mivel a hitleristák nagy részüket kiirtották.

B./ A cigányok a szomszédos baráti országokban.

1. A cigányok a Szovjetunióban.

A cári Oroszországban a cigányok túlnyomó többsége vándorló életet élt. A cári kormánynak a cigányokra vonatkozó rendeletei lényegében a kóborlás megakadályozására korlátozódtak. Pl.:

Az 1759. évi utasításban a következőket rendelték el: „Cigányokat Szentpétervárra és annak közelébe egyáltalán nem szabad engedni és odautazásukat nem szabad megengedni.”

1803-ban elrendelték, hogy „A kóbor cigányok rendezavarásainak és az arcátlanságuk meggátolása...” céljából kényszerrel alkalmazva, lakott helyeken kell letelepíteni őket.

Az 1822–1858. években határozatokat hoztak arról, hogy a cigányokat kóborlásért, lopásért, stb. a távoli kormányzóságokba való száműzetéssel büntessék.

Az 1838. évi rendelet értelmében a cigányokból kényszerrel századokat

² Egyesek ennél jóval többre becsülik a számukat, így pl. Erdős Kamill néprajzkutató 8 milliós létszámról beszél. Véleményünk szerint is alacsony a Nagy Szovjet Enciklopédia adata, különösen az Európán kívüli 1 millió fő.

alakítottak nehéz munkák elvégzésére, a „javíthatatlanokból” pedig „javító századokat”, amelyekben a cigányok kényszer munkásokként dolgoztak.

Az orosz birodalom törvényei szerint 1847. előtt a cigányokat Besszáriában rabokként adták el és a megváltás joga rájuk nem vonatkozott.

A cári kormány fentiekén túlmenően nem is foglalkozott a cigányság egyes fontos kérdéseivel.

A cigányok helyzete csak a nagy októberi szocialista forradalom után változott meg gyökeresen.

A szovjet kormány hatalmas munkát végzett és végez jelenleg is, hogy emelje a cigányok kultúrszínvonalát, megjavítsa életmódjukat, és munkájukat megszervezze.

1926. március 18-án az OSZSZSZK Népbiztosok Tanácsa határozatot hozott arról, hogy a cigányoknak joguk van kisipari szövetkezeteket szervezni és az analfabetizmus felszámolása érdekében iskolákat nyitni, klubokat létesíteni, stb.

1926. augusztus 30-án az Összövetségi Központi Végrehajtó Bizottság bizottságot létesített a cigányok földdel való ellátására. Ugyanez év október 6-án határozatot hoztak „ama cigányok számára kedvezményes földjuttatásról, akik le akarnak települni és munkás életmódot akarnak folytatni”.

1928. július 17-én a Földművelésügyi Népbiztosság határozatot hozott arról, hogy „a cigányokat be kell szervezni a kolhozokba, ezeket finanszírozni kell számukra és káderképző tanfolyamokat kell szervezni”.

A szovjet kormány mindezen intézkedései arra vezettek, hogy az ország különböző vidékein cigánykolhozokat és kisipari szövetkezeteket kezdtek létrehozni. 1936-ig az OSZSZSZK területén 30 cigánykolhozot hoztak létre, 800 családdal, ezen kívül 700 cigány dolgozott iparvállalatoknál és több mint ezer ember kisipari szövetkezetekben.

A cigányok kulturális ellátottsága a szovjet hatalom ideje alatt gyökeresen megváltozott. Már 1926-ban elkészítették a cigány ábécét és cigányiskolákat létesítettek. 1935-ben Moszkvában cigány pedagógiai technikumot nyitottak. Az utóbbi években észrevehetően megnőtt az iskolákban, technikumokban és főiskolákon tanuló cigánygyerekek száma.

1927-ben jelent meg a világon az első cigánynyelvű folyóirat, a „Romani Zarja” (Cigány Hajnal). A kiadók 19 cigánynyelvű könyvet adtak ki. Jelenleg sok városban van cigányszínház és klub, ahol a cigányok között komoly kulturális és felvilágosító munkát végeznek.

A szovjet kormány által a cigányok munkábaállításával és kulturális, valamint jóléti ellátásukkal kapcsolatban tett intézkedések néha a törzsek és a táborok vajdáinak ellenállásába ütköztek, mivel ezek az intézkedéseket ellelnezték és – kihasználva a táborokon belüli befolyásukat – rákényszerítették saját akarataikat a tábor tagjainak többségére. Az évszázadok alatt kialakult

régi tradíciók hatására egyes cigánycsoportok néha elhagyták a kolhozokat, a kisipari szövetkezeteket és újra visszatértek a vándorló életmódhoz.

A cigányok sokszor állatokat loptak, lopással, rablással és olyan okiratok hamisításával foglalkoztak, amelyek segítségével kedvezményesen kaphattak építő- és egyéb anyagokat. Egyes – ónozással és fémedények készítésével foglalkozó – cigánycsoportok gyakran becsapják a lakosságot azzal, hogy nem végzik el lelkiismeretesen a munkájukat.

Előfordulnak olyan esetek is, amikor – kihasználva a cigányszövetkezetek létrehozása céljából nekik juttatott jogokat és kedvezményeket – a vajdák ellopják a kapott pénzt és nyersanyagot.

Az ún. „besszarábiai” cigányok néha csalnak a pénz felváltásakor. A cigányasszonyok egy része mind a mai napig jósol és varázsol, pénzt és más tárgyakat zsarol.

Az 1939. évi össz-szövetségi népszámlálás adatai szerint a Szovjetunióban 88 ezer cigány élt. Több mint 80 ezer cigány már lemondott a nomád életmódról, állandóan a városokban és a falvakban él, és az iparban, mezőgazdaságban, kisipari szövetkezetekben, vagy más területeken dolgozik. A cigány népesség ezen részének és az ország többi lakosságának életmódja között lényeges különbség nincs: Így pl. Minszkben a traktorgyárban több, mint tíz éve dolgozik egy nagy csoport cigány, akik jól berendezett gyári lakásokban és saját házaikban laknak. Mindnyájan szakképzett munkásokká váltak (esztergályos, lakatos, gépkocsivezető, stb.), sokan közülük pedig élmunkások. Ezeknek a munkásoknak a gyerekei a közös iskolákban tanulnak.

1952 decemberében a milícia összeírta a kóborló cigányokat, ennek eredményeként 6.800 cigánycsaládot számoltak meg, 33 ezer taggal.

A milícia rendelkezésére álló adatok szerint 1951. évben a cigányok 169 gyilkosságot és rablást, 200 állatlopást és 646 más lopást követtek el.

Jelentős számú olyan cigány van, aki nem végez a társadalom számára hasznos munkát és mivel a bűnözés is igen elterjedt közöttük, a Legfelsőbb Tanács Elnöksége 1956 októberében rendeletet hozott a kóborló cigányok munkába állításáról. Ennek a rendeletnek az értelmében a helyi szovjetek a milícia részvételével az összes kóborló cigányokat letelepítették.

A cigányokat főleg építési szervezeteknél és iparvállalatoknál állították eddig munkába. Kb. 10 ezer cigány azt az óhaját fejezte ki, hogy a szűzföldi szovhozokban akar dolgozni, ezeket oda is irányították.

Az új építkezéseken a cigányoknak lakóterületet adnak. Különösen a szovhozokban és az építő szervezetekben kapnak segítséget (kölcönt, anyagot) családi házak építésére.

A jelenlegi törvények értelmében azokat a cigányokat, akik nem hajlandóak munkába állni, és megkísérlik, hogy kóborlással foglalkozzanak, a büntetőbíróságok felelősségre vonják.

2. A cigányok Csehszlovákiában.

A felszabadulás előtt és ma is a cigányok nagy többsége Szlovákiában élt, ill. él, ahol cigányfalvak és negyedek vannak. Csehországban a nagy városokat – mint pl. Osztrava és Brno – kivéve csak elszórtan élnek. Számuk állandóan növekszik:

Az 1927. évi népszámlálás idején 27 ezer 14 évesnél idősebb cigányt daktiloszkopáltak. 1930-ban 60 ezer cigányról tudtak, az 1947. évi népszámlálás idején pedig 101 ezer cigányt számoltak össze, ebből 84 ezret Szlovákiában. Szlovákia népessége 1957.V.1-én 3.831 ezer fő volt. A rendőrség jelentései szerint ebből 105 ezer vallotta magát cigánynak és további 15 ezer cigány más nemzetiségűnek (magyar, szlovák stb.).

Csehszlovákiában hosszú ideig vita folyt arról, hogy a cigányokat nemzetiségként kezeljék-e, vagy sem. A párt határozottan leszögezte, hogy nem, mivel nem alkotnak egységet, a környezetük szokásait átveszik, ötféle dialektusban – és sok aldialektusban – beszélnek és mind beszél valamilyen nemzetiségi nyelvet (magyar, szlovák, cseh stb.) is.

Fajelmélet – a társadalmi berendezkedés következtében – nem ütheti fel a fejét, bizonyos előítélet azonban van velük szemben, melynek egyes esetekben alapja is van. A cigányokat három főcsoportba sorolják:

- a.) Üzemben és egyéb helyen dolgozók (letelepedettek).
- b.) Különféle – vályogvető, teknővájó, stb. – foglalkozást űzők (az ún. félig helyhez kötöttek).
- c.) Vándor, vagy sátoros cigányok.

Az első csoport gazdasági helyzete lényegesen jobb a másik kettőnél, nagy probléma azonban, hogy nem tudnak gazdálkodni a pénzzel. A nőszövetségek és a szakszervezetek igyekeznek helyes gazdálkodásra nevelni őket. Gyakori a munkahelyről való hiányzás. (Ezért bevezették, hogy aki havi 21 műszakot nem dolgozik le, nem kaphat családi pótlékot.) Általában az építőiparban és a mezőgazdaságban dolgoznak a legtöbben. A legközelebbi népszámlálásnál a cigányok területi és szakmai elhelyezkedését valószínűleg külön is meg fogják vizsgálni. A mezőgazdaságon belül a cigányok részére sem szövetkezet, sem állami gazdaság szervezésének kérdése nem vetődött fel eddig, nem is helyeslik az állami szervek, mert ha nagyobb csoportban vannak, akkor a problémák is sokkal nagyobbak s a fő törekvés az egymástól való elszigetelés.

A cigányok többségére a nomád életmód a jellemző, vagy legalábbis a törekvés arra. A letelepedett lakbérkedvezményrel, bútorjuttatással, stb. ösztönzik őket, azonban gyakran előfordul, hogy a kapott lakást, bútort tönkreteszik, eladják. Tervezik, hogy a cigányok számára egyszerű faházakat építsenek.

A cigányok műveltségi színvonala igen alacsony, mintegy 35% teljesen, 60% pedig félig analfabéta köztük. Ahol túlnyomó többségben vannak, ott

az iskolákban külön cigányosztályokat létesítettek. Cigányul írt tankönyveket is kiadtak. A cigányok szeretnék – főleg Szlovákiában – ha ezek továbbra is megmaradnának, a pártnak és a kormánynak azonban az a véleménye, hogy mivel a cigányság nem nemzetiség, nem helyes őket mesterségesen nemzetté nyilvánítani. A problémát a cigányok széttelepítésével – de nem csupán adminisztratív módszerekkel – kívánják megoldani.

Ma már vannak cigány párttagok és – kevés számban ugyan – cigány-értelmiségiek is. Gyakran kötnek vegyes házasságot a cigányférfiak, de még inkább a cigány nők.

A cigányság egészségi helyzete rosszabb az átlagosnál, sok közöttük a nemi beteg és meglehetősen magas a tüdő megbetegedés aránya. Az elhalálozási arányuk szintén magasabb, mint az egyéb lakosságé. Intézkedéseket kívánnak kidolgozni az egészségügyi szervek a kötelező orvosi vizsgálatokra és az orvosoknak is fokozottabb feladatul tűzik ki a cigányság életmódja megváltoztatásának elősegítését.

A legtöbb probléma a vándorcigányoknál vetődik fel. Elsősorban ezek lopnak, okoznak botrányokat és követnek el különféle bűncselekményeket. A leggyakoribbak a nyári mezőgazdasági munkák idején elkövetett mezei lopások és lakásbetörések, besurranások, stb. Gyakoriak még az üzleti lopások is. Az utóbbi időben megszorodott a tiltott határátlépések száma, főleg Magyarországról Csehszlovákiába. Igen nehéz a személyazonosság megállapítása, mert vannak olyan cigányok is, akik érvényes csehszlovák, magyar, lengyel, román személyazonossági igazolványokkal rendelkeznek, természetesen mind más- más névre kiállítva.

A rendőrségi szervek jelenlegi meglehetősen elnéző magatartását meg kívánják szüntetni: a megrögzött bűnözőket kényszermunkára is el fogják ítélni. Tervezet készül arra, hogy a cigányoknak megtiltják a kocsizást, fokozatosan megvonják tőlük a különféle iparendélyeket és gondoskodnak a munkába állításukról. Az öregeket és a munkaképteleneket fokozatosan elhelyezik az aggok házában, ezzel is csökkenteni akarják az öreg cigányok esetleges káros befolyását a fiatalokra. A vándorcigányoknál azonnali egészségügyi vizsgálatot hajtanak végre, a lókupeckedést megakadályozzák.

Alaposan ügyelnek arra, hogy a megtett intézkedések minden esetben országos jellegűek legyenek és ne csak egy-egy vidék, vagy körzet problémáját oldják meg, mert az országos méretben csak nehezíti a kérdés rendezését.

3. A cigányok Lengyelországban.

Az elmúlt rendszerben a kb. 50 ezer főnyi cigányság közösségi élete feudális jellegű volt, törzsi és családi kapcsolatok tartották őket össze. Két fő csoportjuk volt:

a.) Vándorcigányok (ezek voltak a legtöbben).

Alapcsoportjaik:

a szegény lengyel-cigányok (kéregetők),

a gazdag lengyel-cigányok (kereskedők és kézművesek).

a nem lengyel-cigányok (szovjet, román, magyar és német).

E csoport tagjai nomád életmódot folytattak, vándorlásuk során külföldre is eljutottak.

b.) Letelepült cigányok (általában falu szélén laktak, különféle idénymunkákat vállaltak: útjavítás, kötörés, vályogvetés, kézműipari munkák stb.).

Törzseik és településeik élén a vajdák állottak, de a legnagyobb hatalom a cigánykirály kezében összpontosult, akit a vajdák közül választottak meg. Az állam rajta keresztül érvényesítette befolyását, de leginkább csak bűnözési kérdésekkel kapcsolatban. A II. világháború idején a cigányságot is ki akarta irtani a hitleri fasizmus: a rendelkezésre álló adatok szerint hozzávetőleg 35 ezer cigányt pusztítottak el.

A felszabadulás után a pusztítások és a kivándorlások következtében mintegy 5 ezer cigány maradt, azonban pár év elteltével, számuk az újonnan – Romániából, Bulgáriából, Szovjetunióból – érkezetekkel megnövekedett. A cigányok összes száma ma kb. 15 ezer főre tehető.

A cigányság mint nemzetiség érdekében a felszabadulást követően hosszúlejárátú politikai és gazdasági munka indult meg. Az állam elsőrendű célul tűzte ki, hogy állandó letelepedésre bírja őket. A megtelepedettek és kulturáltabbak már lengyelnek vallják magukat, a bevándoroltak viszont cigánynak. Általában vegyes lengyel–cigány nyelvet használnak, ill. bolgár–román–cigány keveréket, így a különböző cigányok gyakran meg sem értik egymást.

A felszabadulás után sikerült 7 ezer cigányt letelepíteni az ország nyugati visszaszerzett területein, ahol az állam lakást és munkaalkalmat is biztosított számukra. 1952. után nagyobb mértékű elvándorlás volt megfigyelhető. Ennek akadályozására kisipari szövetkezeteket szerveztek a részükre (kovács, bádigos, cserép-edény, stb.), továbbá a nagyipari objektumok építésihez toborozták őket. Nova Hután azonban olyan hibát is elkövettek, hogy a cigányokat a közös lakóházakba csoportosították, melynek az lett a következmény, hogy – valamivel kulturáltabb körülmények között ugyan, de – folytatták előző életmódjukat, és az új házakat rövid idő alatt tönkretették. Továbbra is érvényesült a vajda uralma, és így pl. előfordult, hogy néhány jól dolgozó cigány keresetéből élt az egész tábor, mert keresetüket a vajdának le kellett adni. A lakásjuttatás terén ma már a fokozatosság elvét követik: kezdetben csak barakkokban helyezik el őket. Figyelemre méltó, hogy a cigányokat nem sikerült mezőgazdasági termelő szövetkezetekbe bevonni.

A cigányság felemelésének további problémája az iskoláztatás. A dolgozók gyerekeit napköziben és óvodában is elhelyezik, sok helyen az oktatáson túlmenően ruhaellátást is igyekeznek megvalósítani. Külön cigányiskolák nincsenek, a lakosság a cigányokat általában magával egyenrangúnak tartja. Mű-

veltségi állapotuk nem kielégítő, egyes vidékeken azonban több kiváló cigány-munkás, sőt igazgató, művezető is található. Néhány párttag is van közöttük.

Bűnözésben való részvételük még ma is jelentős, főleg az apró lopásokban mutatkozik meg.

Lengyelországban jelenleg készül egy – a cigányság kérdéseivel foglalkozó – új, átfogó párthatározat. Két év alatt az összes cigányokat – önkéntes alapon – le akarják telepíteni, melyet ha nem sikerül megvalósítani, adminisztratív eszközöket is igénybe fognak venni.

4. A cigányok Németországban.

A Német Demokratikus Köztársaság illetékes szerveitől nyert információink szerint sem az NDK, sem az NSZK területén nincs ún. cigánykérdés.

A hitleri fasizmus ideje alatt a cigányság nagy részét kiirtották, más részük pedig kivándorolt, az a néhány száz család pedig, amely még Németország egyes területein elszórtan található, nem okoz problémát.

II.

A cigányság helyzete Magyarországon

A.) A Magyarországon élő cigánysággal kapcsolatos átfogó kérdések.

1. A cigányság száma és területi megoszlása.³

Hazánkban minimálisan 180-190 ezer cigány él s így a német nemzetiiség után a második legnagyobb nem magyar csoportot képezik hazánkban. A 180-190 ezer főn belül az iparvidékeken mintegy 75-80, a kevésbé fejlett iparral rendelkező, ill. mezőgazdasági vidékeken pedig 105-110 ezerre becsülhető a létszámuk.

A cigányság területi elhelyezése hazánkban igen egyenetlen. Viszonylag legtöbben Nógrád megyében élnek (a lakosságnak 5,2%-a), sokan laknak még Szabolcs (4,0%), valamint Somogy megyében (3,9%) is.

Az országnak a cigányság által legritkábban lakott területei általában a nagyvárosok⁴ (1,0% körüli aránnyal), Bács-Kiskun és Veszprém megye 1,1%, valamint Csongrád és Fejér megye 0,8-0,8%-os aránnyal.

Országos átlagban a lakosságnak megközelítőleg 1,8-1,9%-a cigány. Ezen

³ L.: az 1., 2. és 3. sz. mellékletet.

⁴ A nagyvárosok alatt Miskolcot, Pécsét, Debrecént és Szegedet értjük, Budapesttel – megfelelő adat hiányában – nem foglalkozunk.

belül a mezőgazdasági jellegű területeknek 2,2%-a, az ipari jellegű területeknek pedig 1,6%-a.

A legutolsó népszámlálás során – 1949. január 1-én – a jelenlegi közel 200 ezer főnyi létszámhoz viszonyítva igen kevés, csupán 38 ezer fő vallotta magát cigány nemzetiségűnek, a mai számuknak csak mintegy 20%-a. A tanácsi jelentések szerint a cigányok zöme – bár van a cigányságnak egy felemelkedő, ill. felemelkedett rétege, amely nem vallja magát cigánynak – általában cigánynak is vallja magát.

2. A cigányság csoportjai

Elöljáróban le kell és le lehet szögezni, hogy a cigányság nem egységes, számos csoportra (törzsre) bomlik. E kérdésben mindenki – aki csak egy kissé is foglalkozott a kérdéssel – egyetért. Abban a pillanatban azonban, amikor a csoportokat kell meghatározni, a legteljesebb zavar észlelhető.

A cigánysággal való „foglalkozás” nem egyszer azon bukott meg, hogy nem ismerték fel, nem értették meg azt a belső tagozódást, melyet egy primitív közösség vizsgálatánál feltétlenül szem előtt kell tartani.

A mindennapi életben a cigányságot – különböző indokok és ismervek alapján – mindazok csoportosítják, akik kapcsolatban vannak velük, így többek között:

- a.) a lakosság
- b.) a cigányság, ill. annak egyes képviselői és
- c.) a néprajzi kérdésekkel foglalkozók.

Ad a.): A lakosság – amennyiben helyes ilyen általános fogalmat használni – gondolkörében az alábbi csoportok, csoportosítások alakultak ki:

- a.) román, oláh cigány (ez a két fogalom néha teljesen fedi egymást, igen gyakran azonban nem)
- b.) kolompár cigány
- c.) zenész cigány és
- d.) magyar cigány

E csoportosítások az ország különböző területein általunk megismert csoportosításoknak a legfőbb vonalait mutatják, a valóságban ezt a fővonalat számos mellékvonal zavarja. Igen feltűnő, hogy az ország különböző területein azonos elnevezés alatt különböző csoportokra gondolnak. Így Baranyában – de a Dunántúl legtöbb vidékén is – a rendes, dolgozó cigány fogalma egyenlő a román, a rom, az oláh, az erdei, a teknős cigány elnevezéssel. Ezek zöme igen szereti a famunkát és általában erdőkben, erők körül laknak. Ezzel szemben a Nyírségben, Békésben stb. az oláh cigány fogalma egészen más

jelent, e megnevezés alatt ugyanis a cigányság legfejletlenebb, dolgozni nem akaró, állítólag nem is szerető részét értik.

A fentiekben jelzett különböző tartalmú, de azonos elnevezés használata már nem érvényesül pl. a kolompár csoporttal kapcsolatban. A kolompár elnevezéssel, ill. csoporttal csak a Dunántúlon találkozunk, itt azonban a közvélemény egyértelműen elítéli, csavargónak, bűnözőnek tartja őket. Nem mulasztják el kihangsúlyozni, hogy az elmúlt évtizedek „híres” cigányszármazású gyilkosai egytől egyig baranyai kolompár cigányok voltak.

Egyes területeken – ahol a román, oláh cigány név elítélő vagy sértő – a dolgozó cigányokat magyar cigányoknak nevezik.

Végül, külön csoportként beszélnek a cigányság „elit kasztjáról” az ún. zenész cigányokról. Ez nem mindig jelent foglalkozást. Ha valaki zenész családból születik, a kulturáltabb körülmények mindenképpen meglátszanak rajta. Az „új” zenész cigány a magyar és a román csoportokból kerül ki, bár egyes vidékeken beszélnek kolompár zenész cigányról is.

Ad b.): A csoportosításokra vonatkozó cigányvéleményt, álláspontot sajnos nem ismerjük. Egyetlen ilyen anyagunkat egy salgótarjáni cigány készítette. Szó szerinti idézet:

„Országunk cigánysága hat rétegből áll:

- a.) sátoros, kóbor oláh cigányság,
- b.) teknőkészítő cigányság,
- c.) szőnyegkészítő és árusító cigányság,
- d.) a falun élő, legkisebb zenekategóriát elérő⁵ és különböző alkalmi munkákkal foglalkozók,
- e.) a vidéki városokban és a fővárosban élő ipari munkát végző, de jelenleg alkalmi beállításúak és jelleműek,⁶
- f.) vidéki városokban és fővárosokban élő, zenével foglalkozó, akik zenekategóriákban magasabb elbírálást nyertek.

Fontos, hogy a rétegzéseken és a kategóriákon belül a legmagasabb fejlettséget figyelem előtt tartsuk.”

A fenti csoportosítás általános érdeklődésre természetesen nem tarthat számot, de ebből is mindenesetre lehet látni azt, hogy maguk a cigányok is foglalkoznak a felosztással, csoportosítással.

Ad c.): Hazánkban jelenleg csupán egy néprajzkutató – Erdős Kamill, gyulai lakos – foglalkozik a cigányság problémájával. Felosztása a következő:

⁵ Legminimálisabb zeneismerettel rendelkezők.

⁶ [...]

A Magyarországon élő cigányság
törzsi (nemzetiségi) megoszlása.

1.) Cigány anyanyelvűek.

a) „kárpáti” magyar cigány- nyelvet beszélők	b) „vlax” oláh cigány- nyelvet beszélők
--	---

2. Nem cigány anyanyelvűek⁷

a) magyar anyanyelvűek	ba) román anyanyelvűek
	bb) teknős cigányok

A „vlax” oláh cigánynyelvet beszélőknek Erdős 16 alapsoportját különbözteti meg. Az alcsoporti elhatárolás a jelenlegi, vagy a régebbi foglalkozásuk, ill. jellemző tulajdonságuk alapján alakult ki: pl. lókereskedők, zsebtolvajok, házzal bírók, szőnyegkereskedők, sátorosok, dögösök, tepsikészítők, stb. (Természetesen ezeket a neveket mind „vlax” oláh cigány nyelven fejezik ki.)

A cigányság csoportosításának véleményünk szerint is a ténylegesen beszélt nyelvből kell kiindulni s így egyetértenünk az Erdős féle felosztás – előbbiekben ismertetett részével. Igen feltűnő azonban, hogy míg a cigánynyelvet jól ismerő és beszélő kutató szerint az általa lerögzített négy főcsoport csak magyarul érti meg egymást, addig a már említett salgótarjáni cigány e kérdéssel kapcsolatban igen határozottan kijelentette: „Országunk cigánysága, ha hat rétegből áll is, a nyelv egy és ugyanaz, kis eltérésekkel.”

Véleményünk szerint tehát legelfogadottabb az Erdős féle felosztás első része, azonban a további – alapsoportonkénti – felosztását már nem tartjuk kielégítőnek. Erdős szerint csupán a „vlax” cigánynyelvet beszélőknek vannak alapsoportjaik, a többi csoportnak egyáltalán nincsenek. Ez eléggé hihetetlenül hangzik és minden valószínűség szerint összefügg azzal, hogy a kutató gyakorlatilag csupán Békés megyében működik, ahol zömmel a „vlax” csoportbeliek élnek.

Összefoglalásul: a cigányság csoportosításának megismerése nem csupán a néprajztudomány belső ügye, a cigányság megismeréséhez és felemelkedésének elősegítéséhez a jövőben feltétlenül szükséges e munkát elvégezni.

3. A cigányság nemzetiségi hovatartozása.

Kiindulásul először is le kell rögzíteni azt, hogy a nemzet, nemzetiség, a nép társadalmi kategória, a faj és a törzs pedig biológiai kategória.

A nemzetiség fogalma egyáltalán nem tisztázott. A mindennapi szóhasználatban olyan közösséget értenek alatta, amelynek tagjai más államalkotók területén élnek, számuk elér egy bizonyos mennyiséget és valamely más or-

⁷ Ezek cigányul nem is tudnak beszélni.

szágban⁸ államalkotó erők. Ezek szerint Magyarországon nemzetiségek (vagy nemzeti kisebbségek) pl. a németek, a románok, a délszlávok; Romániában pedig nemzetiség pl. az ott élő magyarság. Nyilvánvaló azonban, hogy az államalkotás tényét is csak történelmileg szabad nézni s így a Magyarországon élő délszlávok nem szüntek meg nemzetiségnek lenni akkor sem, mikor a hitleri Németország a II. világháború folyamán – átmenetileg – megszüntette Jugoszlávia önállóságát.

A nemzetiség fogalmának meghatározásával kapcsolatban a mindennapi szóhasználat általában megfelel a valóságos helyzetnek. Mi van azonban akkor, ha egy közösség – nevezzük egyelőre így – sehol sem vált államalkotó erővé? Mi ekkor a nemzetiség fogalmának ismérve, ill. lehet-e ebben az esetben nemzetiségről beszélni? Nyilvánvaló, hogy lehet: pl. az ukránok nyilván önálló nemzetiséget alkottak már a cári Oroszországon belül is, bár önálló ukrán állam – kapitalista fejlődés idején nem volt. Ez esetben azonban a megfelelő közösségnek mindazon ismérvekkel rendelkezni kell, ami a nemzet ismérve és így gyakorlatilag semmi értelme sincs a nemzet és nemzetiség fogalom megkülönböztetésének.

Összefoglalva: a nemzetiség olyan közösség, amelynek tagjai más államalkotók területén élnek, számuk elér egy bizonyos mennyiséget, és valamely más országban – nemzetként – államalkotó erők, vagy az adott állam területén rendelkeznek a nemzet minden ismérével.

Ezek után rá lehet térni a tulajdonképpeni kérdésre: nemzetiség-e a cigányság Magyarországon? A kérdést e tanulmányban az alábbi két oldalról vizsgáljuk:

- a.) Mi a cigányság véleménye.
- b.) Mi az eddigi vizsgálatok alapján kialakult álláspont.

Ad a.) A cigány közvélemény ez irányú álláspontját megismerni igen nagy nehézségekbe ütközik. A kérdés eldöntéséhez csak megközelítő lehetőségek állnak rendelkezésre: pl. feltétlenül figyelembe kell venni, hogy az egyes népszámlálások időpontjában milyen arányban vallották magukat cigánynemzetiségűnek, ápolják-e, használják-e a cigánynyelvet, stb.

Nem kétséges, hogy maguk a cigányok is megkülönböztetik a cigány ill. a cigánynemzetiségű fogalmat. Ezt bizonyítja, hogy míg a tanácsi jelentések szerint a cigányoknak mintegy 70%-a cigánynak is vallja magát, addig az 1949. évi népszámláláskor biztosított lehetőséggel élve a cigányok általunk feltételezett akkori összlétszámának csupán 22-24%-a (38 ezer fő) vallotta magát cigánynemzetiségűnek.⁹

⁸ – nemzetként –

⁹ Ezzel kapcsolatban azt is látnunk kell, hogy az 1949. évi népszámlálás alig négy évvel volt csak a hitleri fasiszta rendszer bukása után, amely a cigányokat tömegesen deportálta és irtotta, de alig két-három évvel volt csak a németajkúak kitelepítése után – amely az 1941. évi

Ami a cigánynyelvet illeti, a magyarországi cigányok többsége – minden valószínűség szerint – nem tud cigányul, vagy legalábbis nem beszéli a nyelvet. A már említett népszámlálás adatai szerint cigány anyanyelvűnek csupán 21 ezer fő vallotta magát, és a cigánynyelvet beszélők száma is csak 31 ezer fő volt, azaz 7 ezerrel kevesebb, mint ahányan cigánynemzetiségűnek vallották magukat. Gyakori jelenség az is, hogy – éppen az elkülönülés csökkentése érdekében – a cigánynyelvet ismerő szülők már nem tanítják meg cigányul beszélni a gyerekeiket.

Az eddigiekből az következik, hogy a cigányok igen jelentős része – ha arra lehetősége van – már nem vallja magát cigánynak. Így elsősorban a kiemelkedett rétegek (zenészek, tulajdonnal bírók, rendszeresen dolgozók stb.) kevés kivételtől eltekintve magyarnak vallják magukat, természetesen lehetséges, hogy a környezet erkölcsi nyomására.

Végül figyelembe kell venni – a távolabbi jövő fejlődésének megismeréséhez – hogy az ország fejlettebb részein a cigányok tényleges, ill. becsült számának viszonylag kisebb százaléka vallotta magát cigánynemzetiségűnek, mint a kevésbé fejlett területeken.

Ad. b.): Az objektív helyzet vizsgálatánál a marxizmus–leninizmus közismert tanításából indulunk ki, amely szerint a nemzetté válásnak négy előfeltétele van:

- a közös nyelv,
- a közös terület,
- a közös gazdasági élet és
- a kultúrában megnyilvánuló közös lelkialkat.

Ha a fentiek alapján vizsgáljuk, hogy önálló nemzet-e¹⁰ a cigányság, akkor nemleges választ kell adni, mivel legalább két ismerv: a közös terület és a közös gazdasági élet hiányzik.

Nemleges választ kell adnunk arra a kérdésre is, hogy a cigányság része-e a magyar nemzetnek, mivel sem a beszélt nyelv, sem a lelkialkat nem azonosítható.

Mi tehát a cigányság? Nyilvánvaló, hogyha nem érte még el a nemzetté való fejlődés fokát, akkor valamilyen alacsonyabb szinten van. A primitív vérségi kapcsolaton már túljutva – az osztálytagozódás kialakulása ezt már

---

népszámlálási bevallásokra támaszkodott – és szinte egy időben volt a szlovák–magyar lakosságcserevel. A cigányoknak tehát – szubjektíve – volt okuk, hogy ha csak tehették, ne cigány-, hanem magyar nemzetiségűnek vallják magukat. Nem vitás, hogy ma már jobb a helyzet, de a már kiemelkedettek még ma is nem egyszer az elért társadalmi helyzetüket, munkalehetőségüket veszélyeztetik, ha cigánynak vallják magukat.

¹⁰ Mint már említettük, azoknál a közösségeknél, amelyek sehol sem váltak államalkotó erővé, nincs értelme a nemzet és a nemzetiség fogalmak megkülönböztetésének.

régen felbontotta – véleményem szerint (P. Gy.) „népcsoportnak”-nak nevezhető társadalmi alakzatban (formációban) élnek. „Népcsoport” fogalom alatt a vérségi (törzsi, nemzetiségi) fejlődési fokot túlhaladó, olyan társadalmi alakzatot (közösséget) értek, amelyben már az osztálykülönbségek léteznek, de a nemzetté váló válás egy, vagy több előfeltétele hiányzik.

A népcsoportoknál – hangsúlyozni kell, hogy ez egyéni álláspontom – a gazdasági kapcsolatok, a belső piac hiánya a jellemző, az általános. (A kulturális kapcsolatokban is történnek változások az egységes nemzet kialakulásával egy időben, ill. ennek közvetítésében, de ennek taglalása túl messzire vinne az eredeti céltől.) A kérdés az, hogy ma, a XX. században a népcsoport nemzetté válásának van-e objektív lehetősége. Nyilvánvaló, hogy van. A klaszikus nemzetté válás – a kapitalizmus kialakulásakor – a belső piac megvalósításával teljesedett be, de a nemzetté válás folyamata nem csupán régmúlt tény: századunkban is több nemzet alakult, de már létezik a szocialista út is a nemzetté válás számára. (Így váltak nemzetté pl. a Szovjetunióban a türkmének, a kirgizek, stb., a Mongol Népköztársaságban a mongolok.)

Elvileg tehát a cigányság számára van lehetőség, hogy nemzetté váljon, a gyakorlatban azonban nincs, mivel a népcsoportokon belül legalább két fő kategóriát lehet és kell megkülönböztetni: egy felfelé haladó, fejlődőképes és egy stagnáló vagy esetleg visszafejlődő kategóriát.

Az első kategóriába tartozók – miatt pl. a beduinok, bantu négerék, stb. – a fejlődés során (akár kapitalista, akár szocialista úton) nemzetté fejlődhetnek. A második kategóriába tartozók csak véletlenül és kivételes esetben tehetik meg a fejlődésnek ezt az útját. Hasonló a helyzet a cigányságnál is, mivel számukra semmiféle reális lehetősége nincs annak, hogy akár az egységes terület, akár a belső piac kialakuljon.

Amennyiben a fenti álláspontok helyesek, tehát a cigányság sem nem nemzet, sem pedig nem része egy másik nemzetnek, akkor ebből a megfelelő következtetéseket is le kell vonni:

Az első következtetés, hogy nem kell őket mesterségesen nemzetté (nemzetiséggé) fejleszteni, azaz mesterkéltén, a gazdasági alap által egyáltalán meg nem kívánt irányba terelni a fejlődésüket. Pontosabban: nincs szükség cigánynyelvű iskolákra, cigánytankönyvekre, általában a cigánynyelv mesterséges feltámasztására, stb.

A második következtetés – amely egyrészt az előzőből következik – az, hogy nem szabad akadályokat gördíteni az asszimilációjuk elé, azonban – és ez az új a másodikban – erőszakoltan sem szabad siettetni az asszimilálódás folyamatát.

B.) A Magyarországon élő cigányok kulturális, egészségügyi és gazdasági helyzete.

1. A cigányság kulturális helyzete.

Hazánkban a cigányság nagymértékű kulturális elmaradottságban él. Az analfabetizmus igen nagyarányú, gyakorlatilag az idősebb cigányok egyáltalán nem tudnak sem írni, sem olvasni. A középkorú cigányságnál a helyzet már valamivel jobb, a fiataloknak túlnyomó többsége pedig már egy pár évig jár, vagy járt iskolába.¹¹

A fiatalokra jellemző, hogy csak két-három osztályt végeztek el, vagy végeznek el a késői beiskolázás, a többszöri bukás, ill. a lemorzsolódás miatt. Igen gyakori, hogy 10-12 éves, sőt idősebb fiatalok a II. III. általános iskolai osztályba járnak. (Ez érthetően nincs jó hatással a normál korosztályú, nem cigány osztálytársaikra.) A legritkább esetben fordul elő, hogy egy cigánygyerek elvégezze a VIII. általános osztályt, ezért nehezen tud elmenni ipari tanulónak és úgyszólván semmi lehetősége sincs arra, hogy középiskolába kerüljön.

Az alapfokú képzés hiányossága következtében a középfokú és különösen a felsőfokú képzésre került cigányok száma minimális, bár lehetne konkrét példát hozni főiskolát végzett cigányokról is. A cigánygyerekek nevelésével a pedagógusok jelentős része nem szívesen foglalkozik. Ezen a téren az elfoglaltság, a nemtörődömség miatt komoly teendőink vannak, bár találkozhatunk igen szép kivételekkel is.

A cigánygyerekek nevelésével kapcsolatban gyakran felmerülő kérdés, hogy kell, vagy helyes-e külön cigányiskola létesítése. A külön cigányiskolát főleg a nem cigánygyerekek szülei követelik. A gyakorlatban – tudomásunk szerint – csak egyetlen cigányiskola működik, Nyírbátorban. Számos, már működő cigányiskola a cigányszülők ellenállása, vagy egyéb okok miatt megszűnt, mivel ezt hátrányos megkülönböztetésnek érzik. Véleményünk szerint egészen különleges esetektől (pl. iskolától távol fekvő, összefüggő nagy települések) eltekintve, valóban nem helyes a külön cigányiskola létesítése.

A kultúra további eszközei – a sajtó, rádió – a cigányságnak csak egy szűk rétegére hatnak, bár a rádió egyre inkább kedvelté válik és terjed közöttük. A kulturális felemelkedésnek fontos eszköze még a mozi is. Ide legtöbb esetben szívesen eljárnak, azonban nem egy helyen ebben – különböző adminisztratív intézkedésekkel, vagy erkölcsi nyomással – akadályozzák őket.

¹¹ Az 1949. évi népszámlálás szerint hazánkban több mint 350 ezer fő nem tudott írni és olvasni, ill. csak olvasni tudott. E jelentős létszámnak tekintélyes részét minden valószínűség szerint a cigányság alkotta. A nagyfokú analfabetizmus leküzdésére számtalan tanfolyamot indítottak az elmúlt évek során, de ezek minden erőfeszítés ellenére – volt olyan hely, ahol az MNDSZ egy öltözet ruhát ígért a tanfolyamot elvégző cigányoknak – általában eredmény nélkül végződtek.

2. A cigányság egészségügyi helyzete.

A kapitalista társadalomban a cigányság egészségügyi helyzete a lehető legrosszabb volt. Pizkosak, tetvesek, a fertőző betegségek gócai és fő terjesztői ők voltak.

A cigányság helyzetében a múlt rendszerhez képest egyik legnagyobb változás az egészségügy terén következett be. A hatósági orvosok érdekében hatalmas erőfeszítéseket tettek. Különösen sokat jelent a rendszeres fertőtlenítés biztosítása, amely az egyik fő fertőzési lehetőséget, a tetvességet ma már gyakorlatilag megszüntette.

Egészségügyi helyzetük további javulását okozta, hogy ma már a cigányság jelentős rétege olyan munkakörben dolgozik, ahol kötelező a társadalombiztosítás. Ezt – mind a cigánydolgozók, mind pedig családtagjaik – a lehető legnagyobb mértékben igénybe is veszik: így pl. ma már nem ritkaság, hogy a cigány anya kórházban szül, gyermekeiket bemutatják az orvosoknak, stb. Népköztársaságunk gondoskodása azokra a cigányokra is kiterjed, akik rokantságuk, betegségük, vagy öregségük miatt nem dolgoznak. Ezek ma már megkövetelik és általában meg is kapják – az ingyenes gyógyszert és orvosi kezelést.

Fentiekből megállapíthatjuk, hogy a cigányság egészségügyi helyzete hatalmas fejlődésen ment át a múlt rendszerhez képest. Orvosok egybehangzó véleménye szerint a cigányok halandósága ma már nem nagyobb – vagy legalábbis nem lényegesen nagyobb – mint a vidéki lakosságé. (Itt figyelembe kell venni azonban azt is, hogy a vidéki népesség halandósága magasabb az országos átlagnál.) Eredményként kell elfogadnunk, hogy kezdeti idegenkedésük az egészségügyi intézkedésekkel szemben (fertőtlenítés, orvosi vizsgálat, stb.) ma már lényegében megszűnt, látnunk kell azonban azt is, hogy mindezen jelentős előrehaladás mellett a cigányság higiéniai területén még mindig el van maradva a lakosság átlagától.

3. A cigányság foglalkoztatottsága.

Az egyes területek jellegének meghatározó szerepe a foglalkoztatottság kérdésében az eddigieknél sokkal jelentősebben kidomborodik:

Az iparvidéken élő munkaképes cigányférfiak túlnyomó többsége dolgozik és a dolgozók egy bizonyos hányada állandó munkát végez. Ezek kielégítően keresnek, számos kitüntetés és oklevél tulajdonosai, párt- és szakszervezeti tagok kerülnek ki közülük. A dolgozók túlnyomó része csak segéd-, jobb esetben betanított munkás, a szakmunkás igen ritka közöttük. A fiatalabbak közül igen kevés ipari tanuló kerül ki. Ez szoros összefüggésben van az iskolázottságuk alacsony mértékével és a szülők rossz anyagi helyzetével.

Az előzőekben említettekkel ellentétesnek látszik, de meg kell állapítanunk,

hogy az iparvidékeken dolgozó cigányoknak is bizonyos része analfabéta, sokakra jellemző a rövid munkaviszony, az önkényes kilépés. Ezeket az üzemek nem szívesen alkalmazzák, a nem cigány dolgozók nem szívesen fogadják el munkatársul, brigádtársul.¹²

A dolgozó cigányság zöme az ipari – ezen belül főleg a vasipari – üzemekben helyezkedik el. Az üzemi élet fegyelmezetttségét, a rendszeres életet igen nehezen tudják megszokni. Munkaidejükkel szeretnének úgy gazdálkodni, ahogy az számukra a legkényelmesebb.¹³

Jelentős részük igen rövid munkaviszony után – egészségügyi okokra hivatkozva – könnyebb munkabeosztást kér. Eléggő általános az is, hogy pl. az SZTK-jogosultság megszerzése után az első adandó alkalommal táppénzes állományba igyekeznek kerülni. Az ipari üzemeken kívül az építőiparban és a mezőgazdaságban – különösen az állami gazdaságokban – is dolgoznak.

E területeken az eddig említett problémákon túlmenően igen gyakori, hogy a munkaviszony megkezdése után a munkahelyen megjelenik az egész család, lakást és ételmezést követelve. Dolgoznak még pásztorként, a vasútnál, mint pályafenntartók, erdőgazdaságokban, állatforgalmi vállalatoknál stb., valamint az ún. speciális cigányszakmákat is űzik.

A speciális cigányszakmákkal kapcsolatban meg kell állapítani, hogy ezek – kivéve a kupecedési¹⁴ lehetőségeket biztosítókat – általában nyomorúságos megélhetést nyújtanak, különösen azért, mert szinte kivétel nélkül csupán idényjellegű foglalkozási lehetőségeket adnak.¹⁵ Ezt a megállapítást bizonyítja, hogy az iparvidékeken lakó cigányság – amint lehet – elhagyja ezeket a speciális, ősi szakmákat.

A speciális szakmáktól való menekülés és a nyomorgás ténye két területen nem érvényesül: az egyik a közismert muzsikálás, a másik a szegkovácslás.

A zenészcigányok elismerten és egyértelműen a legmagasabb színvonalat képviselik a cigányságon belül. A legtöbb cigány vágya az, hogy ő, de leg-

¹² Különösen sok probléma van a szénbányáknál: a bányák vezetői eléggő egybehangzóan állítják, hogy igen kevés azoknak a cigányoknak a száma, akik ezen a nehéz munkaterületen megmaradnak. Ezek zöme is inkább csak a földfeletti munkán kíván dolgozni. A bányákba jött új dolgozók jelentős része – és így a cigányok nagy része is – munkásszálláson lakik. A problémák igen nagy mértékben ebből keletkeznek: legtöbben nem akarnak együtt lakni a cigányokkal, piszkosságukra, tolvajságukra hivatkoznak, de a cigányok jelentős része sem érzi jól magát az új környezetben a putri után. Külön barakkokat nem tudnak a számukra biztosítani, mivel kevesen vannak, egyébként is ez igen sértené az önértüket. Külön probléma, hogy az ún. tisztálkodási szabadság után „bogarakkal” térnek vissza és ezzel megsemmisítik a felvételkor megvalósított fertőtlenítés eredményeit.

¹³ Ennek bizonyítékául megemlítjük, hogy pl. egyes szegkovács ktsz-ekben – nyáron – hajnali 1, 2, 3, órakor kezdik a munkát és délelőtt 11-12 óra körül befejezik azt, hogy a nagy melegben ne kelljen dolgozni.

¹⁴ Lókupec, ószeres-, vándoripar stb.

¹⁵ Vályogvetés és tapasztás, teknő- és kanálvájás, üstfoltozás, bádogos munka, kosárfonó munka stb.

alább a gyereke zenész legyen. A zenész cigányok életmódja, kulturáltsága egyre inkább hasonul a magyar lakossághoz. A zenész cigányságon belül van azonban egy réteg, melynek a zenei ismerete, tudása minimális, így a szakmában – a fennálló rendeletek értelmében – nem helyezkedhetnek el, a fizikai munkához pedig nincsenek hozzászokva. A vidéki cigányságnak ez egy igen jelentős és komoly problémát okozó rétege.

A nem ipari területeken élő cigányság zöme – igen kevés kivétellel – csak alkalmi munkán tud elhelyezkedni. Feltűnően sokan dolgoznak a mezőgazdaságban, egyre inkább növekszik az állami gazdaságokban dolgozók száma. Nem egy községi tanács földet juttat számukra. (Pl. a grábóci tanács Tolna megyében egy-egy családnak 1 kh. kukoricaföldet juttatott 1956-ban és mivel azt jól megművelték, valamint az adót is pontosan fizették, 1957 őszén már 3 kh. földet fognak juttatni egy-egy cigánycsaládnak.) Már az 1945. évi földreformnál is előfordult egyes vidékeken, hogy a cigányok földjuttatásban részesültek. Bár ezek jelentős része nem tud a „földhöz ragadni”, mégis lehet találkozni – ha elszórtan is cigány földtulajdonosokkal. Valamivel gyakoribb – ha nem is tipikus még – a cigány földbérlok megjelenése. Mindenesetre megállapíthatjuk, hogy a nem ipari vidékeken élő cigányságnak ma már távolról sem olyan idegen a mezőgazdasági munka – ezen belül különösen az állattenyésztési munka – mint azt igen sokan gondolnák.

A nem ipari területeken élő cigányok között a megélhetési probléma sokkal nagyobb, mint az ipari területeken lakóknál. Életszínvonaluk sokkal nyomorúságosabb, ezért – a kényszerítő körülmények hatására – sokkal többen úzrik a már említett speciális szakmákat.

A nők foglalkoztatottsága – ellentétben a férfiakéval – már sokkal „egységesebb” képet mutat az egész országban. A nagy család, a primitív hagyományok, a teljes iskolázatlanság miatt igen ritka a kereső foglalkozást folytató nő, ill. ha van, inkább csak a vándorlásokkal összefüggő szakmákban (MÉH-felvásárló, ószeres stb.). Elég sűrűn előfordul a kéregetés, a jóslás, a csere ürügyével terepszemlét tartó, ill. besurranásos lopásokat elkövető cigánynő is. Természetesen egyes területeken, de főleg egyes személyek napszámos munkát is vállalnak a parasztságnál.

A fentiek nem jelentik azt, hogy nem dolgoznak, hiszen igen gyakran előfordul, hogy segítenek a vályogvetésnél, valamint az egyéb munkálatoknál. Sok munka van a ház körül is, a nagy család sok gondot okoz még a cigányok primitív életkörülményei között is. (Ma még igen ritka, de egyre nagyobb számban fordul elő a tiszta lakás, a rendes berendezés: találkozhatunk kézimunkázó, hétgyermekes cigányanyával is, akinek az „egy szoba-konyhás” kis lakásában már szép rend és tisztaság volt.)

Cigánynők nagyobb csoportjaival csak a baromfifeldolgozó vállalatoknál találkoztunk, ahol leginkább a fiatal cigánylányok dolgoznak. Ezt a munkát általában szívesen és jól végzik.

Nem tartozik szorosan a tárgyhoz, de meg kívánjuk jegyezni, hogy a tanácsi jelentésekben prostitúcióról egyedül csak Salgótarján városi tanács jelentésében olvashatunk. Erdős Kamill néprajzkutató szerint ez nem véletlen és a cigányok között a prostitúció kifejezetten csak a nagyvárosokban fordul elő.

4. A cigányság kereseti, lakás- és ruházkodási viszonyai.

Hazánkban a cigányság általános életszínvonala jelentősen az ország többi lakosának színvonala alatt van.

a.) Kereseti viszonyaik.

Kereseti viszonyaik természetesen a legszorosabban összefüggenek foglalkoztatottságukkal. Hazánkban ma már – lényegében – egyenlő munkáért mindenkinek egyenlő bért fizetnek. Előfordul azonban – szerencsére igen ritkán – hogy a munkáltatók a cigányok esetében nem mindig követik ezt az elvet. Kereseti viszonyaik további romlását jelenti munkaviszonyuk rendszertelensége, minek következtében a keresetük sem folyamatos, rendszeres. Végül gazdasági helyzetüket jelentősen rontja az eltartottak nagy száma, valamint az, hogy a megkeresett pénzt nem tudják beosztani. (Ez utóbbi elég általános tapasztalat.) Igen gyakori a kártyázás, a pazarlás, az iszákosság is.

Nem szabad elfelejtenünk azt sem, hogy kereseti viszonyaik a Horthy időszakhoz képest jelentősen javultak, és ezzel életszínvonaluk is emelkedett. Amíg ma ritka törvénytértésként fordul elő, hogy azonos munkáért kevesebb bért kapnak, addig ez a Horthy- időszakban rendszeres volt. (Pl. a Borsod megyei Arló községben jelentős ellentét van az ott élő nagyszámú cigányság és a paraszti lakosság között. Ennek az ellentétnek egyik lényeges oka az, hogy az ottani cigányság szinte kizárólagosan az ózdi ipari és bányauzemekben dolgozik, jól keres és mint ahogy ők mondják, a parasztok haragszanak rájuk, „mert szakajtó krumpliért ma már nem mennek el napszámba”)

A Horthy-korszakhoz viszonyított életszínvonal emelkedésüket bizonyítja az ipari munkaalkalmak jelentős megnövekedése, valamint az, hogy a Horthy-korszakban igen ritka volt, hogy a cigány akár csak betanított munkás is lehessen, gyakorlatilag elképzelhetetlen volt, hogy – akár tulajdonosként, akár bérlőként – földet adjanak neki.

Bár még csak megközelítő adataink sincsenek, de minden valószínűség szerint a kupeckedő cigányság gazdasági helyzete – a korlátozó intézkedések következtében – rosszabb, mint a Horthy-korszakban volt.

b.) Lakásviszonyaik.

A magyarországi cigányságnak legalább 80%-a, mintegy 150 ezer fő emberhez nem méltó, 5-6 m² alapterületű, megfelelő tetővel el nem látott, túlszűfolt putrikban lakik.

A lakótelepek általában a község, a város legrosszabb helyein vannak kijelölve, távol az utaktól, az egészséges víztől. A cigánynegyedekbe vezetik be utoljára a villanyt, stb. Környezetükre szeméttelpek, marhadelelők, talajvizes területek a jellemzőek. Még a városok szélén lévő cigánytelepek is elképzelhetetlenül túlszűfoltak. (Pl. a salgótarjáni vagy a miskolci cigánytelepek „utcáinak” szélessége nem éri el még az 1 métert sem.)

Nem vitatható azonban az, hogy még az ilyen rossz lakásviszonyok mellett is javulóban van a cigányság lakáshelyzete. Ma már – főleg az ipari vidékeken – egyre gyakrabban találkozhatunk téglából épített cseréptetős cigányházakkal, egyre gyakoribb a cseréptetős házak iránti vágy és törekvés. (Ez jelentősen számukra a fölemelkedés bizonyos fokát és az időjárástól való – annyira óhajtott – védettséget.) Egyre több az olyan községi tanács, ahol házhelyet és valami kis segítséget is adnak a lakásépítéshez. Egyes vidékeken, igaz, hogy igen ritkán, már találkozunk azzal is, hogy a cigányok számára lakást utaltak ki, bár ez a lakás általában még mindig a legprimitívebb, a legrosszabb.

A cigányság számára komolyabb lakásépítési akció, vagy azt elősegítő mozgalom egyedül csak Komlón van. A komlói akciónak azonban az a hibája, hogy nem az önkéntességre és annak elősegítésére támaszkodik, hanem jelentős mértékben adminisztratív intézkedésekkel kívánja a cél elérését biztosítani.

c.) A ruházkodás és a lakások berendezettsége.

Mint már említettük, a cigányság primitív körülményeiből következik, hogy nem tud gazdálkodni, a jobb keresetű rétegeknél is a pazarlás, de legalább is a máról holnapra való élés a jellemző. Ebből következik az, hogy a cigányság keresetéből elsősorban a leglényegesebb szükségletét, a táplálkozást elégíti ki.

A fejlettebb területeken a jobb keresetű cigányok – főleg a fiatalok – ma már egyre többet adnak az öltözködésre, mely már nem is igen különbözik a környezetüktől. Gyakori azonban, hogy a fiatal fiúk, főleg a városokban jampecosan öltözködnek. Ezt már bizonyos mértékben „eredményként” kell elfogadnunk. Jellemző, hogy míg a kereső férfi rendesebben öltözködik, addig családja megmarad a régi, nyomorúságos ruházatában.

Az élelmezés és a ruházkodás terén elért bizonyos mértékű javulás után a lakás berendezése következne, ez azonban általában elmarad. Jellemző erre, pl. a pomázi szegkovácsok lakása: Pomázon a szegkovács cigányok kisipari termelőszövetkezetben dolgoznak és kb. 1600-1800 forintot keresnek. Bent laktak a faluban, viszonylag tűrhető lakásokban. Az egyik vezetőségi tag lakásán rádiót, előfizetett újságot láttunk. Mind a férfi, mind a felesége jól öltözött, lakásuk berendezése gyakorlatilag mégis csak tűzhely, ágy, asztal és néhány szék volt.

C.) A cigányság társadalmi helyzete.

1. A cigányság bűnözéséről.

A cigánybűnözés „közismert”, „mindenki tud róla”, a közvélemény minden cigányt született bűnözőnek tart. A valóságos kép itt is más, az előbbieken vázolt előítéleteknek azonban – sajnos – komoly alapjai is vannak: a bűnözőknek jóval nagyobb százaléka cigány, mint amennyit számáranyuk „indokoltta tenne”. Található Baranya megyében olyan cigánytelepülés, ahol nincs otthon egyetlen férfi sem, mert mind büntetését tölti, vagy letartóztatásban van, azonban olyan települések is vannak, ahol egyetlen büntetett előéletű cigány sincs.

Elsősorban az ún. mezei lopásokat (termény, baromfi, fa stb.) követik el. Eléggyé elfogadható becslések szerint e lopások elkövetőinek mintegy 25%-át cigányok képezik.¹⁶ E kérdésnek van egy másik oldala is: a szükség, amely erre kényszeríti őket, valamint az, hogy a lopásokat – elsősorban a kisebb lopásokat – úgyszólván a cigányokra, leggyakrabban a szomszéd falu cigányaira fogják.

Gyakori még a besurranásos lopás, az üzletfosztogatás, a hamis ékszerek (gyűrűk) lopott aranytárgyként való eladása, különböző szédelgés (jólás, varázslás), stb.

A fenti igen gyakori, de kisebb jelentőségű bűnözés jellemző a cigányokra. Vannak azonban komoly esetek is: Pl. a rendőrség néhány hónappal ezelőtt leplezett le egy 40-50 főnyi bandát, amely végigfosztogatta az országot, közben át-átrándult Csehszlovákiába és Jugoszláviába is. A fosztogatáson kívül gyilkosságokat is elkövettek. A bandában 20 éves fiatal férfiak, nők és 70 éves öregemberek egyaránt részt vettek.

A gyilkosságokban is számáranyukon felül vesznek részt, pl. Baranya megyében épp ezen a téren különösen kirívó a helyzet:

Időszak	A megyében elkövetett gyilkosságok száma	
	összesen	ebből: cigányok által elkövetve
1955.	5	3
1956.	7	4
1957. I. 1.–VII. 20.	2	2

¹⁶ A cigányok – nyilván az ősközösségi, a törzsi tulajdon maradványaként – a kisebb lopásokat nem tekintik bűnnek, pontosabban: tudatukban általában még nem alakult ki a „tulajdon szentsége”. (Gondoljunk csak arra, hogy a honfoglalás kori magyarok tudatában csak a legdrágább intézkedésekkel lehetett ezt az érzést kifejleszteni.)

E szomorú kép után azt is figyelembe kell venni, hogy ez csak a cigányok egy részére jellemző. A többségük munkával – esetleg koldulással – biztosítja mindennapi megélhetését. Egy dolgot feltétlenül meg kell állapítani: ahogy növekszik az iskolázott, a társadalom által egyenrangúnak elfogadott dolgozó cigányok száma, úgy csökken a cigánybűnözők száma és aránya.

2. A cigányság állampolgári helyzete.

Hazánkban az évszázadok során a cigánysággal szemben igen nagymértékű előítéletek rögződtek a lakosságban (csavargó, tolvaj, piszkos, prostituált, stb.). Bár ezek az előítéletek sajnos nem egyszer a valóságos helyzetet tükrözik, mégsem helyesek, mivel egyre súlyosabb rombolásokat végez az általánosítás.

Hazánkban ma még az a jellemző, hogy – dacára az Alkotmányban rögzített elveknek – a cigányság társadalmon kívüli réteg:

A cigányt nem akarják befogadni a falvakba, nemegyszer életveszélyesen megfenyegetik, ha a cigánysorról a faluba akar költözni. A vegyes házasságot általában elítélik.¹⁷

Hátrányok érik a cigányokat a foglalkoztatással kapcsolatban is, sok esetben csak akkor alkalmazzák őket a vállalatok, ha nem cigány munkavállalót már nem kapnak. A munkában is gyakran a legrosszabb beosztást kapják.

A hatóság részéről sokszor érik hátrányos megkülönböztetések a cigányokat: több esetben előfordul, hogy hatósági közegek még formális vádemelés nélkül is brutálisan bántalmazták őket.

A nem cigány gyerekek nem akarnak a cigánygyerekekkel együtt tanulni.¹⁸ (A szülők is igen gyakran támogatják ezt a törekvést.) A cigánygyerekeket nem veszik fel napközi otthonokba, bölcsődékbe, stb.

Nem egy helyen előfordul, hogy az italboltokban nem szolgálják ki a cigányokat, a mozikba nem engedik be őket, stb.

Ezt a jelentős arányú elszigetelési törekvést csak súlyosbítja az, hogy a cigányság jelentős része már maga is beletörődött ebbe a helyzetbe, természetesnek tartja ezt, elfásult. Úgy érzik, hogy egy megvetett réteget képeznek a magyar társadalomban.

E jellemző kép – mint már mondtuk – a múlt maradványa, de sajnos ez a tipikus. Mutatkoznak ugyan már a helyzet javulásának csírái is, vannak igen biztató jelenségek:

A cigányságnak van egy felemelkedő rétege, amely már egyenrangúnak érzi magát a nem cigány lakossággal. Ezek közül egyre többet ismer el magával egyenrangúnak a lakosság is, főleg zenészeket, a földdel rendelkezőket,

¹⁷ 1956 nyarán pl. egy balassagyarmati fiatalembert kitagadtak a szülei, mert cigánylányt vett feleségül.

¹⁸ Pl. Kolompár János gyulai lakos csupán azért változtatta meg nevét Kóvárira, hogy az első osztályba beíratott kislánya a cigány neve miatt ne szenvedjen hátrányt.

valamint a hosszabb ideje ipari munkát végzőket. Az öntudatosodás inkább a férfiaknál mutatkozik, mivel azok dolgoznak. Nagyon jó hatással van a fiatal cigányfiúakra a katonaság is, azonban nem egy fiatal leszerelt sérelmezi, hogy a katonai szolgálata után visszasüllyeszti a régi színvonalra, hogy nem kap semmi segítséget a megfelelőbb elhelyezkedésre.

A cigányok ma már fejlődnek politikailag is: párttagok, tanácstagok szárával találhatók az országban, még több a szakszervezeti tagok száma.

Ma már megjelent a cigányértelmiség is: zeneművész, pedagógus, katonatiszt a leggyakoribb, de vannak már orvosok, ügyvédek technikusok is. A cigányértelmiség száma – ha lassan is, de – állandóan növekszik.

Jellemző a fejlődésre, hogy a kiemelkedett rétegek túlnyomó többsége már nem vallja magát cigánynak.

A cigánysággal szemben fennálló előítéletek ellen – politikai és nevelő munkával – leggyorsabban és a leghatározottabban fel kell venni a harcot, úgy azonban, hogy erőteljes intézkedéseket (nevelő és adminisztratív hatásukat együttesen) is alkalmazzunk a cigányság rossz tulajdonságainak leküzdésére. Ezzel kell támogatnunk a cigányság – jelenleg csak spontán módon – felemelkedő rétegének kiszélesedését.

III.

Eddigi főbb cigányügyi intézkedések és a további feladatok.

A.) A népellenes rendszerek főbb cigányügyi intézkedései.

A cigányokat Európába való érkezésük idején – ügyes meséik miatt¹⁹ – igen szívesen fogadták. Ez a kedvező hangulat – nyilván a tulajdon védelmében – hamarosan megszűnt és a legszörnyűbb üldözések következtek:

Angliából 1501-ben kiutasították őket, és több mint 18 ezer cigányt akasztottak fel a tilalom megszegése miatt. Franciaországban 1565-ben majdnem teljesen kiirtották őket. Svédországból és Dániából 1662-ben halálbüntetés terhe mellett kiutasították őket. Németországban az 1771., 1713., 1725. években rendeleteket hoztak, hogy minden cigányt agyon kell lőni. I. Frigyes Vilmos elrendelte, hogy minden 18 éven felüli cigányt fel kell akasztani. VI. (Magyarországon III.) Károly császár 1726-ban elrendelte, hogy minden cigánynak le kell vágni az egyik fülét. Mária Terézia elrendelte, hogy a cigánygyerekeket el kell venni a szülőktől.

A „XVIII. sz. folyamán mindenütt irtották és akasztották a cigányokat”, jegyzi meg egy Szentkirályi Zsigmond nevű fasiszta szerző. Ezt az „ideális

¹⁹ Pl. „azért vándorolnak, mert tévelygésük után visszatértek a kereszténység kebelébe és hét évig kell zárándokolniuk” stb.

állapotot” kívánta – több más társával együtt – a XX. században ismét megvalósítani.

Már az I. világháború idején is voltak olyan magyar közírók, akik a cigányok kiirtását követelték,²⁰ vagy pl. a két világháború között egy Gesztelyi Nagy nevű fasiszta „művében” a cigányoknak koncentrációs munkatáborokba való internálását, („itt minden valószerűség szerint el fognak pusztulni”) a botbüntetés, sőt a kasztrálás bevezetését követelte. E követeléseket aztán a hitleri fasiszták magyar elvarátaai aktív közreműködésével híven teljesítették is, és nem rajtuk múltott, hogy „csak részleges eredményt” értek el.

„A cigánygyerekeket menhelyekbe, a felnőtteket gyűjtőtáborokba, munkatáborokba kellene vinni. A rovott múltú, aljas ösztönökkel rendelkező és átörökölhető betegségekben szenvedő kóbor cigányokat magtalanítani kellene.” – fejtegette 1934-ben „vitéz” Endre László.

Voltak „hosszúlejárátú” terveik is: „A tengelyhatalmak győzelme esetén – a nagy európai újjárendezés kapcsán – valószínűleg alkalom lenne rá, hogy fölös számú cigányainkat Oroszország távolabbi területeire kitelepítsük.” (Népegészségügy, 1942. 18. sz. Dr. Borsy Lajos.)

A cigányság kiirtására vonatkozó – a fentiekben távolról sem teljes felsorolású – erőfeszítéseken túl voltak más irányú intézkedések is. Ezeknek zöme letelepedésük elősegítését, ill. kikényszerítését célozta: így pl. az I. világháború alatt törvényt készítettek, amely a cigányok lovainak, szekereinek elkobzását írta elő.

Általában a leggyakoribb és visszatérő cigányügyi intézkedés a kocsizás, a vándorlás akadályozására és eltiltására, a személyazonosság megállapítására és gyakran a kupecskedés korlátozására vonatkozott.

B.) Az ún. „cigánykérdés” megoldásával kapcsolatos további feladatok.

A cigányság helyzetének megjavítása társadalmi kérdés, társadalmi feladat. Csak az egész társadalom együttes erőfeszítése képes e jelentős kérdés megoldását megkísérelni, ill. megoldani.

A cigányság felemelkedésének elősegítésére vonatkozó intézkedések – a nevelés, az adminisztratív intézkedések és az érdekeltség érzésének felébresztése – csak együttesen és azonos időkből valósíthatók meg. Amennyiben nem így történik, szerintünk teljesen céltalan és feleslegesnek tűnik ennek az akciónak akár anyagi, akár erkölcsi támogatása.

A cigányság helyzetének megjavítása érdekében négy kulcskérdést kell megoldani:

²⁰ „Kiirtani! Igenis, ez az egyetlen mód...” írja Porzsolts Kálmán a Pesti Hírlap 1907. aug. 6-i számában. Ezt idézi a legteljesebb egyetértéssel Barabás Péter a „Cigányügy rendezése emberes szigorral” c. könyvében

1. Harc a faji előítéletekkel szemben.

A társadalmi, valamint az állami szervezetek erőteljes és félre nem érthető lépéseket kell tenni az emberekben élő faji előítélet felszámolására. Ahol szükséges, a törvény teljes szigorát alkalmazni kell, nem utolsó sorban a hatalmukkal visszaélő hatósági közegek esetében. Különösen küzdeni kell azért, hogy a faji előítéletet kiűzzék az iskolákból és az üzemekből.

2. Iskoláztatás.

A cigánykérdés perspektivikus megoldását csak az iskolázott, igényesebb új nemzedék kialakulása esetén lehet elképzelni. Ezért a legszigorúbban meg kell követelni a cigánygyerekek iskoláztatását. A tanácsok kezébe hathatós eszközt kell adni, mellyel nem túl hosszú idő alatt elérhetik, hogy a cigányfiatalok túlnyomó többsége legalább az általános 5-6 osztályát elvégezze.

A nevelők ellenállását, maradiságát ezen a téren fel kell számolni. A nőtanácsoknak, a szülői munkaközösségeknek erkölcsileg egyik fő feladatává kell tenni, hogy minden rendelkezésükre álló eszközzel elősegítsék a cigánygyerekek iskoláztatását. Ahol a túl nagy cigányközösség miatt a fenti szervek erre – különösen anyagilag – nem képesek, ott a központi szervezeteknek kell őket segíteni.

Ahol erre csak mód van, a cigányfiatalok számára az eddiginél több lehetőséget kell biztosítani az ipari tanulóképzésnél, a közép-, esetleg a főiskolai felvételeknél, a jog mellé azonban a lehetőséget is biztosítani kell, azaz a különböző otthonokba való felvételeknél szintén bizonyos előnyt kell biztosítani a cigányfiatalok számára.

3. Az állandó foglalkoztatottság biztosítása.

Fokozatosan fel kell számolni a cigányok munkába állítását akadályozó előítéleteket. Lehetőséget kell biztosítani, hogy az általuk szívesebben végzett munkakörökben dolgozhassanak. Átmenetileg engedélyezni kell a – kupec kedési lehetőséget nem nyújtó – magánipari munkát.

Elő kell segíteni a különböző szövetkezetek (kovács, kosárfonó, bádogos, stb.) szervezését. Lényeges probléma, hogy a cigányok jelentős része – eddigi életmódja, természete miatt – első lépésként a nagyüzemek munkafegyelmét nem képes betartani, ezért látszik helyesebbnek a cigányok szövetkezetekbe való tömörítése, melyeknek egyik feladata lenne a munkafegyelemre való fokozatos nevelés is.

Az állami tartalékföldekből – ahol erre lehetőség van – az arra érdemes cigányoknak földet kell adni, mivel – a mi viszonyaink között – ez egy lépés a szocialista fejlődésük, a mezőgazdasági termelőszövetkezet felé. (Jelenleg

csak egyetlen működő cigányszövetkezetről tudunk: az alsószentmártoni Szabadság tsz-ről. Itt harminckét tag 300 kh. Földön gazdálkodik, 11 szarvasmarhájuk és 2 pár lovuk van.)

Társadalmi úton mozgalmat kell indítani a munkába állítás elősegítése érdekében. Amennyiben egyeseknek a munkába állásra lehetőség van és mégsem akarnak dolgozni, ill. a társadalom szempontjából káros tevékenységet fejtenek ki, úgy – a nem cigányokhoz hasonlóan – közbiztonsági őrizetbe kell venni őket.

4. A lakáshelyzet megjavítása.

A magyarországi cigányságnak megközelítőleg 150 ezer főre becsülhető része mintegy 28-30 ezer putriban lakik. E nagyszámú réteg jelenlegi borzalmasnak mondható lakásellátottságát – saját erejéből, de az állam hathatós támogatásával – képes lenne túrhető színvonalra emelni.

Az első lépés – a megfelelő nagyságú és területen lévő, egészséges telek biztosítása után – egy nagyméretű, szoba-konyhás, fűthető, cserép- vagy palatetős, földpadozatú, de szigetelt vályogház építése lenne. Az ilyen típusú házépítéssel kapcsolatos munkálatok túlnyomó részét a cigánydolgozó maga – a családjá segítségével – is el tudja végezni (vályogverés, falhúzás, tapasztás, stb.). Az általa ki nem termelhető anyag (tégla, vagy kő a lábazathoz, faanyag, cserép) és a szakmunka (ácsmunka) fedezésére mintegy 20-22 ezer forint szükséges. E jelentős költséghez az állam a dolgozó cigányoknak – érdemességi sorrendben – öt-hat évi törlesztésre átlag 15 ezer forint kölcsönt biztosítana s így hazánkban a putrikat fel lehetne számolni.²¹

X – X – X

A cigányság helyzetének megjavítása – mint az eddigiekből látható – igen összetett és nehéz feladat. Ennek következtében a továbbiakban nem szabad a spontaneitásra bízni: létre kell hozni egy szervet, amelynek mind az eszközei, mint pedig az anyagi lehetőségek rendelkezésre állnak e kérdés megoldásának elősegítésére, ill. biztosítására. E szerv formája és feladatköre csak a cigányság felemelkedését célzó program összeállítása után dolgozható ki, a párt megfelelő szerve és a kérdésben érdekelt állami és társadalmi szervek bevonásával.²² E szervnek azonban nemcsak a cigánysággal kell foglalkozni,

²¹ Feltétlenül szükségesnek látszik – bármilyen lakásépítési program megvalósításáig – a bizonyos magasságot és alapterületet el nem érő új putrik építésének megtiltása.

²² A Népakarat 1957. október 20-i számának közlése szerint a Művelődésügyi Minisztériumban megalakult a „Magyarországi Cigányok Országos Szövetsége”. A szövetség megalakulásának helyességéről, működéséről véleményt – a tények ismeretének hiányában – eddig még nem alkothattunk.

hanem jelentősen hatni kell a közvéleményre is. El kell érnie, hogy a sajtó és a rádió e kérdéssel az eddiginél alaposabban és színvonalasabban foglalkozzon.

A Magyarországon élő cigányság társadalmi, gazdasági, egészségügyi és kulturális felemelkedésének elősegítése és biztosítása szocializmust építő társadalmunk becsületbeli ügye. E – több ötéves időszakra is kiterjedő – probléma megoldása a jelentős anyagi áldozatokon kívül a társadalom sokirányú erőfeszítéseit is megkívánja. Ezt tudomásul kell venni, mert ellenkező esetben nem leszünk képesek a múltnak ezt az örökségét maradéktalanul felszámolni.

Budapest, 1957. október hó.

[...]

A magyarországi cigányság száma és aránya

A terület			Cigány nemzetiségű ¹
jellege	megnevezése	nagysága (km ²)	1949. I. 1.
Ipari I.	Pest m.	6 384	1,4
	Budapest v.	526	0,7
	Nógrád m.	2 544	3,1
Ipari II.	Borsod A. Z. m.	7 019	6,5
	Miskolc v.	224	0,6
Ipari III.	Komárom m.	2 246	0,2
	Győr-Sopron m.	4 009	0,4
Ipari IV.	Baranya m.	4 398	1,7
	Pécs v.	145	0,1
Ipari területek összesen		27.495	14,7
Vegyes I.	Heves m.	3 638	2,2
	Szolnok n.	5 576	2,0
Vegyes II.	Fejér m.	4 403	0,4
	Veszprém m.	5 193	0,6
Vegyes területek összesen		18.810	5,2
Mezőgazd. I.	Szabolcs m.	5 935	5,6
	Hajdú-Bihar m.	5 766	3,1
	Debrecen v.	446	0,1
	Békés m.	5 666	1,7
Mezőgazd. II.	Csongrád m.	4 157	0,9
	Szeged v.	109	0,1
	Bács-Kiskun m.	8 363	1,3
	Tolna m.	3 586	0,8
Mezőgazd. III.	Somogy m.	6 078	2,5
	Zala m.	3 280	1,1
	Vas m.	3 339	0,5
Mg. területek összesen		46 725	17,7
Magyarország összesen		93 030	37,6

¹ Az 1949. évi népszámlálásnál a nemzetiségek között a „cigány” meghatározás is szerepelt. E rovatban a magukat cigánynemzetiségűnek vallók számát tüntetjük fel.

² becslés.

I. sz. melléklet

Összes népesség	Cigányság száma (becslés szerint)	Cigányság aránya az összes népesség %-ában	Az 1949-ben magukat cigány nemzetiségűnek vallók száma a cigányok – 1957. VIII. 1-re becslült – összes számának %-ban	Cigányok 1 km ² -re jutó száma (fő)
1000 fő	1957. VIII. 1.			
750	16,5	2,20	8,48	2,58
1 850	10,0 ²	0,54	7,00	19,01
230	11,9	5,17	26,05	4,68
560	19,0	3,39	34,20	2,71
150	1,7	1,13	35,29	7,59
250	3,5	1,40	5,71	1,56
390	1,5	0,38	26,67	0,37
300	8,0	2,67	21,25	1,82
110	1,1	1,00	9,09	7,59
4 590	73,2	1,59	20,00	2,66
320	10,0	3,13	22,00	2,75
450	11,0	2,44	18,18	1,97
350	2,8	0,80	14,29	0,64
370	4,0	1,08	15,00	0,77
1 490	27,8	1,87	18,71	1,48
560	22,4	4,00	21,00	3,77
380	12,9	3,39	24,03	2,24
130	0,5 ²	0,38	20,00	1,12
470	6,5	1,38	26,15	1,15
330	2,7	0,82	33,33	0,65
100	1,0	1,00	10,00	9,17
580	6,5	1,12	20,00	0,78
270	6,2	2,30	12,90	1,73
360	14,2	3,94	17,61	2,34
270	3,8	1,41	28,95	1,16
270	5,5	2,04	9,09	1,65
3 720	82,2	2,21	21,53	1,76
9 800	183,2	1,87	20,51	1,97

[...]

OSZK MD 11 488.

III/A

**A Művelődésügyi Minisztérium Közművelődési Főosztályának javaslata
a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetségének létrehozására****Budapest, 1957. augusztus 26.**Javaslata Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége létrehozására
(1957. VIII. 26.)

I.

Magyarországon kb. 200 000 cigány él szétszórtan, csaknem minden faluban megtalálhatók. Általában az jellemző, hogy a legnyomorúságosabb körülmények közt, a legelmaradottabb lakásügyi, egészségügyi és műveltségi színvonalon élnek. Jellemző, hogy 90-95%-uk analfabéta. Nem végeznek állandó rendszeres munkát, máról holnapra tengetik magukat, jó részüknek nincs is lakásuk, egy számottevő részük állandóan vándorol. Életkörülményük a legminimálisabb egészségügyi követelményeknek sem felel meg. Életviszonyaiból következik, hogy a társadalmi törvényeket, az erkölcsi szokásokat és a fennálló rendeleteket semmibe veszik. A cigányokkal a bűnügyi és rendőri hatóságok foglalkoznak legtöbbször.

Mindezek következménye, hogy a társadalom tudatában a cigány aljas tolvaj-népség, akiket csaknem mindenki megvet.

Nem népi demokráciánk bűne ez, hozzátartozik ahhoz az örökséghez, ami a múlt bűnös embertelen társadalmából ránk maradt.

Erőnköz, lehetőségünkhöz mérten segíteni kell, hogy a cigányok emberhez méltó életre térjenek és hasznos tagjaivá váljanak társadalmunknak. Nehéz feladat, mert évszázados elmaradottsággal és nem kis társadalmi előítéllettel kell megküzdenünk.

II.

A Magyarországon élő cigányok életkörülményeinek megjavításával minden állami szervnek foglalkozni kell a maga területén. Figyelembe kell venni ennél a munkánál az elmaradottságot, a cigányok sajátos szokásait, lelkületét és a társadalmi életben meglévő előítéletet a cigányokkal szemben.

Miután nagyon sokoldalú, bonyolult feladatokat kell megoldani, szükséges létrehozni egy szervet, amely összefogja, irányítja a cigányok problémáinak

megoldását, és a cigányok között szervezendő széles körű mozgalmat saját problémáik megoldására.

Több kiemelkedő személyiség is van a cigányok között, pl. Rácz Aladár, több népi zenekar vezetője, akik világhírnévre is szert tettek, akik segítenének a munkában.

Eddig is sokat foglalkoztak különböző formában a fenti problémák megoldásával, de egyenkint, egymástól elszigetelten, szervezetlenül szétfolyt ez a munka és nem volt hatásos. A cigányok problémáit az állami szervek segítségével elsősorban maguknak a cigányoknak kell megoldani. E feladatra szervezni kell őket, ennek érdekében javasoljuk létrehozni a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetségét.

III.

A Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége

A Művelődésügyi Minisztérium felügyelete alatt működő intézmény. Jellege egyrészt állami intézmény, másrészt a cigányok tömegmozgalmi szervezete, saját problémáik megoldására.

Tagja a Hazafias Népfrontnak és így kapcsolódik a magyarországi társadalmi szervezetekhez.

Feladata:

Az illetékes állami szervekkel közösen programot dolgoz ki a cigányok munkába állítására, egészségügyi, iskoláztatási és kulturális, valamint letelepítési feladataik megoldására. E program megvalósítására a cigányok között széles körű mozgalmat szervez.

Állandó kapcsolatot tart a különböző társadalmi szervekkel, és ott is igyekszik feladataik megoldásához segítséget nyerni.

Foglalkozik rendszeresen a cigányokat érintő intézkedésekkel, valamint a cigányok részéről felmerült javaslatokkal.

Célja: hogy a cigányok életkörülményeit megjavítsa, műveltségi színvonalát emelje, hogy őket népi demokratikus államrendünknek hasznos tagjaivá nevelje.

Szervezeti felépítése: Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége.

Vezetője: Függetlenített titkár

A titkár mellett dolgozik egy adminisztrátor és négy tiszteletdíjas munkatárs, akik egyben az egyes bizottságok vezetői.

Bizottságai:

1. A cigányok munkába állításával foglalkozó bizottság

2. A cigányok iskoláztatásával és kultúrájával foglalkozó bizottság
3. Egészségügyi bizottság
4. A cigányok letelepítésével foglalkozó bizottság

Az egyes bizottságok létszáma 7-15. Tagjai a cigányok közül az egyes feladatokhoz legjobban értők és az illetékes állami szervek megbízottjai.

Az egyes bizottságok tagjait a titkár javaslatára a Nemzetiségi Szövetségek felügyeletét ellátó osztály hagyja jóvá, ugyancsak fenti osztály jelöli ki az egyes bizottságok vezetőit.

Az egyes bizottságok az illetékes állami szervekkel közösen programot és munkatervet dolgoznak ki, amelyet a felügyeletet gyakorló osztály hagy jóvá.

A Cigány Szövetség megalakításával kapcsolatos előkészítő munkák vezetésére és a titkári funkciókra javasoljuk László Mária elvtársnőt, aki már eddig is sokat foglalkozott a cigányok problémáival, ő maga is cigány, és magas műveltségi fokon ismeri a cigány-nyelvet és a cigány-kultúrát.

Budapest, 1957. VIII. 26.

Közművelődési Főosztály

FSZEK 4-29429

III/B

A Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetségének egyesületi alapszabálya**Budapest, 1957. december**

Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége
egyesületi alapszabálya
(1957. december)

1. §

A Szövetség neve: Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége.

A Szövetség székhelye: Budapest.

A Szövetség működési területe: A Magyar Népköztársaság.

A Szövetség célja: A Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége, mely egyrészt állami intézmény, másrészt a cigányok tömegmozgalmi társadalmi szervezete, saját problémáik megoldására. A szövetség tagja a Hazafias Népfrontnak, és így kapcsolódik a magyarországi társadalmi szervezetekhez, valamint az egész magyar nép szocialista politikai mozgalmához.

A Szövetség hivatalos nyelve: magyar (cigány akkor, ha ezt a cigányok különleges zárt életmódja kívánja, vagy külföldi kapcsolatainál, származási eredete kutatásainál, s művészi munkáinál ez szükségesnek látszik.)

A Szövetség pecsétje: Körbélyegző, közepén a szabad térségben ötágú csillag, a csillag alatt közvetlenül félkörben Budapest felírás és az egész bélyegzőn körbeírva magyar nyelven a szövetség címe.

2. §

A Szövetség feladata:

a) A Magyarországon élő cigányok, gazdasági, politikai és kulturális életszínvonalának felemelése nemre és foglalkozásra való tekintet nélkül. Az összes magyarországi cigányok bevonása a szocializmus felépítésébe, e célból való szervezésük és kultúra terjesztése, szövetkezetek szervezése. Figyelemmel arra, hogy ez a szövetség olyan szervezet, melyhez hasonló a cigányok eddigi életmódjának megváltoztatására még nem alakult, ennek folytán munkássága a gyakorlati követelményeknek megfelelően módosulhat, melyet előzetesen a szövetség vezetősége a felügyeletet gyakorló országos szervvel köteles megtárgyalni.

b) Illetékes állami országos szervekkel közös tervezetet dolgoz ki:

- munkába állításukra,
- iskoláztatásukra és kultúrájuk emelésére,
- egészségügyi és szociális viszonyaik javítására,
- letelepítésükre vonatkozólag,
- életkörülményeiknek megfelelő szintre való felemelésére.

3. §

A Szövetség az MSZMP politikáját ismerteti, azt elfogadhatja, széleskörű nevelőmunkát folytat, hogy a cigányok a népi demokratikus államrend hasznos tagjaivá váljanak. Felveszi a kapcsolatot a Szovjetunió és a többi nép demokráciák hasonló szövetségeivel, azokkal együttműködik és tapasztalataikat kölcsönösen kicserélik.

4. §

A Szövetség szervezete:

- a) A Szövetség legfőbb szerve a küldött közgyűlés. A közgyűlés gyakorolja végső fokon a döntést a Szövetséget érintő minden kérdésben, megválasztja a Szövetség ügyintéző és képviselő szerveit, tárgyalja a Szövetség évi költségvetését, vezetőségének évi beszámolóit és döntést hoz a következő év munkájáról.
- b) A Szövetség vezetősége egy függetlenített titkár, egy függetlenített főelőadó, két függetlenített előadó, egy gazdasági vezető, egy adminisztrátori hivatalsegéd és egy sofőr.
- c) A titkár a Szövetség vezetője, felelős az egész ügyvitelért. Ő írja alá a postát és ő őrzi meg az iratokat, és ő kezeli a Szövetség bélyegzőjét.
- d) A főelőadó a titkár helyettese és vezetője a Szövetség által megoldandó kulturális feladatoknak. Az előadó a titkár irányítása alatt az általa megadott feladatokat intézi és felelős a Szövetség egész pénzgazdálkodásáért és annak egész vagyonáért.

5. §

A Szövetség vezetősége bizottságot hoz létre, ezek a bizottságok a következők:

1. Munkaszervező bizottság
2. Iskoláztatási és kulturális bizottság
3. Egészségügyi bizottság és
4. Letelepítési bizottság

Egyes bizottságok létszáma 7-15, tagjait a szövetség vezetősége az egyes feladatokhoz legjobban értő cigányok közül jelöli ki, tagjai továbbá az e célra az illetékes állami szervek által kiküldött tagok.

6. §

A Szövetség az egyes megyeszékhelyeken megyei cigánybizottságokat szervez, ahova az állami szervek, a tömegszervezetek és a cigányok egy-egy tagot küldenek be. Ez a bizottság szorosan együttműködik a tanácsokkal és a helyi tömegszervezetekkel.

Megszervezi az Országos Cigánytanácsot, melynek tagjai a megyék, állami, tudományos szervek és az egyesület bizottságainak vezetői.

A Cigánytanács ügyrendjét a titkár készíti elő, ő állítja össze és dolgozza ki a napirendet. Ellenőrzi határozatainak végrehajtását és irányítja a Szövetség működésével kapcsolatos feladatokat.

A Cigánytanács félévenként tartja üléseit, összehívásáról a titkár gondoskodik és tanácskozásaiba szakértőket is bevonhat. Kidolgozza a Szövetség terveit és kijelöli a napirend pontjainak előadóit.

A Szövetség legfőbb felügyeleti szerve a Művelődésügyi Minisztérium. A Szövetség költségeiről a Művelődésügyi Minisztérium a Szövetség költségvetése keretében gondoskodik.

Budapest, 1957. évi december hó

FSZEK 4-29429

IV.

**Vendégh Sándornak a magyarországi cigány lakosság között
végzendő munka időszerű feladatai című előadása****Budapest, 1959. november 13.**M.M. Nemzetiségi Osztály

Vendégh Sándor:

A magyarországi cigánylakosság között végzendő munka időszerű feladatai.

(Az 1959. november 13-án tartott értekezleten elhangzott előadás.)

Tisztelt Elvtársak!

E mai értekezletet azért szerveztük és hívtuk össze a szakminisztériumok és társadalmi szervek képviselőit, hogy megtárgyaljuk a cigánylakosság körében végzett kulturális nevelő- és felvilágosító munka eredményeit, a továbbhaladás problémáit, hogy a legilletékesebbekkel cseréljük ki tapasztalatainkat, közös álláspontot alakítsunk ki a cigánykérdéssel összefüggő, ma még megoldatlan elvi és gyakorlati kérdésekben. Ennek fontos feltétele a magyarországi cigánylakosság életkörülményeinek tanulmányozása és a felmerülő problémák marxista elemzése.

Mi indokolja a kérdések napirendre tűzésének időszerűségét? Társadalmunk szocialista előrehaladásának egyik oszthatatlan összetevője a kulturális forradalom végig vitele, annak befejezése, az új szocialista embernek, a burzsoá ideológia maradványaitól megszabadult, öntudatos művelt embernek a kialakítása. Ebben a munkában egész népünk érdeke szemünk előtt kell, hogy legyen. Márpedig mindaddig nem beszélhetünk a kultúrforradalom sikeres befejezéséről, amíg cigánylakosságunk élet- és kultúrszínvonala a jelenlegi alacsony szinten van. Ez a konfliktushelyzet, szocialista előrehaladásunk egyik részről és másrészt a cigányok többségének alacsony élet- és kultúrszínvonala közötti ellentmondás az az alapvető ok, ami előírja számunkra e kérdések elemzését és napirenden tartását. Olyan feladatok napirendre tűzéséről, a megoldás módjának kereséséről van szó, amelyekre már évek óta választ várnak a tanácsok és társadalmi szervek dolgozói, a pedagógusok, orvosok és kulturális életünk más munkásai, de a cigányok leghaladottabb rétegei is.

Tudatában vagyunk annak, hogy igen nehéz feladatról van szó. Nem vagyunk utópisták és számolunk azzal, hogy nem lehet az évszázadok alatt fel-

gyülemllett elmaradottságot egy csapásra felszámolni. De meggyőződésünk, hogyha következetesen és türelmesen törekszünk ennek megvalósítására – sikeresen megoldjuk. Ehhez azonban egész társadalmunk összefogása szükséges. Valamennyiünk kötelessége, hogy hozzáfogjunk a cigánykérdés megoldásához.

Csak a legfontosabb területeit vázoló fel ennek a munkának: a.) a vándorló személyek letelepítése és munkába állítása mindazoknak, akik eddig nem dolgoztak, b.) a beiskolázás, a gyermekek és felnőttek iskolán kívüli nevelése, c.) a higiéniai- és egészségügyi intézkedések egész sora. E kérdések megoldásának egyben nemzetközi jelentősége is van, hiszen a cigánylakosság Európa minden országában, sőt a többi világrészekén szétszórva él.

A kapitalista államok a múltban is – és ma is – a faji megkülönböztetés alapján igyekeztek megoldani a cigánykérdést. Hozzátehetjük, nem sok sikerrel. A kapitalista Magyarország politikusainak törekvése is ezt példázza. Széll Kálmán belügyminisztersége alatt a Belügyminisztérium szakankétot hívott össze, ahol megállapodtak abban, hogy „a cigánykérdés sikeres megoldása egyes szabadságjogok bizonyos korlátozása nélkül el sem képzelhető”. Szinte valamennyi tervezet kivételes bíraskodást ajánl, amelyben leggyakoribb kifejezés a kényszer. A Pesti Hírlap 1907. augusztus 6-i számában olvasható: „Kultúrállam az ilyen fajt a saját területéről kiirtja. Kiirtani! Igenis, ez az egyetlen mód.” Barabás Péter 1911-ben azt javasolja, hogy daktiloszkópiát kell készíteni, tetoválni kell őket és a vándorcigányok teljes kiirtását követeli. Ettől már csak egy lépés és mindezek betetőzése volt Hitler fasizmusa, amely a cigányság kiirtásának gyakorlati útjára lépett. (kb. 50.000 cigányt végeztek ki a náci gázkamrákban.)

A kapitalista társadalom a cigányokat kiközösítette és ennek volt a következménye évszázados elmaradottságuk. E kérdések megoldásához mi – a szocialista tábor országaihoz hasonlóan – a szocialista humanizmus elvei szerint kezdünk hozzá és azt valljuk, hogy a cigánykérdést végérvényesen csak a szocializmus perspektívájában lehet megoldani, amely minden ember egyenjogúságán és egymás kölcsönös megbecsülésén alapszik. A faji és nemzeti megkülönböztetést törvényeink szigorúan tiltják.

Hazánk felszabadulásával 1945-ben a cigányok – a történelemben először – valóban egyenrangú polgárokká lettek, először vált ez az ország valóban otthonukká, hazájukká. Ezek a történelmi feltételek pozitív hatással voltak a cigánylakosság jelentős csoportjára, leghaladottabb elemeire, akik kihasználták a munkalehetőségeket, amilyenek azelőtt sohasem voltak számukra, mert a kapitalista és a földesúr nem adott nekik munkát, még ha dolgoztak volna sem. Némelyik cigánycsalád ma már elérte a társadalom átlagos gazdasági- és kulturális színvonalát. Ez a csoport azonban még igen kicsiny és csak lassan növekszik. Cigánylakosságunk többsége ma még nem tudott megszabadulni a múlt terhes örökségétől. A kizsákmányoló módszereknek

e szomorú örökségét elhárítani, a cigányokon segíteni, hogy mielőbb elérjék a társadalom kulturális színvonalát, nagy és nemes politikai cél, kulturális forradalmunk egyik legnehezebb részfeladata.

II.

1.) A cigánykérdés helye társadalmunkban

Néhány elméleti kérdés tisztázása szükséges ahhoz, hogy a feladatokat helyesen tűzzük ki. Mindenekelőtt azokról a káros tendenciákról kell szólnunk, amelyek a cigánylakosság közötti munkában zavarólag hatnak. Nem ritkán találkozunk olyan felfogással, hogy a cigánykérdés nemzetiségi kérdés és hogy élesíteni kell a cigányok nemzetiségi vagy nemzeti öntudatát. Utalhatok arra, hogy a Cigányszövetségben is érvényesült korábban ez a szemlélet. (Lásd az 1958-as értekezlet határozatait és sajtóanyagát, ahol a cigány nyelv fejlesztéséről, cigány-diákokthoz stb. létesítéséről tárgyaltak.) E hamis útmutatásokból adódik, hogy a megyei tanácsok egyes dolgozóinál még ma is nap mint nap találkozunk a cigánykérdésnek ezzel az antimarxista értelmezésével.

A legkülönbélebb állami és társadalmi szervek jelentései, amelyek nagyon sok konstruktív elgondolást tartalmaznak, ugyancsak nem foglaltak egyértelműen állást ebben a kérdésben. Az ellenforradalom óta történtek kísérletek – és nem eredménytelenül – e problémák marxista feldolgozására. Ide sorolhatjuk azt a tanulmányt, amelyet a Munkaügyi Minisztériumban Bán és Pogány elvtársak állítottak össze. Egyetértünk e tanulmány azon megállapításával, hogy a cigányság nem alkot nemzetiséget. Vitatható, vagy legalább is félreérthető azonban az a megfontolás, hogy „Sem pedig nem része egy másik nemzetnek”. Ez a filozófiai érvekre támaszkodó álláspont nem az élet realitásából indul ki és ezért akarva-akaratlanul nemzetet (és társadalmon kívül) helyezi a cigányságot. A marxizmusnak a nemzeti kérdésre, a nemzet fogalmára vonatkozó tételeit nem lehet ilyen sablonosan alkalmazni a cigánykérdésre.

Való igaz, hogy a cigányok nem alkotnak nemzetiséget. Olyan embercsoportról van szó, amely szétszórtan él az országban, sőt az egész világon és gazdasági függőségük következtében minden országban kisebb-nagyobb mértékben gazdaságilag, nyelvileg és műveltségileg hozzáidomultak, asszimilálódtak a helyi lakossághoz. Ennyiben az illető nemzet részévé váltak.

Őshazájukhoz, Indiához ma őket semmi sem köti. Ők maguk sem tudják, hogy Indiából származnak. Mindezeket túl azt is látnunk kell, hogy az egy államban élő cigányok sem alkotnak olyan egységet, amelyet pl. más nemzeti egységekhez lehetne hasonlítani. (Lásd a románok, szlovákok, németek, délszlávok Magyarországon.) Ebből következik, hogy nincs szükség a cigány nyelv mesterséges élesztésére, cigány nyelven oktató iskolák felállítására, if-

júrási- és felnőtt irodalom kiadására cigány nyelven stb. Az ilyen törekvések meglassítanák a cigányok nevelésének folyamatát, megerősítenék a cigányok nem kívánatos elszigetelődését és segítenék a régi primitív cigányéletforma konzerválódását.

Milyen eredménnyel kecsegtetne pl. – és milyen előfeltételei vannak a cigány nyelv felélesztésének? A mostani szétszórt dialektusokból kialakítani egy irodalmi nyelvet, keresni a kifejezéseket, amelyeket a cigány nyelv nem ismer, ráerőszakolni ezt a mesterségesen kialakított nyelvet a Magyarországon élő összes cigányra? Ez az eljárás tudománytalan és gyakorlatilag megvalósíthatatlan volna. Ellentétben áll azzal a tudományos tétellel, hogy a szocializmus korszakára is érvényes, hogy minden etnikai egység a változás törvényeinek van alávetve, történelme van – van kezdete és vége. Az összes etnikai egységnek nem kell önállóan fejlődniük a szocializmus idején sem. A mai cigányok is a történelmi folyamat kapcsán egybeolvadnak, asszimilálódnak az ország egyéb lakosságával.

A nemzetiségi kérdés mint minden más társadalmi jelenség nem létezik önmagáért és minden nemzeti mozgalomnál szükséges megvizsgálni, hogy használ-e a szocializmusnak vagy sem. A nemzetiségi kérdést ezért épp úgy, mint a cigánykérdést a szocializmus ügyének kell alárendelnünk. A cigányok elkülönülése, szeparálódása nem segítené elő a társadalmi haladást, ellenkezőleg eltávolítaná őket azoktól a társadalmi és kulturális átalakulásoktól, amelyek társadalmunkban végbe mennek. A cigányok egyedül néprajzi szempontból alkotnak külön csoportot, bizonyos mértékben etnográfiai csoportot, amely azonban fokozatosan egybeolvad nálunk a magyar nemzettel.

2.) A cigánylakosság természetes differenciálódásáról

Számolnunk kell azzal, hogy a cigánylakosság nem mindenütt él egyenlő kulturális színvonalon és azonos módon. Magyarországon nagyon hozzávetőleges, becslés adatok szerint 150-200 000 cigány él. Helytelen volna azonban úgy tekinteni, hogy számunkra a cigányproblémát ezek együttesen jelentenék. A cigánylakosságot jelenlegi életmódja, társadalmi helyzete, a társadalomba való beilleszkedése szerint három alcsoportba oszthatjuk.

a.) A letelepedett cigányok: azok, akik állandó alkalmazásban vannak és állandó lakóhelyük van, akik elérték a lakosság átlagos gazdasági és kulturális színvonalát. Sokan közülük kiváló munkások, élmunkások, a pártnak aktív tagjai, tanácsstagok, szakszervezeti és más tömegszervezeti funkcionáriusok. E csoportból kerültek ki az egyetem, főiskola és technikumot végzett cigányfiatalok, tanítók, tanárok, technikusok, mérnökök, jogászok, orvosok, művészek, stb. A lakosság között szétszórtan élnek, teljesen felhagyva a cigány életformával. Számuk az össz-cigánylakossághoz viszonyítva tizenöt-húsz szá-

zalékra becsülhető. (Erősen felfelé kerekített adatok!) Nem lesz szükségük a mi gondviselésünkre. E csoport számunkra nem jelent problémát. Legalábbis nem többet, mint általában népünk szocialista nevelése.

b.) A falu- és városszéli cigánytelepek lakói: ezek szintén letelepedett cigányok, akik azonban külön településben, a falu vagy város határában laknak együtt, többnyire alacsony kultúrszínvonalon, földbe ástott kunyhókban, úgynevezett putrikban élnek. A magyarországi cigányságnak jelentős többsége (a vándorcigányokkal együtt mintegy 80 %-a), ilyen emberhez nem méltó, túlszűfolt putriban lakik. Feltétlen szükséges, hogy állami és társadalmi szerveink összpontosított figyelmét ezekre irányítsuk.

c.) A félig letelepedett- és vándorcigányok: szám szerint igen jelentős csoport (bár megbízható adatok nem állnak rendelkezésünkre), amely gyakran változtatja munkahelyét és lakhelyét, állandó létszámhullámzást okoz. Életkörülményeik arra kényszerítik őket, hogy szállásukat gyakran változtassák, bár állandó lakhelyük is van. Legtöbbször az ország másik felében vállalnak munkát, de oda csak ritkán jutnak el. Ez súlyos nemzetgazdasági veszteséget jelent és szinte lehetetlenné teszi gyermekeik rendszeres iskoláztatását. Túlnyomó többségükben írástudatlanok, igen alacsony kulturális színvonalon élnek.

Bár idesorolom, ezzel mégsem azonosítható teljes mértékben a vándorcigányok csoportja. Ezek legtöbbször helyről-helyre kóborolnak – (a Belügyminisztérium intézkedései ellenére, mint MÉH-gyűjtők stb. néha legalizálva, mert igazolvánnyal rendelkeznek.) – kerülnek a tisztességes munkát, máról holnapra élnek – illetve társadalmunk terhére élőködnek, és főként lopásból, csalásból és üzérkedésből tartják fenn magukat. Ragaszkodásuk a régihez, a spekulatív foglalkozásokhoz a legerősebb. A hatóságoknak a legtöbb gondot ezek okozzák. A kultúra legalacsonyabb fokán élnek, túlnyomó többségük írástudatlan. Erdős Kamill barátunkat igazán nem lehet cigányellenességgel vádolni, ő maga írja az effajta cigányokról, és azt hiszem ez elfogadható: „A cigányok nemesnek tartják erkölcsüket, a munkát szégyennek, kóborlásukat pedig emberinek.” (E tradíciókra építve nem messze jutunk.)

Úgy vélem, megérett a helyzet arra, hogy hathatós intézkedéseket tegyünk a kóbor személyek megfékezésére, tartós letelepítésére. Ehhez azonban feltétlenül felsőbb párt- és állami szervek állásfoglalására, segítésére lenne szükség, mert következetes végrehajtása csak így biztosítható.

X – X – X

Ebből a felosztásból nyilvánvaló, hogy minden törekvésünknek e két utóbbi csoport átnevelésére kell irányulnia. A cigánylakosság átnevelésének fő tartalma – bekapcsolásuk az állandó jellegű termelőmunkába. Ennek ma a társadalmi feltételei biztosítva vannak – ellentétben a burzsoá Magyarországgal, amely szinte semmi munkaalkalmat nem adott nekik. Amennyiben

dolgozhattak, csak a legalantasabb munkát, és ennek megfelelő alacsony bért kaptak. A cigánylakosságna e két csoportjára a felszabadulás óta fokozott figyelmet fordítottunk. A tanácsok, a társadalmi szervezetek, különösen a Vöröskereszt, nagy ügyszeretettel és komoly áldozatokat vállalva dolgoztak a cigányság e rétegeinek társadalmi felemelkedéséért, és néhány területen szép sikereket értek el. A sajtó és a rádió is foglalkozott ezekkel a problémákkal, segített abban, hogy a cigánykérdés társadalmi ügygé váljék, de azt is meg kell mondanunk, hogy nem elég következetesen, nem elég átgondoltan csinálták ezt, sokkal inkább a romantikát, mintsem a tényleges problémát látták benne.

Egész más előjellel ugyan, de a kapitalista sajtóügynökségek is nagy érdeklődést mutattak és mutatnak ma is a cigánykérdés iránt, mert úgy látják, hogy hasznot húzhatnak belőle „csemegézhetnek” – természetesen a mi rovásunkra. Nos megmondhatjuk nekik – nem kell félniük és nem kell krokodilkönnyeket hullajtaniuk a magyarországi cigánylakosságért. Mi ezt a kérdést megoldjuk nélkülük is, mégpedig nem faji megkülönböztetéssel, vagy fajirtással, ahogyan azt ők – a gyarmatosítók csinálták – hanem a szocialista humanizmus szellemében, a cigányszármazású magyar állampolgárok legszélesebb körű egyenjogúsításával.

Álljunk meg néhány problémánál, amelyek a cigánykérdés gyakorlati megvalósításával függnek össze.

III.

a.) A munkába állítás problémái

Meg kell oldanunk a munkaképes cigány állampolgárok munkába állítását. Ez alapvető feladat, mégpedig nem egyszerűen a vándorcigányok és a félig letelepedettek munkába állításáról van szó, hanem mindenkiről – a letelepedett cigányokról is –, akik jelenleg nem dolgoznak. Gyakorta találkozzunk azzal az állásfoglalással, hogy a vállalatvezetők nem hajlandók cigánymunkaerőt alkalmazni, hivatkoznak a tervteljesítésre, stb. Mások azzal mentegetőznek, hogy a vállalat dolgozói állítólag elutasítják a cigányokkal való együttes munkát. Az effajta előítéletek következtében a legtöbb vállalat elzárkózik a cigány-dolgozók munkába állításától. Ha szükségmegoldásként felvesznek cigánydolgozót azt a legrosszabb helyre osztják be, ahol nem tud keresni. Ha továbbáll a cigány dolgozó, mert 600-700 Ft-ot tud keresni egy hónapban, ami nem biztosítja a család fenntartását, a vállalat nem áll többé szóba cigány munkavállalókkal.

Olyan durva általánosításokkal is találkoztunk, amikor többszörös sztahanovista, aki 6-8 évet dolgozott egy munkahelyen, nem tudott elhelyezkedni, mert a munkásfelvevő barna bőre miatt szóba sem állt vele, és sértően félreállította a többi jelentkező közül. A munkaerő gazdálkodási hivatalok dol-

gozói nem egyszer hívták fel a Cigány Szövetség figyelmét arra, hogy különböző vállalatok olyan szöveggel adták be munkaerőigényüket, hogy cigányt ne küldjenek, mert nem veszik fel.

Magától értetődik, ha nem tudunk határozottan szembeszállni ezzel a szemlélettel, akkor a cigányprobléma megoldásában nem jutunk messzire. Éppen a legfontosabb feladatot – a cigányok munkába állítását – nem tudjuk megoldani. Pedig ez fontos politikai cél, amit végre kell hajtanunk. Alapvető követelmény, hogy a cigányok elhelyezését az üzemek, vállalatok, állami gazdaságok és tanácsok vállalják magukra és hajtsák végre. Megyei tanácsaink felismerték e kérdés fontosságát, elemzik a megye területén élő cigánylakosság helyzetét, foglalkoznak munkába állításuk lehetőségével. Terveket készítenek, amelyek konstruktív elgondolásokat tartalmaznak.

Nézzük azonban a statisztikát, hogy világosan lássuk e probléma nagyságát, nemzetgazdasági és politikai jelentőségét. (Csupán néhány kiragadott példa.) Borsod megyében 24 763 cigány él, a megye lakosságának 4%-a. Ebből munkaképes 16 304 fő, rendszeresen dolgozik 5434 fő, azaz 33,1%.

Hajdú-Bihar megyében él 8313 cigány. A biharkeresztesi járásban 665 munkaképes cigányból 5 év alatt 247 fő váltott munkakönyvet.

Nógrád megyében él 12 500 cigány, az összlakosság 5,2%. Állandó munkaviszonyban van: a balassagyarmati járásban 30-35%, a pásztori járásban 30%, a salgótarjáni járásban 60-70%, a szécsényi járásban 70%.

Szabolcs-Szatmár megyében él 19 500 cigány. A munkabíró cigányok (férfiak közül) 1951-ben rendes kereső foglalkozást űzött 30 %, 1955-ben 75%, jelenleg 45%. Ebben nagy része van annak is, hogy a munkaadók elzárkóznak alkalmazásuktól.

Veszprém megyében él 3500 fő (1944-ben csak 520 volt – tehát hatszorosára emelkedett!). Állandó munkaviszonyban áll 450-500 fő (14,2%).

Pest megyében él 16.500 cigány, a megye lakosságának 2,2%-a. Rendszeresen dolgozik kb. 25 %. Állandó munkavállalók a mezőgazdaságban 2%, zeneészek 5%, iparban szakmunkásként 5 %, üzemben segédmunkás és egyéb kevésbé kvalifikált munkaterületen 13%, jellegzetes cigányszakmákban (pl. szegkovács, üstfoltozó KTSZ-ben, Pomáz, Csobánka, Piliscsaba, stb.) 10-20%.

Az összkép bizony elszomorító még akkor is, ha tudjuk, hogy vannak pozitív, a fentieknél jobb tapasztalatok is. Pl. Komárom megyében az iparvidéken lakók többsége dolgozik, állandó munkát végez. Vas megyében 2500 cigány él, és jelentős részük állandó munkaviszonyban áll. Nyáron úgyszólván mindenki, még az asszonyok is dolgoznak, pl. Torony (Ondód), Pankasz stb. községekben.

Jó tapasztalatokat a cigányok átnevelésénél éppen azokon a helyeken szerztünk, ahol nem formálisan oldják meg a feladatokat, hanem úgy, hogy számolnak a cigányok szokásaival, hagyományaival és előtérbe helyezik a hagyományos cigányfoglalkozási ágakat, vagy ehhez kapcsolódó területe-

ket, pl. téglagyárak, vályogvetés, vasúti pályamunka, rizstermelés, stb. – és keresik az átmeneti megoldásokat. Ez helyes célkitűzés, mert első lépésként a nagyüzem munkafegyelmét a cigányok jelentős része nem képes betartani.

Tapasztalatunk szerint jobb az a megoldás, ha nem egész csoportokba, külön cigánybrigádokba vannak beosztva egyes munkahelyekre, hanem egyenként a többi dolgozó közé. Fontos szerepe van itt az üzemi pártszervezeteknek, a szakszervezeti bizottságoknak, a baráti, elvtársi munkakörnyezet kialakításában, amely az új munkatársat – nem pedig a cigányt látja bennük elsődlegesen és segítséget nyújt nekik főként az első időben. Ilyen környezetben a cigányok hamarabb elsajátítják a kitartást, a pontosságot, a munkahely fegyelmét. Csak üdvözölni lehet azokat a kezdeményezéseket, ahol a cigányok patronálását kommunisták, mesterek és művezetők, szakszervezeti és KISZ-aktivisták vállalták – és vállalják – sajnos kevés ilyen van. Mindebből az következik, hogy célszerű a cigányokat olyan munkahelyekre beosztani, ahol az ő átnevelésükhöz legjobb feltételek vannak, vagyis az üzemekhez, állami gazdaságokhoz stb. E nevelőmunka csak akkor lehet eredményes, ha a cigánydolgozókkal egyénileg is foglalkoznak, lehetőség szerint megoldják problémájukat, segítenek nekik a szakmai továbbfejlődésben. Mindezeknek az intézkedéseknek az kell legyen a célja, hogy kiemeljük őket a cigányéletnek eddigi maradi környezetéből, hogy megszabadítsuk őket az előítéletektől, és megmutassuk nekik, hogy ők is társadalmunk hasznos tagjaivá lehetnek, és munkájuk értéke szerint osztozhatnak a megtermelt anyagi és kulturális javakból.

A munkába állítás során számolnunk kell azzal a tapasztalattal, hogy némelyik munkafajtaához közelebb állnak. A szabadság alatti munkát jobban szeretik, pl. építkezéseknél, vízerőműveknél, erdei és mezőgazdasági munkáknál stb. Kívánatos azonban itt is a minél teljesebb szétosztás a többi dolgozó között. A kollektíva nevelőerejével számolnunk kell.

Nem bizonyultak jónak az olyan munkák, amelyeknél nem érvényesül a kollektíva befolyásoló, ellenőrző szerepe, vagy az olyan munkák, amelyek utazást kívánnak meg pl. távolsági szállítások, nyersanyaggyűjtés stb. Az effajta beosztásoknál a cigányok gyakran elhagyják munkahelyüket, kibújnak az ellenőrzés alól. Esetleg társul büntetendő cselekmények elkövetésével, gyakran az elősködő életmódhoz való visszatéréssel.

b.) A cigányok lakáshelyzete

A cigánylakosság társadalmi asszimilációjának egyik fontos feltétele a lakáshelyzetük megjavítása. Jelenleg a cigánylakosságnak (megyéenként különbözőek az adatok, de fő vonalaiban megegyezik a kép) 40-80%-a putriban lakik. Márpedig ha azt akarjuk, hogy minél előbb eltűnjenek országútjaink mellől, a falvak végéről, a düledező vályogviskók és emberi lakásnak nem ne-

vezhető zsúfolt putrik, akkor szükséges, hogy napirendre tűzzük a lakáskérdés megoldását a cigánycsaládok részére. Ez nem lehetséges máról holnapra, mert egy ilyen intézkedésnek óriási költségkihatásai lennének. Nem gondolhatunk arra, hogy államunk a cigányok részére nagyobb szabású lakásépítési programot valósítson meg. Azt azonban máris megtehetjük, hogy az eddigi saját erőből történő építkezések tapasztalatait felhasználva (ilyen példa nagyon sok van) céltudatosabban, a tanácsok által támogatva, eddiginél többet tegyünk.

Meg kell találnunk a módját, hogy igen szerény keretek között jelenlegi lakásaiknál megfelelőbb egyszerű, de emberséges lakóhelyet teremtsünk számukra, a meglévő anyagi erők és főleg munkaerejük igénybevételével. Ennek érdekében minden lehetséges módon támogatni kell a cigányság részéről megnyilvánuló kezdeményezéseket. Megyei tanácsaink többsége nagy felelősséggel foglalkozik e kérdéssel. A Hajdu megyei tanács helyesen fogalmazta meg e tevékenység mottóját, amikor azt írják: „Jelszó legyen; emberi hajlékot a putrik helyett.” Illetékes szerveinknek meg kellene vizsgálni annak lehetőségét, hogy a helyi tanácsok milyen módon segítsék elő azt, hogy a lakóházat építeni szándékozó cigányok is kapjanak házhelyet, és a becsületes munkával foglalkozók OTP-kölcsönben is részesülhessenek. Az építkezés megkönnyítése érdekében az egészségügyi követelményeket is kielégítő tervpustert meg kellene készíteni, és elvileg kimondani azt, hogy építési engedély nélkül a cigánytelepeken sem lehet építkezni. Segítséget kell nyújtani a szükséges építési anyagok beszerzéséhez, ahol erre lehetőség van a községfejlesztési alap javára végzett munka ellenében a végrehajtó bizottságok juttassanak építési anyagot.

A lakáskérdés fokozatos megoldása során azt az elvet kell követnünk, hogy minél jobban szétszórjuk őket a lakosság között. Ezzel összefüggésben helyes, ha elvileg állást foglalunk abban, hogy lehetőleg meg kell szüntetni a cigányok további összpontosítását cigány utcákban, cigánynegyedekben vagy telepeken. Ennek a tömeges elhelyezési módnak a fenntartása a maradi, kulturálatlan életforma konzerválását jelentené és akadályozná a környezet részéről megnyilvánuló nevelő hatás érvényesülését.

Ezért is nem lehet egyetérteni az olyan javaslatokkal (pl. Borsod és Veszprém megye), amelyek azt kívánják, hogy „a községekbe, városokba való telepítésük ne egyenként történjen, hanem csoportosan... javasoljuk, a cigányok egy helyre való telepítését”.

Azon túl, hogy ez gátolná a cigányság társadalmi beilleszkedését azt jelentené, hogy intézményesen létesítsenek újabb – bár korszerűbb – cigánytelepeket. Ellenkezne a mi alapvető politikai célkitűzéseinkkel is, ami ebben a kérdésben nem lehet más, minthogy komolyan hozzá kell fognunk a cigánytelepek fokozatos, tervszerű felszámolásához.

Amikor a lakáskérdés megoldásának módjait keressük, feltétlen hangsúlyoznunk kell a fokozatosság elvét, az átmeneti megoldások szükségességét. Számolnunk kell az olyan lehetőségekkel, hogy pl. öregebb házakat falvakban

és városokban, építkezéseknél stb. egyes helyiségeket alkalmas átalakítással, átmeneti megoldásként rendbe lehet hozni.

Azzal is számolnunk kell, hogy ebben a munkában még mindig találkozhatunk jelentős előítéletekkel, bizalmatlansággal és nyílt ellenkezéssel is. Tudunk olyan esetekről, hogy több község lakossága (pl. Erdőtarcsa, Érd stb.) a Minisztertanácshoz fordult azért, hogy: „a cigányokat telepítsék ki, mert nem olyan emberek mint más és velük együttműködni nem lehet.” Az általános helyzet azonban nem ez. Tapasztalatból tudjuk, hogy ha egy cigány-család rendes dolgozók közé települ, akkor a szomszédok részéről – ha nem is minden esetben, de – megvan a segítőkészség, az együttműködési szabályok betartására, az egészséges életmódra, munkaszeretetre való nevelésre. Ez nagyon fontos, mert ott ahol a legközelebbi környezet nem hat közvetlenül, mint átnevelő tényező, ahol a lakosság egészséges közvéleménye – párosulva a tanácsok ellenőrzésével – nem érvényesül, jelentős károkat okozhatnak a lakásvagyonban is. Számos panasz van arra, hogy pl. a sváb házakba telepített cigányok tüzelőül a padlót szedik fel, sőt az ajtót, ablakot, a födémgerendákat és a tetőzetet is eltüzelik, úgy, hogy a ház csakhamar lakhatatlanná lesz.

Az ilyen példák – ha idejében nem akadályozzuk meg – csak növelik a lakosság ellenállását, erősítik azt az előítéletet, hogy: „A cigány az cigány és nem lehet megváltoztatni.”

c.) Közegészségügyi viszonyok

A cigányok többségének alacsonyszintű gazdasági és kulturális életmódjából szükségszerűen következik az elhanyagolt higiéniai és az igen rossz egészségügyi helyzet. A felszabadulás óta rendszeresített, folyamatos és fokozott orvosi ellenőrzésnek kétséggkívül vannak eredményei. Mindezek ellenére még mindig találkozunk olyan tényekkel, amelyekkel elsődlegesen illetékes egészségügyi szerveinknek kell foglalkozniuk. Megbízható statisztikai adatok nem állnak ugyan rendelkezésre, mégis rá tudunk mutatni néhány egészen kirívó jelenségre. Figyelemre méltó tény pl. hogy a cigányok közül csak kb. 10-15% él 45 évnél tovább. Ez azt bizonyítja, hogy magas az elhalálozási arányszám a fiataloknál, különösen a nők és a gyerekek között. Borsod megyében pl. a csecsemőhalandóság megyei átlagban 5,5% a cigánylakosságnál viszont 9,5% – majdnem a kétszerese.

Tarthatatlan állapot, hogy a 13-14 éves lányoknál már gyakori az anyaság és a fiatal cigány nők szinte évente szülnék, holott erre nincsenek előkészülve sem gazdaságilag, sem kulturális és egészségügyi vonatkozásban. A cigányok nagy részénél még nem sikerült leküzdeni az orvosokkal és az egészségügyi dolgozókkal szembeni bizalmatlanságot. Nagyon sokan közülük nem tartják be a legelemibb preventív intézkedéseket sem. A cigánytelepek nem rendelkeznek megfelelő WC-kkel, ivóvízzel, stb. Ha van, nem becsülik meg és nem

használják (Pl. Vilmány és Arló községekben a tanács építtetett egy-egy zárt WC-t, de télen azt eltűzítették.)

A cigányok egészségügyi állapota még mindig riasztó, sok közöttük a tbc-s – magasan az országos átlag felett. Ezek általában egyetlen közös helyiségben élnek gyermekeikkel és terjesztik közöttük a fertőzést. (A miskolci járásban 176 nyilvántartott Tbc-s beteg van, ez nem teljes adat.) A nemi betegek száma hasonlóan nagy. A piszkos környezet következtében igen elterjedt a cigány-településeken a tifusz, dizentéria, trachoma, fertőzőeses májgyulladás stb. (Bár járványos megbetegedések száma a rendszeres ellenőrzés eredményeként nagy mértékben csökkent.) Ma még gyakori a tetves és piszkos cigány, nem ritka jelenség a dögevés.

Mindezek a körülmények szükségessé teszik, hogy feladatul tűzzük ki az egészségügyi gondoskodás legkülönbözőbb formáinak kiszélesítését, a cigánylakosság közötti felvilágosítási munkát. A legfontosabb követendő intézkedések a következők kell, hogy legyenek:

Meg kell vizsgálni a cigánytelepek ivóvízlelő helyeit, és megtenni a szükséges intézkedéseket ezen a téren, pl. a kutak szennyeződéstől való megvédése, a víz folyamatos vizsgálata, a szükséges fertőtlenítés, tisztítás, a meg nem felelő kutak megszüntetése, új kutak létesítése.

Latrina, WC-k létesítése és folyamatos tisztítása, vízlevezető árkok létesítése, a telepek tisztántartásának fokozott ellenőrzése. Szükséges a tettesség felkutatása és elhárítása a helyi egészségőrök bevonásával, a munkásszállások havonkénti rendszeres átvizsgálásával. Ugyancsak rendszeresen végezni kell az ellenőrző szűrővizsgálatokat, ezzel egyidejűleg a megelőző jellegű porozást és fürdetést. (Természetesen csak ott, ahol ez szükséges és nem mechanikusan, mert az sértő.) A munkaerő-toborzásnál szükséges előzetes szűrővizsgálat, melyről orvosi igazolást kell kiadni. Az anya- és csecsemővédelem terén a telepek rendszeres védőnői látogatása, család gondozás, szakgondozási elvek ismertetése, ellenőrzése, a gyermekek időnkénti szűrővizsgálata, szükség esetén a szülőanyák részére szülőotthonba beutalás, stb.

Meg kell vizsgálni a munkaképtelen, hozzátartozóval nem rendelkező, idős személyek szociális otthonokba való elhelyezésének lehetőségét. Fennálló rendeleteink szerint a sokgyermekes anyák megjutalmazása, az arra rászorulóknak esetenkénti vagy közsegélyben való részesítése. Igen fontos szerepe lehet ebben a munkában az egészségügyi felvilágosításnak és az egyéni meggyőzésnek, a cigánycsaládok látogatása mellett fel kell használni ahol erre lehetőség van az egészségügyi előadások, filmek és diafilmek vetítésének szervezését és a felvilágosítás más eszközeit.

Természetesen nagy feladat vár az orvosokra, akiknek aktív közreműködése nélkül nem tudunk komolyan előrehaladni. Mindannyiunk érdeke és közös feladata, hogy harcoljunk a cigányok egészségügyi állapotának javításáért, a cigánylakosság tisztaságáért.

Emellett azonban nem feledkezhetünk meg az alkoholizmus és a prostitúció elleni küzdelemről sem, ami gyakori jelenség már a 13-14 éves cigányfiataloknál is.

Eltársak! Kétségkívül igaz, hogy értünk már el eredményeket, hogy a cigánylakosság helyzetében a múlt rendszerhez képest egyik legnagyobb változás az egészségügy terén következett be. Éppen ezért az eddigi tapasztalatok kell, hogy alapját képezzék az egész ország területén végzendő rendszeres egészségügyi gondoskodásnak.

d.) Kulturális nevelőmunka a cigánylakosság között

A cigánylakosság között szervezett, célirányos nevelőmunkáról ez idő szerint vajmi kevés biztató tény tudunk felhozni. E munka többnyire néhány lelkes pedagógusra, társadalmi munkásra és szakemberre korlátozódik. Nevelőmunkánk szükségességét mi sem indokolja jobban, minthogy a szocialista társadalom kialakulása elérhetetlen a kultúrforradalom megvalósítása nélkül. A cigánylakosság közötti nevelőmunka tehát hozzájárulás a kultúrforradalom sikeréhez.

A legsúlyosabb problémák egyike, amely a cigánylakosság átnevelését gátolja – az írástudatlanság. Az analfabetizmus egyik okozója a cigányok elmaradott életformájának és alacsony életszínvonalának. A megyei felmérések adatai azt bizonyítják, hogy a cigánylakosság 80-85%-a egészen vagy félig írástudatlan. Az írástudatlanság elleni harcban elsősorban az iskolaköteles cigánygyerekek beiskolázására kell gondot fordítanunk. Sokat beszélhetnénk arról, hogy a cigánygyermek milyen rendszertelenül látogatja az iskolát. Álljon itt példaként néhány adat. Az iskolaköteles cigánygyermek számát pontosan nem ismerjük. A tapasztalatok nagyon eltérőek. Rendszeresen a nagyobb városokban, még a fővárosban sem járnak iskolába, néhány helyen pedig az iskolakötelesek 10-15%-a vesz részt mindössze az oktatásban. Nagyon kevés az olyan cigánygyermek aki – még ha beírátták is – elvégezné az általános iskola I-VIII. osztályát. Az 1957/1958-as tanévben meglévő adatok szerint 27 606 cigánygyermek járt iskoláinkba. Ebből 14 322 – azaz 52% – az I. osztályba és mindössze 3220 – azaz 11,4% – az V-VIII. osztályba. Az I. osztályosok közül elégtelen-rendű vagy osztályozhatatlan volt, 9854 – azaz 69%. Elégtelen vagy osztályozhatatlan volt az I-VIII. osztály tanulóinak 54,5%-a.

Ezek az adatok önmagukért beszélnek. Mondanom sem kell, hogy a problémát egyedül a pedagógusok, nem tudják megoldani. A feladat világos – minden iskolaköteles gyereket be kell iskolázni. Ehhez azonban szükséges a tanácsok és a pedagógusok, a szülői munkaközösségek és társadalmi szervek együttes munkája. Hogy a cigánygyermek beiskolázása terén eredményt érjünk el, figyelmünket a családra kell fordítanunk, mert a családok többsége ma még gátolja és néha lehetetlenné teszi a nevelést. Csak igen csekély

azoknak a cigánygyermeknek a száma, akik rendelkeznek otthonukban az iskolára való előkészülés feltételeivel. Ezek a körülmények kell, hogy meghatározzák a követendő módszert is.

Ideális állapot az volna, ha ezeket a gyermekeket bölcsődékben, napköziben, tanulószobákban és gyermekotthonokban tudnánk elhelyezni. Itt azonban meg kell elégednünk azzal, hogy olyan esetekben, amikor a gyermek nevelése a szülők erkölcsi lazasága miatt veszélyeztetve van – törvényes rendelet értelmében elveszik a szülőktől, és gyerekotthonban helyezik el. Ha ezt az elvet következetesen alkalmazzuk, akkor gyermekotthonaink biztosan szűknek bizonyulnának. A veszélyeztetett cigánygyermek számát nem ismerjük. (A gyermek és Ifjúságvédelmi Tanács segítségére számítottunk e munkában.)

Nem kisebb problémát jelent a túlkoros cigánygyermek iskolai oktatása. Úgy vélem, szükséges volna e kérdések megoldása érdekében átmeneti intézkedések foganatosítása olyan osztályok létesítésére, amelyekben azokat a cigánygyermeket készítenénk elő a koruknak megfelelő osztályokba való belépésre, akik lemaradtak és túlkorosságuk miatt nem sorolhatók be az általános iskola I–II. osztályába, tehát 8–15 éves gyermekek számára. Feltétlen hangsúlyoznunk kell azonban ennek átmeneti jellegét, ami nem azonosítható a gyógypedagógiai intézetekkel, mert ezek a cigánygyermek szellemileg nem visszamaradtak, csekély kivétellel normálisak, csupán nevelésük elhanyagolt. Tulajdonképpen előkészítő osztályoknak kellene ezeket tekintenünk, és nem megkülönböztetést jelentene, hanem azt, hogy a munka formáját és módszerét alárendeljük a fő célnak. Ennek megvalósítását az élet követeli. Néhány megyében már most is működnek ilyen osztályok – hozzávetőleg pontos adatok szerint 36 helyen, de nem tisztázott ennek átmeneti és előkészítő szerepe a pedagógusok előtt.

Mind ez idáig szinte legelhanyagoltabb terület a serdülő cigányifjúság nevelése. A cigányfiatalok kevés kivétellel úgyszólván semmi iskolai műveltséggel nem rendelkeznek, 70-75%-uk írástudatlan, az iskolakötelezettségnek nem tettek eleget, szakképzettségük nincs. Hiányos iskolai előképzettségük miatt eddig úgyszólván egyáltalán nem vonták be őket a dolgozó fiatalok sorába, közülük többen, főleg ipari vidékeken és városokban huligánok számát szaporítják, és bandákba verődve garázdálkodnak, lopnak stb. Amennyiben egyáltalán dolgoznak is – olyan foglalkozási ágakban, amelyek nem igényelnek szakképzettséget. Komolyan kellene foglalkoznunk azzal, hogy ezeket a fiatalokat gyárakba, állami gazdaságokba, ipari tanulóintézetekbe, az arra rátermetetteket technikumokba, sőt felsőbb iskolákba küldjük. Úgy gondolom, hogy a KISZ-nek külön meg kellene vizsgálnia és kimunkálni annak módjait, hogyan lehetne bekapcsolni ezeket a fiatalokat a kollektív munkába, sportba és kulturált szórakozásba.

A cigányfiatalok további nevelése szempontjából alapvető jelentőségű az az idő, amit a honvédségnél töltenek. Az egészséges katonai kollektíva igen sok-

oldalúan elősegítheti, hogy megtanuljanak írni, olvasni, megtanulják a rendet, fegyelmet, tisztaságot. Helyes lenne a katonaidő alatt szakmákra is megtanítani őket. Általában igaz az, hogy a katonaság nagy nevelőiskola minden fiatal és így a cigányifjúság számára is. Éppen ezért nem lehet helyeselni, hogy az utóbbi időben nem sorozzák és nem hívják be a cigányfiatalok jelentős részét, mert analfabéta. Még ha figyelembe vesszük is, hogy a modern haditechnika fokozott követelményeket támaszt, ez a probléma megkerülését jelenti, és kibúvót ad azoknak is, akik tudnak írni-olvasni. Másrészt lemondunk a cigányfiatalok nevelésének e fontos eszközéről. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a cigányifjak büszkék arra, hogy ők néphadseregünk katonái lehetnek.

A serdülőkori cigánylányoknál még rosszabb a helyzet, mert ezek legnagyobb része eddig egyáltalán nem dolgozott és többnyire ma sem dolgozik. Szembe kell itt néznünk a felnőtt cigányoknak azzal a szemléletével, hogy: „A cigánylányoknak nincs szükségük műveltségre és szakképzettségre, mert úgy is férjhez mennek.” Ami igaz, – igaz, fiatalon férjhez mennek, legtöbbször hamar szülnék. De milyen lehet ezeknek a többnyire fejletlen, írástudatlan, kiskorú gyermekanyáknak a gondoskodása családjukról? Gyermekük nevelnek gyermekeket. Meg kell tanítani ezeket a fiatalasszonyokat és lányokat a legelemibb háztartási tennivalókra, pl. a pénzzel való gazdálkodásra, főzni, mosni, takarítani. Meg kell tanítani arra, hogy gyermekük iránti szeretetüket azzal mutassák ki, hogy iskolába, orvosi vizsgálatokra küldik és tiszta lakást biztosítanak számukra. Tapasztalataink vannak, hogy elsősorban a cigány nők makacsul ragaszkodnak minden régi szokáshoz, hiszik és terjesztik a babonákat, akadályozzák a kultúra terjedését, az iskoláztatást stb. Ezekre a cigány nőkre nagy figyelmet kell fordítanunk, hogy ne váljanak a férfiak kizsákmányolásának tárgyává, pl. a lopásnál, vagy a prostitúcióban. – A Nőszövetség figyelmét külön felhívjuk erre a körülményre.

Gondolnunk kell a cigánylakosság idősebb nemzedékével való foglalkozásra is. Ez talán még nehezebb, mint az ifjúság nevelése, mert idősebb, primitív embereknél évszázados maradisággal, hagyományokkal, babonákkal kell felvonnunk a harcot. Ezeknél is elsődlegesen az írástudatlanságot kell megszüntetni. Az ilyen céllal szervezett eddigi analfabéta tanfolyamok nem sok eredményt értek el. Úgy vélem, a baráti országok tapasztalatai alapján meg kellene kísérelni az üzemekben, munkahelyeken és maguknál a cigánycsaládoknál történő tanítást. Ehhez azonban a társadalmi munkások – tanítók, egyetemisták, KISZ-isták és szakszervezeti aktivisták sokaságára lenne szükség. Céltudatosan kellene foglalkozni azoknak a cigányoknak a nevelésével is, akik büntetésüket töltik, hogy ott megtanítsák őket írni, olvasni és dolgozni. Ennek a népművelő munkának fő célja, hogy megszabadítsuk a cigányokat elmaradott életmódjuktól, megtanítsuk őket a kulturált társadalmi életre.

Nem téveszthetjük szemünk elől a cigányok politikai nevelését sem. Erre objektíve jó alap van, mert a faji üldöztetések után a cigányság jelentős része

bizalommal fordult a párt felé, létének garanciáját látta benne. A cigányok jelenlegi politikai hovatarozandóságát ennek ellenére nem lehet egységesen pozitívnak tekinteni. Igaz, hogy sokan közülük tagjai a pártnak, részt vettek az ellenforradalom leverésében, többen ma is tagjai a karhatalomnak és munkásörségnek. De számunkra nem ezek jelentik a cigányproblémát. Politikai nevelőmunkánknak azok felé kell irányulnia, akik még nem zárkóztak fel pártunk politikája mellett. És itt számolnunk kell azzal, hogy a cigány, még ha falusi is, nem szegényparaszt és nem proletár – főleg nem az tudatában, hanem lényegileg kispolgár.

Akik számunkra a cigányproblémát jelentik, munkakerülők, kupecsek, kereskedők vagy ehhez hasonlóak, esetleg kézművesek, legfeljebb alkalmi munkát vállalók. Bármennyire furcsán hangzik is, társadalmunk szocialista előrehaladása ezeket a hagyományos cigányfoglalkozást űzőket – (pl. falusi zenészeket, ló- és egyéb állatkereskedőket, kupecceket, üstkészítőket, tiponosokat, köszőrűsöket, teknővájókat, de még a szegkovácsokat is – nem beszélve a jósló aszszonyokról és kéregetőkről) – deklasszálta. Talán ezzel is magyarázható, hogy 1956-ban számarányukhoz képest aránylag sokan vettek részt ellenforradalmi cselekményekben. Ezek a körülmények különösen szükségessé teszik, hogy a cigányok közötti politikai nevelőmunka élére a kommunisták álljanak.

A cigányság közötti nevelőmunkával párhuzamosan, társadalmunk egészének közvéleményét is alakítanunk kell. Következésképpen fel kell lépünk a cigánysággal szemben megnyilvánuló előítéletek ellen, az olyan általánosítások ellen, amely szerint: „a cigányok képtelenek a fejlődésre, kár nevelni őket, mert úgy sem fog rajtuk, a cigánykérdés teljesen rendőri hatáskörbe tartozó ügy.” (Lásd: a Nógrád megye rétsági járás jelentése.) Ez a felfogás teljességgel ellentétes szocialista eszméinkkel. Az ilyenfajta ajánlatokat nem fogadhatjuk el. Helyette konkrét helyi feltételek és a cigánylakosság helyzetének ismeretében ki kell munkálnunk a politikai és kulturális felvilágosító munka formáit. Itt is fontos hangsúlyozni, hogy a munka formáját és módszerét alá kell rendelnünk a fő célnak.

Egyik előszeretettel alkalmazott forma a cigány kultúracsoporthoz alakítása. Ezeknek a cigány-együtteseknek nagy sikerük van. Meg kell mondanunk azonban, hogy ez nagyon kétes értékű siker, mert nem a valódi cigány népművészetet tolmácsolják, hanem szirupos, giccses színdarabokat játszanak és színvonal nélküli előadásaikkal olyannak mutatják be a cigányt, amilyennek az effajta – a cigánykérdésben csak valamiféle kuriózumot, romantikát látó – publikum látni kívánja.

Ezért is előnyösebbnek látszik, ha nem alakítunk önálló cigányegyütteseket, hanem a tehetséges cigányokat akár egyénileg, akár együttesen az üzemi, községi stb. együttesekbe, tánc- és énekkarokba vonják be. Ez elejét venné a cigányegyüttesekben megnyilvánuló professzionista törekvéseknek is.

Az említett módszereken kívül még egész sor, a cigányok által kedvelt for-

mát találhatunk. Pl. film vagy diafilm vetítéses előadás, különböző tanfolyamok nők részére – varrás, főzés stb.

A cigánylakosság átnevelésének kérdései közé tartozik a büntetés alá eső cselekmények elleni harc is. Alapvető kérdés az, hogy a cigánylakosságnak nálunk a törvény előtt egyenlő jogai és kötelességei vannak. A büntetendő cselekmények elbírálásánál abból kell kiindulni, hogy a vétség a társadalom szempontjából mennyire veszélyes és átnevelésének milyen lehetőségei vannak. Fontos azt hangsúlyozni, mert még nem ritkán előfordul, hogy az igazságszolgáltatás egyes dolgozóit is befolyásolják faji előítéletek. Előfordul még, hogy cigány és nem cigány közötti vitás ügyben eleve a cigány terhére döntenek.

Tisztelt Elvtársak!

A felsorolt példák nem jelenthetnek sablont, csupán a megoldás keresésének körvonalait. Munkánk során számolnunk kell a cigánylakosság jelentős elszigeteltségével és az emberek fejében meglévő helytelen szemlélettel, előítélettel. Ahhoz, hogy eredményeket érjünk el, szükség van az eddiginél nagyobb erőfeszítésekre, célszerűnek látszik országos szakbizottságok létrehozása. Ezek a következők lennének: munkaügyi, művelődésügyi, egészségügyi és szociális bizottságok. Szükség van továbbá a most létrehozandó szakbizottságok, a megyei bizottságok és más állami és társadalmi szervek munkájának fokozottabb koordinálására.

Fontos, hogy a fő kérdésekben egyetértsünk. Mindenekelőtt abban, hogy meg kell szüntetnünk a szocializmust építő társadalmunkban a kapitalizmus egyik legszomorúbb örökségét, az elmaradott cigány életformát. Ez természetesen nem egyszerű kampányfeladatot jelent, hanem hosszantartó, türelmes, önfeláldozó és következetes nevelőmunkát.

E munkában nagy szerepe lehet – s kell, hogy legyen – a sajtónak és rádiónak, természetesen azzal a feltétellel, hogy nem a romantikus szemlélet szellemében fogják magyarázni a cigánykérdés megoldásának problémáját. Fontos alapelv legyen annak tudatosítása, hogy a mi társadalmunk kizár bármifajta diszkriminációt a cigánylakossággal szemben. Ez a kapitalizmus velejárója volt.

Végezetül annak a reménynek adok kifejezést, hogy ha erőnket összefogjuk képesek leszünk arra, hogy a kultúrforradalomnak ezt a nehéz részfeladatát is eredményesen elvégezzük.

Budapest, 1959. november 13.

Vendég Sándor
az M. M. Nemzetiségi Osztályának vezetője

MNL OL XXVIII-M-8. 1. d. 3. tétel – Géppel írt tisztázat.

V/A

Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság üléséről**Budapest, 1961. június 20.**Szigorúan bizalmas!

Készült: 4 pld.-ban. FM.

Jegyzőkönyv

a Politikai Bizottság 1961. június 20-án tartott üléséről.

Jelen vannak: Fehér Lajos, Fock Jenő, Kádár János, Kállai Gyula, Kiss Károly, Münnich Ferenc, Somogyi Miklós, valamint Komócsin Zoltán és Szirmai István elvtársak.

Napirend:

[...]

2.) Előterjesztés a cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos feladatokról.

Előadó: Orbán László elvtársMeghívottak: Ilku Pál és Vendégh Sándor elvtársak

[...]

2.) Előterjesztés a cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról.

Előadó: Orbán László elvtárs

Hozzászólt: Kádár János elvtárs.

A Politikai Bizottság a jelentésben foglaltakat tudomásul veszi, a határozati javaslatot – a 3.) 6.) és 8.) pontban foglaltak kivételével – elfogadja.

A 3.) pontban azt kell leszögezni, hogy a munkába beilleszkedett cigányembereket a lakások kiutalásánál a község többi lakóival egyenlő módon bírálják el.

A 6.) pontban fel kell hívni a gazdasági vezetők figyelmét, hogy a dolgozni akaró cigányokat segítsék a munkába való beilleszkedésben.

A Politikai Bizottság ajánlja, hogy a cigánykérdésről szóló határozatban foglaltakról a Gazdasági Bizottság tájékoztassa a gazdasági tárcák vezetőit, Kállai Gyula elvtárs pedig a tanácsszerveket. Célszerű, hogy a kérdéssel a sajtó is foglalkozzék.

[...]

2.) Előterjesztés a cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos feladatokról.

Kádár János elvtárs: Egyértelmű, hogy a cigányok nem tekinthetők nemzetiségnek.

Két nagy probléma van: 1.) számolni kell azzal, hogy a cigányokkal kapcsolatos szemlélet nem változtatható meg gyorsan, 2.) a lakáskérdés megoldása.

A gyakorlatban az élet viszi a dolgot a megoldás irányában. Erre utal az, hogy Tolna nevű községben kitűntettek 25 embert, és ezeknek fele cigány. Vannak olyanok, akikről nagy megbecsüléssel beszélnek. Ezeknek rendes keresetük van, szeretnének házat építeni. A termelőszövetkezet többi, nem cigány tagjai ezt a kívánságukat támogatják is. Ahol megvannak a feltételek, ahol értelmes, rendes vezetők vannak, támogatják a cigányok ilyen irányú törekvéseit.

Az helyes, hogy ez a cigány nemzeti bizottság megszűnjék. Cigány kultúregyesület káros volna?

Orbán László elvtárs: Ez is az elkülönülés irányába vinné a cigányokat.

Kádár János elvtárs: A határozati javaslat 1.) és 2.) pontját fogadjuk el.

A 3.) pontban foglaltak biztatást jelentenek. De ezt úgy kell módosítani, hogy a községen belül a rendszeren dolgozó cigányembereket a lakáskiutalásoknál a község többi lakosaival egyenlő módon bírálják el.

Javasolják az elvtársak a nyilvántartás felfektetését. Ez nem megy. Éppen azért kóborcigányok, mert nem tudják nyilvántartani őket. Törölni kell ezt a pontot. A 4.) 5.) pontot fogadjuk el.

A 6.) pontban foglaltakat csak úgy lehet megvalósítani, ha cigányokkal kapcsolatban abbahagyják a hátrányos megkülönböztetést a munkaerők felvételénél. Ez fogja megoldani a kérdést. Éppen ezért kell egy figyelmeztetés a gyártásigazgatóknak, termelőszövetkezeti vezetőknek, stb. hogy a munkára hajlandóságot mutató cigány embereket segítsék, hogy beilleszkedjenek a munkába. Ennek fő receptje az egyéni elbírálás.

A 7.) pontot fogadjuk el.

A 8.) ponttal kapcsolatban: A Politikai Bizottság ne ajánlja, hogy ennek

megtárgyalását tűzze a Minisztertanács napirendre. A Politikai Bizottság hozzon határozatot, azután figyelmeztetés kell a gazdasági tárcák vezetőinek a Gazdasági Bizottság vonalán a határozattal kapcsolatos feladatokról. Kállai elvtárs kapjon megbízatást, hogy a tanácsok vonalán is menjen ki megfelelő, rövid, de világos elvi eligazítás. Helyes, ha a cigánykérdéssel a sajtó is megfelelően foglalkozik.

[...]

MNL OL M-KS-288. f. 5/1961/233. ő. e. – Géppel írt tisztázat.

V/B

**Az MSZMP KB Politikai Bizottságának határozata
a cigány lakosság helyzetének
megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról**

Budapest, 1961. június 20.

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

Szigorúan bizalmas!
33. sz. Tájékoztatóhoz
Ikt. sz. 33/5

A Politikai Bizottság 1961. június 20-i határozata
a cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról

I.

1. Hazánkban mintegy 200 000 cigány él az egész ország területén szét-szórtnan. Életmódjuk és a társadalomba való beilleszkedésük szerint három csoportot alkotnak:

a) A beilleszkedett cigányok elérték a lakosság átlagos gazdasági és kulturális színvonalát, felhagytak a cigány életformával, jobbra szétszórtnan élnek. Idetartozik a cigánylakosságnak kb. 30 százaléka.

b) A beilleszkedésben levő cigányok (további 30 százalék) külön telepeken, a falu vagy város határában, putrikban élnek, többnyire csak alkalmi munkát végeznek; kulturális színvonaluk igen alacsony.

c) A be nem illeszkedett (félig letelepedett és vándor-) cigányok jelentős többsége egyáltalán nincs munkaviszonyban, kerüli a tisztességes munkát, máról holnapra él, illetőleg a társadalom terhére élősködik. Lakóhelyüket gyakran változtatják, a legalacsonyabb kulturális színvonalon élnek; túlnyomó többségük írástudatlan. Ebbe a csoportba tartozik a cigánylakosság mintegy 40 százaléka. (Egyes megyékben, például Bács-Kiskun és Zala megyében 60-70 százaléka.)

2. A kapitalista társadalomban a cigányokat kiközösítették, kölcsönös bizalmatlanság és az előítéletek mély szakadéka keletkezett a cigányok és a nem cigány lakosság között. Hazánk felszabadulásával a cigányok a társadalom teljes jogú tagjai lettek, s a kedvező fejlődési feltételek pozitív hatással voltak a cigánylakosság leghaladottabb elemeire. Ezek száma azonban még igen kicsi és csak lassan növekszik. Többségük még máig sem tudott megszabadulni a múlt terhes örökségétől.

Jogszabályaink ugyan nem tartalmazznak olyan rendelkezést, amely a ci-

gánylakosság hátrányos megkülönböztetésére alapot adhatna, mégis – különösen falun – még mindig előítéletek falába ütköznek, s helyenként sok önkényeskedésnek vannak kitéve. A közhiedelem például azt tartja, hogy a cigányok többsége bűnöző, holott a bűnügyi statisztika tanúsága szerint csak alig valamivel nagyobb közöttük a bűnözők aránya, mint a nem cigány állampolgárok között. Az emberek nagy része ma még szinte babonás idegenkedést érez a cigányokkal szemben. Sok szülő tiltakozik, ha gyermeke mellé cigánygyermeket ültetnek az iskolában.

A cigánylakosság helyzetének alakulásában a munkának és a letelepedésnek meghatározó szerepe van. E két előfeltétel megteremtése azonban ma még igen sok akadályba ütközik.

A munkaképes cigánylakoságnak jelenleg kb. 33 százaléka van állandó, 32 százaléka alkalmi jellegű munkaviszonyban, 35 százaléka pedig egyáltalán nem dolgozik. Többségüknek nincs szakképzettsége. A fiatalok nagy része csak két-három osztályt végzett, sok esetben még ennyit sem – így nincs lehetőségük szakma tanulására. A vállalatok és a szövetkezetek többsége elzárkózik felvételük elől még akkor is, ha munkaerőhiánnyal küzd. A tervteljesítésre és arra hivatkoznak, hogy a többi dolgozó elutasítja a cigányokkal való együttes munkát. Előfordul, hogy egyes vállalatoknál, szövetkezeteknél a munka elosztása és bérezése, valamint más jogok gyakorlása terén is hátrányos megkülönböztetésben részesülnek.

A cigánytelepek száma 2100. Ezek rendszerint egészségtelen, ősztől tavaszig szinte megközelíthetetlen területen (erdők, mocsarak mentén) vannak, s lakóik emberi lakásra alkalmatlan építményekben, helyenként földbe vájt kunyhókban élnek. A cigánytelepek kommunális ellátottsága rendkívül alacsony szintű, egészségügyi viszonyaik ijesztőek. A hiányos és rossz vízellátás, árnyékszékek hiánya s az elhanyagolt környezet különféle fertőző betegségeknek melegágya. Egyre több azoknak a cigányoknak a száma, akik emberibb életkörülmények, jobb viszonyok után vándorolnak, azonban – különösen vidéken – még gyakori a lakosság idegenkedése, sőt kifejezett tiltakozása a cigányoknak a község belső területére való költözése ellen.

Nagyon nehezíti a beilleszkedést a kulturális elmaradottság is. Az írástudatlanok száma mintegy 60 000-re tehető. A most folyó tanévben kb. 6000 cigánygyermek marad távol az iskolától. A beiratkozott gyermekek közül csak mintegy 13 százalék jutott el az általános iskola felső tagozatába. Igen nagy a túlkoros cigánytanulók száma, a hiányzási átlag magas, tanulmányi eredményük igen alacsony. A szülők általában nem fordítanak gondot a gyermekek tanulására, otthonukban pedig a tanulás elemi feltételei is hiányoznak. Ez annál is súlyosabb, mivel a fő figyelmet éppen a cigány fiatalok nevelésére kell fordítani, őket kell mielőbb kivonni a cigány életmódból. A fiatalok könnyebben megértik társadalmunk lényegét és helyzetük megváltoztatásának szükségességét.

3. A probléma megoldása iránt a társadalmi érdeklődés növekszik. Az utóbbi években a tanácsi végrehajtó bizottságok tanulmányozták és megtárgyalták a területükön élő cigánylakosság helyzetét, foglalkoztak átnevelésük lehetőségeivel, terveket készítettek, amelyek számos konstruktív javaslatot és intézkedést tartalmaznak. Ugyanakkor – esetenként – helytelen, erőszakos intézkedések is előfordulnak. (Például Veszprém megyében.)

A cigánykérdés megoldásával kapcsolatban még számos helytelen nézet érvényesül. Sokan nemzetiségi kérdésként fogják fel, és javasolják a „cigány nyelv” fejlesztését, cigány nyelvű iskolák, kollégiumok, cigány tsz-ek stb. létesítését. Ezek a nézetek nemcsak tévesek, de károsak is, mivel konzerválják a cigányok különállását és lassítják a társadalomba való beilleszkedésüket.

A Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége – bár ért el bizonyos eredményeket azzal, hogy segítette a tanácsok és egyes társadalmi szervek figyelmét a problémákra irányítani – nem alkalmas arra, hogy a cigányság átnevelésében jelentős szerepet töltsön be.

II.

A Politikai Bizottság a jelentést tudomásul vette és az alábbi határozatot hozta:

1. A Politikai Bizottság megállapítja, hogy a cigánylakosság elkülönülésének megszüntetése és beilleszkedése társadalmunkba – már csak e réteg nagy száma és súlyos elmaradottsága miatt is – fontos társadalmi ügy. E folyamat meggyorsításához megvannak a feltételek, azonban ez a feladat ma még a párt-, az állami és az érdekelt társadalmi szervek munkájában nem kapja meg a szükséges figyelmet.

A cigánylakosság felé irányuló politikánkban abból az elvből kell kiindulni, hogy bizonyos néprajzi sajátossága ellenére sem alkot nemzetiségi csoportot. Problémáik megoldásánál sajátos társadalmi helyzetüket kell figyelembe venni, és biztosítani kell számukra az állampolgári jogok és kötelességek érvényesülését, az ezek gyakorlásához szükséges politikai, gazdasági és kulturális feltételek megteremtését.

Fokozatosan el kell érni, hogy a cigányok a lakosság többi részétől nem elkülönítetten állandó lakóhelyeken települjenek, állandó munkához jussanak, egészségügyi körülményeik javuljanak, és emelkedjék kulturális színvonaluk.

Fel kell venni a harcot a lakosság körében még ma is élő helytelen nézetek ellen, amelyek megnehezítik a cigányok beilleszkedését, társadalmi, gazdasági és kulturális felemelkedését.

Intenzív felvilágosító munkát kell folytatni mind a cigányok, mind a lakosság más rétegei között. Ebben, valamint a cigányok politikai és kulturális nevelésében a Hazafias Népfront mellett vegyen részt a Magyar Nők Országos

Tanácsa, a Vöröskereszt, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, valamint a sajtó, rádió, televízió is.

Felelős: KB Tudományos és Kulturális Osztály,
Agit. Prop. Osztály.

2. A cigánylakosság beilleszkedésének és átnevelésének legfontosabb feltétele, hogy mielőbb állandó munkához jussanak. Munkába állításukat lehetőleg azokban a helységekből kell biztosítani, ahol élnek. A jelenleginél lényegesen több lehetőséget kell teremteni az állami gazdaságokban és a mezőgazdasági termelészövetkezetekben történő foglalkoztatásuk fokozatos kiterjesztésére.

Az üzemek, állami gazdaságok, tsz-ek, párt-, gazdasági és társadalmi szervezetek vezetői lépjenek fel a cigányokkal szemben megnyilvánuló előítéletek ellen; segítsék munkába állításukat, szüntessék meg elkülönülésüket (külön cigány munkabrigádok, elkülönített szállás), kapcsolják be őket a kultúr-nevelési munka hatókörébe, alapismereti és szakmai tanfolyamokra stb.

Felelős: megyei pártbizottságok, megyei tanácsok.

3. Az illetékes tanácsi szervek gondoskodjanak róla, hogy a lakásigénylésnél a cigánylakosság azon rétegét, amelyik már rendszeresen dolgozik, a község lakóival egyenlően bírálják el.

4. Jelentősen javítani kell a cigánylakosság egészségügyi ellátottságát, a cigánytelepek közegészségügyi állapotát. A járási egészségügyi szervek fokozzák az ellenőrző és felvilágosító tevékenységüket a cigányok között; ugyanakkor meg kell akadályozni a sértő, erőszakos, a faji megkülönböztetésből származó törvénytelen intézkedéseket, túlkapasokat.

A helyenként igen jól bevált, eredményesen működő vöröskeresztes aktívák hálózatát ki kell szélesíteni, illetve ki kell építeni valamennyi cigánytelepen.

A tanácsok szorgalmazzák és segítsék megfelelő kutak és árnyékszékek létesítését – szabályozzák a hulladék, szemét tárolását és fertőtlenítését a telepeken.

Felelős: egészségügyi miniszter, Vöröskereszt,
megyei tanácsok.

5. Fokozni kell a cigányok között a kulturális nevelőmunkát. Külön figyelmet kell fordítani az iskoláskorú cigánygyermek nevelésére és oktatására. Törekedni kell arra, hogy mind több cigány fiatal nyerjen szakképzettséget. Meg kell szervezni a cigányifjúság közötti nevelőmunkát a KISZ és a néphadserg keretében. Nem szabad megengedni a cigány fiatalok elkülönítését. (Kü-

lön KISZ-szervezet, külön raj, katonai behívásuk indokolatlan elmulasztása stb.) Küzdeni kell az írástudatlanság ellen, emelni kell a felnőtt cigánylakosság kulturális színvonalát. Be kell vonni őket a társadalom politikai és kulturális életébe. A telepek lakóit képviselő tanácstagot – ahol erre lehetőség van – közülük válasszák ki, s ezt a következő tanácsválasztásnál vegyék figyelembe.

Felelős: megyei pártbizottságok, művelődésügyi miniszter, honvédelmi miniszter, KISZ.

6. A cigánylakosság átnevelésével kapcsolatos nevelőmunka megszervezésének, az államigazgatási és társadalmi szervezetek feladatainak koordinálása a művelődésügyi miniszter feladata. Ennek előmozdítására a művelődésügyi miniszter hozzon létre társadalmi bizottságot. A Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetségét meg kell szüntetni.

Felelős: művelődésügyi miniszter.

Határidő: 1961. december 31.

7. A Politikai Bizottság ajánlja, hogy a határozatban foglaltakról a Gazdasági Bizottság tájékoztassa a gazdasági tárcák vezetőit, Kállai Gyula elvtárs pedig a tanácsszerveket.

Felelős: Apró Antal és Kállai Gyula elvtársak.

8. A megyei és járási pártbizottságok kísérjék figyelemmel és segítsék jelen határozat végrehajtását. A KB Tudományos és Kulturális Osztálya 1962 decemberében adjon a cigánykérdés helyzetéről tájékoztató jelentést.

Felelős: KB Tudományos és Kulturális Osztálya.

Határidő: 1962. december 31.

MNL OL M-KS-288. f. 5/1961/233. ő. e. – Géppel írt tisztázat.

VI/A

Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság üléséről**Budapest, 1963. március 5.**

Szigorúan bizalmas!
Készült: 3 példányban!

Jegyzőkönyv

a Politikai Bizottság 1963. március 5-én megtartott üléséről.

Jelen vannak: Biszku Béla, Fock Jenő, Kádár János, Kállai Gyula, Komócsin Zoltán, Münnich Ferenc, Rónai Sándor, Somogyi Miklós, Szirmai István, valamint Ajtai Miklós, Brutyó János, Cseterki Lajos, Ilku Pál, Németh Károly, Nyers Rezső és Pullai Árpád elvtársak.

Napirend:

[...]

3.) Jelentés az MSZMP P. B. 1961. június 20-i, a cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról szóló határozatának végrehajtásáról.

Előadó: Darabos Iván elvtárs.

Meghívottak: dr. Hadnagy László és Demeter Sándor elvtársak.

[...]

3.) Jelentés az MSZMP P. B. 1961. június 20-i, a cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról szóló határozatának végrehajtásáról.

Előadó: Darabos Iván elvtárs.

Hozzászóltak: Nyers Rezső, Brutyó János, Somogyi Miklós, Münnich Ferenc, Kállai Gyula és Kádár János elvtársak.

A Politikai Bizottság a javaslatot elfogadja.

Ajánlja: az Építésügyi Minisztérium és a Pénzügyminisztérium vizsgálják meg, hogyan lehetne a cigánylakosság részére egyszerűbb lakóházakat kedvezőbb hitelfeltételekkel építeni.

Dolgozzanak ki tervet arra is, hogy a lakások berendezéséhez hogyan és milyen kedvezmények mellett lehetne egyszerű típusú bútorokat készíteni.

A javaslatokat hat hónap múlva kell a Politikai Bizottság elé terjeszteni.

[...]

MNL OL M-KS-288. f. 5/1963/293. ő. e. – Géppel írt tisztázat.

VI/B**Az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztályának jelentése a Politikai Bizottságnak az MSZMP PB 1961. június 20-i, a cigány lakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról szóló határozatának végrehajtásáról****Budapest, 1963. február 25.**MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁG
TUDOMÁNYOS ÉS KULTURÁLIS
OSZTÁLYKészült: 2 példányban
Tu/102/2Jelentés

a Politikai Bizottságnak az MSZMP PB 1961. június 20-i, a cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról szóló határozatának végrehajtásáról.

I.

A Politikai Bizottság határozata óta elsősorban az államapparátus területén foglalkoznak a cigánylakosság helyzetének megjavításával. A megyei tanácsok távlati tervet készítettek, de azok végrehajtása a korlátozott anyagi és munkába állítási lehetőségek miatt vontatottan halad. A viszonylag rövid idő miatt lényeges változás nem következett be a cigánylakosság helyzetében.

A rendszeresen dolgozó cigányok száma csak kis mértékben nőtt (szak-képzetlenségük, az előítéletek, néhol a munkalehetőségek hiánya miatt). Pozitív jelenség a fiatalok munkakedvének és munkakészségének növekedése.

A cigánytelepek felszámolása a gazdasági feltételek hiánya következtében a jelenlegi lehetőségek mellett belátható időn belül nem oldható meg. Az ingyenes házhelyjuttatás megszűnt, az OTP által megállapított fizetési feltételeknek csak elenyésző részük tud eleget tenni. Állami lakásépítés a községekben jelentéktelen. Így a községi tanácsok nem látják a széttelepítés perspektíváit. A telepek kommunális ellátottságának növelése korlátozott, mert a községfejlesztési alap több évre előre más célra van betervezve.

Egészségügyi területen a meghozott intézkedések nyomán előrehaladás tapasztalható, főleg azokon a helyeken mutatkozik ez meg, ahol az egészségügyi helyzet megjavítását összekapcsolták az alapkérdések rendezésével.

A párthatározat meghozatala óta nőtt az iskolába járó cigánygyermek

száma és kezdeti eredmények mutatkoznak az analfabetizmus felszámolása terén is.

Az eltelt időszakban még nem alakult ki széles társadalmi összefogás a probléma felszámolására, sok helyen a társadalmi szervek a gyakorlati munkában kevéssé aktivizálódtak. A munka rendszerint formális, sokszor kimerül a helyzetfelmérésben és tervkészítésben. Gyakori hiba még a PB-határozat helytelen értelmezése: az ügy faji kérdésként való kezelése, a türelmetlenség a nevelő munkában, az általánosítás, a cigányság rétegződésének figyelmen kívül hagyása.

A cigányság zöme sürgeti helyzetének megjavítását, jelentős részük hajlandó áldozatvállalásra és viszonylag kevés anyagi és erkölcsi támogatással rövid időn belül képes beilleszkedni a társadalom életébe.

II.

A Politikai Bizottság határozatának végrehajtása érdekében az elmúlt év tapasztalatai alapján a következő további intézkedések szükségesek:

1.) A Gazdasági Bizottság hajtsa végre a PB. határozatának 7. pontját. Az ipari tárcák és a Földművelésügyi Minisztérium határozzák meg a vezetésük alatt álló intézmények kötelességeit a cigányok munkába állításával és nevelésével kapcsolatban.

2.) A cigánykérdés felszámolásának távlati tervei épüljenek bele a megyék gazdasági tervébe.

3.) A Gazdasági Bizottság, a Pénzügyminisztérium, az Országos Tervhivatal, az Építésügyi Minisztérium és a Művelődésügyi Minisztérium előterjesztése alapján vizsgálja meg a cigányok gyorsabb, emberibb lakáshoz való juttatásának lehetőségét (előmozdítva az állandó munkaviszonnyal rendelkezők saját építkezését).

4.) A Politikai Bizottság 1961. június 20-i szigorúan bizalmas határozatát a 6., 7. és 8. pont kivételével ismertetni kell a községi pártszervek vezetőivel és mindazon szervek vezetőivel és érintett munkatársaival, akik a cigánykérdés megoldásában közreműködnek.

Budapest, 1963. február 25.

Darabos Iván

MNL OL M-KS-288. f. 5/1963/293. ő. e. – Géppel írt tisztázat.

VII/A

Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság üléséről**Budapest, 1963. november 12.**SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 3 pld.-ban.

Jegyzőkönyv

a Politikai Bizottság 1963. november 12-én megtartott üléséről.

Jelen vannak: Apró Antal, Biszku Béla, Fehér Lajos, Fock Jenő, Gáspár Sándor, Kádár János, Kállai Gyula, Komócsin Zoltán, Nemes Dezső, Rónai Sándor, Somogyi Miklós, Szirmai István, továbbá Ajtai Miklós, Brutyó János, Czinege Lajos, Cseterki Lajos, Ilku Pál, Nyers Rezső, valamint Németh Károly és Pullai Árpád elvtársak.

Napirend:

[...]

8.) Különfélék

[...]

2.) Tervezet a cigánytelepeken élő lakosság lakáshelyzetének megjavítására.
Tudományos O. javaslata.

A Politikai Bizottság az előterjesztést azzal a módosítással fogadja el, hogy a Minisztertanács elé készülő javaslat az egyes lakott helyeken még meglévő nyomortanyák (ezek döntően cigánytelepek) felszámolására irányuljon.

[...]

MNL OL M-KS-288. f. 5/1963/319. ő. e. – Géppel írt tisztázat.

VII/B

**Az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztályának tervezet
a cigánytelepeken élő lakosság lakáshelyzetének megjavítása
tárgyában tett előterjesztése a Politikai Bizottság részére**

Budapest, 1963. október 28.

MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA
TUDOMÁNYOS ÉS KULTURÁLIS
OSZTÁLYA

Készült 3 példányban

Előterjesztés
a Politikai Bizottság részére.

Tárgy: Tervezet a cigánytelepeken élő lakosság lakáshelyzetének megjavítására.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1963. március 5-i határozata értelmében megoldást kell találni a cigánytelepeken élő lakosság lakáshelyzetének megjavítására.

A fenti cél elérése érdekében a 15 éves lakásfejlesztési terv hátralevő éveiben – ennek részeként – a jelenlegi számítások szerint mintegy 25 000 lakás szükséges. Az évenkénti ütemezést progresszíven lehet előirányozni a rendelkezésre álló anyagi eszközöktől függően.

A cigánytelepeken élő lakosság lakáshelyzetét az állami és szövetkezeti lakásjuttatásokkal, minőségi cserékkel megüresedő lakások kiutalásával; emellett döntően az állami hiteltámogatással történő családi házépítéssel kell megoldani. Ennek érdekében a jelenleg érvényben lévő hitelfeltételektől eltérő, nagyobb kedvezmények biztosítása szükséges. Az akció szervezésére, lebonyolítására, a hitel nyújtására a következőket javasoljuk:

a.) Az akciót a helyi (községi, városi) tanácsok végrehajtó bizottságai bonyolítják le. A végrehajtó bizottságok döntenek a cigányok jelentkezése és a munkahely javaslata alapján az igényjogosultságot és a sorrendiséget.

b.) Az akció keretében egyszerű, olcsón kivitelezhető, kisebb értékű házakat kell tervezni. Ezeknek a házaknak megfelelő alapterületűnek kell lenniük, melyek egy vagy két padlós szobából, konyhából, kamrából és a nélkülözhetetlen melléképületekből (pl. árnyékszék) álljanak, villannyal vannak ellátva, egészséges körülményeket biztosítanak és megfelelnek a jelenlegi minimális műszaki követelményeknek. Felépítésüknél a helyi építőanyagok felhasználhatók, szükség szerint idővel tovább fejleszthetők.

A felépítendő házak méreteire, műszaki- és költségmutatóira az Építésügyi Minisztérium kötelező irányelveket készít.

Az irányelvek alapján a tervek és költségvetések kidolgozásáról, illetőleg jóváhagyásáról az Építésügyi Minisztérium gondoskodik. A tervek elkészítésénél figyelemmel kell lenniük a csökkentett értékű építőanyagokra, a házilagos munka lehetőségeire.

c.) Az akcióhoz szükséges házhelyeket lehetőleg állami telkekből, ilyenek hiányában magántelkek kisajátítása útján kell biztosítani, 100-150 négyzetméter nagyságban. A házhelyet a tanácsok ingyenes örökhasználatra juttatják az építkezőknek. Emellett lehetővé kell tenni a házhelyeknek kedvezményes pénzügyi feltételek mellett (pl. 100%-os és hosszúlejáratú, kamatmentes telekvásárlási kölcsön) történő megvásárlását is. A telkeket, a lehetőség szerint, szétszórtnan kell biztosítani az újabb cigánytelepek kialakításának megakadályozása céljából.

d.) Az akció keretében a kivitelezéssel ktsz-ek, – ha az építkező termelőszövetkezeti tag – tsz-építőbrigádok, végső esetben építő-kisiparosok bízhatók meg. Ahol erre lehetőség van, megfelelő műszaki szakirányítás mellett a kivitelezés házilagosan is elvégezhető.

Az építkezések műszaki irányítását és ellenőrzését a területileg illetékes tanács végrehajtó bizottsága által e munkával megbízott, megfelelő képességgel rendelkező személyek látják el.

e.) A kedvezményes hitelakcióban olyan cigánytelepi lakosok vehetnek részt, akik

– legalább 2-3 éves folyamatos munkavisztonnyal rendelkeznek, és havi átlagkeresetük eléri az 1000 Ft-t; és azok a termelőszövetkezeti tagok, akik az év folyamán legalább a törvényesen előírt munkaegységet teljesítették. Előnyben kell részesíteni azokat, akik már hosszabb ideje folyamatos munkavisztonnyban állnak,

– igényjogosultságát a tanács végrehajtó bizottsága megállapította, részére ingyenes örökhasználatra telket juttatott, vagy saját tulajdonú telekkel rendelkezik.

f.) Az engedélyezhető kölcsön összege az építési költség 90%-áig legfeljebb azonban 65 000 Ft-ig terjedhet.

A kölcsönigénylőnek az építési költség 10%-át saját megtakarításaiból kell fedeznie. A 10% saját hozzájárulásba beszámítható az építkező által elvégezhető saját munka, valamint a rendelkezésre álló építési anyagok értéke.

A kölcsön kamatmentes, a visszafizetési idő maximum 30 év. A kölcsön visszafizetésének biztosítására külön kezesség vállalás nem szükséges.

A folyamatos munkavisztonnyban eltöltött és a szerződés megkötésétől eltöltendő idő után a kölcsön összegéből engedményt kell nyújtani. 5 évnél 5000, 10 évnél 8000, 15 évnél 12 000 Ft-tal kell csökkenteni a tartozás összegét.

Az engedmény elszámolására csak 36 havi törlesztési kötelezettség folyamatos teljesítése után kerülhet sor.

g.) Egy családi ház építéséhez nyújtandó 45-65 000 Ft (átlag 60 000 Ft) hitelt alapul véve az akció első éveiben mintegy évi 400 lakás megépítésével számolva, körülbelül évi 24 millió Ft hosszú lejáratú hitel biztosítása szükséges. A későbbi években az építés növekedni fog.

A nyújtandó engedmények, valamint a behajthatatlanná váló követelések leírására leírási alapot kell létrehozni, melynek felhasználására az OTP-t fel kell hatalmazni.

h.) Az új családi házakat az építetők nevére kell telekkönyvezni, s a tulajdonosok rendelkezési jogát elidegenítési és terhelési tilalommal korlátozni. Az elidegenítési tilalom feloldására indokolt esetben a területileg illetékes tanács és az OTP engedélyt adhat. A ház bérbeadását a kölcsön törlesztésének ideje alatt meg kell tiltani.

i.) A lakások belső berendezésére vonatkozólag az a javaslat, hogy a lakásokban a kamra és konyha polcokkal való ellátása hosszúlejáratú hitel keretében történjék. A belső berendezést pedig az áruhitel-akció keretén belül szerezhetik be azok, akik erre munkaviszonyuk folytán különben is jogosultak. A Belkereskedelmi Minisztérium gondoskodik arról, hogy az akcióban részt vevők az árukölcsön akción belül az olcsóbb berendezési tárgyakhoz hozzájuthassanak.

A tervezettel a könnyűipari miniszter, pénzügyminiszter elvtársak, az Országos Tervhivatal és az Országos Takarékpénztár egyetért. Az építésügyi miniszter elvtárs az alábbi észrevételének elfogadása esetén ért egyet: „Szükségesnek tartom a tervezetet olyan javaslattal kiegészíteni, hogy a tervezett kedvezményeket minden olyan dolgozó megkaphatja, aki egészségtelen, továbbá a városképet rontó szükséglakásban lakik, az irányelvekben előírt feltételeknek megfelel és szociális helyzeténél fogva képtelen arra, hogy lakáshelyzetét saját erejéből megjavítsa. A javasolt kiegészítés hiányában a cigánylakosság részére nyújtandó kedvezmények a hasonló életkörülmények között lakó nem cigány lakosságot nem illetnék meg, s ez feszültséget idézhetne elő.”

II.

A cigánytelepek felszámolása érdekében tett előterjesztést a Politikai Bizottság elfogadja és felkéri a Magyar Forradalmi Munkás- Paraszt Kormányt, hogy ezen kedvezményes akció megvalósítása érdekében a szükséges intézkedéseket 1964 február 28-áig tegye meg.

Budapest, 1963. október 28.

(Darabos Iván)

Felmérési-adatok
a cigánytelepeken élő lakosság lakáshelyzetének
megjavítására készített tervezet

Megyék:	A telepeken élő családok		A telepek felszámolásához szükséges házak száma:	A következő 5 év alatt állami lakást kap hozzávetőlegesen:
	száma:	közül egy éve megszakítás nélkül dolgozók száma:		
Baranya	2 867	3 609 /fő/	700	100
Bács-Kiskun	1 198	659 "	985	20
Békés	1 265	682 "	994	-
Borsod	5 904	3 616 "	4 827	95
Csongrád	537	143 "	520	53
Fejér	512	296 "	396	15
Győr-Sopron	443	347 "	276	45
Hajdu-Bihar	1 443	725 "	1 217	48
Heves	2 163	1 261 "	1 962	51
Komárom	484	380 "	379	50
Nógrád	1 685	1 241 "	906	60
Pest	2 012	1 331 "	1 442	24
Somogy	2 051	1 580 "	1 367	??
Szabolcs	4 524	2 717 "	3 287	80
Szolnok	2 337	1 250 "	1 851	150
Tolna	1 265	1 154 "	856	1
Vas	658	386 "	501	12
Veszprém	585	361 "	491	38
Zala	750	442 "	500	11
Megyék összesen	32 683	21 640 (fő)	23 457	853
Budapest	240	?? "	330	30
Megyei jogú városok (Debrecen, Miskolc, Pécs, Szeged)	905	726 "	576	63
Összesen	33 828	22 366 "	24 363	946

Budapest, 1963. okt. 15.

MNL OL M-KS-288. f. 5/1963/319. ő. e. – Géppel írt tisztázat.

VIII/A

**Az Építésügyi Minisztériumnak, a Művelődésügyi
Minisztériumnak és a Pénzügyminisztériumnak a cigány- és
más hasonló telepek felszámolása tárgyában tett előterjesztése
a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányhoz**

Budapest, 1964. április 22.

ÉPÍTÉSÜGYI MINISZTERIUM
MŰVELŐDÉSÜGYI MINISZTERIUM
PÉNZÜGYMINISZTERIUM
0026/17/1964. ÉM. TÜK.

Szigorúan titkos!

Tárgy: A cigány- és más hasonló
telepek felszámolása

Készült: 50 példány
33 számú példány

Az előterjesztést a Gazdasági
Bizottság az 1964. április 22-i
ülésén elfogadta

Előterjesztés

a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányhoz

Az utóbbi években számos intézkedés történt a lakosság lakásviszonyainak megjavítására. Ezek keretében már sok nyomortanya felszámolásra is került. Egyes községek és városok körül azonban még mindig vannak – elsősorban cigányok által lakott – olyan telepek, ahol a lakások emberek elhelyezésére alkalmatlan építményekben, helyenként földbe vájt kunyhókban élnek. E telepek kommunális ellátottsága rendkívül hiányos, a lakosok egészségügyi helyzete súlyos, kulturális elmaradottságuk szembetűnő.

A cigánylakosság helyzetének alakulásában a munkának és a letelepedésnek meghatározó szerepe van, ezért a központi és a helyi szervek részéről eddig tett intézkedéseken túlmenően a probléma megoldása céljából átfogó rendelkezések kiadása szükséges. Annak érdekében, hogy a cigánylakosság elkülönülése megszűnjék és társadalmunkba való beilleszkedése megtörténjék, olyan feltételeket kívánatos megteremteni, amelyek között az érintett lakások részben saját erőből, részben pedig állami támogatással – a községek

(városok) építési övezetében lehetőség szerint szétszórtan, tehát általában nem zárt telepszerűen – családi házat építhessenek.

A családi házépítési akcióban való részvétel szempontjából elsődleges feladat, hogy a még meglévő nyomortelepek lakosait az illetékes helyi szervek a termelőmunkába bevonják és rendszeres jövedelem biztosításával anyagi alapot teremtsenek részükre.

A telepi lakosok munkába állításával és a családi házépítési akcióban való bekapcsolódásukkal nemcsak a területi elkülönülésük szűnik meg, hanem egyúttal lehetőség nyílik szociális, kulturális és egészségügyi helyzetük további javítására is.

Hazánkban jelenleg mintegy 200 000 cigány közül még 140 000 él 2100 cigánytelepen. E személyek elhelyezésére mintegy 25 000 lakás szükséges. Ezen túlmenően a cigánytelepekhez hasonló körülmények között – pl. barlanglakásokban, felvonulási barakkokban – néhány ezer család él, akiknek elhelyezéséről ugyancsak gondoskodni kell.

Tekintettel arra, hogy – az előzetes számítások szerint – az elkövetkezendő években a telepi lakosok közül viszonylag kevesen juthatnak állami bérlakáshoz, a telepek felszámolása érdekében a lakásfejlesztési terv hátralevő éveiben – állami támogatással – mintegy 26 000 családi (egyedi, iker vagy sor) ház felépítésére van szükség.

A telepi lakosok kevés kivételtől eltekintve még házhellyel sem rendelkeznek, ezért a családi házak felépítéséhez szükséges telkekről a tanácsi szerveknek intézményesen kell gondoskodniuk.

A családi házak felépítése a telepi lakosok részükre nyújtandó hosszúlejáratú, kamatmentes építési kölcsön útján biztosítható. Egy-egy családi ház hozzávetőlegesen 70 000 forint költséggel épülhet fel, amelyhez az állam legfeljebb 90%-os építési kölcsönt nyújtana. Átlagosan 60 000 forint építési kölcsön nyújtása mellett a 26 000 családi ház felépítésének költségkihatása 1 560 millió forint. Számolni lehet azzal, hogy a nyújtandó építési kölcsön – a rendkívül kedvezményes fizetési feltételek ellenére – maradéktalanul nem térül vissza az állam javára. Ezért a pénzügyminiszter – szükség esetén – külön előterjesztésben tesz majd javaslatot a kölcsöntartozások összegének mérséklésére, illetőleg azok egy részének leírására.

A családi házak felépítéséhez szükséges házhelyek megszerzéséről és kialakításáról, továbbá a műszaki tervek és költségvetések kidolgoztatásáról és az építetők rendelkezésére bocsátásáról, továbbá a lakóházak építésének műszaki irányításáról és ellenőrzéséről állami úton – a költségvetés terhére – célszerű gondoskodni.

Az előadottak alapján a mellékelt kormányhatározat-tervezeteket terjesztjük elő, és kérjük azok elfogadását.

Budapest, 1964. április hó 22.

dr. Trautmann Rezső s. k.	Ilku Pál s. k.	Sulyok Béla s. k.
építésügyi miniszter	művelődésügyi miniszter	a pénzügyminiszter első helyettese

A kiadmány hitelül:

(Kozák Jánosné)

[...]

MNL OL XIX-A-83-b 2014/1964. (367. d.) – Géppel írt tisztázat.

VIII/B**A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány
2014/1964. számú határozata a szociális követelményeknek
meg nem felelő telepek felszámolásáról****Budapest, 1964. május 4.**

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány
2014/1964 (V. 4.) számú határozata
a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásáról

A szociális követelményeknek meg nem felelő (cigány-, barlang- és más hasonló lakásokból álló) telepek (a továbbiakban: telepek) felszámolása és az ott élő lakosok megfelelő elhelyezése céljából a Kormány a következő határozatot hozza:

1. A telepeket a 15 éves lakásfejlesztési terv keretében a hátralevő tervidőszakban folyamatosan fel kell számolni és az ott élő lakosokat megfelelő lakásokba kell elhelyezni.

A telepek felszámolása során az ott élő lakosok elhelyezéséről egyrészt az új állami bérlakások felhasználásával és szövetkezeti lakások biztosításával, másrészt a tanácsi rendelkezés alatt álló, megüresedő vagy minőségi cserék útján felszabaduló bérlakások kiutalásával, vidéken döntő mértékben azonban állami építési kölcsönrel támogatott családi házépítési akció útján kell gondoskodni.

2. A telepek felszámolásával kapcsolatos szervező munka elvégzése az illetékes városi (városi, kerületi, községi, ha pedig a felszámolásra kerülő telepen élő lakosok más községben kerülnek elhelyezésre, a járási) tanácsok végrehajtó bizottságainak a feladata.

3. A telepek felszámolása és az ott élő lakosoknak a családi házépítési akcióban való részvétele előfeltételeinek biztosítása érdekében az illetékes tanácsi szervek fokozott mértékben támogassák a telepi lakosokat abban, hogy őket az állami (tanácsi) vállalatok, gazdaságok és üzemek, továbbá a kisipari szövetkezetek és mezőgazdasági termelőszövetkezetek – állandó jellegű munkaviszony (szövetkezeti tagsági viszony) létesítésével – a termelő munkába bevonják.

4. A családi házépítési akcióhoz szükséges házhelyekről az illetékes városi (városi kerületi, községi) tanács végrehajtó bizottsága köteles gondoskodni.

A házhelyeket az építkezők részére az állami tulajdonban álló földrésztelkekből, ilyen földrésztelkek hiányában pedig erre alkalmas földrésztelkek kisajátítása útján kell biztosítani. A házhely-területek kijelölése és a házhelyek

műszaki kialakítása során az erre vonatkozó általános rendelkezéseket kell alkalmazni.

Az állami tulajdonban álló házhelyeket általában ingyenesen és határidő nélkül az építkezők használatába kell adni; ez a rendelkezés nem érinti a 35/1957. (VI. 21.) Korm. számú rendelet hatályát. Az építkezők a használatukba adott házhelyeket a házhely-értékesítés szabályai szerint meg is vásárolhatják. A kisajátítás útján megszerzett földrészletekből kialakított házhelyeket a házhely-értékesítés szabályai szerint az építkezők személyi tulajdonába kell adni.

Az építkező köteles lakóházának építését a házhely használatba adásának, illetőleg megvásárlásának napjától számított egy éven belül megkezdeni és két éven belül befejezni. Ha az építkező az építési kötelezettségének nem tesz eleget, a házhelyen fennálló használati jogát meg kell vonni, illetőleg az adásvételi szerződés megszüntetése iránt kell intézkedni.

5. A családi házépitési akció keretében – az Építésügyi Minisztérium által e célra kidolgoztatott, illetőleg jóváhagyott műszaki tervek és költségvetés alkalmazásával – egyszerű, olcsón kivitelezhető, megfelelő alapterületű, villannyal ellátott olyan kisebb értékű házakat kell építeni, amelyek padlóburkolattal ellátott egy-két szobából, polcokkal ellátott konyhából és kamrából, valamint a nélkülözhetetlen melléképületekből állnak.

6. A családi házak építésének műszaki irányítását az illetékes városi (városi kerületi, községi, illetőleg több községre kiterjedő hatáskörrel a járási) tanács végrehajtó bizottsága által e feladattal megbízott, megfelelő műszaki képesítéssel rendelkező személyek útján kell ellátni.

7. A családi házak kivitelezési munkáival építőipari tevékenységet gyakorló kisipari szövetkezeteket – ha az építkező mezőgazdasági termelőszövetkezeti tag, mezőgazdasági termelőszövetkezeti építőbrigádokat is –, illetőleg építő kisiparosokat lehet megbízni. A kivitelezést – megfelelő műszaki irányítás mellett – az építkezők maguk is elvégezhetik.

8. A telepeken élő lakosok részére családi házépités céljára építési kölcsön nyújtható. Az építési kölcsön engedélyezése – az e célra előirányzott keretek között –, továbbá a kölcsönakció lebonyolítása az Országos Takarékpénztár feladata.

9. Építési kölcsön akkor engedélyezhető, ha

a) az építkező vagy házastársa saját házhellyel rendelkezik, vagy egyeneságbeli rokona a tulajdonában álló telken történő építkezéshez hozzájárult, illetőleg az illetékes városi (városi kerületi, községi) tanács végrehajtó bizottsága az építkező részére házhelyet biztosított.

b) az igénylő legalább két éves folyamatos

– munkavissonnyal, illetőleg kisipari szövetkezeti tagsági viszonytal rendelkezik és havi átlagkeresete az 1000 forintot eléri vagy meghaladja,

– mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagsági viszonnal rendelkezik és az előírt munkaegységet teljesítette,

c) az építkező az építési költség általa fedezendő részével rendelkezik,

d) a kölcsön engedélyezését az illetékes városi (városi kerületi, községi) tanács végrehajtó bizottságának elnöke vagy titkára javasolta,

e) a családi házépítésre az építésügyi hatóság az építési engedélyt megadta.

10. Az engedélyezhető építési kölcsön felső határa az építési költségek 90 %-a, legfeljebb azonban 65 000 forint lehet. Az építkezőnek az építési költségek 10 %-át saját megtakarításból (készpénz, építési anyag) kell fedeznie, amelybe az építkező által vállalt saját munka értéke is beszámítható.

Ha az építkező a házhelyet a házhely-értékesítés szabályai szerint megvásárolja részére – az építési kölcsönkeret terhére – a vételár erejéig kölcsönt kell engedélyezni. A házhely megvásárlására és a családi ház építésére folyósítható kölcsön együttes összege 65 000 forintot nem haladhatja meg.

A kölcsön biztosítása tekintetében az építési kölcsönökre vonatkozó általános rendelkezéseket kell alkalmazni, azzal az eltéréssel, hogy kezességvállalás nem szükséges.

11. Az építkező részére engedélyezett kölcsön kamatmentes, amelyet a családi házépítés befejezésétől számított 30 év alatt, havi egyenlő részletekben kell visszafizetni. A kölcsönrel kapcsolatban kezelési költséget és késedelmi kamatot nem kell felszámítani.

Az építkező kölcsöntartozásának összegét ötéves folyamatos munkaviszony (szövetkezeti tagsági viszony) esetében 5000 forinttal, tízéves folyamatos munkaviszony (szövetkezeti tagsági viszony) esetében 8000 forinttal, tizenöt éves folyamatos munkaviszony (szövetkezeti tagsági viszony) esetében pedig 12 000 forinttal csökkenteni kell, ha az esedékes részletek fizetésével nincs elmaradva. A kölcsöntartozás összegének első alkalommal történő csökkentésére csak akkor kerülhet sor, ha az építkező a kölcsön visszafizetésére vonatkozó kötelezettségének legalább 36 hónapon át folyamatosan eleget tett. Ha az építkező a magasabb kedvezményre válik jogosulttá, csak a már nyújtott és az elért kedvezmény összege közötti különbözettel lehet a kölcsöntartozás összegét csökkenteni. Az építési kölcsönrel kapcsolatban adható kedvezmény összege a 12 000 forintot nem haladhatja meg. A kölcsöntartozás összegének csökkentésével egyidejűleg a havonta fizetendő törlesztési részleteket – a törlesztés hátralevő időtartamára – újból meg kell állapítani.

12. Az Országos Takarékpénztár az engedélyezett kölcsön terhére csak ellenőrzött anyagszámlák, kereseti kimutatások, illetőleg a végszámla alapján teljesíthet kifizetést.

13. A felépült családi házat az építkező ingatlanaként kell telekkönyveznii.

14. Az illetékes városi (városi kerületi, községi) tanács végrehajtó bizottsága gondoskodik arról, hogy a családi házépítési akcióban részt vevő családoknak az új lakóházba történő beköltözésével egyidejűleg megüresedő régi

épületei lebontásra kerüljenek, s tegyen intézkedéseket arra, hogy felszámolásra kerülő telepeken újabb szükséglakások ne épüljenek.

15. E határozat kihirdetése napján lép hatályba; végrehajtásáról – az érdekeltektől miniszterekkel egyetértésben – a pénzügyminiszter és az építésügyi miniszter gondoskodik.

16. A Kormány felkéri a társadalmi szervezeteket, hogy a feladatkörükben segítsék elő e határozat maradéktalan végrehajtását.

Kádár János s. k.
a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány
elnöke

MNL OL XIX-A-83-b 2014/1964. (367. d.) – Géppel írt tisztázat.

VIII/C

**A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 3162/1964.
sz. határozata a cigány- és más hasonló telepek felszámolásáról
szóló 2014/1964 (V. 4.) Korm. számú határozat kiegészítéséről**

Budapest, 1964. április 29.

MAGYAR FORRADALMI MUNKÁS-PARASZT KORMÁNY

Készült: 50 példányban

48 sz. példány

Kapják:

a Kormány tagjai,

Dimény Imre elvtárs,

Gosztonyi János elvtárs,

Molnár László elvtárs,

Somoskői Gábor elvtárs,

Pullai Árpád elvtárs,

Rácz Sándor elvtárs,

Dr. Dallos Ferenc elvtárs,

Szász János elvtárs.

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány

3162/1964 sz.

határozata

a cigány- és más hasonló telepek felszámolásáról szóló
2014/1964 (V.4.) Korm. számú határozat kiegészítéséről.

1.) Az Építésügyi Minisztérium az illetékes tanácsi szervek útján tételesen mérje fel a 2014/1964. (V.4.) Korm. számú határozat hatálya alá tartozó telepeket, s a Művelődésügyi Minisztériummal és az Országos Tervhivatallal egyetértésben állapítsa meg azok felszámolásának ütemét. Ennek során az idegenforgalom szempontjaira is figyelemmel kell lenni.

Felelős: az építésügyi miniszter, művelődésügyi
miniszter, Országos Tervhivatal elnöke

Határidő: a határozat kiadásától számított 90 nap

2.) A telepek felszámolását szolgáló családi házépítési akciót az 1964. évben meg kell kezdeni, és az 1965. év végéig biztosítani kell mintegy 800 családi ház felépítésének feltételeit. Ehhez hosszúlejáratú, kamatmentes építési kölcsönkeretet kell biztosítani. A családi házépítési akciónak az 1965. évet követő folytatásáról, az évente építendő családi házak számának megállapításáról és a szükséges építési kölcsönkeretek biztosításáról a 15 éves lakásfejlesztési terv keretében kell gondoskodni.

Felelős: Országos Tervhivatal elnöke, építésügyi miniszter, pénzügyminiszter
Határidő: folyamatos

3.) A családi házépítési akcióhoz biztosított építési kölcsönkeret területi felosztásáról a Pénzügyminisztérium az Építésügyi Minisztériummal és a Művelődésügyi Minisztériummal egyetértésben gondoskodik.

Felelős: pénzügyminiszter, építésügyi miniszter, művelődésügyi miniszter
Határidő: folyamatos

4.) Az Építésügyi Minisztérium a családi házépítési akció keretében gondoskodik kötelezően alkalmazandó műszaki tervek és költségvetések kidolgozásáról, s azok ingyenes forgalomba hozataláról.

A műszaki tervek és költségvetések kidolgozását úgy kell lebonyolítani, hogy azok legkésőbb az 1964. II. félév folyamán az építkezők rendelkezésére álljanak. A műszaki tervek kidolgozásánál figyelemmel kell lenni a helyileg fellelhető építőanyagok felhasználására, a csökkent értékű építőanyagok beszerzési lehetőségeire, a házilag előállítható építőanyagokra, továbbá a háziilag végezhető munkákra.

Felelős: építésügyi miniszter
Határidő: 1964. augusztus 31.

5.) A családi házépítési akció keretében a házhelyeket a helyi építésügyi szabályok figyelembevételével, általában 100-150 nöl nagyságban – újabb telepek kialakulásának megakadályozása céljából az építési övezetben lehetőség szerint szétszórtan – kell az építkezők részére biztosítani.

Felelős: a fővárosi, megyei és megyei jogú városi tanácsok végrehajtó bizottságainak elnökei
Határidő: folyamatos

6.) A Pénzügyminisztérium az érdekelt megyei (fővárosi, megyei jogú városi) tanács végrehajtó bizottságának javaslata alapján

a) biztosítson megfelelő pénzügyi fedezetet a családi házépítési akcióhoz szükséges házhelyek kisajátításához és műszaki kialakításához, továbbá a telepeken megüresedő régi épületek hatósági úton szükséges lebontásához;

b) engedélyezze a szükséges időszaki létszámot azoknak a tanácsoknak, a részére amelyeknél a családi házépítési akció zavartalan műszaki lebonyolítása (irányítása és ellenőrzése) a tanács végrehajtó bizottságának építésügyi szakigazgatási szerve útján nem biztosítható.

Felelős: pénzügyminiszter

Határidő: a szükséglet felmerülésétől függően folyamatos

7.) Felhatalmazást kap a pénzügyminiszter, hogy ha a telepek maradéktalan felszámolása azt szükségessé teszi, az illetékes városi (városi kerületi, járási) tanács végrehajtó bizottságának javaslatára – kivételesen – olyan személyek részére is engedélyezhesse építési kölcsön nyújtását, akik az arra vonatkozó szabályok értelmében építési kölcsön igénybevételére egyébként nem lennének jogosultak.

Felelős: pénzügyminiszter

Határidő: folyamatos

8.) A családi házépítési akció keretében épített lakások berendezésének elősegítése érdekében a Belkereskedelmi Minisztérium gondoskodik arról, hogy az építkezők az olcsóbb lakberendezési tárgyakhoz hozzájuthassanak. E lakberendezési tárgyak beszerzését rövidlejáratú kölcsön engedélyezésével az áru-hitelakció keretében és annak feltételei szerint kell lehetővé tenni.

Felelős: belkereskedelmi miniszter, pénzügyminiszter

Határidő: folyamatos

9.) Az illetékes megyei (fővárosi, megyei jogú városi) tanácsok a harmadik ötéves lakásfejlesztési tervük kidolgozása során megfelelő számú új állami bérlakás, illetőleg szövetkezeti lakás rendeltetését úgy határozzák meg a tervben, hogy ezek a lakások – esetleges minőségi lakáscserék közbeiktatásával – a városi telepek (barakktelepek, barlanglakások stb.) felszámolására legyenek felhasználhatóak.

Felelős: fővárosi, megyei és megyei jogú városi tanácsok végrehajtó bizottságának elnökei
Határidő: a harmadik ötéves terv előkészítésére vonatkozó határidő

Budapest, 1964. április 29.

Kádár János s. k.
a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány
elnöke

MNL OL XIX-A-83-b 3162/1964. (351. d.) – Géppel írt tisztázat.

IX/A

Jegyzőkönyv az Agitációs és Propaganda Bizottság üléséről**Budapest, 1966. március 30.**Készült 28 példányban
Bizalmas!

Jegyzőkönyv
az Agit. Prop. Bizottság 1966. március 30-i
üléséről.

Jelen vannak: Szirmai István, Nemes Dezső, Cseterki Lajos, Ilku Pál, Orbán László, Aczél György, Gosztonyi János, Katona Imre, Köpeczi Béla, Tömpe István és Garamvölgyi József elvtársak.

Napirend:

[...]

2. Javaslat a nemzetiségek között végzett politikai munkáról és a cigánylakosság helyzetéről szóló határozatok módosítására.

Az Agit. Prop. Bizottság az előterjesztésnek érdemi vitáját a legközelebbi ülésre halasztotta azzal, hogy a KB. Agit. Prop. Osztálya (Orbán László elvtárs) írásban rögzítse a javaslatokkal kapcsolatos véleményét.

Írásban kapiják: Köpeczi Béla és Orbán László
elvtársak

[...]

MNL OL M-KS-288. f. 41/1966/56. ő. e. – Géppel írt tisztázat.

IX/B

Az MSZMP KB Kulturális Osztályának javaslata az Agitációs és Propaganda Bizottságnak „A cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról” szóló határozat módosítására

Budapest, 1966. március 25.

MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA
KULTURÁLIS OSZTÁLY

Készült 20 példányban
Kult/85

Javaslat
az Agit. Prop. Bizottságnak

„A cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról”
szóló határozat módosítására

A Politikai Bizottság 1961. június 20-án, „A cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról” hozott határozata az elmúlt időszakban jelentősen elősegítette, hogy a cigánylakosság társadalmi, gazdasági, kulturális felemelkedése érdekében a különböző párt-, állami és társadalmi szervek egységes koncepció alapján, összehangoltan, tervszerűen tevékenykedjenek. Ennek eredményeként egy sor fontos intézkedés született (lakásépítési akció, egészségügyi és szociális intézkedések, stb.), amelyek a cigánykérdés fokozatos felszámolását célozzák.

A Politikai Bizottság határozata az államigazgatási és társadalmi szervezetek cigánylakosságot érintő tevékenységének koordinálását a művelődésügyi miniszter feladatává tette. Ez a feladat meghatározás helyes volt a cigánylakosság társadalmi beilleszkedésére, gazdasági és kulturális felemelkedésére irányuló munka előkészítésének szakaszában. Ma már azonban kialakultak a cigánykérdés megoldására vonatkozó elvi-, és módszerbeli elképzelések s az illetékes szervek megfelelő tapasztalattal rendelkeznek. Emellett a további feladatok koordinálása már meghaladja a Művelődésügyi Minisztérium hatáskörét.

Javasoljuk, a Politikai Bizottság módosítsa az 1961. június 20-án hozott határozata 6. pontját:

1.) Mentessék a művelődésügyi minisztert a koordináló feladatok ellátása alól. A cigánylakosság kulturális, oktatási kérdéseivel való foglalkozás változatlanul a Művelődésügyi Minisztérium hatáskörébe tartozik.

2.) A cigánylakosság társadalmi beilleszkedésére irányuló feladatok koordinálását a Hazafias Népfront Országos Tanácsa látssa el. Ennek előmozdítása érdekében támaszkodjék a művelődésügyi miniszter által létrehozott és működtetett Országos Társadalmi Bizottságra.

Budapest, 1966. március 25.

Köpeczi Béla

MNL OL M-KS-288. f. 41/1966/56. ő. e. – Géppel írt tisztázat.

IX/C

Jegyzőkönyv az Agitációs és Propaganda Bizottság üléséről**Budapest, 1966. április 13.**

Másolat
Készült 28 példányban
Bizalmas

Jegyzőkönyv
az Agit. Prop. Bizottság 1966. április 13-i
üléséről.

Jelen vannak: Szirmai István, Cserki Lajos, Nemes Dezső, Aczél György, Ilku Pál, Katona Imre, Tömpe István, Köpeczi Béla, Orbán László, Gosztonyi János, Komócsin Zoltán és Földes Károly elvtársak.

Napirend:

[...]

3. Javaslat a nemzetiségek között végzett politikai munkáról és a cigánylakosság helyzetéről szóló határozatok módosításáról.

Az Agit. Prop. Bizottság nem ért egyet azzal a javaslattal, hogy a nemzetiségi szövetségek irányításával, továbbá a cigánylakosság társadalmi beilleszkedésére irányuló feladatok koordinálásával a Hazafias Népfront Országos Tanácsát bízzák meg és a Művelődésügyi Minisztériumot mentesítsék ez irányú feladatai alól. A nemzetiségi kérdés tekintetében a Központi Bizottság határozata óta nem következett be olyan jellegű változás, amely indokolná, hogy a szövetségek irányítását kivonjuk a Minisztérium hatásköréből. Politikai szükségesség diktálja, hogy továbbra is állami irányító szerv foglalkozzék a nemzetiségek helyzetével. A nemzetiségi szövetségek tevékenysége mindinkább az anyanyelvi, a nemzetiségi kulturális tradíciók ápolására és fejlesztésére összpontosul. Ennek a tevékenységnek az irányításához a Művelődésügyi Minisztérium rendelkezik megfelelő káderekkel.

A cigány kérdésben változatlanul azok az egészségügyi, munkaügyi és szociális intézkedések a döntőek, amelyek a tanácsok hatáskörébe tartoznak és államhatalmi tevékenységet, döntéseket igényelnek. Ezért indokolt, hogy

az erre irányuló feladatok koordinálása is a Művelődésügyi Minisztérium hatáskörébe maradjon.

A minisztérium kollégiuma vizsgálja meg, hogy hogyan lehet hatékonyabban tenni a nemzetiségi szövetségek irányítását és a cigánylakosság beillesztésével foglalkozó tevékenység koordinálását.

Írásban kapják: Ilku Pál, Köpeczi Béla,
Orbán László elvtársak

[...]

MNL OL M-KS-288. f. 41/1966/57. ő. e. – Géppel írt tisztázat.

IX/D

Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály vezetőjének feljegyzése

Budapest, 1966. április 8.

MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA
AGITÁCIÓS ÉS PROPAGANDA
OSZTÁLYFeljegyzés

Nem értek egyet a KB. Kulturális Osztálya arra vonatkozó javaslatával, hogy a nemzetiségi szövetségek irányításával, továbbá a cigánylakosság társadalmi beilleszkedésére irányuló feladatok koordinálásával a Hazafias Népfront Országos Tanácsát bízzák meg és a Művelődésügyi Minisztériumot mentesítsék ez irányú feladatai alól. Indokaim a következők:

1. A nemzetiségi kérdés tekintetében a Központi Bizottság határozata óta nem következett be semmi olyan alapvető változás, amely indokolná a szövetségek irányításának szervezeti változását. Az a politikai fejlődés, ami a nemzetiségi lakosság köreiből végbement és amely abba az irányba mutat, hogy a nemzetiségi lakosság problémái mindinkább azonossá válnak más néprétegek problémáival, nem a szervezeti változást, hanem az irányítás jelenlegi szervezetének fenntartását indokolják. Ez a politikai fejlődés ugyanis afelé tendál, hogy a nemzetiségi lakosság politikai és társadalmi tevékenységét mindinkább a többi lakossággal együtt a párt és a különböző tömegszervezetekben fejti ki. A nemzetiségi szövetségek tevékenysége pedig mindinkább a kulturális funkciókra (anyanyelv, nemzetiségi kulturális tradíciók ápolása és fejlesztése stb.) korlátozódik. Az ilyen rendkívül sajátos jellegű feladatot ellátó szövetségeknek az irányítása speciális, ehhez értő kádereket igényel, amelyekkel a Művelődésügyi Minisztérium rendelkezik, a Hazafias Népfront azonban nem. Teljesen indokolt, hogy ez az irányítás továbbra is annak a szervnek részéről történjen, amely amúgy is hivatott foglalkozni a nemzetiségek iskolai oktatásának és kulturális tevékenységének egyéb feladataival. Ez pedig a Művelődésügyi Minisztérium. A Művelődésügyi Minisztérium eddig is megfelelően látta el a feladatát és ezért sem indokolt a változtatás.

2. A cigány-kérdésben változatlanul azok az egészségügyi, munkaügyi és szociális intézkedések a döntőek, amelyek a tanácsok hatáskörébe tartoznak és államhatalmi tevékenységet, döntéseket igényelnek. Ezért az erre irányuló feladatok koordinálása indokolt, hogy továbbra is a Művelődésügyi Miniszté-

rium hatáskörében maradjon és ne kerüljön át az államhatalmi eszközökkel, funkciókkal, döntési joggal nem rendelkező társadalmi szervhez.

Budapest, 1966. április 8.

Orbán László

MNL OL M-KS-288. f. 41/1966/57. ő. e. – Géppel írt tisztázat.

X/A

**Az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztériumnak
a szociális követelményeknek meg nem felelő telepeken
élők lakáshelyzetének megjavítása tárgyában tett jelentése
a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány részére**

Budapest, 1967. július 6.

ÉPÍTÉSÜGYI ÉS VÁROSFEJLESZTÉSI
MINISZTERIUM
16.953/1967.

Tárgy: A szociális
követelményeknek
meg nem felelő telepeken élők
lakáshelyzetének megjavítása.

Jelentés

a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány részére

A Kormány több tárca kezdeményezésére 1964-ben határozatot hozott – társadalmi, szociális, egészségügyi, városfejlesztési és nem utolsó sorban rendészeti szempontokra figyelemmel – a szociális követelményeknek meg nem felelő (cigány és más hasonló) telepeken élők lakáshelyzetének megjavítására, illetőleg a telepek felszámolására. E célkitűzés megvalósításáról a határozat szerint egyrészt új állami bérlakások felhasználásával és szövetkezeti lakások biztosításával, másrészt a tanácsi rendelkezés alatt álló, megüresedő, vagy minőségi cserék útján felszabaduló bérlakások kiutalásával, vidéken döntő mértékben azonban állami építési kölcsönrel támogatott lakóház építési akció útján, kedvezményes feltételek mellett kell gondoskodni.

Az ehhez szükséges feltételek megteremtése érdekében a Kormány szükségesnek tartotta kihangsúlyozni, hogy az illetékes tanácsi szervek fokozott mértékben támogassák a telepi lakosokat abban, hogy őket a vállalatok, gazdaságok, üzemek, kisipari és mezőgazdasági szövetkezetek állandó jellegű munkaviszony létesítésével a termelő munkába bevonják.

A határozat a feladat megvalósítását a 15 éves lakásfejlesztési terv keretében irányozta elő, a cigánytelepekre vonatkozó korábbi felmérés adataiból kiindulva, mely szerint mintegy 34 ezer család elhelyezésére kerekén 25 ezer lakás biztosítása szükséges, továbbá hogy a telepeken élő családok közül mintegy 22-23 ezernél a családfő vagy családtag folyamatos munkaviszonnyal rendelkezik, tehát ilyen módon a telepi lakosok nagy része a kölcsönnyújtás szempontjából hitelképes.

Az említett határozat nyomán a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásának helyzetéről – a fennálló nehézségek kiküszöbölését

célzó javaslatokkal – az érdekelt szervezetekkel (a pénzügyi, a művelődésügyi, az egészségügyi, a belügyi, a munkaügyi, valamint a mezőgazdasági és élelmiszerügyi tárcákkal, az Országos Tervhivatallal, az MT Tanácsszervek Osztályával, továbbá társadalmi szervezetekkel és egyes, különösen érdekelt megyei tanácsokkal) egyeztetve, velük egyetértésben a következő jelentést teszem. A jelentés és javaslatai ennek megfelelően – a Pénzügyminisztérium két külön megjelölt észrevételét leszámítva – az illetékes szervek közös véleményét tükrözik.

A telepek felmérése, a lakóház építési akció megindítása

A tanácsok tételesen felmérték az akció végrehajtását biztosító 2/1965. ÉM-PM számú rendelet alapján a rendelet hatálya alá tartozó telepeket. A felmérés országosan összesített adatai szerint a telepeken 31 000 épület található, ezeknek mintegy 70%-a cigánytelepeken, a többi egyéb jellegű (volt cselédlakások, barlangok stb.) vegyes lakosságú telepeken van. Az épületek közel 70%-a települések belterületén fekszik.

A felmért lakások száma 49 000 db, az ezekben lakó családok száma több mint 55 000, a lakosok száma 222 000 fő. Ez azt jelenti, hogy a telepek felszámolásának feladata közel kétszer annyi családot érint, mint amennyivel a cigánytelepek felmérési adatai alapján korábban számolni lehetett, nem beszélve még az 5 lakásnál kisebb épületcsoportokban vagy szórványként, ugyancsak szociális követelményeknek meg nem felelő módon lakó cigány vagy egyéb rászoruló családokról. Mintegy 23 000 olyan telepi család volt, amelyeknél a családfő vagy családtag tartós munkaviszonnyal rendelkezett, tehát az összes telepen élő családok 42%-a. A részletes adatokat és a felszámolásnak a tanácsok által javasolt ütemét az 1. számú melléklet tartalmazza.

A felmérés adatai alapján azt lehetett feltételezni, hogy ilyen arányban, illetve nagyságrendben lehet előirányozni a kedvezményes lakóház építési akcióban történő részvételt is.

Az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium előkészítette az akció keretében építhető, különböző nagyságú családok befogadására alkalmas családi lakóházak tervdokumentációit, amelyeket a résztvevők díjtalanul kapnak meg. Hatféle ajánlott terv készült különböző igények kielégítésére, más-más családlétszám figyelembevételével. A kivitelezés költsége az ajánlott terveknek 60-100 000 forint; külön gondoskodott a házhelyek, továbbá a Pénzügyminisztériummal együtt a megyei, megyei jogú városi tanácsoknál a lebonyolítást végző tanácsi önálló ügyintézők státuszának biztosításáról.

A Pénzügyminisztérium biztosította az akció megindításához szükséges hitelkeretet, a tanácsok kijelölték a megfelelő felkészültséggel, az előírt hitelképességgel, előtakarékossgal és munkaviszonnyal rendelkező jelentkezőket. A szükséges előkészületek után az építkezések 1965. év tavaszán megkezdődtek.

A telepek felszámolásának tapasztalatai

Az 1965. és 1966. években a telepi családok megfelelő elhelyezésére a kedvezményes lakóház-építési akció, az általános lakásépítési kölcsönakció, valamint az árvíz- és belvízkárok helyreállításával kapcsolatos akció keretében épültek lakások.

Emellett egyes családok állami bérlakások (kisebb mértékben szövetkezeti lakások) útján is lakáshoz jutottak. Mivel sok községben a lakosság egy részének elvándorlása következtében személyi tulajdonban lévő házak ürülnek meg, az ÉVM és a PM lehetőséget biztosított arra is, hogy a telepi lakosok az építési akció feltételei szerint házakat vásárolhassanak.

A kedvezményes lakóház-építési akció keretében előirányzott, illetőleg felépített, vagy magánosoktól megvásárolt lakások száma a következőképpen alakult:

1965-ben előirányzat	800 db lakás	
hitel megnyitva	620	”
átadva	224	”
átmenő 1966-ra	396	”
1966-ra előirányzat	844	”
hitel megnyitva	770	”
átadva	552	”
átmenő 1967-re	461	”
1967-ben előirányzat	800	”
Ezenfelül a rendelkezésre álló adatok szerint a telepi lakosok részére		
általános lakásépítési kölcsönakcióban felépült	59 db lakás	
árvíz- és belvízkárok helyreállítása során épült	229	”
állami bérlakás kiutalva	169	”
szövetkezeti lakás biztosítva	3	”
Összesen:	460 db lakás	

A telepek felszámolásának kezdete óta tehát a helyi tanácsok és az illetékes irányító szervek jelentős erőfeszítéseivel mintegy 1300-1400 telepi lakás felszámolására került sor, többsége cigánytelepeken.

A telepek felszámolásának üteme az első két évben a kedvezményes lakóház építési akció vonatkozásában megközelíti ugyan az eredeti előirányzatot, a telepek felszámolásának a 15 éves lakásfejlesztési terv keretében történő lebonyolításához azonban az ütem erőteljes fokozására volna szükség.

A Pénzügyminisztérium véleménye szerint a harmadik ötéves tervidő-

szakban 4000 darabnál több új lakás felépítését nem lehet figyelembe venni, mivel a kölcsöntámogatáshoz nem lát lehetőséget több hitel biztosítására. További távlatban nem látja időszerűnek az állásfoglalást.

A jelenleg biztosítható lehetőségek mellett a telepek felszámolása évtizedekre elhúzódhat. Azt a körülményt is figyelembe véve, hogy a telepeken élő, elsősorban a cigánycsaládok természetes szaporodása igen nagymértékű – óvatos becsléssel is évente 1,5% –, a jelenlegi ütem mellett biztosítható lakások nagy részét már a várható új igények is kimerítenék. (A felmérés adatai szerint szükséges mintegy 50 000 lakás felépítése a jelenlegi ütem mellett több mint 60 évet igényelne.)

Megítélésünk szerint – éppen az akció sikere érdekében is – egyrészt még ebben a tervidőszakban lehetőséget kell teremteni az építési ütem szerény, de évenként növekvő tendenciájú fokozására; másrészt a következő ötéves tervidőszakban felszámolásra célul kitűzött nagyságrend meghatározása elősegíti a tanácsok lakásfejlesztési terveinek komplex előkészítését.

A lakásbiztosítás, illetve a telepek felszámolásának gyorsabb ütemét fontosabb körülmények és nehézségek gátolják:

1. A kedvezményes lakóház építési akcióban csak az a telepi lakos vehet részt, akinek legalább kétéves folyamatos munkaviszonya és havi 1000 forint átlagjövedelme van, a teljes építési költségek legalább 10%-át kitevő készpénz előtakarékossággal rendelkezik (ezt részben építési anyagban vagy saját munka elvállalásával is biztosíthatja), továbbá meg van a házhelye (amelyet a gyakorlatban használatra díjtalanul kap), és a tanács a részvételre kijelölte.

Az első évek gyakorlati tapasztalatai kétségtelenné tették, hogy ezek a követelmények csak a telepi lakosok kis részénél biztosíthatóak együttesen. A telepi, különösen a cigány lakosság munkaviszonya többnyire csak idényjellegű, gyakran megszakad, változnak a munkahelyek, ennek megfelelően a kimutatható átlagkereset alacsony, az esetek túlnyomó többségében nem éri el a kölcsön nyújtásához megkívánt mértéket. Nem sikerült kellő mértékben megvalósítani a Kormány ezen célkitűzését, hogy a telepi lakosokat a termelő munkába folyamatos munkaviszony létesítésével be kell vonni. E kérdés megoldása nélkül, pusztán állami erőfeszítések útján pedig nem várható lakáskérdésük gyökeres megoldása sem.

A jelentkezők közül még a feltételekkel rendelkezők is gyakran visszalépnek, a rendkívül kedvező feltételek mellett nem vállalják az építési akcióban való részvétellel járó áldozatokat, vagy teljes mértékben az államtól, a tanácstól várják helyzetük megoldását. Nehezíti a helyzetet, hogy a családok zöme sokgyermekes. További nehézség, hogy a házhely sok helyen nem biztosítható állami tulajdonban álló területen, különösen azért, mert a jogszabály szerint alapvető követelmény, hogy a cigánytelepi családokat szétszórtan kell letelepíteni, így kerülve el újabb telepek kialakulását. Kisajátítás útján megszerzett vagy magánforgalomban megvásárolt házhely vételára azonban az építési költség mellett már gyakran túl nagy megterhelést jelent.

Számos esetben igényelnek kedvezményes építési kölcsönt azok az állampolgárok is, akik telepi lakosok voltak, de már korábban saját házhelyet szereztek, és a telepről kiköltöztek, azonban további, megfelelő anyagi eszközök hiányában ismét csak ideiglenes, szociális követelményeknek meg nem felelő építményt voltak képesek építeni, és kedvezményes kölcsönre volna szükségük ahhoz, hogy lakáshelyzetüket megjavítsák. Mások megfelelő állandó munkaviszonnyal rendelkeznek, előtakarékosagra is képesek volnának, azonban nem telepen laknak, így nem juthatnak kedvezményes kölcsönhöz, bár azt súlyos lakás- és szociális helyzetük indokolná.

Az akció szélesebb körű kibontakozásához a jelenlegi feltételeket is enyhíteni szükséges, és indokolt esetekben – a fejlődő, törekvő családok segítése, kiemelése érdekében – lehetőséget kell biztosítani a telepről már kikerült, de megfelelő lakással nem rendelkező, elsősorban a nagy családok részére, hogy kedvezményes feltételek mellett építhessenek, vagy vásárolhassanak lakást.

Az akció során általában egyes, a feltételekkel már rendelkező családok jutnak lakáshoz, más-más telepekről. Ilyen módon teljesül ugyan az az alapvető politikai, nevelési érdek, hogy a dolgozabb, törekvőbb réteg kerül jobb lakáshelyzetbe, azonban a telepek teljes felszámolására így nem igen kerülhet sor. Az elmúlt időszakban történtek ugyan kísérletek egyes telepek teljes felszámolására is (pl. Kecskeméten, a Miskolc melletti Felsőzsolcán, Budafokon, Hajdúböszörményben), ezek azonban igen sok nehézséggel járnak. A példaként említett telepek felszámolásánál a gazdasági-anyagi eszközöket nagyrészt központi vagy helyi állami erőforrásokból kellett biztosítani (beruházási hitel, üzemek hozzájárulása az építési anyagbiztosításhoz).

Abban az esetben, ha a telepek szélesebb körű teljes felszámolása során előbb a hitelképes családok kiemelése történik meg a lakóház-építési akció keretében, nehézséget fog jelenteni a kölcsönnyújtási feltételekkel, munkaviszonnyal nem rendelkezők, vagy csak időszaki munkával foglalkozók, a betegek, idősek, büntetett előéletűek lakáskérdésének megoldása. Néhány állami lakás biztosítása, vagy esetleg néhány lakóház felépítése még esetenként elképzelhető – különösen a nagyobb anyagi eszközökkel rendelkező városi tanácsok esetében –, azonban a teljes felszámolás, valamennyi telepi építmény végleges elbontása tapasztalat szerint már meghaladja a helyi lehetőségeket.

A tanácsokra háruló ilyen jellegű megterhelések anyagi fedezetének biztosítására indokoltnak látszik – a társasházépítés terület előkészítése kapcsán már alkalmazott módhoz hasonlóan – a tanácsoknak hosszabb lejáratú kamatmentes hitel igénybevitelére adni lehetőséget.

A Pénzügyminisztérium a telepek teljes felszámolása esetén jelentkező csökkentett értékű állami lakásépítési igények biztosítására még kamatmentes hitelek biztosítására sem lát lehetőséget a tanácsok részére.

Figyelembe véve, hogy a felmérés adatai szerint a telepi családok legfeljebb 42%-a rendelkezik munkaviszonnyal – a kölcsönnyújtás valamennyi feltétele

ennél jóval kisebb százaléknál van meg –, a probléma nagysága még a munkáltató szervek eddigénél sokkal kedvezőbb segítségnyújtása és megfelelő munkaalkalmak biztosítása esetén is nyilvánvaló.

Az ország növekvő idegenforgalma, az ezzel kapcsolatos politikai érdekek sok esetben mégis azt kívánja, hogy a kormányhatározat ilyen értelmű rendelkezésének megfelelően a városok belterületén, üdülőterületeken, főközlekedési útvonalak és vasútvonalak mentén fekvő telepek teljes felszámolását soron kívüli feladatnak tekintsük, a biztosítható erőforrások egy részét erre összpontosítsuk. A jelenlegi helyzet szerint 86 idegenforgalmi szempontból mielőbb felszámolandó telep van, amelyek felszámolásához közel 3000 családot kellene lakáshoz juttatni. Részletesebb adatokat a 2. számú melléklet tartalmaz.

3. A telepek felszámolásának tapasztalatai is világosan mutatják, hogy ez a feladat nem csupán lakáspolitikai és lakásellátási kérdés; a telepek felszámolásának igen nagy a szociálpolitikai, nevelési, egészségügyi, igazgatási és rendészeti jelentősége. A Művelődésügyi Minisztérium az akció megindítását megelőző előterjesztésben kiemelte a szociálpolitikai jellegű feladatokat – pl. az egyes erre érdemes családok kizárólagos segítségét – és ennek szellemében kezdődött meg a telepek felszámolása. Az egyes telepek gyökeres felszámolásának alapvető feltétele a telepi lakosok széles körű bevonása a termelő munkába, a nevelés és társadalmi ráhatás. Sajnos az eddigi tapasztalatok szerint a feladat ellátása túlnyomórészt a tanácsok építésügyi szakigazgatási szerveire hárult. Ezek a szervek a már említett, nem építési jellegű problémák leküzdésére nem kaptak jelentős segítséget a tanácsi szakosztályoktól és a társadalmi szervektől, illetőleg a területen működő gazdasági szervektől.

Az Egészségügyi Minisztérium megvizsgálta a telepek egészségügyi helyzetének kérdését. Véleménye szerint a lakosság e rétegének megfelelő ellátása a jelenlegi körülmények között nem biztosítható, lényeges javulást csupán egyes telepek (pl. Kecskemét) teljes felszámolásakor lehetett elérni.

Figyelemre méltó a belügyi és igazságügyi szervek tapasztalata, mely szerint a bűnözés mértéke a telepi lakosság körében a legnagyobb. A rendőrség körzeti megbízotti rendszere a telepekre is kiterjed; ez jelentős segítséget nyújthat az igazgatási szerveknek a telepek felszámolása terén.

Az érdekelt főhatóságok – a Belügyminisztérium, az Egészségügyi, a Művelődésügyi Minisztérium, valamint a Minisztertanács Tanácsszervek Osztálya – egyöntetű véleménye az, hogy a telepek felszámolása olyan összetett feladat, amely megnyugtató, eredményes módon csak valamennyi illetékes és felelős szerv közös munkájával oldható meg. A szervezett együttműködés, koordináció biztosítására a kérdés megoldására minden vonatkozásban felkészült, helyi ismeretekkel is rendelkező megyei (fővárosi, mj. városi) tanácsok alkalmasak, támaszkodva a különböző érdekelt állami és társadalmi szervek képviselőiből megalakult társadalmi jellegű bizottságok munkájára, javaslataira, segítségére is.

Emellett mind a munkaalkalmak biztosítása, mind az építkezések támogatása területén (szakmunka, művezetés, bontott anyag, fuvarsegítség stb.) az eddiginél lényegesen nagyobb szerepet kell vállalniuk az üzemeknek, gazdaságoknak, termelőszövetkezeteknek.

Összefoglalva a telepek felszámolásának során eddig szerzett tapasztalatokat, figyelembe véve

– a telepi lakosok szociális és anyagi helyzetéből adódó, általában igen csekély fizetőképességet,

– a folyamatos munkába történő bevonásuk személyi és tárgyi nehézségeit,

– a szemléletükből folyó problémákat,

– a rendelkezésre álló hitelek és egyéb anyagi eszközök korlátozott voltát,

– a telepi lakosságnak az országos átlaghoz viszonyított igen magas természetes szaporodását,

nem lehet reálisan számítani arra, hogy a telepek felszámolása a 15 éves lakásfejlesztési terv keretében megoldható. A kitűzött feladat megvalósítása ennél feltétlen hosszabb időt igényel.

A telepek fokozódó ütemű felszámolása azonban alapvető politikai és szociális követelmény, ezért mind az anyagi eszközök jelentős növelését, mind az illetékes szervek fokozottabb tevékenységét kell előirányozni.

Az előadottak alapján a következő határozati javaslatot terjesztem elő, és kérem annak elfogadását.

[...]

Budapest, 1967. július hó 6.

dr. Trautmann Rezső s. k.
építésügyi és városfejlesztési
miniszter

1. sz. melléklet

A szociális követelményeknek meg nem felelő telepek
felmérésének adatai

Megye	Épületek száma	ebből: cigánytelepi	Lakások száma	Családok száma	Lakosok száma	Munkavisz. állók száma	Ütemezés		
							II.	III.	IV.
							ötéves terv (lakás/db)		
Baranya	1467	1467	1519	1593	5017	792	357	1034	128
Bács	1235	1230	1408	1553	6727	739	216	910	282
Békés	790	778	873	982	4176	239	8	634	231
Borsod	3988	3832	4226	4882	23197	2585	360	2166	1630
Csongrád	1552	567	1748	2072	6832	851	27	1098	621
Fejér	500	213	1025	922	6446	735	-	816	209
Győr	253	188	463	517	2431	323	118	166	179
Hajdú	1613	993	1705	1922	9433	836	382	755	568
Heves	2121	1849	2375	2865	11985	1407	259	996	1120
Komárom	471	288	765	848	3716	643	34	190	331
Nógrád	1586	1063	2941	3056	11952	2105	362	1637	942
Pest	2087	543	2362	2501	8732	1915	7	919	1378
Somogy	1278	1220	1287	1355	6499	604	181	249	321
Szabolcs	2965	2953	3161	3727	17380	1139	-	476	2685
Szolnok	2066	2058	2508	2432	12694	1307	142	1147	877
Tolna	981	804	1401	1480	6399	948	15	615	565
Vas	527	478	685	764	3428	455	67	379	239
Veszprém	2318	288	4268	5415	19013	4338	203	1228	2311
Zala	677	667	739	800	3934	311	89	341	309
Megyék összesen	28 475	21 479	35 347	39 986	169 931	22 276	2827	15 776	15 176
Debrecen	398	32	712	764	2805	583	-	313	399
Miskolc	374	174	566	632	2434	408	73	272	221
Pécs	89	89	89	96	390	70	-	45	44
Szeged	14	-	53	60	231	34	-	20	33
Mj. összesen	875	295	1420	1552	5860	1095	73	650	697
Budapest	1498	126	12 199	13 887	46 369	4000	211	5598	2635
MINDÖSSZ.	30 839	21 900	48 966	55 425	222 160	27 371	3111	22 024	18 508

2. sz. melléklet

A teljes felszámolásra gyorsított ütemben előirányzott telepekre
vonatkozó adatok

Megye	Telepek száma	Családok (lakások) száma	Megfelelő munkaviszonnyal rendelkező lakosok száma
Baranya	3	27	17
Bács	3	111	1
Békés	2	229	58
Borsod	7	271	197
Csongrád	1	125	76
Fejér	-	-	-
Győr	2	39	29
Hajdú	2	114	50
Heves	5	127	60
Komárom	7	111	85
Nógrád	5	105	7
Pest	10	175	30
Somogy	7	150	39
Szabolcs	4	116	39
Szolnok	4	177	20
Tolna	4	74	74
Vas	2	111	78
Veszprém	4	136	117
Zala	6	46	20
Megyék összesen	78	2244	997
Debrecen	1	183	65
Miskolc	1	40	10
Pécs	-	-	-
Szeged	2	130	27
Mj. összesen	4	353	102
Budapest	4	300	50
MINDÖSSZESEN	86	2897	1149

MNL OL XIX-A-83-b 2047/1967. (438. d.) - Géppel írt tisztázat.

X/B**A Budapest Fővárosi Tanács VB Szervezési Osztály vezetőjének feljegyzése a Fővárosi Tanács VB elnöke részére a cigánylakosság helyzetének megjavítására vonatkozó párthatározat végrehajtásáról****Budapest, 1967. augusztus 1.**Feljegyzés

Sarlós István elvtárs a VB. elnöke részére
a cigánylakosság helyzetének megjavítására
vonatkozó párthatározat végrehajtásáról.

Az MSZMP Politikai Bizottságának határozata alapján a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága 1961-ben számba vette a fővárosban élő cigánycsaládokat. Megállapítást nyert, hogy a cigánylakosság száma hozzávetőlegesen 9500 fő, mely különösen a VIII. (2500), a XX. (1.280), a IV. (968), a IX. (950) és a X. (800) kerületben magas, míg az I., II., V., VI., XI., és a XII. kerületben csekély, és itt csupán szórványosan néhány család szorul jobb lakásra. Egyes külső kerületekben – bár számuk az átlag alatt van, – néhány kisebb telepet, vagy kóborló családot tartanak számon. Így a XV., XXI., illetve XVI. kerületben. A cigánylakosság összlétszáma 1966-ra 3000 fővel növekedett.

A felmérést követően 1961. augusztus 23-án a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága irányelveket tárgyalta meg és fogadott el a cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatban, ezeket megküldte a Fővárosi Tanács VB szakigazgatási szervek vezetőinek, a kerületi tanácsok végrehajtó bizottságainak és utasította őket, hogy e tárgyban dolgozzanak ki intézkedési terveket, azt mutassák be a felügyeletet ellátó VB-vezetőknek, s a végrehajtásról 1962. március 31-ig számoljanak be. A további tevékenységet az itt kapott utasítások alapján folytatták.

A hivatkozott határozatok végrehajtásával kapcsolatos főbb probléma a szociális követelményeknek meg nem felelő településeken, lakásokban élő személyek lakáshelyzetének megjavítása volt. A Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága 1966-ban és 1967-ben 30-30 lakás építésére kapott lehetőséget. Ezt az aránylag csekély keretet sem volt mód egészében felhasználni, mert az érintettek az igen kedvező lehetőséget (kedvezményes telek és OTP- kölcsön) sem voltak hajlandók igénybe venni, a budapesti viszonylatban szükséges mintegy 14 000 Ft hozzájárulás miatt. Az építetők ugyanis ragaszkodnak az alapvető komfortozhoz, a kijelölt títusterveket át kívánták alakíttatni és ez

többletköltséget eredményezett. 1966-ban a II., a XV. és a XXII. kerületben épült fel 1-1 lakás, ezenfelül a XV. kerületben 6 cigánytelepen lakó család kapott állami lakást.

Az 1967. év folyamán a XV. kerületben a következő lakások építése van folyamatban az engedélyezett keret terhére:

Sorszám	Utca megnevezése	Készültségi fok
1.	Gábor Áron u. 68.	90%
2.	Neptun u. 65.	80%
3.	Lőcsevár utca 4.	60%
4.	Kisrókus utca 136.	50%
5.	Benkő István utca 83.	20%
6.	Esthajnal utca 80.	10%
7.	Aulich utca 61.	kezdés alatt

Az építések mennyiségét meg lehetne emelni, ha az érintett cigánylakásokat minőségi cserével helyeznék el a kerületek. Ebben az esetben a rendeletben biztosított kedvezményt olyan dolgozók kapnák, akik bár szerény anyagi viszonyok között élnek, mégis a szükséges összeget biztosítani tudnák, továbbá állandó munkahellyel bírnak. Az ő felszabadult lakásukat lehetne első lépcsőként az arra rászorult nyomortelepen lakóknak átadni.

A szóban forgó rendeleteken kívül Budapesten a nyomortelepek (nem cigánytelepek) felszámolása folyamatban van. Így a XXII. kerületben 1960. óta eddig 355 barlanglakást számoltak fel és a további barlanglakások felszámolása is folyamatban van, ugyancsak a Nagytétényi kastélymúzeum régi zsellérlakásait szám szerint 16 darabot sikerült felszámolni, valamint a Terv utcai elavult barakklakások közül 17-et. Hasonló tevékenység, bár kisebb mértékben más kerületekben is folyik, így a IV. kerület Baross utca és a X. kerület Augusztai telep felszámolására 1967. évben 150 lakást biztosított a Fővárosi Tanács, a kerületektől beérkezett elbírálások alapján.

A Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága a csatolt előterjesztés szerint 1966-ban még egy alkalommal felmérte a cigánylakosság helyzetét és a VB vezetői értekezleten ennek megfelelően határozatot hozott a jövőbeni koordinálási feladatok ellátására. Ezzel kapcsolatban az előterjesztést véleményezés végett a Művelődésügyi Minisztérium felterjesztette, de tudomásunk szerint ez ideig arra választ nem kapott.

A cigánylakosság helyzetével kapcsolatos feladatokat a felsorolt lehetőségek keretein belül, az érintett szakigazgatási szervek és a kerületi tanácsok végrehajtó bizottságai, a megállapított irányelvek alapján folyamatosan látják el.

Budapest, 1967. augusztus 1.

(dr. Bennó Nándor)
a Szervezési Osztály vezetője

MNL OL XIX-A-83-b 2047/1967. (438. d.) – Géppel írt tisztázat.

X/C

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 2047/1967. számú határozata a szociális követelményeknek meg nem felelő telepeken élők lakáshelyzetének a megjavításáról**Budapest, 1967. augusztus 8.**

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány
2047/1967. (VIII.8.) számú határozata

a szociális követelményeknek meg nem felelő
telepeken élők lakáshelyzetének a megjavításáról

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány az építésügyi és városfejlesztési miniszternek a szociális követelményeknek meg nem felelő telepeken élők lakáshelyzetének megjavításáról szóló jelentését elfogadja, s megállapítja, hogy a telepek felszámolása az előirányzott ütemnél lassabban valósulhat meg, mert ezt a felszámoláshoz társadalmilag szükséges – elsősorban nevelő jellegű – feltételek (a telepi lakosok termelő munkába történő bevonása, szociális anyagi helyzetük és különösen szemléletük) hiánya nagymértékben hátráltatja

A Kormány ennek ellenére szükségesnek tartja a kedvezményes lakóház építési akció további szélesítését, s ezen belül az egyes, fekvésüknél fogva is kiemelt jelentőségű telepek mielőbbi, gyökeres felszámolását; e célból – a 2014/1964. (V.4.) számú kormányhatározat kiegészítéseként – a következő határozatot hozza:

1. A telepeken élők részére a telepek felszámolásának, a telepi lakosok szociális felemelkedésének érdekében – elsősorban az ipar és a mezőgazdaság területén – az eddiginél lényegesen szélesebb lehetőségeket szükséges biztosítani újabb munkaalkalmak teremtésével.

A tanácsok a telepek felszámolásának tervét a munkaalkalmak biztosításával összhangban készítsék el. Az üzemek és szövetkezetek vezetői a tanácsi szervek kezdeményezésére megfelelő munkalehetőségek biztosításával hatékonyabban segítsék elő a telepek felszámolását. A miniszterek és országos hatáskörű szervek vezetői ilyen értelemben hívják fel az irányításuk alá tartozó szerveket.

Felelős: a miniszterek és országos
hatáskörű szervek vezetői, továbbá a
SZÖVOSZ és az OKISZ elnöke
Határidő: 1967. augusztus 31.

2. A telepek felszámolásának ütemére, sorrendjének meghatározására, a gyorsított ütemű teljes felszámolásra kerülő telepek kijelölésére és a telepek felszámolásának végrehajtására vonatkozóan az építésügyi és városfejlesztési miniszter dolgozzon ki irányelveket a tanácsok számára.

Felelős: az építési és
városfejlesztési miniszter
Határidő: 1967. november 30.

3. A telepek felszámolását irányító és összefogó tanácsok
a) lakásfejlesztési terveikben a telepek felszámolására előirányzott lakások számát (ideértve az új minőségi cserék, továbbá házvásárlások útján biztosítandó lakásokat) külön sorban tervezzék meg;
b) a Kormány időszakonkénti tájékoztatás céljából rendszeresen ismertessék az építésügyi és városfejlesztési miniszterrel a telepek felszámolásának helyzetét.

Felelős: a megyei (fővárosi, megyei jogú városi) tanácsok vb. elnökei
Határidő: folyamatos.

4. A telepek felszámolását szolgáló kedvezményes lakóház építési akció keretében a negyedik ötéves tervidőszakban irányelvként mintegy 10 000 új lakás felépítését célszerű figyelembe venni. A keretszámok területi megoszlását – a lakásfejlesztés területi célkitűzéseivel összhangban – az építésügyi és városfejlesztési miniszter ötéves időszakra vonatkozóan közölje az illetékes tanácsokkal.

Felelős: az építésügyi és városfejlesztési miniszter, a hitelkeret biztosítása tekintetében a pénzügyminiszterrel együttesen.

5. A kiemelten kezelendő telepek gyorsított ütemű, teljes felszámolására kell fordítani a rendelkezésre álló, illetőleg biztosítandó valamennyi erőforrás több mint felét.

Felelős: a megyei (fővárosi, megyei jogú városi) tanácsok vb-elnökei
Határidő: folyamatos.

6. Lehetővé kell tenni, hogy a helyi szervek egyszerűbb építkezései módokkal az előírányzott összegből több lakást építhessenek.

Felelős: az építésügyi és városfejlesztési miniszter.

7. A kedvezményes lakóház-építési kölcsönök igénybevételének feltételeit úgy kell megváltoztatni, hogy minden olyan telepi lakos részt vehessen a kedvezményes lakásépítési akcióban, aki

- legalább egyéves folyamatos munkavisztonnyal, vagy
- idényjellegű foglalkozásából, illetőleg iparendedély alapján folytatott ipari vagy kereskedelmi tevékenységéből kimutathatóan, havi átlagban legalább 1000 forint jövedelemmel rendelkezik.

Felelős: az építésügyi és városfejlesztési miniszter és a pénzügyminiszter

Határidő: 1967. december 31.

8. A kiemelten kezelendő telepek gyorsított ütemű teljes felszámolásának érdekében

a) a pénzügyminiszter a megyei (fővárosi, mj. városi) tanács vb. elnökének javaslatára kivételes esetekben eltekinthet a kedvezményes lakóházépítés kölcsöntámogatásánál az előírt enyhített feltételektől is;

Felelős: pénzügyminiszter.

b) a helyi tanács építési telket határidő nélküli ingyenes használatba adhat a lakóház építési kötelezettség előírásával, tekintet nélkül a telek megszerzésének módjára (kisajátítás útján a magyar állam számára megszerzett földrészetek esetében is);

Felelős: a megyei (fővárosi, mj. városi) tanácsok vb-elnökei.

c) az erre érdemesnek ítélt (beteg, öreg, büntetlen előéletű) telepi lakosok elhelyezése érdekében a kölcsön céljára szolgáló hitelkereteken túlmenő központi és helyi tanácsi erőforrásokat is igénybe lehet venni csökkentett értékű állami lakóházak építése céljából;

Felelős: a megyei (fővárosi, mj. városi) tanácsok vb. elnökei.

d) a pénzügyminiszter biztosítson lehetőséget arra, hogy az Országos Takarékpénztár nyújtson 10 éves lejáratra hitelt a legkedvezményesebb kamatozás mellett a tanácsok részére fejlesztési alapjaik terhére a c) pontban említett telepi lakosok elhelyezésére szolgáló csökkentett értékű állami lakóházak építése céljából;

Felelős: a pénzügyminiszter.

e) nagyobb súlyt kell helyezni a minőségi cserék útján felszabaduló, alacsonyabb lakóértékű állami bérlakások biztosítására, továbbá megüresedett, személyi tulajdonban levő lakóházak megvásárlására is, különösen olyan területeken, ahol nagyobb számban vannak ilyen megüresedett lakások;

Felelős: a megyei (fővárosi, mj. városi) tanácsok vb. elnökei

Határidő: folyamatos, a d) pontra nézve 1968. március 31.

9. A Kormány felhívja az érdekelt tanácsok végrehajtó bizottságait, hogy a jövőben fokozottabb figyelmet fordítsanak a telepi lakosok életkörülményeinek javítására. Szükségesnek tartja, hogy az érdekelt tanácsok (végrehajtó bizottságok, vagy állandó bizottságok) évenként legalább egyszer tűzzék napirendre a szociális követelményeknek meg nem felelő telepeken, illetve körülmények között élők lakás-, élet-, munka-, szociális és egészségügyi körülményeit, megvizsgálva a javításuk érdekében biztosítható lehetőségeket.

10. A Kormány felkéri az illetékes társadalmi szervezetet, különösen a Szakszervezetek Országos Tanácsát, a Kommunista Ifjúsági Szövetséget és a Magyar Vöröskeresztet, hogy szervezeteik útján nyújtsanak hatékony segítséget a telepeken élők életkörülményeinek gyökeres megváltoztatásához.

Fehér Lajos s. k.

a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány
elnökhelyettese

MNL OL XIX-A-83-b 2047/1967. (438. d.) – Géppel írt tisztázat.

X/D**A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 3254/1967. számú határozata a szociális követelményeknek meg nem felelő telepeken élők lakáshelyzetének megjavításáról szóló 2047/1967. (VIII. 8.) számú kormányhatározat kiegészítéséről****Budapest, 1967. augusztus 3.**

MAGYAR FORRADALMI MUNKÁS-PARASZT KORMÁNY

Készült 65 példányban
64 számú példány

Kapják:

a Kormány tagjai
Bálint József elvtárs
Borbándi János elvtárs
dr. Dallos Ferenc elvtárs
A fővárosi, megyei
(mj. városi) tanácsok
vb. elnökei.

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány
3254/1967. számú
határozata

a szociális követelményeknek meg nem felelő telepeken élők
lakáshelyzetének megjavításáról szóló 2047/1967. (VIII.8.)
számú kormányhatározat kiegészítéséről.

A Határozat 8. pontja az alábbiakkal egészül ki:

Kivételes esetekben a rendőrség szervei a tanácsi szervek kérésére a telep lakosok településen belüli vagy kívüli áttelepítéséhez, illetőleg visszatelepítéséhez bocsássanak karhatalmat rendelkezésre.

Felelős: a belügyminiszter.

Budapest, 1967. augusztus 3.

Fehér Lajos s.k.
a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány
elnökhelyettese.

MNL OL XIX-A-83-b 3254/1967. (429. d.) – Géppel írt tisztázat.

XI/A

Jegyzőkönyv az Agitációs és Propaganda Bizottság üléséről**Budapest, 1968. szeptember 10.**

Készült 30 példányban.

Bizalmas!

Jegyzőkönyv
az Agit. Prop. Bizottság 1968. szeptember 10-i üléséről.Jelen vannak: az Agit. Prop. Bizottság tagjai (Szirmai és Nemes elvtársak kivételével), valamint Szécsi András.Napirend:

[...]

4. Tájékoztató jelentés a cigánylakosság helyzetének javításával kapcsolatos feladatok végrehajtásának tapasztalatairól.Előadó: Ilku PálMeghívott: Molnár János

A Politikai Bizottság 1961. június 20-i határozatának végrehajtása nem kielégítő mértékű. Különösen lassú az előrehaladás a cigányság munkába állítása, letelepítése terén. A határozat végrehajtását gátolja, hogy a feladatok koordinálása nem a legalkalmasabb helyen, a tanácsokat irányító szervnél összpontosul. Az Agit. Prop. Bizottság javasolja a Politikai Bizottságnak, hogy 1961 évi határozatát módosítva – mely a Művelődésügyi Minisztériumot tette felelőssé a munka összefogásáért – a Minisztertanács Tanácsszervek Osztálya mellett jöjjön létre egy tárcaközi koordinációs bizottság a tanácsok és a társadalmi szervezetek tevékenységének irányítására a cigánykérdés megoldásában. A Közigazgatási és Adminisztratív Osztály a Művelődésügyi Minisztérium közreműködésével egy hónapon belül terjessze a Politikai Bizottság elé az erre vonatkozó javaslatot.

Az MTA Szociológiai Csoportja vegye feldolgozási programjába a cigányság helyzetének beható vizsgálatát, és egy éven belül tegyen jelentést az Agit. Prop. Bizottságnak.

A Művelődésügyi Minisztérium jelentését és javaslatait, mint az Agit. Prop.

Bizottság állásfoglalását meg kell küldeni azoknak a megyei pártbizottságoknak, ahol nagyobb számban él cigánylakosság.

Az Agit. Prop. Bizottság felkéri a megyei párt és tanácsirányító szerveket, hogy vizsgálják meg saját területükön a PB-határozat végrehajtásával kapcsolatos problémákat és tegyenek szükséges intézkedéseket a helyzet javítására.

Írásban kapják: Fehér Lajos, Ilku Pál, Borbándi János és Jakab Sándor elvtársak.

Aczél György s. k.

Pullai Árpád s. k.

MNL OL M-KS-288. f. 41/1968/100. ő. e. – Géppel írt tisztázat.

XI/B

Tájékoztató jelentés a cigány lakosság helyzetének javításával kapcsolatos egyes feladatok végrehajtásának tapasztalatairól**Budapest, 1968. július 31.**Tájékoztató jelentésA cigánylakosság helyzetének javításával kapcsolatos egyes feladatok végrehajtásának tapasztalatairól.

I.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottságának 1961. VI. 20-i határozata

megszabta a cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos feladatok elvi alapjait és a széles társadalmi összefogáson alapuló nevelő munka irányvonalát. A párthatározat nyomán az egyes államigazgatási és társadalmi szervezetek feladatainak koordinálására létrehozott Társadalmi Bizottság, különböző intézkedésekkel segítette elő az elmaradott cigányrétegek társadalomba való beilleszkedésének a meggyorsítását; a megyei és alsóbb szintű tanácsi és párt vb-k intézkedési terveket készítették; a 2014/1964. (V.4.) Korm. számú határozat megteremtette a cigánytelepek felszámolásának az anyagi alapjait.

Az elmúlt 2-3 évet az állami intézkedések, ezen belül is a telepek felszámolásával kapcsolatos felmérő és előkészítő munkák jellemzik. A munka súlypontja a tanácsoknál a művelődésügyi osztályokról az építésügyi osztályokra tevődött át. A tanácsok igen sokat tettek, de nem mozgósították eléggé a társadalmi erőket, így a társadalmi segítség, a nevelő munka nem tartott lépést az állami intézkedésekkel.

A társadalmi szervezetek közül főleg a Magyar Vöröskereszt és a Nótanács tevékenykedik, néhány helyen a Hazafias Népfront és a szakszervezetek is. Legkevésbé aktivizálódott a KISZ; a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa eddig még nem foglalkozott a problémákkal.

A cigányokkal szembeni előítélet különböző megnyilvánulásai még mindig előfordulnak, a kétoldalú nevelő munka nem elég hatékony. A cigányok átnevelése, elmaradottságuk, több évszázados káros szokásaik, magatartásuk megváltoztatása az anyagi feltételek biztosítása mellett is hosszú, türelmes munkát kíván.

A különböző erőfeszítéseket a cigányok nem egyformán fogadják. A beilleszkedőben lévő réteg élni kíván a lehetőségekkel, maga is részt öhajjt venni

sorsának javításában. Sokan vannak azonban, akik passzív szemlélői az érdeklükben tett intézkedéseknek, sőt gátolják a helyes törekvéseket. Sok cigány család fejlődése megindult, de többségük helyzetében lényeges változás még nem következett be.

II.

1. a) A munkába helyezést kedvezően befolyásolja a több munkaalkalom, a cigányok növekvő munkakészsége. A korábbi évekhez viszonyítva minden megyében többen jelentkeztek munkaközvetítésre, és nőtt az állandóan dolgozó cigányok száma. Az 1962–1963-as adatokhoz képest néhol 10%-os a növekedés.

Az arány ennek ellenére sem kielégítő, mert a nem dolgozók száma még mindig magas, sőt némely megyében az utóbbi években növekedett. Például Fejér megyében 1962-ben: 21%, 1965-ben: 17%, 1968-ban: 24%; – Békés megyében 1964-ben: 18,2%; 1968-ban 20,9% a nem dolgozók aránya. Somogyban 35%, Veszprémben 37% nem dolgozik. A csak időszakosan dolgozók számaránya is igen magas. Békésben 60%, Borsodban 50,4%.

A munkába bevont dolgozók számának emelkedése nem jelenti a probléma megoldásának számottevő előrehaladását, mert az csak az évről évre munkaképes korba lépő fiatalok számarányát ellensúlyozza. (Pest megyében például évi 2% átlagos munkaerő növekedés van. Így, bár növekedés tapasztalható a rendszeresen dolgozók számában, a számbeli növekedés csak viszonylagos. Ugyanis az 1966-ban dolgozó 3865 fő, a munkaképes férfiak 57,9%-a, 1968-ban dolgozó 4074 fő, a munkaképes férfiak 57,7%-a; tehát a három év alatti 209 fős növekedés, a számarányok emelkedése miatt, 0,2%-os csökkenést jelent. Heves megyében évente átlag 1,8%, míg Szabolcsban évi 5,5% a keresni képesek számának átlagos emelkedése.)

b) Az országszerte megnyilvánuló munkaerő kereslet ellenére a cigányok munkába helyezése nem mutat kellő előrehaladást. Ennek okai:

– A cigány dolgozók többsége szakképzetlen. Nehéz fizikai munkára pedig egészségi állapotuk miatt nem alkalmasak. A szakképzettség aránya mindenütt igen kedvezőtlen: Győr megyében pl. 5909 munkaképes dolgozóból mindössze 84 fő, 1,4% szakképzett; Nógrád megyében 6,7% rendelkezik szakképzettséggel. Mezőgazdasági jellegű megyékben még rosszabb az arány. A fiatalok szakképzése hiányos iskolai végzettségük miatt nem lehetséges.

– Munkamoráljuk nem javul a kívánt mértékben. Sok a hiányzás, a kilépés. Igen sokan vannak, akik csak annyit dolgoznak, amennyi az SZTK és a családi pótlék jogosultságához szükséges.

– Az ipari, de főleg a mezőgazdasági üzemek egy része, korábbi rossz tapasztalataikra hivatkozva, elzárkózik a felvételük elől. A mezőgazdaságban dolgozó cigányok aránya igen alacsony. Komárom megyében például az összdolgozó

cigányok 7%-a, Fejér megyében 11%, Szabolcs-Szatmárban pedig 25,4% dolgozik mindössze a mezőgazdaságban.

- Helyenként a munkalehetőségek korlátozottak; a mezőgazdaságban pedig munkaerő felesleg van jelenleg, mely elsősorban a cigányokat sújtja.
- A cigány nők munkavállalási lehetőségei családi és egyéb körülményeik miatt még kedvezőtlenebbek.

2. A cigánytelepek felszámolását, a lakáshelyzet javítását fokozott gonddal segíti az Építési- és Városfejlesztési Minisztérium, a Pénzügyminisztérium és az Országos Tervhivatal a 2014/1964. (V. 4.) és a 2047/1967. Korm. sz. határozatban előírt kedvezményes lakóház építési akció lebonyolításával. Eddig évente 800 lakás építéséhez biztosítottak pénzközetet.

A kedvezményes akcióban 1965–67-ig összesen 2170 ház épült, így évente a telepi lakosoknak 1,3%-a jutott lakáshoz. További 460 lakást juttattak az általános építési kölcsönakció keretében árvízkarosultság címén, bérlakás és szövetkezeti lakás kiutalásával. A fenti 2630 lakásnak mintegy felét kapták a cigányok. A kezdeti fejlődés ellenére további probléma, hogy

- A pontos felmérések szerint jóval több lakást kell felépíteni, mint azt az előzetes becslések jelezték – 25 ezer helyett 49 ezret. (Az előzetes becslések a cigánytelepekre vonatkoztak, a későbbi felmérések pedig a más, hasonlóan rossz körülmények között élő lakosság lakásigényét is számba vették.) Ennek alapján a jelenlegi ütem, vagyis az évi 800 lakás építése mellett 70 év kellene a telepek felszámolásához, ha az időközbeni népszaporulatot figyelmen kívül hagyjuk. A jelenleg épülő lakások csupán a természetes szaporulat igényeit ellensúlyozzák.
- Az előírányozott ütem tartásához, illetőleg fokozásához a szükséges feltételek (állandó munkahely, előtakarékoság, magatartás) hiányoznak.
- Állami bérlakások juttatásának a lehetősége rendkívül korlátozott.
- A későbbi időpontban lebontásra kerülő telepek közegészségügyi helyzetének (víz, út, WC) javítására felszámolásukig kevés a lehetőség.
- A kedvezményes akciók eredeti célkitűzése a kiemelkedni akaró, arra érdemes cigány családok egyéni elbírálás alapján történő anyagi támogatása.

Ez a célkitűzés bővült egy másik szemponttal: a városfejlesztési program megvalósítását akadályozó, főközlekedési útvonalak, vasútvonalak, üdülőtérületek, idegenforgalmi települések mentén lévő telepek gyorsított ütemű felszámolásának az igényével, tekintet nélkül arra, hogy az ott lakók rendelkeznek-e a szükséges anyagi és társadalmi feltételekkel. Ez 86 telepen 2897 lakás felszámolását jelenti.

Ez utóbbi telepek gyorsabb megszüntetése érdekében a 2047/1967. Korm. sz. határozat csökkentette a kedvezményes lakásépítési akció feltételeit. Az akció eredeti célkitűzésének, nevelő hatásának, mozgósító erejének a megtartá-

sa érdekében szükséges lenne kettéválasztani az egyedi igények támogatását, a tömegesen, válogatás nélkül áthelyezni szükséges telepi lakosok ügyeitől.

3. Az egészségügyi és szociális helyzet javítását az Egészségügyi Minisztérium és az egészségügyi szakterület állandóan napirenden tartja. A tanácsok igen nagyra értékelik a Magyar Vöröskereszt tevékenységét, mely kiterjedt hálózatán keresztül jelentős segítséget nyújt a cigánytelepek tisztasága, a telepen lakók egészségügyi felvilágosítása, szociális és családvédelmi problémáik megoldásában.

A sokoldalú intézkedések és a felvilágosító munka hatására akadnak már eredmények is: csökken a csecsemőhalandóság; az élve születések száma igen kedvező; mindinkább igénybe veszik az egészségügyi szakszolgálatot, mind több gondot fordítanak a környezet és személyi tisztaságra.

Néhol még bizalmatlanok az egészségügyi dolgozókkal, a kötelező szűrővizsgálatokon, védőoltásokon nem jelennek meg, a KÖJÁL által biztosított tisztálkodási lehetőségeket nem veszik igénybe.

Az illetékes egészségügyi szervek minden erőfeszítése és segítségnyújtása ellenére továbbra sem kielégítő a telepek közegészségügyi állapota: rossz a vízellátás; nincs árnyékszék, szennyezett, rendezetlen a telepek környéke, a személyi tisztaságnak sokszor minimális lehetősége sincs, emiatt sok a fertőző megbetegedés.

Gyökeres változás csak a telepek felszámolásától várható. Addig is, átmeneti intézkedésekkel még többet lehetne javítani, ha az egészségügyi szakterület javaslatait az egyes tanácsok anyagilag jobban támogatnák. Jó példa erre Bács-Kiskun megye, ahol minden KÖFA-alapból történő vízügyi beruházás 10%-át cigánytelepek egészséges ivóvízellátásnak a biztosítására fordítják.

Életkörülményeik arányszámukat jóval meghaladóan vetnek fel szociálpolitikai kérdéseket, a tanácsoknak súlyos gondot okozva. (A segélyezettek nagy száma, ingyenes egészségügyi ellátás, az állami gondozottak kb. 25-30%-os, a nevelőotthonokban élő cigánygyermek kb. 50%-os aránya, a bűncselekményekből eredő kártételek, a kolduló cigánynők és gyerekek.)

4. A művelődés területén a legfőbb probléma a cigánygyerekek beiskolázása; az általános iskola elvégeztetése, szakmai képzettség biztosítása.

A tanulók iskolába járását sok helyen szorgalmazzák a tanácsok, a szülői munkaközösségek, a társadalmi szervezetek – különböző szociális juttatásokkal, a cigány szülők szemléletének javításával.

A fenti célkitűzések megvalósítását célozza a 112.598/1962.; a 102668/1962. és a 18435/1967. III. sz. művelődésügyi miniszteri utasítás. Az utasítások lehetővé teszik az átmeneti jellegű külön osztályok és térítés nélküli napközis csoportok szervezését, a térítésmentes óvodai csoportok, illetve az iskolás kor előtti féléves előkészítő tanfolyamok engedélyezését.

Az utasítás hatálybalépésekor a megyék több helyen szerveztek cigányosztályokat, azok száma a szükség szerint emelkedett. 1962-ben 70, 1963-ban 94 cigányosztály működött. Az ilyen osztályokban tanuló gyerekek tanulmányi eredményei jobbak, mert a pedagógusoknak módjuk van a tananyag más ütemezésére, az otthoni tanulás hiányának a figyelembevételére. A többéves tapasztalatok az bizonyítják, hogy ezek az osztályok eredményesek, fenntarthatók, és ahol szükséges, szervezésük továbbra is indokolt.

A tanácsok sok helyen, bár arra szükség volna, nem biztosítanak anyagi alapot a cigányosztályok működtetéséhez. Így rossz szociális helyzetük, a szülők nemtörődömsége, az iskolák és a tanácsok engedékenysége miatt a cigánygyerekek legtöbbször az alsó tagozatban megreked. Ez, további fejlődésüket, beilleszkedésüket, szakmatanulásukat akadályozza. A rendelkezésünkre álló adatok szerint: Békés megyében 1496 tanulóból 630, 44% túlkoros. A tanulók 24,4%-a első osztályos, 4,5% jutott el a nyolcadik osztályig. Csongrádban 1967-ben 915 tankötelesből 4 végezte el a nyolc osztályt; Győr megyében kb. 2%, Szabolcsban 1-2% jut el a nyolcadik osztályig. Tolnában az 1872 tankötelesből 68,8% alsó tagozatos.

Rendkívül aránytalanok a problémák is, mert míg Csongrádban 915 tanköteles gyermek van, Szabolcsban csaknem a tízszerese, 8250 gyermek tanítását kell megoldani.

A probléma, számbeli növekedésük miatt egyre súlyosabbá válik. A megyék eddigi akciói, kezdeményezései, a javuló tendenciák ellenére sem elegendők.

5. Összefoglalva: A párthatározat nyomán pozitív fejlődési folyamat indult meg, az elért eredmények azonban a tett erőfeszítések ellenére sem kielégítőek. Változatlanul az alapkérdések: a szociális, egészségügyi, lakásügyi, kulturális problémák dominálnak, melyek megoldása rendszerint meghaladja a helyi tanácsok lehetőségeit. Ennek főbb okai:

- A nagyfokú elmaradottság, melynek felszámolása évtizedeket igényel.
- Növekvő számarányuk.
- Az utóbbi években a koordináló tevékenység hiánya miatt az összehangolt akciók elmaradtak, ezért a kezdeti fejlődés üteme csökkent. A párthatározat végrehajtásának a számonkérése, ellenőrzése nem mindenütt rendszeres. A szükséges társadalmi összefogás sok helyen nem alakult ki.
- Egyes rendeleteket, határozatokat nem hajtanak végre a helyi tanácsok, illetőleg a határidőket bizonytalan időre elhalasztják.
- Nem elég rendszeres a politikai és a nevelési munka. A társadalmi szervezetek bekapcsolódása nem mindenütt általános.

Mindezek a problémák újbóli, hangsúlyozottabb felvetését indokolják.

III.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottságának 1961. VII. 20-i határozata helyesen szabta meg a cigánylakosság helyzetének megjavításával, a társadalomba való beilleszkedésük meggyorsításával kapcsolatos feladatokat. A határozat végrehajtása azonban a mutatkozó eredmények mellett sem kielégítő. A jövőben a társadalom egészének a fejlődése, ugyanakkor a cigányok elmaradottsága és számbeli növekedése, a problémákat egyre inkább mélyíti és megoldását sürgeti.

Az eddigi gyakorlat arra mutat, hogy a párthatározat végrehajtásában, a problémák megoldásában az irányítás ma még kulcskérdés, a tanácsok eddigi irányító tevékenységének a hatékonyságát és anyagi lehetőségeit tovább kell növelni.

A párthatározat következetesebb, egyöntetűbb, felelősebb végrehajtása néhány szervezeti és egyéb intézkedést tesz szükségessé:

1. Tekintettel a probléma sokoldalúságára, ezen belül a munkaügyi, építési, egészségügyi problémák növekedésére, valamint a tanácsi szervek jelentős szerepére a problémák megoldásában, a Művelődésügyi Minisztérium mellett működő cigányügyi Társadalmi Bizottságot – értékelve eddigi tevékenységét – át kell szervezni. A Minisztertanács Tanácsszervek Osztálya mellett egy tárcaközi koordinációs bizottságot kell létrehozni, melynek segítségével a Minisztertanács Tanácsszervek Osztálya hangolná össze a tanácsok és a társadalmi szervezetek ez irányú munkáját. A bizottság a Pénzügyminisztérium, az Országos Tervhivatal, a Belügyminisztérium, az Építési és Városfejlesztési Minisztérium, a Munkaügyi Minisztérium, a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium, az Egészségügyi Minisztérium és a Művelődésügyi Minisztérium képviselőjét célszerű bevonni.

Felelős: Minisztertanács Tanácsszervek Osztálya
Határidő: 1968. szeptember 30.

2. A koordinációs bizottság vizsgálja meg, hogy az új gazdaságirányítási rendszer miben segíti elő és miben hátráltatja a cigányok helyzetének a javítását, és ennek tanulságai alapján készítsen egy, a népgazdasági tervhez kapcsolódó perspektivikus tervet, amely összehangolja a munkába állítás, a lakáshoz juttatás, az egészségügyi és a politikai, kulturális nevelőmunka feladatait.

Felelős: Minisztertanács Tanácsszervek Osztálya
Határidő: 1969. június 30.

3. Fokozni kell a társadalmi és tömegszervezetek bevonását, illetőleg a pártszervezetek ellenőrző tevékenységét. A cigányfiatalok nevelésének ügyét

fontos, felelősségteljes társadalmi feladatnak kell tekinteni, melyhez szükséges feltételeket mindenütt biztosítani kell. Az MSZMP KB Agit. Prop. Bizottsága erre kérje fel a társadalmi és mozgalmi szervezeteket.

Felelős: MSZMP KB Agit. Prop. Bizottsága
Határidő: 1968. október 1.

4. A munkaügyi helyzet javítása érdekében szükséges az ipari és mezőgazdasági üzemek, vállalatok figyelmét ismételten felhívni a cigány dolgozók foglalkoztatására, munkába helyezésük politikai jelentőségére. A cigányok munkára nevelését az eddiginél jobban kell szorgalmazni.

Felelős: Munkaügyi Minisztérium
Minisztertanács Tanácsszervek Osztálya
Szakszervezetek Országos Tanácsa
Társadalmi szervezetek
Határidő: 1968. október 1.

5. A lakáshelyzet javítása, a telepek felszámolásának meggyorsítása érdekében: meg kell vizsgálni, hogyan lehetne a gyorsított ütemben felszámolandó telepek lakóinak lakáshoz juttatását a kedvezményes lakóház-építési akción kívül más forrásokból megoldani, a következő ötéves tervben arra külön pénzügyi alapot teremteni.

Növelni kell a jelenlegi évi 800 lakáskeretszámot az egyes megyék igényei és lehetőségei alapján. Az építési kölcsönösszeg terhére az eddiginél több eladó, beköltözhető lakóház vásárlását kellene engedélyezni.

Felelős: Országos Tervhivatal,
Pénzügyminisztérium,
Országos Takarékpénztár,
Építési- és Városfejlesztési Minisztérium
Határidő: 1969. június 30.

6. A meglévő határozatok betartásával, illetőleg további intézkedésekkel – túlkoros osztályok létesítése és fenntartása, ingyenes napközis ellátás, bentlakásos ipari tanulóotthoni férőhelyek – biztosítani kell a cigánytanulók szociális helyzetéből adódó hátrányok csökkentését, az általános iskola elvégzése és a szakmai képzés biztosítása érdekében.

Felelős: Művelődésügyi Minisztérium,
Munkaügyi Minisztérium,
Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium,

Építési és Városfejlesztési Minisztérium,
Megyei tanácsi vb-k,
Társadalmi szervezetek.

Budapest, 1968. július 31.

MNL OL M-KS-288. f. 41/1968/100. ó. e. – Géppel írt tisztázat.

XII/A

Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság üléséről**Budapest, 1968. október 15.**SZIGORÚAN BIZALMAS

Készült: 3 példányban

Jegyzőkönyv

a Politikai Bizottság 1968. október 15-én tartott üléséről

Jelen vannak: Apró Antal, Biszku Béla, Fock Jenő, Gáspár Sándor, Kádár János, Kállai Gyula, Komócsin Zoltán, Nyers Rezső, továbbá Ajtai Miklós, Czinege Lajos, Ilku Pál, Németh Károly, valamint Aczél György, Pullai Árpád, Brutyó János, Gosztonyi János és Méhes Lajos elvtársak.

Az ülésen nem vettek részt: egészségi állapotuk miatt Fehér Lajos és Szirmai István elvtársak, szabadságon volt Nemes Dezső elvtárs.

Napirend:

[...]

5.) Különfélék.

[...]

6.) Javaslat a cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatban tárcaközi koordinációs bizottság szervezésére.

Közig. és Admin. Oszt. javaslata

A Politikai Bizottság – módosítva 1961. évi határozatát – ajánlja, hogy a kormány a cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatban az állami (tanácsi) szervek tevékenységének meghatározására, munkájuk központi irányítására, továbbá az állami és társadalmi szervek együttműködésének koordinálására tárcaközi koordinációs bizottságot hozzon létre, amelynek

elnökévé: a Minisztertanács Tanácsszervek Osztályának vezetőjét,
tagjaivá: az egészségügyi miniszter helyettesét,
a művelődésügyi miniszter helyettesét,
az építésügyi és városfejlesztési miniszter
helyettesét,
a mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszter
helyettesét,
a munkaügyi miniszter helyettesét,
az OT elnökének helyettesét és
a belügyminiszter helyettesét

nevezze ki

Kérje fel továbbá a Szakszervezetek Országos Tanácsának Elnökségét, valamint a Kommunista Ifjúsági Szövetség Központi Bizottságát, hogy képviselőik útján vegyenek részt a bizottság munkájában.

[...]

MNL OL M-KS-288. f. 5/1968/474. ő. e. – Géppel írt tisztázat.

XII/B**Az MSZMP KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztályának javaslata a Politikai Bizottságnak a cigány lakosság helyzetének megjavításával kapcsolatban tárcaközi koordinációs bizottság szervezésére****Budapest, 1968. október 3.**

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
KB KÖZIGAZGATÁSI ÉS ADMINISZTRATÍV
OSZTÁLYA

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Bp. 1968. október 3.

Kad/793/2/1968.sz.

Készült: 2 példányban

Javaslat

a Politikai Bizottságnak
a cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatban
tárcaközi koordinációs bizottság szervezésére

A Központi Bizottság mellett működő Agitációs és Propaganda Bizottság szeptember 10-i ülésén tájékoztató jelentést vitatott meg a cigánylakosság helyzetének javításával kapcsolatos feladatok végrehajtásának tapasztalatairól. Megállapította, hogy a Politikai Bizottság 1961. június 20-i határozatának végrehajtása nem kielégítő. A határozat végrehajtását gátolja, hogy a feladatok koordinálása nem a legalkalmasabb helyen: a tanácsi szerveket irányító központi szervnél, hanem a Művelődésügyi Minisztériumnál történik.

Az Agitációs és Propaganda javasolja a Politikai Bizottságnak, hogy az 1961. évi határozatát módosítva, foglaljon állást egy tárcaközi koordinációs bizottság létrehozása mellett, a Minisztertanács Tanácsszervek Osztályának vezetésével.

Ennek érdekében:

1./ A kormány alakítsa meg a tárcaközi koordinációs bizottságot, s annak

elnökévé: a Minisztertanács Tanácsszervek Osztályának vezetőjét,

tagjaivá: az egészségügyi miniszter helyettesét,
a művelődésügyi miniszter helyettesét,
az építésügyi és városfejlesztési miniszter helyettesét,
a mezőgazdasági és élelmiszerügyi miniszter helyettesét,
a munkaügyi miniszter helyettesét,
az Országos Tervhivatal elnökének helyettesét és a
belügyminiszter helyettesét

nevezze ki.

Továbbá kérje fel a Szakszervezetek Országos Tanácsának Elnökségét, valamint a Kommunista Ifjúsági Szövetség Központi Bizottságát, hogy képviselőjük útján vegyenek részt a bizottság munkájában.

2./ A bizottság feladata: a cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatban az állami (tanácsi) szervek tevékenységének meghatározása, munkájuk központi irányítása, továbbá az állami szervek és a társadalmi szervek együttműködésének koordinálása.

A javaslattal egyetért a Művelődésügyi Minisztérium és Papp Lajos elvtárs, a Minisztertanács Tanácsszervek Osztályának vezetője.

(Borbándi János)

MNL OL M-KS-288. f. 5/1968/474. ő. e. – Géppel írt tisztázat.

XII/C

**A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 3347/1968. sz. határozata
a cigány lakosság helyzetének megjavításával kapcsolatban
Tárcaközi Koordinációs Bizottság létrehozásáról**

Budapest, 1968. október 18.

MAGYAR FORRADALMI MUNKÁS-PARASZT KORMÁNY

Készült: 47 példányban
47 sz. példány

Kapják:

a Kormány tagjai,
Gáspár Sándor elvtárs,
Méhes Lajos elvtárs,
Bálint József elvtárs,
Borbándi János elvtárs,
Tóth Máttyás elvtárs,
Óvári Miklós elvtárs,
Dr. Papp Lajos elvtárs.

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány
3347/1968. sz.
határozata

a cigány lakosság helyzetének megjavításával kapcsolatban
tárcaközi koordinációs bizottság létrehozásáról.

1./ A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány a cigány lakosság helyzetének megjavításával kapcsolatban az állami szervek tevékenységének meghatározására, munkájuk központi irányítására, továbbá az állami és társadalmi szervek együttműködésének koordinálására tárcaközi koordinációs bizottságot hoz létre.

2./ A Kormány a bizottság

elnökévé: Dr. Papp Lajost a Minisztertanács Tanácsszervek
Osztályának vezetőjét

tagjaivá: Dr. Tóth Bélát, az egészségügy miniszter
helyettesét,

Szilágyi Lajost, az építésügyi és városfejlesztési
miniszter helyettesét,

Molnár Jánost, a művelődésügyi miniszter
helyettesét,

Kazareczki Kálmánt, a mezőgazdasági és élelmiszerügyi
miniszter helyettesét

Nagy Imrét, a munkaügyi miniszter helyettesét,

Hont Jánost, az Országos Tervhivatal
elnökhelyettesét,

Körösi Györgyöt, a belügyminiszter helyettesét

nevezi ki.

3./ A Kormány felkéri a Szakszervezetek Országos Tanácsának Elnökségét,
valamint a Kommunista Ifjúsági Szövetség Központi Bizottságát, hogy kép-
viselőik útján a bizottság munkájában vegyenek részt.

Budapest, 1968. október 18.

Fock Jenő s. k.
a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány
elnöke

MNL OL XIX-A-83-b 3347/1968. (426. d.) – Géppel írt tisztazat.

XIII/A

Az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztériumnak jelentés a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásának eddigi munkálatairól és a IV. ötéves terv programjáról tárgyában tett előterjesztése a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányhoz

Budapest, 1969. június 6.

ÉPÍTÉSÜGYI ÉS VÁROSFEJLESZTÉSI
MINISZTERIUM
259/1969.

Tárgy: Jelentés a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásának eddigi munkálatairól és a IV. ötéves terv programjáról.

Egyetért:

BM (Kőrösi et.)
Eü. M. (dr. Tóth et.)
IM (dr. Szilbereky et.)
Mü. M. (Veres et.)
MM (dr. Polinszky et.)
PM (Madarasi et.)
OT (Hont et.)
MT TO (dr. Papp et.)
SZOT (Somoskői et.)
Fővárosi Tanács
VB. (Heincz et.)
Hazafias Néfront Orsz. Tan.
(Juhász et.)
Magyar Nemzeti Bank
(dr. Tallós et.)

Előterjesztés

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányhoz

A szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásának eddigi munkálatairól és a IV. ötéves terv programjáról a 2047/1967. Korm. számú határozat alapján, továbbá a Kormány első féléves munkatervéről szóló 3418/1968. Korm. számú határozat szerint az alábbi előterjesztést teszem.

I. Előzmények

A Magyar Szocialista Munkáspárt KB Politikai Bizottsága 1961-ben, majd 1963-ban foglalkozott a cigánylakosság helyzetének megjavításával és megfelelő határozatokat hozott. Ezt követően született meg a 2014/1964. (V. 4.) Korm. számú határozat, a szociális követelményeknek meg nem felelő – barlang, barakk és egyéb, tehát nemcsak cigány lakosú –

telepek felszámolásáról, hogy az ott élők megfelelő lakáskörülmények közé kerülhessenek. A kormányhatározat előírta, hogy a telepeket a 15 éves lakásfejlesztési terv keretében (1975-ig) folyamatosan fel kell számolni.

A 3162/1964. Korm. számú határozat rögzítette az érdekelt minisztériumok, főhatóságok és a tanácsok feladatait, előírta az elvégzendő főbb feladatokat; a telepek felmérésére utasítást adott, ingyen lakóháztervek biztosítását rendelte el stb. A határozat 1965. év végéig mintegy 800 lakáshoz biztosított állami kölcsöntámogatást.

Az ismertetett kormányhatározatok végrehajtásaként kiadásra került a 2/1965. (II. 18.) ÉM-PM számú együttes rendelet és egyéb kiegészítő rendelkezések a telepek felszámolását elősegítő, az építési kérdéseket részletesen magában foglaló eljárási szabályokra.

A Kormány 2047/1967. számú határozata kiegészítő, módosító rendelkezéseket tartalmazott és előírta a IV. ötéves tervidőszak előkészítésére irányuló feladatokat. Ezt követték a szükséges szabályozások és egyéb intézkedések.

II. A felszámolás eddigi tapasztalatai

Az 1964-ben elvégzett vizsgálatok, felmérések adatai szerint a különböző nagyságú telepeken kerekén 31 ezer épületben lévő lakásfeleségek száma kb. 49 ezer volt. Ezekben mintegy 55 ezer család és kb. 220 ezer ember élt. A telepi lakások 70%-a cigány volt. 42%-ban volt a családfőnek munkaviszonya. Részletes adatok az 1. számú mellékleten. A társadalom erőfeszítései ellenére sem haladt előre az első években jelentősebb mértékben a telepek felszámolása. Ezt a helyzetet több tényező együttesen befolyásolta.

A cigánylakosság körében igen nagy a természetes szaporulat. A jelenlegi „lakóhelyet” – amely legtöbbször egy helyiségből áll – több család lakja. Általában egy-egy család áthelyezése után nem lehet azt lebontani, bár ez kívánatos lenne. Fennmaradásuk némileg enyhít a korábban együttlakók helyzetén. A telepeken élők számát ezenfelül még erősen befolyásolja az állandó jellegű vándorlás is.

A kölcsönakcióval és egyéb módon történt áttelepítéssel a telepek közül csak igen keveset sikerült teljesen felszámolni (pl. Kecskemét). Szeged tanácsa jelezte, hogy területükön ilyen probléma már nincs. Az előirányzat, mely a 15 éves lakásfejlesztési tervidőszak alatti teljes felszámolást tűzte ki

célul, részben a kötött jogszabályi feltételek miatt és a kölcsönben résztvevőkre háruló, növekvő tendenciájú anyagi terhek, valamint az egyéb tanácsi erőforrások elégtelensége miatt nem teljesíthető. A felszámolás áthúzódik a következő tervidőszakokra. Különösen nagy feladat hárul a helyi tanácsi és más hatósági szervekre abban, hogy minden erővel megakadályozzák további új telepek kialakulását.

A lakóház-építési akció megindulása óta változatlanul az építési költség 90%-át biztosítja az állam, ha 10% előtakarékossgal az építető is hozzájárul, azonban az állami kölcsön összege lakásonként a 65 000 Ft-ot nem haladhatja meg. Meglévő lakóházak vásárlásánál hasonló feltételekkel maximum 40 000 Ft állami kölcsön biztosítható.

A telepi lakosok lakásépítési kérdéseinek és házvásárlási körülményeinek anyagi oldalát elemezve megállapítható, hogy

- sok esetben a 10%-os előtakarékossgal sem bírják előteremteni;
- míg a korábbi években 7000 Ft körül mozgott a szükséges előtakarékossgai összeg nagysága, jelenleg ez 10-12 000 Ft. Mivel a folyósítható kölcsön nem emelkedett, az építési költségnövekedések így az építetők terheit növelik.

A kivitelező szervek nem szívesen vállalnak olyan új építést, amelynél a leendő új tulajdonos saját munkájával közreműködött, emiatt is egyre inkább előtérbe kerül a pénzbeli előtakarékossgal növelése.

A szocialista szektorhoz tartozó építőipari szervek által kivitelezett lakásoknál érvényesíthető árkiegészítés biztosított. Azokban az esetekben viszont, amikor a leendő tulajdonos maga építi fel lakását vagy kisiparost vesz igénybe (kapacitás vagy egyéb okok miatt), dotáció nincs. Sőt terheli az építkezést az anyagárak és fuvardíjak emelkedése is. Ez a teher az összes felépülő lakások mintegy $\frac{1}{3}$ -ánál áll fenn. A telepi lakások $\frac{2}{3}$ -át szocialista építőipari szektor kivitelezte.

Az 1965. évben maximum 65 000 Ft-ban meghatározott állami lakásépítési hitel jelenleg már nem fedezi az építési költségek 90%-át. Az egy szoba-konyhából álló ház a nagycsaládosoknak nem megfelelő. (Az új lakás legfeljebb műszakilag biztosított jobb minőséget, de az alapvető szociális és lakáskörülményekben nem változtat.)

A lakásvásárlásra fordítható 40 000 Ft nagyságú állami kölcsön eltérően ugyan, de több megyében nem teszi lehetővé műszakilag elfogadható, meglévő lakóház (telek, kerítés, kút stb.) megvásárlását. A vásárlással történő lakásbiztosítás a tanácsok részéről kedvelt formája a telepek felszámolásának. Egyre lehetetlenebbé válik azonban e megoldás, mert vagy az ezen összegért kapható lakás nem kielégítő minőségű, vagy a megfelelő műszaki állapotú lakás csak magasabb áron vásárolható meg.

Azokon a helyeken, ahol már megfelelő kedvezményes állami telkek nincsenek és nem is biztosíthatók, az áttelepülni vágyó lakosokat terhelik a telkek biztosításával járó egyre inkább növekvő kiadások is.

A telepek felszámolási munkálatai során az akció továbbfejlesztésére, a feltételek kedvezőbbé tételére többoldalú igény merült fel mind a lebonyolító tanácsok, mind az egyéb állami és társadalmi szervek részéről. Ezek közül a legfontosabbak a következők:

- a telepek mielőbbi felszámolásának biztosítására az állami kölcsönakcióban nyújtható hitel nagyságát indokolt esetekben 75 ezer Ft-ig lehessen megemelni és rugalmasabban lehessen kezelni a hitelfeltételek keretében a vásárláshoz nyújtott hitel nagyságrendjét is;
- a jelenlegi 10%-os előtakarékosági összegben belül a munkáltató szerv anyagi támogatást nyújthasson;
- a jelenlegi éves keretlebontás rendszerével szemben a IV. ötéves tervidőszakra a tanácsok a tanácsok ötéves előirányzatot kapjanak;
- a főváros vonatkozásában nyíljen lehetőség a nem tiszta cigánylakosú telepek gyorsabb ütemű felszámolása érdekében az akció keretében olcsóbb típusú és kivitelezésű olyan többlakásos (6-10 lakás) többszintes, alapközművel ellátott lakóházak építésére, amelyekben a lakások felszereltségét a lakók utólag fejleszthetik, fokozatosan kielégíthetik;
- a telepek felszámolásának menetét a tanácsok a többlépcsős lakáscserék bekapcsolásával is meggyorsíthassák. A telepen élő – a jelenlegi hitelfeltételekkel sem rendelkező – család a megüresedett lakásba költözhetne, ha a cserelakást felajánló megkaphatja a telepi lakást megillető hitelkedvezményeket.

A telepek felszámolásának területi munkáit a megyei tanácsok végrehajtott bizottságai irányítják. Az Építési-, Közlekedési- és Vízügyi Osztályok látják el a szakirányítási feladatokat. Egyes megyékben – különösen az új gazdaságirányítási rendszer bevezetése óta – eltérő szakirányítási módszerek alakultak ki. Általában az e célra biztosított külön bérkerettel munkába állított előadók az egész megye szervezési feladatait ellátják. Egyes megyei tanácsoknál az osztály előadói között a területi megosztás alapján a feladatok is megoszlanak, míg más megyékben egyre inkább a járási építési csoportok feladatává teszik a telepek felszámolásának irányítási munkáit egyéb lakásépítési kérdések megoldásával együtt.

A telepek felszámolásának eredményességében nagy szerepe van a tanácsoknak. Ha lassú ütemben is, de ez a munka kimozdult kezdeti bizonytalanságából. Ezért a fárasztó és megfeszített munkáért elsősorban a tanácsi közvetlen irányító apparátust illeti elismerés. Annál is inkább, mivel ismeretesek e feladatokkal való foglalkozás nehézségei, szubjektív előítéletek stb. Ezen a téren már tapasztalhatók kedvező eredmények, amiben nagy szerepe van a lakáshelyzet javulásának. A gyökeres javulás azonban csak az életkörülmények, a foglalkoztatási szint, a teljes szociális és kulturális színvonal javításával lehetséges.

A telepek felszámolásával kapcsolatos feladatok másik nagy területe a finanszírozással kapcsolatos lebonyolító munka, amelyet az illetékes OTP-fiókok végeznek. A fiókok igyekeznek a feladataikat a lehető legnagyobb tapin-

tattal és megértéssel ellátni. A feladatok lényegéből adódóan szorosan együtt kell működniük az irányító tanácsi szervekkel. E tekintetben a korábbi évekhez képest javult a helyzet.

A telepek felszámolási kérdéseit tárgyalva említést kell tenni azokról a volt telepi lakosokról (többségükben cigányokról), akik saját erőfeszítésükből a telepeket már a korábbi években elhagyták, azonban anyagi körülményeik miatt (kis kereset és ezzel szemben nagy családi létszám) megfelelő otthont még nem tudtak maguknak biztosítani. Ezek már hosszabb ideje dolgozó, megbecsült családok, legtöbbször telket vásárol és lakást akar magának építeni.

A kedvezményes kölcsönakcióba azonban nem vonhatók be, mivel jelenleg már nem telepeken élnek. Ezeknek a családoknak a visszasüllyedését kellene megakadályozni azzal, hogy a telepi lakosok részére nyújtható házépítési hiteltámogatásban legyenek részesíthetők. Politikai szempontból is indokolt e családok támogatása.

Súlyos probléma a telepen élő öregek és magára maradt tehetetlen betegek áthelyezése megfelelő körülmények közé, mivel ezek kölcsönben nem részesíthetők. Elhelyezésük csak igen kis részben oldható meg lakáskiutalással. Szociális otthoni elhelyezésük általában nem lehetséges. A kiemelt telepeken mégis egyre inkább előtérbe kerül ennek a feladatnak a megoldása is. A tanácsok saját pénzügyi erőforrásaik mellé állami központi támogatást igényelnek.

Az előbbiekkal közel azonos, de társadalompolitikailag, jogilag és erkölcsileg attól lényegesen eltérő a büntetett előéletűek vagy az éppen büntetését töltő családfőhöz tartozó családtörödékek helyzete.

III. A felszámolás eddigi eredményei (1965–1968)

A kedvezményes hitelakció keretében 1965-ben a 800 lakásos előirányzattal szemben mindössze 237 lakás valósult meg. A III. ötéves terv (1966–1970) évenkénti előirányzata 800–880 lakás. 1968. év végéig összesen befejeződött 2277 lakás. Ez a teljesítés az időarányos előirányzattal szemben 67%-os. Az előirányzatoktól történt lemaradás okai:

Az első években kellett kialakítani a tanácsoknak a helyes munkamódszert és a telepi lakások felmérése után a telepi lakókkal a megfelelő kapcsolatot. A kezdeti időszak szervezési és a beindítás körüli problémákkal volt terhes. Fokozták ezt még a jelenleg is fennálló éves pénzügyi gazdálkodási rend nehézségei.

A megyei éves előirányzatokat és a teljesítéseket a 2. számú melléklet tartalmazza. Az adatok már a teljesítések növekvő volumenét mutatják. Ez a tendencia kedvező. Ennek további fokozása függ az építkezések előkészítésétől és szervezésétől, de még nagyobb mértékben a munkaviszonyban lévő és a kölcsönakcióba bevonhatók körének bővítésétől.

A tanácsok többsége egyre nagyobb erőfeszítéseket tesz a telepek felszá-

molására és a telepi lakosok életkörülményeinek megjavítására. Fokozatosan igénybe veszik saját anyagi eszközeiket új lakások létrehozására, továbbá bér-lakás-kiutalásokkal is segítik az áttelepülést. Az ÉVM fokozott gonddal hívta fel a tanácsok figyelmét a 2047/1967. (VIII. 8.) Korm. számú határozat 8)d pontjában foglaltakra és a jövőben is szorgalmazni kívánja, hogy a tanácsok a telepek felszámolását hitelfelvételek útján is segítsék elő. Felhasználták a telepek felszámolásához az ár- és belvizes építési kölcsönöket is. Mindezekkel a lehetőségekkel ez ideig országosan mintegy további 1150 család került megfelelő lakáskörülmények közé.

IV. Az 1969. évi előirányzat

Az 1969. évi programot – az illetékes társhatóságokkal – 1200 lakásban határoztuk meg. A felemelt keret már lehetővé tette, hogy a lakáspolitikai elvek erőteljesebben érvényre jussanak a megyei elosztásban. A felosztás a megyék között az arányosság elvén alapul oly módon, hogy a megyék a területükön élő telepi lakosok számarányát megközelítő nagyságrendben részesültek az éves keretből.

A megyei információk összesítése során kitűnt, hogy a tanácsok az ez évi felhasználási lehetőségeken felül további, összesen 220 lakás többlet biztosítását kérték.

Az 1969. évi program számszerű teljesítése lehetséges és várhatóan teljesülni fog. Ezt biztosítják a tanácsok szervezésében eddig szerzett tapasztalatok, a fokozott társadalmi érdeklődés és segítségnyújtás. Az új lakások létesítésének arányában örömdetesesen nő a megfelelő lakáskörülmények közé kerülők száma.

V. Az 1970. évi előirányzat

A múlt évi erőfeszítésünk, amely a tanácsi előkészítő munkálatok elősegítése érdekében arra irányult, hogy a tanácsok két évre előre az 1960–70. évekre együttesen kaphassák meg a keretszámokat, nem járt eredménnyel, a pénzügyi szervek ellenállása miatt. Az 1970-es keretszámok kiadása sürgető feladat. A III. ötéves tervi előirányzat teljesítése és a telepek felszámolásának gyorsítása érdekében szükséges, hogy az 1970. évben biztosítható keretszám legalább 1500 lakás legyen. E kedvező döntés nagymértékben segítené a tanácsokat a jövő évi feladatokhoz szükséges szervezési munkák beindításában. Indokolja a javasolt keretszámot az is, hogy jelen időszakban a megyék az 1969. évre kiadott kereteket meghaladó lakáskeretet igényelnek.

Az 1969. évi kiadott, illetve az 1970. évi javasolt keretszámok területi bontását a 3. számú melléklet mutatja.

VI. A IV. ötéves terv programja

A 2047/1967. (VIII. 8.) Korm. számú határozat 4. pontja a kedvezményes lakóház építési akció keretében a IV. ötéves tervidőszakra irányelveként mintegy 10 000 új lakás felépítését irányozta elő. A határozat felhatalmazta az építésügyi és városfejlesztési minisztert, hogy – a lakásfejlesztés területi célkitűzéseivel összhangban – a keretszámok területi bontását ötéves tervidőszakra vonatkozóan közölje az illetékes tanácsokkal.

A fentiek alapján 1968. év végén az ötéves előirányzati keret felosztásának előzetes tervezetét közöltük a megyei tanácsokkal és kértük, tájékoztassák a Minisztériumot azok felhasználásáról és a felszámolást elősegítő egyéb javaslatokról.

A tanácsok általában visszatervezték a javasolt keretszámokat, egyesek azonban kérték, hogy részesüljenek magasabb központi támogatásban.

A tanácsi javaslatok általában tükrözik a 2047/1967. Korm. számú határozat előírásait. A központi hitelakció mellett kis mértékben (4800 db) bér-lakás-juttatást is számításba vettek.

Kevés (286) lakás létesítését irányozták elő tanácsi hitelfelvétel útján. Több megye csak a közölt központi lehetőségekre támaszkodik, és nem él a kormányhatározat által biztosított lehetőségekkel, illetve kötelezettségekkel.

A kedvezményes hitelakció szabályozási feltételeinek a tervidőszakra vonatkozó módosítását szükségyszerűnek tartják. A teendő intézkedéseket korábban már kifejtettük. Ezek egy részét már 1969–1970-re indokolt megtenni. Más jogszabályi és pénzügyi intézkedéseket a IV. ötéves tervben történő bevezetésre szükséges előirányozni.

A IV. ötéves tervben felhasználható ötéves keretszámok megyei felosztását a 4. számú melléklet tartalmazza. Ezen megjelöltük azokat a megyéket, amelyekben a IV. ötéves terv végéig nem fejeződik be a telepek felszámolása. A tanácsi javaslatok szerint a telepek teljes felszámolásához a jelenlegi anyagi erőforrásokat és lakásépítési előirányzatokat figyelembe véve – amennyiben újabbak nem keletkeznek, továbbá e lakossági rétegnél a népszaporulat számottevően nem emelkedik – a korábbi feltételezésekkel szemben még több ötéves tervidőszak szükséges. Kívánatos lenne ezért a IV. ötéves tervi 10 ezer lakásos előirányzatot úgy kezelni, hogy – amennyiben az építési szándék növekedésével meggyorsulhat a nyomortelepek felszámolása – folyamatos, a keretszámokon felüli hitelnyújtásra automatikusan nyíljk lehetőség. Felhasználását elsősorban a kiemelt telepek felszámolására célszerű fordítani. Ilyen lehetőséggel a 10 ezer lakáson felül indokolt kb. 10%-os hiteltartalékkal számolni.

VII. A bányászkolóniák helyzete

Külön figyelemreméltó a Nógrád megyei és hasonló jellegű volt bányászkolóniakon lévő barakk-lakóhelyek helyzete. A telepi felmérések között ilye-

nek is szerepelnek, mint felszámolásra kijelölt objektumok. Úgy ítéljük meg, hogy mindenképpen fokozott gonddal és segítséggel kell az e helyen lakó, volt bányászcsaládok esetében eljárni. Az akció keretében a bányászkolóniák közül csak a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek fogalmába tartozó lakásokkal tartjuk szükségesnek foglalkozni.

Ezek a barakképületek legtöbbször közös főzőhellyel ellátott egyhelyiségű lakóterek. Műszaki állapotuk leromlott, sok helyen életveszélyesek. A bentlakók rendszerint olyan idős, rokkant, nyugdíjas bányászok, akik a kölcsönakcióba elve nem vonhatók be. A megyének nincs módjában a saját lakásépítési keretét felhasználni ezek felszámolására, és tekintettel arra, hogy Nógrád megyében a bányák jó részben – különösen a kisebb régi bányákban, ahol e telepek kialakultak – a termelést beszüntették, a bányaérdekeltségű Nehézipari Minisztérium sem tudja a barakkokban élők lakáshelyzetének megjavítását finanszírozni. Súlyosbítja a helyzetet, hogy a munkaképes, volt bányászcsaládok is mozgásban vannak. A lakások, barakkok állagmegóvása elmarad, a felújítás ezeken az épületeken már nem rentábilis, de fedezete is hiányzik.

Az egyébként erkölcsileg feddhetetlen barakklakók helyzetének mielőbbi megjavítására tett tanácsi javaslatot támogatva indokoltnak látjuk, hogy a Nógrád megyei volt bányászkolóniák közül azok a barakkok, amelyek a telepi felszámolási munkák során felmérésre kerültek, különleges elbírálás alapján állami költségvetésből legyenek felszámolhatók. Ez mintegy 300 szerény igényű új lakás mielőbbi felépítését igényli.

VIII. A Tárcaközi Koordinációs Bizottság állásfoglalása

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 3347/1968. számú határozatával a cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatban létrehívott Tárcaközi Koordinációs Bizottság 1969. május 7-én ezen előterjesztés tervezete alapján megtárgyalta a cigánylakosság helyzetét és annak továbbjavítása érdekében egyebek között a következőkben foglalt állást:

- a Kormány 2046/1967. számú határozata alapján az előterjesztésben a IV. ötéves terv időszakára megjelölt 10 ezres lakáskeret a minimum legyen; a lakáskeret ne évenként, hanem egész öt évre közölje az ÉVM, a PM pedig 5 évre elosztva adja a át megyéknek a pénzüsszeget;
  - a Bizottság egyetért azzal, hogy ezt az előirányzatot az 5 éves terv időszakában 10 %-kal emelni lehessen;
  - a Bizottság a PM keretsökkentési javaslatát nem támogatja;
  - a Bizottság az előterjesztésben foglaltakkal egyetért, és azt támogatja.
- Az előadottak alapján a következő határozati javaslat elfogadását kérem.

Budapest, 1969. június hó 6.

Dr. Szabó János s. k.
az építésügyi és városfejlesztési
miniszter első helyettese

[...]

1. sz. melléklet

A szociális követelményeknek meg nem felelő telepek
1964. évi felmérésének adatai

Megye	Épületek száma	Ebből cigánytelepi	Lakások száma	Családok száma	Lakosok száma	Munkaviszonyban állók száma
Baranya	1467	1467	1519	1593	5017	792
Bács	1235	1230	1408	1553	6727	739
Békés	790	778	873	982	4176	239
Borsod	3988	3832	4226	4882	3197	2585
Csongrád	1552	567	1748	2072	6832	851
Fejér	500	213	1025	922	6446	735
Győr	253	188	463	517	2431	323
Hajdú	1613	933	1705	1922	9433	836
Heves	2121	1849	2375	2865	11985	1407
Komárom	471	288	755	848	3716	643
Nógrád	1586	1063	2941	3056	11952	2109
Pest	2087	543	2362	2501	8732	1915
Somogy	1278	1220	1287	1355	6499	604
Szabolcs	2965	2953	3161	3727	17380	1139
Szolnok	2066	2058	2508	2432	12694	1307
Tolna	981	804	1401	1480	6339	948
Vas	527	478	685	764	3428	455
Veszprém	2318	288	4268	5415	19013	4338
Zala	677	667	739	800	3934	311
Megyék összesen	28 475	21 479	35 347	39 986	169 931	22 276
Debrecen	398	32	712	764	2805	583
Miskolc	374	174	566	632	2434	408
Pécs	89	89	89	96	390	70
Szeged	14	–	53	60	231	34*
Mj. városok összesen	875	295	1420	1552	5860	1095
Budapest	1489	126	12199	13887	46369	4000
MIND-ÖSSZESEN	30 829	21 900	48 966	55 425	222 160	27 371

* = A felszámolás befejeződött.

2. sz. melléklet

A szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásának eredményei a kedvezményes hitelakció keretében 1965–1968 években

Tanácsok	1965		1966		1967		1968		1965–1968	
	terv	tény	terv	tény	terv	tény	terv	tény	terv	tény
Baranya + Pécs város	40	10	50	22	30	26	60	47	180	105
Bács	100	44	56	39	60	51	40	35	256	169
Békés	30	–	30	20	30	37	30	28	120	85
Borsod + Miskolc város	100	–	120	85	130	118	140	146	490	349
Csongrád + Szeges város	30	16	42	26	30	43	30	30	132	115
Fejér	30	1	40	12	30	22	30	26	126	61
Győr	30	–	40	31	30	34	30	30	130	95
Hajdú + Debrecen	40	–	35	34	60	47	60	48	195	129
Heves	40	1	30	19	30	8	30	47	130	75
Komárom	30	7	30	13	30	25	30	20	120	65
Nógrád	30	3	40	45	60	51	40	41	170	140
Pest	40	11	45	28	30	41	45	52	160	112
Somogy	40	39	30	33	30	27	30	30	130	129
Szabolcs	50	10	35	28	30	20	55	49	170	107
Szolnok	50	40	56	23	40	36	40	45	186	150
Tolna	30	9	40	18	30	30	30	22	130	79
Vas	30	5	30	24	30	32	30	30	120	91
Veszprém	30	22	35	29	30	19	40	38	135	108
Zala	30	15	30	23	30	38	30	31	120	105
Vidék összesen	800	237	814	552	770	705	820	775	3204	2269
Budapest	–	–	30	–	30	3	60	5	120	8
Tanácsok összesen	800	237	844	552	800	708	880	780	3324	2277

3. sz. melléklet

A szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásához 1969. évre kiadott központi lakáskeret, valamint az 1970. évre javasolt keretszámok területi felosztása:

	1969	1970
Baranya xx	35	50
Bács	35	50
Békés xx	30	40
Borsod	110	170
Csongrád xx	30	50
Fejér	30	45
Győr	35	35
Hajdú xx	30	50
Heves xx	60	85
Komárom xx	30	30
Nógrád xx	70	100
Pest	60	100
Somogy xx	35	40
Szabolcs xx	75	100
Szolnok xx	60	75
Tolna xx	30	40
Vas xx	30	30
Veszprém xx	85	105
Zala	30	30
Megyék összesen	900	1225
Debrecen xx	30	50
Miskolc xx	30	40
Pécs	30	35
Szeged x	-	-
Mj. városok összesen	90	125
Budapest	150	150
Tartalék	60	-
MINDÖSSZESEN	1200	1500

x = a telepek felszámolása befejeződött

xx = a telepek felszámolása IV. ötéves terv végéig nem fejeződött be

4. sz. melléklet

A 2047/1967. Korm. számú határozat alapján a tanácsokkal közölt és véglegesítésre javasolt IV. ötéves tervi keretszámok:

	Közölt előzetes	Végleges
Baranya	280–320	320
Bács	280–320	320
Békés	180–220	220
Borsod	1050–1150	1150
Csongrád	370–430	430
Fejér	280–320	300
Győr	140–160	140
Hajdú	280–320	320
Heves	550–650	680
Komárom	140–160	140
Nógrád	700–800	800
Pest	700–800	800
Somogy	230–270	270
Szabolcs	650–750	750
Szolnok	370–430	450
Tolna	280–320	320
Vas	140–160	140
Veszprém	1050–1150	1150
Zala	140–160	150
Megyék összesen mintegy	8350	8850
Debrecen	230–270	250
Miskolc	180–220	180
Pécs	140–160	70
Mj. városok összesen mintegy	600	500
Budapest	400–600	650
Összesen mintegy	10 000	10 000

MNL OL XIX-A-83-b 2019/1969. (494. d.) – Géppel írt tisztázat.

XIII/B

**Budapest Főváros Tanács VB Városrendezési és Építészeti
Osztályának a szociális követelményeknek meg nem
felelő lakások folyamatos felszámolása tárgyában tett
jelentése a Fővárosi Tanács VB elnöke részére**

Budapest, 1969. június 16.

BUDAPEST FŐVÁROS TANÁCSA VB.
Városrendezési és Építészeti Osztálya
S/181/69.

Jelentés

Sarlós István elvtársnak
a VB elnöke.

Tárgy: Szociális követelményeknek meg nem felelő lakások folyamatos felszámolása.

Családi ház építés (cigánytelepek felszámolása)

Jelentjük, hogy

1966-ban a II. kerületben Pesthidegkúton, a XXII. ker.-ben valamint a XV. ker.-ben épült fel egy-egy családi ház	3 lakás
1967-ben csak a XV. ker.-ben épült két ház	2 ”
1968-ban ugyancsak a XV. ker.-ben adtak át összesen	<u>5 ”</u>
Épült összesen:	10 lakás.

Ugyancsak 1968-ban 36 lakás építése kezdődött a III. ker. Testvérhegyi úton. E házak azonban csak ebben az évben készülnek el. Az épületek jelenleg tető alatt vannak és azokban a belső gépészeti, valamint a vakoló munkák folynak. Ezen kívül a XVIII. kerületi tanácsnál előkészítés alatt áll 22 családi ház építése.

Tanácsi rendelkezésű bérlakások felhasználása

1957-től 1964-ig részben szanálás és városrendezés címszó alatt, a 2014/1964. (V. 4.) sz. Kormányhatározat megjelenése után pedig konkrétan

tan megjelölve a felhasználás célját, 3000 lakást használtunk fel szociális követelményeknek meg nem felelő lakások felszámolására.

A 3000 lakás az alábbi telepek bontását tette lehetővé.

VIII. ker. AME otthon	530 db
IX. ker. Valéria telep	600 db
IX. ker. Vágóhíd u. 40. Barakktelep	200 db
IX. ker. Ecséri úti telep	500 db
X. ker. Augusztai telep és Népliget	230 db
XVI. ker. Lándzsa u-i barakktelep	300 db
XXII. Barlanglakások	400 db
I–XXII. ker. kisebb egységekben	<u>240 db</u>
	3000 db

Jelentős volt a IV. ker. utca 47. szám alatti 80 lakásos telep felszámolása is, melynek bontását 1968-ban fejezték be. A X. ker. Népliget mutatványos téri 51 lakás kiürítése és bontása 1968-ban megkezdődött, és ez évben fejeződött be.

A III. ötéves terv utolsó két évében, 1969–70-re a VB együtt 500 lakást szánt a szociális körülményeknek meg nem felelő lakások felszámolására. Ennek keretén belül a lebontásra kerülő telepek az alábbiak lesznek:

X. ker. Bihari út	60 db
X. ker. Ceglédi út 30.	162 db
XIII. ker. Tomori utca	30 db
XIII. ker. Népsziget	50 db
XIV. ker. Hungária krt. 223.	21 db
XXI. ker. Szigetcsúcs	<u>177 db</u>
	500 lakás

A IV. ötéves tervidőszakra pedig a Lakásügyi Főosztállyal együtt évi 400 lakást, azaz összesen 2000 lakás erre a célra való biztosítását kértük.

Budapest, 1969. június 16.

(Heincz Mihály)

MNL OL XIX-A-83-b 2019/1969. (494. d.) – Géppel írt tisztázat.

XIII/C**A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány
2019/1969. számú határozata a szociális követelményeknek
meg nem felelő telepek felszámolásáról****Budapest, 1969. június 25.**

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány
2019/1969. (VI. 25.) számú határozata

a szociális követelményeknek meg nem felelő
telepek felszámolásáról

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány az építésügyi és városfejlesztési miniszternek a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek (továbbiakban: telepek) felszámolásának eddigi munkálatairól és a IV. ötéves tervidőszak programjáról szóló jelentést elfogadja és a 2047/1967. (VIII. 8.) Korm. számú határozat kiegészítéseként a következő határozatot hozza:

1. A Kormány egyetért azzal, hogy a telepek felszámolása ütemének meggyorsítása és a IV. ötéves terv időszakának nagyobb feladataira való felkészülés érdekében az 1970. évi kedvezményes hiteleket mintegy 1500 lakás megvalósításához kell biztosítani; ennek területi bontását az építésügyi és városfejlesztési miniszter a tanácsi javaslatok figyelembevételével közölje az illetékes tanácsokkal.

2. A 2047/1967. (VIII. 8.) Korm. számú határozat alapján a IV. ötéves terv időszakában a kedvezményes lakásakció keretében mintegy 10 000 új lakást kell felépíteni. E tervidőszakban az előirányzat 10%-os növelésével lehet számolni.

A Kormány utasítja az építésügyi és városfejlesztési minisztert, hogy a lakásszámok végleges ötéves tervi megyei szintű bontását közölje a tanácsokkal és a pénzügyminiszterrel együttesen gondoskodjék a fokozott feladatok lebonyolításával kapcsolatos intézkedések megtételéről.

A Kormány felhívja a pénzügyminisztert, hogy a hitelek előirányzatát a lakásszámok területi bontásának megfelelően öt évre előre közölje a megyei tanácsokkal. A hiteleket évenként a megyei tanácsok leihívási javaslatai alapján biztosítsa oly módon, hogy a tanácsok – az ötéves terven felül – az esetlegesen fel nem használt évi hiteleket a következő évekre átcsoportosíthassák.

3. A Kormány ismételten felhívja a tanácsok végrehajtó bizottságait, hogy növeljék a helyi erőforrások felhasználását, valamint kedvezményes hitelek e célra történő igénybevételét, és kellően készüljenek fel a fokozott feladatok végrehajtására. A tanácsok a telepek felszámolására vonatkozóan területük

lakásfejlesztési célkitűzéseivel összhangban készítsenek öt éves tervet, és a Kormány időszakonkénti tájékoztatása céljából a terv végrehajtásának állását évenként ismertessék az építésügyi és városfejlesztési miniszterrel. A tanácsok törekedjenek arra, hogy a IV. öt éves terv időszakában elsősorban a kiemelt telepek kerüljenek felszámolásra.

4. A Kormány a felszámolás ütemének meggyorsítása és a kedvezőtlen szociális helyzetben élő egyes telepi családok lakásépítési problémáinak megoldása érdekében felhatalmazza a pénzügyminisztert, valamint az építésügyi és városfejlesztési minisztert, hogy egyetértésben tegyenek intézkedéseket a hitelfeltételek rugalmasabb kezelésére, az előtakarékosági összegnek a munkáltató által történő kiegészítésére, illetve teljesítésére; tegyék lehetővé átlagos 65.000 Ft-os hitelnek indokolt esetben maximálisan 75 000 Ft-ban történő megállapítását; gondoskodjanak a VI. öt éves terv időszakára érvényes megfelelő jogszabályok, illetve a megyei szintű tanácsoknak és az OTP-nek szóló irányelvek kiadásáról.

A 2047/1967. (VIII. 8.) Korm. Számú határozat 8. a) pontjában foglaltak alapján a pénzügyminiszter adjon felhatalmazást az OTP részére, hogy a megyei (fővárosi, megyei jogú városi) tanács végrehajtó bizottsága elnökének javaslatára – a kiemelten kezelendő telepek gyorsított ütemű teljes felszámolásának érdekében – kivételes esetekben eltekinthet a kedvezményes lakóház-építési kölcsöntámogatásnál az előírt enyhített feltételektől is. A részvételi feltételek és a kedvezmények meghatározásában a tanácsok a személyekre vonatkozó egyedi mérlegelés alapján tegyenek javaslatot.

5. A Kormány egyetért azzal, hogy a telepek felszámolásának gyorsítása érdekében a kedvezményes hitellel történő lakásépítésben való részvételt olyan, nem telepi lakosok részére is lehetővé kell tenni, akik az új lakásépítés nagyobb terheit vállalni nem képes telepi családok számára a meglévő, régi lakásaikat átadják, és az új lakások megépítését, illetőleg annak terheit magukra vállalják. E lépcsős formában történő lakásépítésekre a helyi tanácsok végrehajtó bizottságai – a helyi körülmények alapos mérlegelésével – végezzenek vizsgálatot és tegyenek javaslatokat.

6. A Kormány felhatalmazza a megyei (megyei jogú városi, fővárosi) tanácsok végrehajtó bizottságának elnökét, hogy a rendelkezésre bocsátott keretek 5%-a erejéig kivételes esetben olyan szociális követelményeknek meg nem felelő lakásban élő dolgozók részére is nyújtsanak lakásépítéshez támogatást, akik nem a nyilvántartásba vett telepeken élnek, illetve már a korábbi években maguk erejéből megkísérelték a telepről való elköltözést, de lakásproblémájuk, életkörülményeik végleges rendezéséhez feltétlenül indokolt részükre kedvezményes hitelt biztosítani.

7. A Kormány felkéri a társadalmi szerveket, hogy a jövőben is nyújtsanak fokozott segítséget a tanácsoknak a telepek felszámolását célzó munkájuk-

ban, különösen az állandó jellegű munkaalkalmak létrehozása, az életkörülmények megjavítása terén.

8. A Nógrád megyei bányászkolóniák közül a telepek felszámolása keretében kijelölteket különleges helyzetükre tekintettel kiemelt telepekké kell nyilvánítani; a IV. ötéves tervben történő fokozott felszámolásuk érdekében olcsóbb típusú szerényebb kivitelű többszintes lakóházakban, állami bérlások építésére külön intézkedéssel mintegy 300 lakás megépítését szükséges előírányozni, és ezt a megye lakáscélcsoportos előírányzatának kialakításakor figyelembe kell venni.

Fock Jenő s. k.
a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány
elnöke

MNL OL XIX-A-83-b 2019/1969. (494. d.) – Géppel írt tisztázat.

XIV/A**Jegyzőkönyv az Agitációs és Propaganda Bizottság üléséről****Budapest, 1974. június 11.**

Szigorúan bizalmas!
Készült 32 példányban

Jegyzőkönyv

az Agit. Prop. Bizottság 1974. június 11-i üléséről

Jelen vannak: a Bizottság tagjai (kivéve: Benke Valéria és Tömpe István elvtársakat), Király Andrásné, Polinszky Károly elvtárs, valamint Birta István elvtárs.

Napirend:

1. Tájékoztató a Magyarországon élő cigánylakosság helyzetéről.

Előadó: Papp LajosMeghívott: Herczeg FerencAz előterjesztés főbb megállapításai:

A Politikai Bizottság 1961. június 20-i határozata és az ennek nyomán született központi intézkedések kedvezően éreztették hatásukat a cigánylakosság helyzetének javításában. Ma már a munkaképes cigánylakosság mintegy háromnegyed része (1961-ben csak egyharmada) állandóan dolgozik, elsősorban az építőiparban és az iparban. 1965 óta mintegy 14-15 ezer cigánycsalád jutott jobb lakáshoz úgy, hogy évente mintegy 1000 cigánycsalád kapott és kap kedvezményt lakásépítéshez vagy házvásárláshoz. Növekszik az iskolába járó cigánygyermek száma. Gyarapszik a közéletben valamilyen formában részt vevő cigányok és olyan cigányértelmiségiek száma, akik részt vállalnak elmaradott embertársaik felemelésében.

A javulás mellett a fejlődés üteme nem kielégítő, mert a cigánylakosság szaporodási aránya jelentősen nagyobb, mint a helyzetük javítását célzó intézkedések hatása. Ezért a lakáskörülmények a cigánylakosság egészét tekintve ma sem jobbák, mint 10 évvel ezelőtt voltak. (A cigánylakosság 63%-a olyan telepeken lakik, amelyeken a 40 ezer egészségtelen lakás nem felel meg az elemi higiéniai követelményeknek sem. A keresőképesekek 15-20%-a továbbra

sem dolgozik, megtartja régi életformáját. Sok a munkafegyelem ellen gyakran vétő cigány munkavállaló. A cigánygyermek közül változatlanul kevesen végzik el az általános iskolát és elenyésző a továbbtanuló fiatalok száma. A cigánylakosság felnőtt rétegének iskoláztatása, iskolán kívüli művelése a velük való foglalkozás egyik leggyengébb pontja.

A cigánylakosság helyzetének javítása – és a Politikai Bizottság 1961. június 20-i határozatának további végrehajtása – érdekében az előterjesztés javasolja:

– Az érdekelt tárcák az V. ötéves terv tervezése során vegyék számba a cigánylakosság helyzetének javításával kapcsolatos tennivalókat.

– A cigánylakosság elmaradott rétege helyzetének gyorsabb ütemű javítása érdekében teljes körű demográfiai és szociológiai felmérés szükséges. A KSH és az MTA szociológiai kutató csoportja együtt készítse el a cigánylakosság demográfiai prognózisát.

– A Munkaügyi Minisztérium vizsgálja meg, hogyan lehetne a meglévő munkaerőhiányt az egyes helyeken mutatkozó cigánymunkaerő felesleggel enyhíteni.

– Az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium dolgozza ki a szociális követelményeknek meg nem felelő lakótelepek gyorsabb ütemű felszámolására vonatkozó új terveket.

– A IV. ötéves terv még hátralévő idejére emeljük meg a kedvezményes házépítéshez folyósítható hitel mértékét. A központi támogatás összegének 15-20%-át kaphassák meg a nem telepi cigánylakosok (jelenleg részesedésük 5%).

– A Művelődésügyi és az Egészségügyi Minisztérium gondoskodik azon pedagógusok és egészségügyi dolgozók (körzeti orvosok, védőnők) fokozott anyagi megbecsüléséről, akik a cigánylakosság körében ténykednek és többletmunkát végeznek.

– A Munkaügyi és a Belügyminisztérium tanulmányozza a cigánylakosság körében jelentkező munkatlanság, a munkakerülés okait, körülményeit és tegyenek megfelelő intézkedéseket. A Művelődésügyi Minisztérium dolgoztassa ki az elmaradott népréteg iskolán kívüli nevelésének, művelésének elveit, módszereit.

– Ne támogassuk egyes cigányértelmiségiek és ciganológusok azon törekvéseit, hogy létesüljön cigányszövetség, cigány hetilap, cigány színház, és kétnyelvű oktatást vezessünk be a cigánytanulók által nagyobb számban látogatott iskolákban.

– A megyei, fővárosi szintű állami párt- és társadalmi szervek rendszeresen vegyék számba, értékkeljék területük cigánylakosságának helyzetét.

Állásfoglalás:

1. Az Agit. Prop. Bizottság megtárgyalta és tudomásul vette a cigánylakosság helyzetének javításával foglalkozó tárcaközi koordinációs bizottság jelen-

tését a Magyarországon élő cigánylakosság helyzetéről. Megállapította, hogy a Politikai Bizottság 1961. júniusi határozata óta a cigánylakosság helyzete tovább javult, még akkor is, ha a társadalom általános kulturális színvonalához képest még ma is jelentős a lemaradás. Az előrehaladást mutatja a foglalkoztatottak, a beilleszkedők számának gyors emelkedése, az iskolai oktatásban részt vevők számának növekedése, valamint a szemléletben is jelentkező változás. A tárcaközi koordinációs bizottság létrehozása 1968-ban helyes lépés volt, javult a helyi szervezetek a cigánylakosság érdekében végzett munkája.

A Bizottság nem tartja szükségesnek, hogy a cigánykérdésben új határozat szülessen, mert a Politikai Bizottság 1961. júniusi határozatában megfogalmazott elvek és legfőbb tennivalók ma is helytállóak, megfelelő iránymutatást adnak a további munkához.

2. A cigánylakosság helyzetének további javítása érdekében elsősorban az alábbi feladatokat kell megoldani:

– Legfontosabb feladat a munkaképes cigányok további bevonása a termelő munkába, mert elsősorban ez segíti elő beilleszkedésüket a társadalomba, s ez szolgálja legjobban élet- és kulturális színvonaluk emelését, életformájuk megváltozását.

– Különös gondot kell fordítani a cigánygyerekek iskoláztatására. El kell érni, hogy az iskolaköteles korúak minél nagyobb számban járjanak iskolába, végezzék el az általános iskolát, s az arra alkalmasak kapjanak támogatást a továbbtanuláshoz. A külön cigány osztályok létrehozását az óvodákban és az általános iskola alsó tagozatán abból a szempontból kell mérlegelni, hogy ez elősegíti-e a hátrányok behozását. Ezt a helyzetet – egyéni mérlegelés alapján is – csak addig szabad fenntartani, amíg nem gátolja a cigánygyermek beilleszkedését a közösségbe. A rendszeres munkát vállaló felnőtt cigányokat ösztönözni kell arra, hogy a felnőttoktatás keretében elvégezzék az általános iskolát, és szakmát tanuljanak.

– További segítséget kell nyújtani a cigánytelepek felszámolásához és a telepen kívül élő cigányok lakásproblémáinak megoldásához. A bizottság javasolja annak megvizsgálását, hogyan lehetne a falvakban megüresedett házakat felhasználni a cigányság lakáshelyzetének enyhítésére, figyelembe véve munkába állításuk lehetőségét is.

– A helyi szervezetek fordítsanak figyelmet a cigánytelepek egészségügyi ellátásának javítására, beleértve az egészségügyi felvilágosító munkát is.

– Vizsgálni kell azokat a módszereket, melyek elősegítik a cigányság kulturális érdeklődésének felkeltését.

3. Az Agit. Prop. Bizottság továbbra is szükségesnek tartja a cigánysággal szemben jelentkező előítéletek elleni eszmei harcot, csakugyan mint a cigánylakosság körében végzendő felvilágosító, politikai nevelő munkát, a társadalommal szemben még meglévő fenntartásaik leküzdését.

4. A cigányság problémáinak megoldásában, környezetük formálásában

sokat tudnak segíteni azok a cigányok, akik már beilleszkedtek a társadalomba. Elsősorban olyan cigányszármazású pedagógusokra, orvosokra, gondozónőkre van szükség, akik vállalják a cigányság közötti munkát. Elő kell segíteni azt, hogy a közmegbecsülésnek örvendő, közéleti tevékenységet vállaló és arra alkalmas cigányok képességének megfelelő szerepet kapjanak a közéletben.

5. A Politikai Bizottság határozatának megfelelően a cigányságot a jövőben sem kell nemzetiségi csoportnak tekinteni. A fő feladat továbbra is a társadalomba való beilleszkedésük elősegítése. Ezért az Agit. Prop. Bizottság nem támogatja az elkülönülési törekvéseket, nem helyesli önálló cigányszövetség megalakítását, cigány sajtó, cigány nyelven tanító iskola, cigány színház stb. létrehozását.

6. A Minisztertanács Tanácsi Hivatala az Agit. Prop. Bizottság állásfoglalása alapján dolgozzon ki irányelveket a további feladatokról a helyi tanácsok számára, azokban a kérdésekben pedig, melyekben a koordinációs bizottság saját hatáskörében nem dönthet, kérje a minisztertanács határozatát.

7. A jelentést az előterjesztők a vitában elhangzott észrevételek figyelembevételével dolgozzák át. A jelentést és az Agit. Prop. Bizottság állásfoglalását kapják meg tájékoztatásul a budapesti és a megyei pártbizottságok első titkárai.

8. A K. B. Agit. Prop. Osztálya a főszerkesztői értekezleten adjon tájékoztatást a előterjesztésről és az állásfoglalásról, de az Agit. Prop. Bizottság továbbra sem tartja szükségesnek, hogy a sajtó, a rádió és a televízió kiemelten foglalkozzék a cigányság helyzetének problémáival.

Írásban kapja: Kornidesz Mihály, Papp Lajos, Gál Tivadar elvtárs.

[...]

Budapest, 1974. június 19.

(Óvári Miklós)

MNL OL M-KS-288. f. 41/1974/226. ő. e. – Géppel írt tisztázat.

XIV/B

**A cigány lakosság helyzetének javításával foglalkozó
Tárcaközi Koordinációs Bizottság tájékoztató jelentése az
MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottsága részére
a Magyarországon élő cigány lakosság helyzetéről**

Budapest, 1974. május 20.

A cigánylakosság helyzetének javításával
foglalkozó
Tárcaközi Koordinációs Bizottság

Szigorúan bizalmas!
Készült: 30 példányban.

Tájékoztató

Az MSZMP Központi Bizottságának Agitációs és Propaganda Bizottsága
részére

a Magyarországon élő cigánylakosság
helyzetéről.

I. A Magyarországon élő cigánylakosság helyzetével a Politikai Bizottság utoljára 1961. június 20-án foglalkozott, s ennek nyomán megfelelő határozatot hozott. E határozat megjelenése óta az egyre kedvezőbbé váló politikai, társadalmi és gazdasági helyzet hatására folyamatosan tovább javultak a cigánylakosság élet- és munkakörülményei. A legutóbb reprezentatív felmérés¹ mintegy 320 ezerre becsüli a jelenleg Magyarországon élő cigányok létszámát. 1961-ben 200 000 cigány lakos élt Magyarországon.

A Politikai Bizottság határozata és az ennek nyomán született központi intézkedések kedvezően éreztették hatásukat a cigánylakosság helyzetének javításában.

A munkaképes cigánylakosság mind jelentősebb többsége ma már állandóan dolgozik; évente mintegy ezer cigány család jut kedvezményes lakás-építéshez, vagy házvásárláshoz; egyre több cigány gyermek vesz részt iskola előkészítő tanfolyamon, jár óvodába, részesül ingyenes, vagy igen kedvezményes általános iskolai napközi otthonos ellátásban. Ha nem is kielégítő mértékben, de növekszik az általános iskolát végzettek száma. Mind több – arra rászoruló cigány ember részesül rendszeres szociális segélyben, vagy más szociális juttatásban, ellátásban; javulnak egészségügyi viszonyaik.

Fejlődik társadalmi beilleszkedésük. Növekszik azon cigány értelmiségi

¹ Az adatokat a MTA Szociológiai Kutató Csoportjának 1971–72-ben 1200 cigánycsaládnál végzett reprezentatív felmérése alapján közöljük. (1. sz. melléklet.)

vagy más foglalkozású személyeknek a száma, akik elmaradtok embertársaik felemelkedését hajlandók segíteni; gyarapszik a közmegebecsülésben részesülő és a közéletben valamilyen formában résztvevő cigányok száma: tanácsstaggá választják őket; a társadalmi szervek kollektív testületeiben is helyet kapnak; a különböző munkahelyeken kisebb-nagyobb vezetői posztokat töltenek be.

Csökkenő azoknak a munkahelyeknek a száma, ahol származásuk miatt hátrányos megkülönböztetésben részesítik őket. Egyre inkább csak az amorális, vagy aszociális magatartású cigány személyeket ítélik, illetve marasztalják, mérséklődik a cigányok általános elmarasztalása is.

A cigánylakosság helyzetének javulása mellett ugyanakkor az is megállapítható, hogy a fejlődés üteme nem kielégítő, az előrehaladással párhuzamosan a problémák egyelőre tovább növekednek, s egyre jelentékenyebbek társadalmi hatásuk. Ennek oka abban található meg, hogy a szaporodásuk aránya jelentősen nagyobb, mint a helyzetük javítását célzó intézkedések hatása. A lakáskörülmények a cigánylakosság egészét tekintve alapjában véve ma sem jobbak, mert az új házak építésével és lakások vásárlásával csak e népesség szaporodásából eredő problémák megoldását tudtuk mérsékelni. Következésképpen legalább annyian élnek szociálisan meg nem felelő körülmények között ma is, mint tíz évvel ezelőtt. A keresőképesekek mintegy egyharmada változatlanul nem mozdul el a beilleszkedés irányába. 15-20%-uk nem dolgozik, sőt kerüli a munkát, megtartja régi életformáját, életfelfogását, s mindinkább elszakad és egyre jobban szembekerül a társadalom haladó rétegeivel, kívül reked a társadalmi felemelkedésen és úgyszólván naponta újra termeli saját maga nyomorát.

E családokban legtöbb a gyermekek száma, legnagyobb az analfabetizmus, legrosszabbak a lakás- és életkörülmények, e családokból a gyermekek nem vagy rendszertelenül járnak iskolába, majd kimaradoznak onnan; e réteg tagjai gyakran vétének az állam írott és a társadalom íratlan törvényei ellen.

Nagymértékben nehezítik a cigánylakosság társadalmi helyzetét és beilleszkedését a még mindig meglévő kölcsönös előítéletek.

II. A cigánylakosság helyzete

1.) Munkakörülményeik, foglalkoztatottságuk.

A Politikai Bizottság 1961. évi határozata megállapítja, hogy a munkaképes cigánylakosság 33%-a állandó, 32%-a alkalmi jellegű munkaviszonyban áll, 35%-a egyáltalán nem dolgozik. Ehhez viszonyítva jelentős a fejlődés: jelenleg a 15-59 éves cigány férfiak háromnegyed része állandó, 5,7%-uk ideiglenes munkaviszonnyal van alkalmazásban. A nők foglalkoztatása is fejlődik, bár nem elég kedvezően: a 15-54 éves korú cigány nők 30%-a kereső.

A cigánykeresők zöme (60%) az építőiparban, valamint a rakodó és szállí-

tó munkásként, illetve takarító segédmunkásként, 13%-a a mezőgazdaságban dolgozik. Az összes mezőgazdaságban foglalkoztatott cigányok csupán 5%-a termelőszövetkezeti tag.

A cigánylakosság 78%-a falun él, ahol a fő foglalkozási lehetőség a mezőgazdasági munka, ugyanakkor a termelőszövetkezetek gyorsütemű technikai és technológiai fejlődése az időszaki alkalmazottak és alacsony szakmai műveltségük számának mintegy 40-50%-os csökkenését idézte elő, ezért a tsz-ek cigányokat egyre nehezebben tudnak foglalkoztatni. A cigányok nagy része sem kötődik szívesen a tsz-ekhez, különösen a gyenge adottságú tsz-ek nem tudnak számukra állandó jövedelmet és szociális ellátást biztosítani. Továbbra is oka a cigányok többsége tsz-től való távolmaradásának a tsz vezetői és tagjai egy részének cigányokkal szembeni fenntartása, előítélete.

Az állami gazdaságokban, erőgazdaságokban és élelmiszeriparban növekszik az állandó munkaviszonyban lévő cigányok száma. E helyeken szervezetesebb, szociálisan jobb körülmények között dolgozhatnak, állandó keresethez jutnak, s a cigánydolgozók irányában inkább mutatkozik megértés.

Az elmúlt 10-12 év során a falun élő cigányok az ipari munkahelyek felé törekedtek, mert a megnyíló ipari munkaalkalmak a cigányoknak nemcsak a biztos jövedelmet jelentik, hanem az egyenjogúság elnyerésének jobb lehetőségét is.

E réteg gyorsabb ütemű iparba áramlását azonban a letelepedési nehézség hátráltatja, és hozzájárul az is, hogy a falusi cigányság nagy részénél mezőgazdasági idénymunkából származó jövedelem viszonylag jelentős és ezért nem törekszik lakóhelyétől távoli állandó munkahely-vállalásra. A falutól való elszakadás talajtalanná, gyökértelessé tenné őket.

Az állandó munkaviszonyban álló cigánymunkások egy részéről a munkahelyek vezetőinek és a nem cigány munkatársak többségének jó a véleménye. Növekszik a cigány törzsgárdatagok száma, s a szocialista brigádok néme-lyikében is ott találhatóak. Ugyanakkor sok kifogás alá esik az idénymunkát vállalók magatartása.

A cigányok foglalkoztatási nehézségeinek könnyítése érdekében a tanácsi munkaügyi szervek a munkaközvetítés során fokozottabban törődnek részükre a munkalkalmak biztosításáról. A cigány foglalkoztatottak száma állandóan növekszik, de még sok személynél nincs meg a munkakészség, ezért kerüli a munkát. Sok a fizetés utáni hiányzó és a munkafegyelmet megsértő közöttük. Gyakori az olyan eset is, hogy csak a családi pótlék fizetéséhez szükséges munkanapok számát dolgozzák le.

A velük szemben táplált előítélet miatt gyakran a munkahelyen nem segítik beilleszkedésüket, munkájukat, sőt egyes helyeken nem foglalkoztatják képzettségüknek megfelelő munkakörben sem.

2.) A cigánylakosság települési viszonyai, lakás- és egészségügyi körülményei.

A Politikai Bizottság határozatának megjelenése óta kedvezően fejlődtek a cigánylakosság egy részének lakás- és egészségügyi körülményei. Ezt nagyban segítette a Kormánynak 1964-ben és azt követő években a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolása érdekében hozott határozatai. E határozatok azokat a kedvezményes feltételeket is megszabják, amelyek alapján e telepek lakói új ház építésével vagy vásárlásával megfelelő körülmények közé juthatnak. (2. sz. melléklet.)

A telepek felszámolása, illetve a szociális körülményeknek meg nem felelő lakásban lakó cigánycsaládok számára új lakások építése, illetve meglévő lakások vásárlása 1964-ben megkezdődött. A III. ötéves tervben évenként átlagban 800-1000 új lakás épült, illetve került megvásárlásra központi segítséggel.

A IV. ötéves tervidőszakra a Kormány 10 ezer (+10% tartalék) lakásépítési, illetve vásárlási keretet biztosított központi erőforrásokból. A 10%-os tartalék keretet a Kormány 1970-ben a Szamos-menti árvízkarók helyreállítására bocsátotta rendelkezésre.

Az 1971-73 évben összesen 7484 központi keret állott a tanácsok rendelkezésére, s ebből új lakások építésével, illetve házvásárlással összesen 4855-öt létesítettek. A tanácsok ezenkívül saját erőforrásaik és kiutalások révén összesen 580 cigány család számára tették lehetővé, hogy jobb lakásokba költözzenek.

A III. és IV. ötéves terv idején hazánkban mintegy 14 000-15 000 főként telepen élő család jutott jobb lakáshelyzetbe. Ez a mennyiség jóformán csak arra volt elegendő, hogy ellensúlyozza e népréteg természetes szaporulatát, hogy ne romoljanak tovább a szociális követelményeknek meg nem felelő telepeken lakók lakáskörülményei.

Ma már világosan látszik, hogy a Kormánynak az a célkitűzése, hogy a 15 éves lakásépítési terv keretében a telepek felszámolást nyerjenek, a jelenlegi konstrukció mellett még akkor sem lenne lehetséges, ha az előirányzatot minden évben teljes mértékben teljesítenénk, mert nem elégségesek a telepek belátható időn belül történő felszámolására. A meglévő lehetőségeket többek között azért nem tudjuk megfelelően kihasználni, mert az érvényben lévő hitel-összegeből vagy vásárlási keretből az állandóan emelkedő építési költségek és vásárlási árak miatt nem lehet már megfelelő házat építeni, illetve lakást vásárolni, még az építető által az építési költség 10%-ának hozzáadásával sem. A másik fő ok, hogy a cigányok nagy része nem képes megbirkózni az építéssel járó kötelezettségekkel, ezért már sok meglévő szerződés is felbomlik, vagy nem fizetik vissza a hiteleket. Jelenleg a telepeken már egyre inkább a nagyon gyenge anyagi körülmények között élő nagycsaládosok és jövedelemmel szinte nem rendelkező idős, beteg emberek maradnak, akik saját erőből semmi áldozatra nem képesek. Igen gyakori, hogy a putrikban

élő 2-3 generációból egy legalább ott marad, s így a putrik felszámolását ez a körülmény is hátráltatja.

Probléma az is, hogy a cigánylakások építésére igen nehezen akad vállalkozó; gyakori az építő szerv részéről a visszaélés; helyenként hiányos a tanácsszervek előkészítő, ellenőrző munkája.

A cigány építetők olykor egy idő múlva jogtalanul eladják a házat, és visszaköltöznek a telepre. Sokan vannak, akik nem vállalnak munkát, hogy ne kelljen teljesíteniük az építéssel járó kötelezettségeket.

A cigánylakosság munka- és életkörülményeinek, valamint egészségügyi kulturáltsága fejlődésének hatására 1961 óta előrehaladás mutatkozik a cigányok egészségi állapotában, a telepek egy részének közegészségügyi viszonyaiban; csökken a cigány csecsemők halandósága; kezdik jobban igényelni az egészségügyi szolgálatot, kissé nagyobb gondot fordítanak a személyi és a környezet tisztaságára.

Számos megyében a tanácsok a telepek tisztántartásával, jó ivóvíz biztosításával javítják a telepek közegészségügyi helyzetét; gondot fordítanak a cigányoknál jelentkező szociálpolitikai jellegű problémák megoldására.

A cigányság elmaradott rétegeinél azonban nem kielégítő, sőt sok helyen súlyos az egészségügyi, közegészségügyi és szociális helyzet. A cigánylakosság 63%-a olyan telepeken lakik, amelyeken a 40 ezer egészségtelen lakás nem felel meg az elemi higiéniai követelményeknek sem. Körükben az egészségtelen élet- és munkakörülményeik miatt gyakori a meghűlés, a fertőző betegség. A csecsemőhalálozás a javulás ellenére is kétszerese a nem cigány átlagnak. Igen sok a 35 éven felüli leszázalékolt vagy krónikus betegség miatt munkaképtelen cigány ember.

Egészségügyi kulturáltságuk elmaradottsága miatt sokan nem teljesítik a kötelező egészségügyi előírásokat, nem veszik igénybe a felkínált lehetőségeket. Eddig kevés eredménnyel járt a családtervezésre, születésszabályozásra vonatkozó felvilágosítás. A cigány népességnél az 1971. évi reprezentatív felmérések szerint az ezer főre eső élve születések száma 37 körül volt. Ennek az állapotnak a fenntartása sem népesedési, sem szociológiai szempontból nem tekinthető célravezetőnek, mert a cigány szülők egy része – épp a tudatilag elmaradottak – az egymás után születő gyermekek után járó gyermekgondozási segélyre építik létüket. Ugyanakkor a nagyszámú gyermek nevelésének, gondozásának, eltartásának nem képesek eleget tenni. Emiatt is állandóan nő az állami gondozásba vett cigány csecsemők és gyermekek száma.

A cigánylakosságot rászorultságuk esetén ugyanazokban a szociális juttatásokban részesítik, mint az egyéb rászorult személyeket, egyre nagyobb számban részesülnek különböző segélyekben, szociális kedvezményekben.

A szociális otthonokban és az öregek napközi otthonaiban férőhelyhiány, a velük szembeni szemlélet és nem kellő beilleszkedési készségük miatt azonban alacsony a cigány öregek száma.

3.) A cigánylakosság kulturáltsága.

a) Iskoláztatás. A rendelkezésre álló adatok alapján az 1957/58. tanév végén az általános iskolák 27 ezer cigány tartottak nyilván. (Ez az összes tanulók 2,2%-át tette ki.) Ezeknek akkor 88,3%-a járt alsó tagozatba, a felső tagozatba pedig 12%-uk.

A Művelődésügyi Minisztérium által történt adatfelmérés szerint az 1970/71. tanévben az összes tanulók mintegy 5%-a volt cigány, s a felső tagozatban már a cigány tanulók 30,8%-a felkerült.

Változatlanul továbbra is fő probléma, hogy a cigány tanulók többsége nem jár folyamatosan, rendszeresen iskolába, sokan nem végzik el az általános iskolát.

A hagyományos életformát élő cigány szülők nemhogy segítenék gyermekeik iskolába járását, hanem visszatartják azokat, vagy nem képesek gyermekeik számára megfelelő feltételeket biztosítani. Komoly problémát jelent a cigány gyermekek számára az otthoni elmaradott környezet, szegényes szökincsük és tárgyismeretük, valamint gyenge egészségi állapotuk. Sok helyen a rossz utak és a telepek nagy távolsága akadályozza a cigány gyermekek iskolába járását.

Az iskolák nem mindenütt szorgalmazzák a cigány gyermekek iskolába járását. Elterjedt a cigány gyermekek elfogadható okok nélküli iskolába járás alóli végleges vagy ideiglenes felmentése. A törvénytelen felmentéseket a szülők és az iskolák egyaránt kezdeményezik, a tanácsai szakigazgatási szervek pedig több helyen nem lépnek fel ellene kellő határozottsággal. Ugyanakkor az igazolatlan mulasztás miatti szabálysértési eljárások számos esetben indokolatlanul elmaradnak.

Az értelmi fogyatékoságot megállapító gyógypedagógiai áthelyező vizsgálat után egyre gyakrabban kiegészítő iskolába, ennek kihelyezett osztályaiba iskolázzák be a cigánygyermekeket. Sok helyen cigányosztályt jelent a túlkoros osztályok létrehozásának gyakorlata is. A kiegészítő, túlkoros osztályok, valamint az átmenetileg szervezett külön cigányóvodák és cigányosztályok segítik a cigány gyermekek előrehaladását.

Nem helyeselhető azonban az egyre gyakrabba váló azon törekvés, hogy a cigány tanulókat még az általános iskola felső tagozatában is együtt tartják, elszigetelik a nem cigány tanulók környezetétől. Ez később is nehezíti társadalmi beilleszkedésüket.

A cigányok lakta települések többségében nem működik óvoda, általános iskolai napközi otthon, ahol étkezésben részesülhetnének. Tapasztaltunk olyan magatartást is, hogy egyes tanácsszervek a rendelkezéseket szó szerint értelmezve, nem engedélyezik azon cigány gyermekek napközi otthonba történő felvételét, akiknek mindkét szülője „nem dolgozik”.

Nem kielégítőek az iskoláknak és a munkahelyeknek a cigány felnőttek iskolai rendszerű oktatásba való bevonására irányuló erőfeszítései.

b) A cigánylakosság iskolán kívüli nevelése, művelése.

A felnőtt cigánylakosság műveltségi helyzetének elemzése, kutatása, vizsgálata a közművelődési és tudományos szervek részéről még nem történt meg. Ugyanakkor az ún. „kulturális fehér foltok” (területek és rétegek) elmaradottságának felszámolására való törekvés a közművelődés területén fontos feladat. Így a cigánylakossággal való törődés nem elkülönülten, hanem mint a tudatilag elmaradott, műveltségi feltételek szempontjából hátrányos helyzetben lévők közművelődésének problémái kerültek előtérbe.

A közművelődési könyvtárak fejlesztésénél több helyen figyelembe vették, hogy azok a cigánylakosságot is vonzáskörzetükbe fogadassák. Az ilyen körzetekbe telepített könyvtári egységekben arra törekedtek, hogy minél nagyobb számmal legyen olyan irodalom (mese, ifjúsági mű, romantikus regény), amely a tapasztalatok szerint leginkább felkelti a cigánylakosság érdeklődését. A szakszervezeti könyvtárak egy része (építőipari munkásszálláson) ugyancsak figyelembe vették a szállások összetételét. Az olvasni tudó, főleg iskoláskorú fiatalok látogatják a könyvtárakat, gyakran tartanak otthon felolvasásokat.

Több községben a művelődési otthonok keretében érdeklődésüknek és nevelésük céljának megfelelő előadásokat, műsorokat szerveznek; néhány községben a cigánylakosság a műkedvelő művészeti mozgalom aktív résztvevője, sőt önmaguk hoztak létre olyan együtteseket. Néhány megyében a cigányok számára külön klubot alakítottak, ahol számukra esteket, bálakat, táncos rendezvényeket szerveznek. Egyes helyeken szívesen vesznek részt a szakkörök munkájában, s körükben nagy népszerűségnek örvendenek az egészségügyi tárgyú felvilágosító, ismeretterjesztő előadások. Néhány helyen a házkörüli teendők helyes ellátásának megismertetésére is tanítják őket. Közismert, hogy a városi peremkerületi és a falusi mozik látogatói között magas a cigányok száma.

A tanácsi és szakszervezeti szervek közművelődési intézményeinek fent ismertetett tevékenysége sajnos még nem általános.

4.) Az utóbbi években egyre többet foglalkozik a sajtó, a televízió s a rádió a cigánylakosság társadalmi beilleszkedésével. Újra éledőben van az etnográfusok, a nyelvészek, a zenetudósok, a színház, a tánc és film szakemberei részéről a cigány népművészeti termékeink gyűjtése, feldolgozása, életük műveibe öntése. A központi kommunikációs eszközök által közöltek, az írók írásai, művek gyakran tartalmazznak a Politikai Bizottság és a Kormány által képviselt elvekkel nem egyező álláspontokat.

A Politikai Bizottság által rögzített elveket az állami, társadalmi szervezetben működők sem értelmezik mindig egységesen. Ezért az idekapcsolódó kérdések magyarázata, indoklása, érvelése nem mindig egyértelmű, vagy elmarad, esetleg nem kielégítő.

Főként a Budapesten élő cigány értelmiségiek, ciganológusok és egyetemisták állnak elő az utóbbi időben politikai, kulturális jellegű kérdésekkel, követelésekkel, hogy pl. alakuljon cigány szövetség; a különböző, cigánylakosság ügyeivel foglalkozó szervezetbe, bizottságokba kerüljenek be cigányok is, hogy rétegük érdekeit képviselhessék; induljon politikai, kulturális, ismeretterjesztő, felvilágosító hetilap; létesüljön Budapesten cigány-színház; ahol cigánygyermekek többségben vannak, folyjék kétnyelvű oktatás.

Egyesek megkérdőjelezik a Politikai Bizottságnak azt az álláspontját, hogy a Magyarországon élő cigánylakosság egy sajátos népréteg, azt tartják, hogy nemzetiség, s a nemzetiségnek kijáró jogok illetik meg.

5.) A cigánylakosság állampolgári kötelezettségeinek teljesítése.

A beilleszkedés kezdeti szakaszán lévő, vagy a még be nem illeszkedett cigánylakosságra jellemző, hogy jogaik hangoztatása mellett hajlamosak állampolgári kötelezettségeik elmulasztására. Különösen anyagi természetű tartozásaik (lakásépítési hitel törlesztésének hátraléka; kereseti-, házadó tartozás stb.) és különböző, elég nagy tömegben jelentkező kisebb-nagyobb szabálysértések jelzik, hogy állampolgári kötelezettségüknek közülük sokan még nem, vagy hiányosan tesznek eleget.

Hangsúlyozottan jelzik e problémákat a bűnözésben való részvételük. A Belügyminisztérium tájékoztatása szerint az összébűnözésben bekövetkezett változásokról a cigánybűnözés sem mentes és annak alakulása – emelkedés formájában – követi az általános tendenciát: míg 1965–70 között az elkövetők 9,1%-a volt cigánybűnöző, addig 1970–72-ben arányuk 11,5%-ra emelkedett. Az utóbbi 3 év átlagában az ügyek viszonylatában: míg a nem cigánylakosok közül minden 162 személyre jutott egy vádemelésre átadott bűnügy, addig a cigánylakosok között ebből a szempontból minden 67. személy sorra került; minden 12. vádemelésre átadott bűnügy elkövetője cigánylakos volt.

Ugyanakkor az elkövetők viszonylatában: míg a nem cigánylakosok közül minden 172. személy vált büntetetté, addig a cigánylakosok között minden 50. személy lett bünelkövető; minden 8. vádértékű terhelt cigánylakos. Mindez a cigánylakosok körében az általánosnál jóval nagyobb (kb. háromszoros) bűnözési intenzitást mutat. Minden 6. fiatalkorú bünelkövető cigány fiatal. Ez arra utal, hogy bűnözési utánpótlásuk még az általános részvételi arányuknál is fokozottabb.

A bűnüldöző szervezetek a visszaesők között is az átlagosnál többet találnak

a cigányok között. A veszélyes bűnözők között nyilvántartott és ellenőrzött kb. 10 ezer fő több mint egynegyede cigány. Ezeröttszáz azoknak a cigánybűnözőknek a száma, akiknek a tevékenységét rendőri felügyelettel korlátozzák és a megelőzés szempontjából jó irányban befolyásolni tudják.

6.) A cigánylakosság helyzetének javításával foglalkozó szervek tevékenysége.

a) Az 1968-ban a Kormány által létrehívott Tárcaközi Koordinációs Bizottság eddig évenként 2-3 alkalommal megtartott ülésén e kérdéskört felölélő összes ügyekben hozott állásfoglalásokat. Ezek az állásfoglalások segítik a minisztériumok, országos hatáskörű szervek, valamint a tanács és társadalmi szervek cigánylakosság helyzetének javításával, beilleszkedésükkel kapcsolatos tevékenységét.

Működése óta tizenkét megyei tanács végrehajtó bizottságát számoltatta be ez irányú tevékenységéről, illetve vizsgálta azok munkáját. A bizottságot eddig minden illetékes minisztérium, illetve társadalmi szerv tájékoztatta e téren kifejtett tevékenységéről. A beszámoltatások és kölcsönös tájékoztatók hasznosan segítettek a bizottság és az érdekelt végrehajtó szervek további tevékenységét. A Bizottság többször tett javaslatot központi állami és társadalmi szervezeteknek a jelentkező feladatok és problémák megoldása érdekében.

A bizottság elnöke több ízben folytatott tárgyalást a menetközben felmerült problémák megoldásáról; vélemény-cserét a főhatóságok, társadalmi szervek vezetőivel.

A bizottság legutóbb 1973-ban a MTA Szociológiai Kutató Csoportjának a cigánylakosság körében végzett felmérése alapján értékelte a cigánylakosság helyzetét, s az ahhoz kapcsolódó állami, társadalmi tevékenységet, majd a helyzetüket érintő, lényeges kérdésekben foglalt állást, amit az illetékes központi és megyei szervezetek megküldött. A bizottság állásfoglalásai, javaslatai, intézkedései mind a központ, mind a területi szerveknél hatékonyan segítettek a cigánylakosság érdekében kifejtett tevékenységet.

b) A megyei, városi, községi tanácsi testületek és a megfelelő szintű koordinációs bizottságok is jelentős határozatokkal, intézkedésekkel és állásfoglalásokkal segítik e munkát. Legtöbb megye és település középtávú és ezen alapuló éves intézkedési tervet, programot készít a helyben jelentkező feladatok megoldására. A különböző helyi szervek együttműködése e téren is fejlődő, ha nem kielégítő is.

c) A központi állami szervek közül a Belügyminisztérium, az Egészségügyi Minisztérium, az Építésügyi- és Városfejlesztési Minisztérium, a Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium, a Munkaügyi Minisztérium, a Művelődésügyi Minisztérium; a társadalmi szervek közül a Szakszervezetek Országos Tanácsa, a Kommunista Ifjúsági Szövetség, a Hazafias Népfront Országos Tanács, valamint a Magyar Vöröskereszt Országos Elnöksége működik

közre a cigánylakosság helyzetének javításával kapcsolatos tevékenységben (lásd 3. sz. melléklet).

III. Következtetések.

1.) A Politikai Bizottság 1961. június 20-i határozatának meghozatala óta folyamatosan tovább javult a cigánylakosság helyzete; a fejlődés üteme megélnékült; folytatódik a cigányság helyes irányú differenciálódása, növekszik a beilleszkedettek rétege; egyre szűkebb térre szorul vissza és mérséklődik a cigányokat általánosan elmarasztaló megítélés.

A helyes irányú fejlődés azonban nem kellő ütemű, az előrehaladással párhuzamosan egyes problémák tovább növekednek. A keresőképes cigányok mintegy egyharmada még nem mozdult el a beilleszkedés irányába, nem dolgozik, megtartja régi életformáját, elzárkózik a kedvező hatások elől. Sok a munkafegyelem ellen gyakran vétő, már dolgozó cigány munkavállaló. A munkahelyek egy része elzárkózik a cigány munkavállalók alkalmazása elől. Nagyon kevés a szakképzettségre szert tett cigány dolgozó.

Az egészségtelen telepi élet- és lakáskörülmények változása is lassú ütemű fejlődést mutat, még nem megoldott a telepek felszámolása.

A cigány gyermekek közül változatlanul viszonylag igen kevesen végzik el az általános iskolát, s igen elenyésző a továbbtanuló fiatalok száma. A cigánylakosság felnőtt rétegének iskoláztatása, iskolán kívüli nevelése, művelése a cigánylakossággal való foglalkozás egyik leggyengébb pontja.

Nem kellően irányított és összehangolt a központi kommunikációs eszközök, s más publikációra és információra hivatott szervek cigánylakosság beilleszkedését, s helyzetének javítását segítő tevékenysége.

Az állami és társadalmi szervek egyes központi és helyi szervei tevékenységében is gyakran fellelhetők e tekintetben az összehangoltság és rendszeres tevékenység hiánya, az idevonatkozó nézetek nem kellő egysége.

2.) A Politikai Bizottság 1961. június 20-i határozatában foglaltak továbbra is érvényesen szabják meg a követendő elveket, legfőbb tennivalókat. Az állami és társadalmi szervek továbbra is az abban foglaltak figyelembevételével következetesen hajtják végre a feladatokat.

a) A cigánylakosság helyzetének javítása érdekében:

- a Tárcaközi Koordinációs Bizottságnak továbbra is feladata a cigánylakosság helyzetét, a központi és helyi szervek ez irányú munkáját rendszeresen áttekinteni, s a szükségnek megfelelően észrevételeket tenni, javaslatokat adni, a felmerülő időszerű kérdésekben koordinálni illetve állásfoglalásaival az érdekelt szervezetet befolyásolni, azok számára segítséget nyújtani. Tervszerűen folytatni kell a megyei tanácsi szervek beszámoltatását, munkájuk ellenőrzését és segítségét;
- az érdekelt tárcák V. ötéves terv tervezése során vegyék számba azokat a

tennivalókat, amelyek a cigánylakosság helyzetének javítását hivatottak elősegíteni, s dolgozzanak ki megfelelő elképzeléseket, intézkedéseket, majd gondoskodjanak azok végrehajtásának megszervezéséről;

– a cigánylakosság elmaradott rétege helyzetének gyorsabb ütemű javítása érdekében teljes körű felmérésen alapuló demográfiai és szociológiai információ szükséges. Ezért a népesség nyilvántartás gépesítésének elkészítése kapcsán fenti szempontokra legyenek figyelemmel. A KSH a MTA Szociológiai Kutató Csoportjával együttműködve készítse el a cigánylakosság demográfiai prognózisát, amely alapul szolgál az V. ötéves és azt követő időszakban helyzetük megítéléséhez, a szükséges teendők megtételéhez;

– célravezetőnek látszik, hogy a Munkaügyi Minisztérium – más, munkaerő foglalkoztatásban érdekelt szaktárcákkal karöltve – vizsgálja meg, milyen módon és intézkedésekkel lehetséges a munkaerőhiány és egyes helyeken mutatkozó cigány-munkaerő feleslegből származó egyenetlenséget felszámolni;

– szükségesnek látszik, hogy az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium, a Pénzügyminisztériummal karöltve, a szociális követelményeknek meg nem felelő lakótelepek felszámolása érdekében a Kormány és a saját rendelkezéseit, valamint a Koordinációs Bizottság állásfoglalásait és a tapasztalatokat figyelembe véve dolgozza ki a lakótelepek gyorsabb ütemű felszámolására vonatkozó új konstrukciót. Ennek előkészítésekképpen a tanácsszervek még ebben az évben mérjék fel a telepek pontos helyzetét;

– szükségesnek látszik, hogy a IV. ötéves terv még hátralévő idejére is megemelkedjék a folyósítható hitel mértéke; a megyei tanácselnökök azon jogának kiterjesztése, hogy a központi támogatás összegének 5%-os mértéke helyett a hitelt nem telepi lakosok részére annak 15-20%-os mértékéig folyósíthassa. A feltételek szükséges módosításáig is az érdekelt állami szervek a IV. ötéves tervben adott lehetőségeket jobban használják ki;

– indokoltnak látszik annak megvizsgálása, hogy – lehetőleg a megyéken belül – milyen módon és intézkedésekkel lehetséges a munkaerő felesleg elhelyezését, illetve munkaerőhiány pótlását összekötni, összehangolni a telepek gyorsabb ütemű felszámolásával, illetve az egyes cigánycsaládok valamilyen formában történő lakáshoz juttatásával;

– a munkaügyi és belügyi szervek tanulmányozzák a cigánylakosság körében fellelhető munkátlanság, munkakerülés okait, körülményeit; a fokozatos felszámolásukra tegyenek javaslatot;

– a Művelődésügyi Minisztérium, illetve országos módszertani intézményei dolgozzák ki és adják közre az elmaradott népréteg iskolán kívüli nevelésének, művelésének elveit, módszereit;

– a Művelődésügyi Minisztérium illetékes szervekkel jogszabályban rendezze azon pedagógusok anyagi megbecsülését, akik a cigánytanulók nevelése, oktatása érdekében többletmunkát végeznek;

– az Egészségügyi Minisztérium illetékes szervekkel együttműködve, ugyan-

csak dolgozza ki azon egészségügyi dolgozók (körzeti orvos, védőnő) fokozott anyagi megbecsülésének elveit, akik a cigányok által lakott telepeken tevékenykednek és többlet munkát végeznek.

– az Egészségügyi Minisztérium a párt népesedéspolitikai határozatának végrehajtását az egészségügyi nevelés-felvilágosítás körében úgy segítse, s olyan egészségügyi intézkedéseket hozzon, hogy a cigánycsaládok körében is lehetőleg a három-gyermekes családnagyságok alakuljanak ki;

– a sajtó, a televízió, a rádió és a filmgyártás hatékonyabban segítsék a cigánylakosság tudatának fejlesztését, beilleszkedését és a kölcsönös előítéletek fokozatos felszámolását.

b) Abban a felvetődött elvi, szemléleti kérdésben, hogy a Magyarországon élő cigánylakosság sajátos néprétegnek vagy nemzetiségnek tekintendő-e, az álláspont továbbra is az lehet, amit a Politikai Bizottság említett határozata tartalmaz: a cigánylakosság „bizonyos néprajzi sajátossága ellenére sem alkot nemzetiségi csoportot; problémáinak megoldásánál sajátos társadalmi helyzetüket kell figyelembe venni, s biztosítani kell számukra a teljes állampolgári jogok és köteleességek érvényesülését, az ezek gyakorlásához szükséges politikai, gazdasági és kulturális feltételek megteremtését.”

Az Alkotmány e jogokat a cigánylakosság részére is biztosítja, ugyanakkor az eddiginél határozottabban érvényt kell szerezni a köteleességek teljesítésének is.

– Nem támogatható egyes cigány értelmiségieknek és ciganológusoknak azok a törekvései, hogy létesüljön cigány-szövetség, cigányhetilap induljon, Budapesten cigány-színház jöjjön létre.

– Nem indokolt a cigány-tanulók által nagyobb számban látogatott iskolákban a kétnyelvű oktatás bevezetése, mert a cigány nyelv fejlettségi foka nem alkalmas tudományos anyag közlésére, ezen túlmenően a cigánylakosság mintegy háromnegyed része már csak magyar nyelven beszél. A cigányul és román nyelven beszélők az ország különböző területein szétszórta, legalább tízféle egymástól eléggé eltérő dialektusban beszélnek.

– Az eddiginél tervszerűbb és átfogóbb munkával célszerű elvégezni a Magyarországon élő cigányok kulturális, eredeti népművészeti értékeinek feltárását, összegyűjtését, megőrzését, közreadását, az e téren folyó különféle kutató tevékenység egyeztetését.

c) A megyei (fővárosi) szintű állami és társadalmi szervek rendszeresen vegyék számba megyéjük (főváros) cigánylakosságának helyzetét,

– dolgozzák ki az V. ötéves tervre vonatkozó idevágó terveiket és intézkedéseiket;

– a megyei koordinációs bizottságok rendszeresen értékeljék a városok és községek cigánylakossága helyzetének javításához kapcsolódó tevékenységét, s segítsék a feladatok összehangolását, végrehajtását;

– a munkaerő-foglalkoztatásban érdekelt helyi párt, állami és társadalmi szer-

vek a mezőgazdasági és élelmiszer-ipari termelő gazdaságokkal és üzemekkel együttműködve, tegyenek intézkedéseket arra vonatkozólag, hogy több cigány munkaerő vállaljon állandó jellegű munkát;

– a helyi tanácsi szervek a társadalmi szervek közreműködésével biztosítsák a még meglévő telepeken a normális élethez szükséges alapvető feltételeket, s az ott élők bevonásával gondoskodjanak arról, hogy azokon állandóan rendelkezzen; szervezzenek a telepek számára is tisztasági mozgalmat;

– a helyi szervek hatékonyan támogassák az egészségügyi, közegészségügyi és szociálpolitikai szervek cigánylakosság érdekében végzett tevékenységét; gondoskodni kell arról, hogy a szociális otthonokba az arra rászoruló cigány öregek és betegek is nagyobb számban kerüljenek be;

– a helyi szervek kiemelten foglalkozzanak a cigány gyermekek iskoláztatásával. A tanácsi szervek más szervekkel közösen és anyagi lehetőségüktől függően létesítsenek minél több olyan szociális intézményt (kollégium, egész napos iskola, kedvezményes napközi otthoni ellátás stb.), amelyben a cigányok által sűrűn lakott települések hátrányos helyzetben lévő gyermekei átmenetileg intenzív nevelésbe, oktatásba részesülhessenek;

– a munkahelyek külön is segítsék a cigány fiatalok továbbtanulását, szakmai oktatását, munkahelyi továbbképzését;

– a cigány fiatalok iskolán kívüli nevelésével, művelésével mind a tanácsi, mind az ifjúsági szervezetek segítsék társadalmi beilleszkedésüket;

– a tanácsi szervek, az iskolák a munkahellyel együtt nagyobb erőfeszítéseket tegyenek annak érdekében, hogy a cigány felnőtt dolgozók iskolai rendszerű oktatás keretében pótolják hiányzó ismereteiket. A munkahelyek vezetői az eddiginél célszerűbben és sokkal többet tegyenek a tudatilag, s kulturálisan elmaradott dolgozóik szakmai neveléséért, ezen túlmenően juttassák hozzá őket a kultúra eszközeihez, s tervszerűen szervezzék őket a kulturális rendezvényekre;

– a tanácsi és társadalmi szervek a rendőrséggel, más bűnüldöző szervekkel szorosabb, tervszerűbb, állandó kapcsolatot építsenek ki a cigánylakosság bűnözésének megelőzése érdekében. Kapcsolják be ebbe a megelőző tevékenységbe az iskolákat, a gyermekvédelmi, szociálpolitikai szerveket, intézményeket is;

– az állami és társadalmi szervek a pártszervezetek segítségével hassanak oda, hogy minél több cigány fiatal és felnőtt vegyen részt a közéletben, különösen a cigánylakosság helyzetét érintő kérdések megtárgyalásában.

d) A pártszervezetek, különösen a propaganda és agitációs tevékenységek kapcsán irányítsák, segítsék elő és ellenőrizzék a cigánylakosság helyzetének javítását, társadalmi beilleszkedésük folyamatát.

A pártbizottságok időnként tűzzék napirendre a megyei, illetve a település cigánylakosságáé helyzetének értékelését s az ahhoz kapcsolódó feladatok végrehajtását.

Budapest, 1974. május 20.

(Dr. Papp Lajos)
a Tárcaközi Koordinációs
Bizottság elnöke

1. sz. melléklet.

A cigánylakosság főbb demográfiai mutatói.²

- A Magyarországon élő cigányok száma 1971-ben: 320 ezer fő.
- A cigányok a foglalkozási struktúra és az etnikai megoszlás alapján nagyjából 6 régióra oszthatók: Kelet (Szabolcs-Szatmár, Hajdú-Bihar, Békés), Alföld (Csongrád, Bács-Kiskun, Szolnok), budapesti iparvidék (Budapest, Pest, Fejér, Komárom), Észak (Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Nógrád), Dél-Dunántúl (Baranya, Somogy, Zala, Tolna, Veszprém), Nyugat (Vas, Győr-Sopron).
- Az egész ország területén szétszórtan, egyenetlen elosztásban élnek: keleti: 25%, alföldi: 12 %, budapesti: 20%, északi: 21%, dél-dunántúli: 21%, nyugati: 1%.
- A nem cigány lakossághoz viszonyítva arányuk: keleti és az északi régiókban 5-5%, Dél-Dunántúlon: 3,7%, alföldi régiókban: 2,7%, budapesti régióban: 1,8%, nyugati régiókban: 1,3%.
- Községekben lakik: 78%, vidéki városokban: 14%, Budapesten: 8%.
- A cigány népesség kétharmada (210 ezer) telepeken lakik. Ebből 170 ezernél több községekben, 30 ezer vidéki városokban, 7-8 ezer Budapesten.
- A cigányok döntő többsége, 74%-a magyar anyanyelvű: 19%-a cigány, 7%-a román anyanyelvű. A dél-dunántúli megyékben a cigányok többsége román anyanyelvű. A cigány anyanyelvű cigányokat valamennyi régióban megtaláljuk, legtöbbször Hajdú-Bihar és Nógrád megyében élnek. A cigány nyelvet beszélők többféle nyelvjárást beszélnek.
- A munkaképes korú cigány férfiak 74,9%-a állandó, 5,7%-a ideiglenes munkaviszonyban áll, önálló, segítő családtagjaik és alkalmi munkából élők: 4,5%, munkaképtelenek: 7,3%, egyéb eltartottak 7,5%.
- A munkaképes korú cigány nők közül: állandó munkaviszonyban áll: 25,5%, időleges munkaviszonyban van: 4,8%, munkaképtelen 7,3%, nincs munkaviszonyban: 62,3%.

² A Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutató Csoportjának 1200 cigánycsalád körében 1971–72-ben végzett demográfiai, szociológiai felmérésének adatai alapján.

– A cigánykeresők 30 %-a az építőiparban, illetve útépitésen dolgozik; csaknem 30%-uk rakodó és szállító munkás, illetve takarító és segédmunkás; bányában dolgozik 2,3%, kohászatban 1,5%, építőanyag iparban 2,8%, textiliparban 2,2%. Gépkészítő 5,0%-uk; különböző élelmiszeriparban 1,8% dolgozik. Zenészként működik 3,1%-uk.

– Jelenleg a munkavállaló cigány családfők 11,0%-a szakmunkás; 10%-a betanított munkás; 55%-a segédmunkás; 13%-a mezőgazdasági fizikai dolgozó; 3%-a napszámos; 6%-a önálló, segítő családtag vagy alkalmi munkás.

– A kereső cigányférfiak és nők egy része nem dolgozza végig az egész évet: $\frac{3}{4}$ -ed részük 12 hónapot, további 8%-a 10-12 hónapot, 7%-a 7-9 hónapot, 4%-a 6 hónapot és ugyancsak 7%-a 6 hónapnál kevesebbet dolgozik.

– Az összes aktív háztartások egészének 53,3%-a, míg a cigánycsaládok népességének 30,7%-a kereső. 1971-ben 100 cigány keresőre 235 eltartott jutott.

– Az átlagos cigánykereső munkából származó összes havi jövedelme 1971-ben: 1612 Ft, ez kb. 20%-kal áll az átlag nem cigány kereső jövedelme mögött. Az átlagos nem cigány családban 1968-as KSH felmérés szerint 1968-ban egy főre havonta 1174 Ft jövedelem jutott, az átlagos cigány családban 1971-ben 500 Ft körül mozgott.

– 1971-ben a 14 éven felüli cigányok 38%-a volt analfabéta. A legfiatalabb korosztálynál (1950–59 között születetteknél 13%) az analfabéták aránya erősen csökkent. A felnőtt cigánylakosság 38%-a egyáltalán nem járt iskolába, további 14,4% egy vagy két, legfeljebb három osztályt végzett. További 37% az általános iskola ötödik-hatodik vagy hetedik osztályának elvégzése után maradt ki az iskolából.

– A Művelődésügyi Minisztérium 1970. október 1-i állapotnak megfelelően történt adatfelmérése szerint az 1970/71. tanévben az általános iskolában 59 595 cigány tanuló járt, a tanköteles cigánytanulók 69,2%-a, az összes tanulóknak mintegy 5%-a. Közülük az 5–8. osztályba 18 375 tanuló, ami a cigánytanulók 30,8%-a. A VIII. osztályba 2409-en jutottak el. Ez az összes cigánytanulók csupán 4%-a. Míg az első osztályos tanulók 10,8%-a cigány, addig a VIII. osztályba járó tanulóknak már csak 1,6%-a.

– Az átlagos családnagyság a cigányok körében 4,52, ami 54%-kal múlja felül az egész nem cigány lakosságra kiszámított átlagos családnagyságot (3,18). A cigány népességnek kevesebb mint 10%-a egy és két tagú családokban, nagyobb fele 5 és több tagú családokban él. A cigányoknak csaknem 40%-a olyan családban él, amelyben a 16 éven aluli gyermekek száma 4 vagy annál több, 56%-uk pedig olyan családban, amelyben a 15 éven aluli gyermekek száma 3 vagy annál több.

– 1970-ben az ezer főre jutó élve születések száma a cigányoknál 32 volt, kétszerese a nem cigány lakosság élve születési arányszámának (1969-ben 15). A cigány népesség csecsemőhalandósága kétszerese a nem cigány népességének.

– A cigányoknál az öregek aránya sokkal kisebb, mint a nem cigány népességnél. 1970-ben Komárom megyében történt felmérés szerint 60 év felett volt a nem cigány népesség 12,1%-a, míg a megyében élő cigány népességnek csupán 3-4%-a volt 60 éven felüli.

2. sz. melléklet.

A szociális követelményeknek meg nem felelő körülmények között élők (telepen lakók) kedvezményes házépítési (vásárlási) feltételei.

Jelenleg az a telepi lakos kaphat kedvezményes építési (vásárlási) kölcsönt, aki:

- egyéves folyamatos munkaviszonyt vagy szövetkezeti tagságot, s legalább havi egyezer forint jövedelmet tud igazolni;

- lakásépítési kedvezményben részesülhet az is, aki ideiglenes munkaviszonyban áll, vagy ipari, illetve kereskedelmi tevékenységgel kapcsolatos hatósági engedéllyel rendelkezik, ha legalább havi egyezer forint jövedelmet igazolni tud.

- Az építési kölcsönben részesülőnek a lakás építési költségének a 10%-át készpénzben, vagy az értéknek megfelelő építési anyagban, vagy munkában, illetve a 3 tényező kombinációjában biztosítani kell. Az előtakarékosági összeget a kölcsönben részesülő munkáltatója egészben vagy részben megtérítheti.

- Házhelyvásárlás esetén a vételár erejéig engedélyezhető kölcsön.

- A kölcsön felső határa az építési költségek 90%-a, legfeljebb 85 ezer Ft, kivételesen 95 ezer Ft.

- A kölcsön kamatmentes és 35 év alatt kell egyenlő részletekben visszafizetni.

- Az épített 15 éven át házadómentességben részesül.

- A központi keret 5%-a erejéig a nem telepi lakos is kaphat építési kölcsönt, vagy az a nem telepi lakos is, aki vállalja a telepi lakos kölcsönének törlesztését, de lakását átadja a kölcsönre jogosult telepi lakosnak.

- A megyei tanács elnöke kivételesen olyan személynek is javasolhatja a hitel folyósítását, aki a fenti kedvezményes feltételeknek sem tud eleget tenni.

3. sz. melléklet.

A cigánylakosság helyzetének javítására hivatott állami és társadalmi szervek.

A Magyarországon élő cigánylakosság helyzetének javításával és nevelésével 1957-től 1961-ig a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége, azt követően 1965-ig a művelődésügyi miniszter felügyelete alatt az Országos Cigányügyi Bizottság foglalkozott.

1968 októberében a Kormány határozata értelmében megalakult a cigánylakosság helyzetének javításával foglalkozó Tárcaközi Koordinációs Bizottság, amely az állami szervek tevékenységének meghatározására, munkájuk központi irányítására, továbbá az állami és társadalmi szervek együttműködésének koordinálására hivatott. Ezt követően a megyékben, városok és a községek egy részében is létrejöttek hasonló jellegű bizottságok.

A feladatok végrehajtásában érdekelt tárcák, társadalmi szervek közül:

– A Belügyminisztérium a cigányok körében tapasztalható sajátos bűnözés megelőzésével, felderítésével, üldözésével, e körben végzett nevelő munkájával, tanácsadásával segíti az elmaradott cigánylakosság társadalmi beilleszkedését.

– Az Egészségügyi Minisztérium felvilágosító központja útján irányelvekkel, kiadványokkal, előadói és módszertani tanácsokkal, szakkikkével és módszertani tapasztalatok közzétételével, rendszeres területi tanácsadással irányítja, segíti a cigányok körében végzett felvilágosító tevékenységet. A szociális gondozással foglalkozó tanácsi dolgozók képzésének, továbbképzésének anyagát kiegészíti a cigánylakosság körében végzendő szociális gondozás ismeretével. E dolgozók részére régióként 5-5 napos szakmai továbbképzést szervez. Közegészségügyi-járványügyi, anya- és csecsemővédelmi közegei a napi munka keretében foglalkoznak a rájuk háruló feladatokkal.

– Az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium, valamint az OTP, a Kormány, valamint saját rendelkezéseik alapján irányelvekkel, műszaki tervekkel, évközi intézkedésekkel irányítják, koordinálják, bonyolítják a lakásépítésre, vásárlásra rendelkezésre álló központi keretek szétosztását, felhasználását, annak ellenőrzését. Folyamatosan gondoskodnak az idevonatkozó jogszabályok korszerűsítéséről.

– A Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium a TOT-al és a Munkaügyi Minisztériummal együttműködve keresi annak lehetőségeit, hogy miként lehetne a mezőgazdaságban több cigány dolgozót foglalkoztatni.

– A Munkaügyi Minisztérium a megyei tanácsok munkaügyi szakigazgatási szerveinek ez irányú figyelemmel kísérésével nyújt segítséget.

– A Művelődésügyi Minisztérium már a korábbi években több intézkedésével segítette a cigány gyermekek beiskolázását, iskolába járását. A cigány gyermekek iskoláztatását segítik azok a minisztériumi intézkedések is, amelyeket a közelmúltban a hátrányos helyzetben lévő tanköteles gyermekek helyzetének megkönnyítésére hozott (az első osztályosok tanév vesztesének csökkentéséről; 11 napos szervezett korrepetálás biztosítása a bukásra álló tanulók lemaradásának pótlására).

– A szakszervezetek a különböző szintű iparági és területi szervek útján intézkedési tervek alapján a megyei koordinációs bizottságokkal együttműködve foglalkoznak a cigánylakosság, illetve a cigány munkavállalók helyzetével,

munkába állításukkal, nevelésükkel, szociális, egészségügyi körülményeik javításával.

– A Kommunista Ifjúsági Szövetség Intéző Bizottsága 1970-ben hozott határozatot a KISZ szervezeteknek a cigányfiatalok körében végzett tevékenységéről és a további feladatokról. A megyei vezető- és ifjúsági szervezetek elsősorban a cigányfiatalok telekvásárlási és házépítésének anyagi és társadalmi formában történő segítségével foglalkoznak. Ezen túl, munkalehetőségek előteremtésével, a cigányfiatalok iskolába járásának segítségével, a cigányfiatalok iskolán kívüli kulturális munkába való bevonásával (ifjúsági klub, művészeti csoport) nyújtanak segítséget. Szorgalmazzák, hogy a KISZ-szervezetekbe tevékenykedő cigány fiatalokkal behatóan foglalkozzanak. E munkába az ifjúsági sajtó bevonását is tervezik. Az ifjúságkutató műhelyek minden megyében megkezdték a cigányfiatalok helyzetének feltérképezését a még meglévő problémák ifjúsági szempontú megoldását.

– A Hazafias Népfront Országos Tanácsának Titkársága évente megtárgyalja a cigánylakosság társadalmi helyzetét és a megoldandó feladatok elvégzésére javaslatokat tesz a helyi népfront bizottságoknak. A Népfront községi és városi bizottságai azokon a településeken, ahol számottevő cigányság él, a cigánylakosság részvételével ankétot, tanácskozásokat rendeznek az elmaradott cigányság életkörülményeinek javítására. A Népfront vezető szervei szorgalmazzák, hogy a cigánylakta településeken minél több, arra alkalmas cigányember legyen tagja a helyi népfront bizottságoknak.

– A Magyar Vöröskereszt Országos Elnöksége a családvédelmi feladatok és egészségügyi felvilágosítás keretében szab tennivalókat. A helyi szervek egészségügyi, szociálpolitikai, családjogi felvilágosítással, ápolással, karitatív jellegű adományok juttatásával, nem dolgozók munkába helyezésének, gyermekek iskolába járásának segítségével karolják fel e réteget. Kapcsolódnak az egészségügyi és szociálpolitikai területi feladatok végrehajtásához. A Hazafias Népfront megyei szerveivel közösen réteg-találkozókat tartanak.

MNL OL M-KS 288. f. 41/1974/226. ő. e. – Géppel írt tisztázat.

XV/A**Az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztériumnak
és a Minisztertanács Tanácsi Hivatalának a szociális
követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásának
folytatására tárgyában tett javaslata a Minisztertanácsnak****Budapest, 1975. november 12.**

ÉPÍTÉSÜGYI ÉS VÁROSFEJLESZTÉSI
MINISZTERIUM
MINISZTERTANÁCS TANÁCSI HIVATALA
480/1975.

Tárgy: Javaslát a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásának folytatására.

Az előterjesztéssel egyetért:

BM Kőrösi György miniszterhelyettes elvtárs
EÜM Dr. Medve László miniszterhelyettes elvtárs
Kult. M. Dr. Marczali László miniszterhelyettes elvtárs
MÉM Kazareczki Kálmán miniszterhelyettes elvtárs
MŰM Buda István államtitkár elvtárs
OT Drecin József elnökhelyettes elvtárs
PM Dr. Trethon Ferenc miniszterhelyettes elvtárs
MNB Pulai Miklós e. elnökhelyettes elvtárs
SZOT Herceg Károly titkár elvtárs

Előterjesztés

a Minisztertanács részére

A Minisztertanács 1975. II. félévi munkatervében előírt feladat teljesítéseként a következő előterjesztést tesszük.

I.

Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1961. évi határozatával összhangban a 2014/1964. (V. 4.) Kormány számú határozat intézkedett a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásáról. A határozat előírta, hogy a telepeket a 15 éves lakásfejlesztési terv keretében folyamatosan fel

kell számolni. Az 1964-ben elvégzett felmérés szerint – a barlang, barakk és egyéb, nemcsak cigányok által lakott telepeken – országosan mintegy 31 ezer épületben 49 ezer lakásféleségben, 55 ezer család, közel 220 ezer személy élt, melynek 70%-a cigány volt.

A 3162/1964. Kormány számú határozat rögzítette az érdekelt minisztériumok és főhatóságok, továbbá a tanácsok feladatait, elrendelte a telepek felszámolását. A Kormányhatározat végrehajtásaként kiadásra került a 2/1965. (II. 18.) ÉM-PM. számú együttes rendelet, mely megállapítja a telepek felszámolásának módozatait, továbbá a telepekről kiköltözők jogait és kötelességeit. A telepek felszámolásához a lakásellátási akció keretében építési kölcsön mellett lehetőség van lakásvásárlási kölcsön igénylésére is, amely kedvező megoldási forma mind a telepi lakosság, mind a tanácsok részére.

A 2019/1969. Kormány számú határozat felhatalmazást adott a megyei tanácselnököknek, hogy a megyei keret 5%-áig nem telepi lakosok, de hasonló körülmények között élők részére is engedélyezzék a lakáshoz jutást az akció keretében. Ez a mérték azonban nem bizonyult elegendőnek.

A központi lakásszám előirányzatok és a teljesítések alakulását a következő adatok szemléltetik (építés és vásárlás együtt).

Időszak	Előirányzat	Teljesítés	Eltérés
1965. év (kezdőév)	800	237	-563
1966-1970. (III. ötéves terv)	5 224	4 436	-788
1971-1975. (IV. ötéves terv)	10 000 ^{x/}	8 000 ^{xx/}	-2000
Összesen:	16 024	12 673	3351

^{x/} a VI. ötéves terv teljes előirányzatánál a Kormány 10 %-os túlteljesítési lehetőséget biztosított. Ez az 1000 lakás az árvízzel kapcsolatos területeken került felhasználásra.

^{xx/} 1971–74. évek teljesítésének tényadatai, és az 1975. évi várható teljesítés együtt.

A tanácsok az akció kezdete óta mintegy 12 600 lakásnak megfelelő keretet használtak fel, ami a központi előirányzat kétharmadának felel meg. 1965–1975. VI. 30. között a telepi lakosok részére nyújtott hosszúlejáratú kamatmentes kölcsön összege 700 millió Ft. Ennek csaknem fele (5637) lakóház-vásárlási kölcsön volt. A lakásvásárlások száma különösen a VI. ötéves tervidőszak folyamán nőtt. Ezen kívül egyéb módon (állami, tanácsi lakás, ár- és belvízkárokkal kapcsolatos lakásépítés stb.) összesen mintegy 5500 lakást juttattak a telepi családoknak. Mindezeket figyelembe véve 1965. évtől 1975. év végéig – a telepeken élő 55 ezer családból – 18 ezer család (összesen mintegy 75-76 ezer személy) kerül jobb lakáskörülmények közé. A telepekre vonatkozó 1974. évi tanácsi felmérések főbb adatait az alábbi táblázat szemlélteti:

darab

Megnevezés	1964. felmérés	1974. felmérés	Csökkenés
A lakások (putrik) száma	48 966	28 255	20 711
A családok száma	55 425	31 824	22 601
A lakosság száma	220 160	125 969	94 191

Az adatok azt mutatják, hogy az elmúlt tíz év alatt a telepeken lévő lakások, illetőleg családok száma, valamint a lakosság száma csökkent. A csökkenés országosan 42% körül van (a megyék területén 32-34%, Budapesten 74-78%).

A tanácsok külön nyilvántartják azokat az ún. kiemelt telepeket, amelyeket különböző – pl. városrendezési, idegenforgalmi stb. – megfontolásból elsődlegesen indokolt felszámolni. Az 1974. évi felmérés szerint az 500 kiemelt telepen országosan még 14 ezer család, 55-56 ezer személy él.

A tanácsok felmérése szerint – kiemelten sürgős felszámolást igényel a telepek 45-50%-a. A telepeken az egy lakásra (putri) jutó személyek száma országosan kerekén 4,4 fő (ezen belül azonban jelentős szóródás van). Az egy lakásra (putri) jutó családnagyság 1,12. Úgy ítélhető meg, hogy a családoknak mintegy felénél legalább egy fő rendelkezik munkaviszonnyal és az akcióban való részvételhez előírt ezer Ft-os havi keresettel. A felmérések részletesebb adatairól, megyei bontásban a melléklet ad tájékoztatást.

A jelentős központi területi erőfeszítések ellenére sem lehetett az elmúlt tíz év alatt a felső párt- és állami határozatokban megjelölt célkitűzéseket megvalósítani. Csak néhány helyen sikerült a telepeket teljes egészében felszámolni. Az utóbbi években a telepek megszüntetésének üteme lelassult, egyes területeken megtorpanás tapasztalható.

A jelenlegi helyzet kialakulását együttesen több tényező befolyásolta. A problémák közül indokolt kiemelni a következőket:

- a lakások megépítéséhez, illetőleg vásárlásához szükséges anyagi eszközöket egyre kevesebb család tudja előteremteni. Sokan még a 10%-os kötelező előtakarékoságot sem képesek biztosítani;
- a 85-95 ezer Ft-ra megemelt építési kölcsön nem elég ahhoz, hogy az építető által biztosítandó 10%-os előtakarékosági összeggel kiegészítve, elfogadható lakást lehessen felépíteni. A további 35-45 ezer Ft-os saját erőforrást a telepi családok nem tudják biztosítani. A lakásvásárlási kölcsön 50 ezer Ft mértéke is alacsony;
- kevés a lakásépítésre felhasználható állami terület, telket csak kisajátítással lehet biztosítani. Ez a helyi tanácsoknál pénzügyi nehézségekbe ütközik;
- jelenleg megoldhatatlan az egyre növekvő számú, egyedülálló, nem munkaképes korú, idős, beteg személyek áttelepítése, akik semmiféle anyagiakkal nem rendelkeznek. A tanácsoknak nincs kellő mértékű alapjuk az áttelepítés

megoldására. Ezen túlmenően az idősek egy része a telepről való elköltözést nem is kívánja;

– jelentős azoknak a telepi lakosoknak a száma, akik bár munkaképesek, de nem hajlandók munkát vállalni, sok esetben éppen azzal a céllal, hogy ne legyen meg a hitelképességük és így az akcióba történő beszerzésüket elkerülhetik. Tapasztalható, hogy egyesek a tanácsok javaslatára vállalják a hitelfelvételt, közben a munkából kilépnek, így hiteljogosultságuk megszűnik.

II.

A telepek felszámolásának továbbfolytatása az V. ötéves tervidőszakban

Az ÉVM és a cigánylakosság helyzetének javításával foglalkozó Tárcaközi Koordinációs Bizottság ebben az évben megvizsgálta a lakásépítési akció eredményeit, és kialakította a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásának az V. ötéves tervi továbbfolytatására irányuló javaslatait.

A telepek felszámolásának jelenlegi konstrukcióját megfelelően korszerűsítve alapjaiban fenn kell tartani. Az e célra rendelkezésre álló lehetőségeket elsősorban a kiemeltnek nyilvánított és zárt cigánytelepek felszámolására kell felhasználni. Jelenleg még 28-30 ezer telepi lakás van az országban. Az V. ötéves tervidőszakban – a felszámolandó kiemelt telepek szerint megyei szinten differenciálva – országosan 11 ezer lakás építéséhez (vásárlásához) indokolt megfelelő anyagi-műszaki feltételeket biztosítani. A tervidőszak folyamán a lehetőségek kedvező alakulása esetén megyei szinten indokolt túlteljesítést is lehetővé tenni. Az előirányzat növelésére a tényleges teljesítési adatok ismeretében 1977-ben célszerű javaslatot tenni. A teljes előirányzat 10%-át a hasonló körülmények között élő, nem telepi dolgozó családok lakásellátására kell felhasználni, akik a lakásépítés (vásárlás) feltételeit vállalják. E lakáskeret felett a tanács elnökének indokolt rendelkezési jogot biztosítani.

Az előbbieket figyelembevételével a telepi családok lakásproblémáját elsősorban ott kell megoldani, ahol dolgoznak, illetve ahol számukra megfelelő munkalehetőségek kínálóznak. A telepeken élő családoknál igénybe kell venni az állami és magánlakás-építés keretében alkalmazott valamennyi lakásépítési és vásárlási formát (tanácsi lakásellátás, lakásépítő szövetkezetek, munkáltatói támogatás, munkáslakás-akció, üresen álló családi házak vásárlása, stb.).

Az építési (lakóház-vásárlási) költségek növekedése indokoltá teszi, hogy a nyújtható állami kölcsön mindkét formában megemelésre kerüljön. A kölcsönösszeg felső határa – lakásépítésnél 120 ezer forint. A teljes felszámolás előtt álló kiemelt telepeknél indokolt esetben – egyedi elbírálás alapján – a nyújtható építési kölcsön összege max. 140 ezer Ft lehet. A lakás vásárlásánál a kölcsön 80 ezer forint lehet. A kölcsönök nyújtásánál az épített lakások

nagysága szerint indokolt differenciálni. A kölcsön törlesztési időtartama továbbra is 35 év.

A családok részéről előírt min. 10%-os előtakarékoságot továbbra is meg kell kívánni, a megyei tanácselnök azon jogának fenntartása mellett, hogy – az akcióban résztvevők körében – elsősorban szociális indokok esetén (a gyermekek és eltartottak száma, tartós munkavállalás, stb.) azt mérsékelhesse, esetleg el is engedje, ezáltal enyhítse a pénzügyi feltételeket.

A lebontásra kerülő lakás (putri) értékét a készpénz-előtakarékosságnál, illetőleg a kölcsöntörlesztésnél figyelembe kell venni.

A tanácsokat a kiemelt telepek felszámolására és mielőbbi befejezésére központilag is ösztönözni kell. Ezért indokolt, hogy az egyes kiemelt telepek teljes felszámolásakor a volt telepi családok részére biztosított lakások száma alapján, a tanácsok a felszámolással kapcsolatos költségekhez (területbiztosítás és terület előkészítés, út- és járdaépítés, stb.) való hozzájárulásként családonként 20-25 ezer Ft állami támogatásban részesüljenek. Ennek fedezetéről a központi forrásból kell gondoskodni.

A kiemelt, kijelölt telepek felszámolását koncentrált módszerrel, az összes áttelepítési lehetőségek egy időben történő alkalmazásával kell továbbfolytatni, és törekedni kell az említett középtávú tervidőszak alatt történő megszüntetésére.

A kiemelt telepeken élő öregek, munkaképtelenek, betegek (egyedülálló, keresőképes családtaggal nem rendelkezők stb.) lakásproblémájának a megoldására szélesíteni kell a szociális otthonba történő elhelyezés lehetőségét, különösen ha a telep teljes felszámolása csak így biztosítható.

A tanácsok a középtávú terveik kialakításánál olyan koncentrált módszer alkalmazására törekedjenek, amely egyben megfelelően veszi figyelembe a városok és a községek adottságait. Így pl. a városokban a kiemelt telepeknél a jogszabályokban biztosított valamennyi felszámolási formát fokozottan alkalmazni kell oly módon, hogy a telepi lakosokat az egyes lakásellátási konstrukcióban nyújtható kedvezmények teljes mértékben illessék meg (pl. lakás-használatbavételi díj mérséklése, részletfizetés, halasztás, sőt indokolt esetben a teljes elengedés).

A tanácsi célcsoportos lakásberuházási forrással rendelkező városok esetében az állami lakásjuttatások során lépcsőzetes lakáscserék közbeiktatása útján ilyen célra kell biztosítani a felszabaduló, hagyományos igény szintű, olcsóbb állami bérlakásokat. Ennek megvalósítására a megyei tanácsok a helyi tanácsok számára adjanak megfelelő iránymutatást.

Szükséges, hogy a tanácsok a szocialista szektorhoz tartozó helyi építőipari szervezeteket és a magánkisziparosokat fokozottan vonják be a kiemelt telepek felszámolásával kapcsolatos lakásépítkezések kivitelezésébe. A gyorsított felszámolás érdekében a tanácsok a tervező, a kivitelező és a beruházó szervek bevonásával is nyújtsanak megfelelő segítséget.

A községekben a jövőben is a saját lakás építésével, illetve a lakás vásárlásával kell a kiemelt telepek felszámolását biztosítani. Az ehhez szükséges anyagi-műszaki és szervezeti feltételek előteremtéséhez a helyi erőfeszítéseken kívül az irányító tanácsi szervek nyújtsanak segítséget. Elsősorban a megfelelő építési telek biztosításával, az építkezés tervellátásával, továbbá a fontosabb építőanyagok és a kivitelezés szervezett biztosításával kell elősegíteni a rendszeres munkaviszonyban álló telepi családok lakáshoz juttatását.

A családok elhelyezése céljából fokozottan élni kell az üresen álló falusi lakások megvásárlásával. Ilyen lehetőség esetén elsősorban ezeket a lakásokat kell az akció keretében felhasználni.

A telepek felszámolásának biztosítása önmagában a lakásépítés növelésével és a pénzügyi feltételek kedvezőbbé tételével még nem valósítható meg. Indokolt megvizsgálni, hogy kiemelt telepeken levő ingatlanok esetében az ingatlanforgalom korlátozására, illetve a közvetlen felszámolás előtt álló telepek esetében a teljes ingatlanforgalmi tilalom elrendelésére kerüljön sor. Ezek az intézkedések várhatóan a lakosság széles körében kedvező hatást váltanak ki, és helyes irányba terelik a telepeken élőket is.

Szükséges, hogy a megyék középtávú tervének kialakításához az érintett főhatóságok, tárcák adjanak fokozott támogatást. A tanácsi tervek megvalósítását azonban a jövőben szigorúbban kell ellenőrizni. Ezért a megyék minden évben közvetlenül a Tárcaközi Koordinációs Bizottságnak is számoljanak be a telepek felszámolásának állásáról.

Az előzőekben elmondottaknak megfelelően szükséges a 2/1965. (II. 18.) ÉM-PM számú rendelet és az ezt kiegészítő jogszabályok módosítása, egységes rendszerbe foglalása.

A fentiek alapján – a Tárcaközi Koordinációs Bizottsággal egyetértésben – a mellékelt határozati javaslatot terjesztjük elő és annak elfogadását kérjük.

Budapest, 1975. november 12.

Bondor József s. k.
Építésügyi és városfejlesztési
miniszter

dr. Papp Lajos s. k.
Minisztertanács Tanácsi Hivatalának
elnöke

[...]

Melléklet

1. sz. tábla

A szociális követelményeknek meg nem felelő telepek
1964. évi felmérésének adatai

Me.: db

MEGYE	Lakások száma	Családok száma	Személyek száma
Baranya	1 519	1 593	5 017
Bács	1 408	1 553	6 727
Békés	873	982	4 176
Borsod-Abaúj-Zemplén	4 226	4 882	23 197
Csongrád	1 748	2 072	6 832
Fejér	1 025	922	6 446
Győr-Sopron	463	517	2 431
Hajdú-Bihar	1 705	1 922	9 433
Heves	2 375	2 865	11 985
Komárom	755	848	3 716
Nógrád	2 941	3 056	11 952
Pest	2 362	2 501	8 732
Somogy	1 287	1 355	6 499
Szabolcs-Szatmár	3 161	3 727	17 380
Szolnok	2 508	2 432	12 694
Tolna	1 401	1 480	6 339
Vas	685	764	3 428
Veszprém	4 268	5 415	19 013
Zala	739	800	3 934
Megyék összesen	35 347	39 986	169 931
Debrecen	712	764	2 805
Miskolc	566	632	2 434
Pécs	89	96	390
Szeged	53	60	231
Mj. városok összesen	1 420	1 552	5 860
Budapest	12 199	13 887	46 369
Mindösszesen	48 966	55 425	222 160

2. sz. tábla

A szociális követelményeknek meg nem felelő telepek 1974. évi
tanácsi felmérésének főbb adatai

Me.: db

Tanácsok	Lakások	Családok	Személyek
Baranya + Pécs	1 005	1 098	4 425
Bács-Kiskun	678	827	3 653
Békés	681	733	2 796
Borsod-Abaúj-Zemplén + Miskolc	5 939	6 682	27 978
Csongrád + Szeged	1 181	1 232	4 166
Fejér	611	646	3 185
Győr-Sopron + Győr	622	1 012	3 380
Hajdú-Bihar + Debrecen	1 287	1 412	6 126
Heves	1 564	1 784	7 607
Komárom	475	524	1 874
Nógrád	3 202	3 493	11 220
Pest	1 065	1 275	5 201
Somogy	1 016	1 059	5 432
Szabolcs-Szatmár	2 316	2 709	13 109
Szolnok	1 634	1 792	8 539
Tolna	488	538	1 910
Vas	343	391	1 496
Veszprém	588	588	2 174
Zala	423	450	1 910
Megyék összesen	25 118	28 245	115 981
Budapest	3 137	3 580	9 988
Tanácsok összesen	28 255	31 825	125 969

3. sz. tábla

A szociális követelményeknek meg nem felelő telepek közül
a kiemelt telepek 1974. évi felmérésének adatai

Me.: db

Tanácsok	Kiemelt telep	Lakások	Családok	Személyek
Baranya megye + Pécs	25	329	348	1 354
Bács-Kiskun megye	5	237	325	1 507
Békés megye	10	378	398	1 525
Borsod-Abaúj-Zemplén megye + Miskolc	74	2 594	2 949	12 713
Csongrád megye + Szeged	4	335	334	1 147
Fejér megye	30	162	156	1 391
Győr-Sopron megye + Győr	11	187	222	884
Hajdu-Bihar megye + Debrecen	11	458	519	2 093
Heves megye	32	551	645	2 688
Komárom megye	27	334	367	1 311
Nógrád megye	52	1 383	1 560	5 414
Pest megye	33	499	567	2 614
Somogy megye	12	306	316	1 968
Szabolcs-Szatmár megye	59	897	1 079	5 265
Szolnok megye	10	558	583	3 112
Tolna megye	32	309	398	1 179
Vas megye	15	244	298	1 041
Veszprém megye	20	266	287	1 180
Zala megye	16	108	115	587
Budapest	30	2 210	2 441	6 503
Összesen	508	12 345	13 842	55 476

MNL OL XIX-A-83-b 3558/1975. (743. d.) – Gépel írt tisztázatot.

XV/B

**A Minisztertanács 3558/1975. számú határozata
a szociális követelményeknek
meg nem felelő telepek felszámolásának folytatásáról**

Budapest, 1975. december 4.

MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG MINISZTERTANÁCSA

Készült: 82 példányban
42. sz. példány

Kapják:
a Minisztertanács tagjai,
Borbély Sándor elvtárs,
Párdi Imre elvtárs,
Timár Mátyás elvtárs,
Papp Lajos elvtárs,
fővárosi, megyei tanácsok elnökei.

A MINISZTERTANÁCS
3558/1975. sz.
határozata

a szociális követelményeknek meg nem felelő
telepek felszámolásának folytatásáról

A Minisztertanács a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásának továbbfolytatására az alábbi irányelveket hagyja jóvá:

1.) A telepek felszámolásának jelenlegi konstrukcióját alapjaiban fenn kell tartani. Az e célra rendelkezésre álló lehetőségeket elsősorban a kiemeltnek nyilvánított és zárt cigánytelepek felszámolására kell felhasználni. A telepeken élő családok lakásproblémáját elsősorban ott kell megoldani, ahol dolgoznak, illetve ahol számukra munkalehetőségek kínálóznak.

2.) A telepeken élő családok elhelyezése érdekében fel kell használni az állami és magánlakás-építés keretében alkalmazott valamennyi lakásépítési és vásárlási formát (tanácsi lakásellátás, lépcsőzetes lakáscserék, lakásépítő szövetkezetek, vállalati munkáslakás-akció, üresen álló családi házak vásárlása, stb.). A telepek felszámolásához lakásépítési alapjukból a munkáltató szervek is fokozottabban nyújtsanak támogatást.

3.) A tanácsok a telepek felszámolására készített középtávú terveik kiala-

kitásánál olyan módszer alkalmazására törekedjenek, amely megfelelően veszi figyelembe a városok és a községek adottságait. A felszámolást az összes áttelepítési lehetőség alkalmazásával kell tovább folytatni és törekedni kell az említett telepeknek a középtávú tervidőszak alatt történő megszüntetésére.

4.) A városokban a kiemelt telepeknél a jogszabályokban biztosított valamennyi felszámolási formát fokozottan alkalmazni kell oly módon, hogy a lakosokat az egyes lakásellátási konstrukciókban a nyújtható kedvezmények teljes mértékben illessék meg (pl. lakás-használatbavételi díj mérséklése, részletfizetés, halasztás, sőt indokolt esetben teljes elengedés).

a.) A tanácsi célcsoportos lakásberuházási forrással rendelkező városok esetében az állami lakásjuttatások során lépcsőzetes lakáscserék közbeiktatása útján ilyen célra kell biztosítani a felszabaduló hagyományos igényszintű, olcsóbb állami bérlakásokat. Ennek megvalósításához a megyei tanácsok a helyi tanácsok számára adjanak megfelelő iránymutatást.

b.) A tanácsok a helyi építőipari szervezeteket és a magánkisiparosokat fokozottabban vonják be a kiemelt telepek felszámolásával kapcsolatos lakásépítkezések megvalósításába.

c.) A gyorsított felszámolás érdekében a tanácsok a tervező, a kivitelező és a beruházó szervek útján is nyújtsanak megfelelő segítséget.

5.) A községekben a jövőben is a saját lakás építésével, illetve a lakás vásárlásával kell a kiemelt telepek felszámolását biztosítani. Szükséges, hogy a tanácsok ezen a területen is tervszerűen foglalkozzanak e telepek felszámolásával, az ehhez szükséges anyagi-műszaki és szervezeti feltételek megteremtésével.

a.) Elsősorban a megfelelő építési telek biztosításával az építkezés tervlátásával, továbbá a fontos építőanyagokkal és szervezett kivitelezéssel kell elősegíteni a rendszeres munkaviszonyban álló családok lakáshoz juttatását.

b.) A családok elhelyezése céljából fokozottan kell élni az üresen álló falusi lakások megvásárlásának lehetőségével, továbbá az állampolgárok többlettulajdonában álló lakások kényszerértékesítés útján történő felhasználásával. Ezekkel elsősorban a sokgyermekes családok lakásellátását kell megoldani.

6.) Az V. ötéves tervidőszakban – megyénként eltérő mértékben – országosan összesen 11 ezer lakás építéséhez (vásárlásához) kell a megfelelő anyagi-műszaki feltételeket biztosítani. Az előirányzat növelésére a tényleges teljesítés figyelembevételével 1977. évben kell javaslatot tenni.

Felelős: az építésügyi és városfejlesztési miniszter,
a pénzügyminiszter,
az Országos Tervhivatal elnöke
Határidő: az V. ötéves tervező munkának megfelelően.

7.) Az V. ötéves terv lakásépítési (vásárlási) előirányzatának 10%-át nem telepeken, de hasonló körülmények között élő, dolgozó családok lakásellátására lehet felhasználni. E keret fölött a fővárosi, illetve a megyei tanácsok elnökei rendelkeznek.

Felelős: az építésügyi és városfejlesztési miniszter,
a pénzügyminiszter,
a megyei (fővárosi) tanácsok elnökei
Határidő: 1976. január 1-től folyamatos.

8.) A lakásépítésnél nyújtható kölcsön felső határa 120 ezer Ft, a lakásvásárlásnál pedig 80 ezer Ft lehet. A törlesztési idő továbbra is 35 év.

Felelős: a pénzügyminiszter,
az építésügyi és városfejlesztési miniszter
Határidő: 1976. január 1-től folyamatos.

9.) A kijelölt családoktól a jövőben is meg kell kívánni a kölcsön mértékének 10%-át kitevő előtakarékoságot. Ezt a fővárosi, illetve a megyei tanácsok elnökei – elsősorban szociális indokok alapján (a gyermekek és eltartottak száma, tartós munkavállalás, stb.) – mérsékelhetik, esetleg el is engedhetik. A lebontásra kerülő lakás (putri) értékét a készpénz-előtakarékosságnál, illetőleg a kölcsön törlesztésénél figyelembe kell venni.

Felelős: a pénzügyminiszter,
a fővárosi, illetve a megyei tanácsok elnökei
Határidő: 1976. január 1-től folyamatos.

10.) A tanácsok a kiemelt telepek felszámolásának befejezésekor a biztosított lakások számát figyelembe véve, a felszámolással kapcsolatos tényleges tanácski költségek hozzájárulásaként – a fővárosi, megyei tanácsok elnökeinek kérelme alapján – 20-25 ezer Ft támogatásban részesüljenek. Ennek fedezetéről az éves tervezés során központilag kell gondoskodni.

Felelős: az Országos Tervhivatal elnöke,
az építésügyi és városfejlesztési miniszter
Határidő: az V. ötéves tervmunkálatok szerint,
illetve folyamatos.

11.)

a.) A kiemelt telepek teljes felszámolása érdekében, ha a felszámolás befejezése csak így biztosítható, a tanácsok fokozottabban törekedjenek az egyedülálló

öreg, munkaképtelen, betegek, valamint a keresőképes családtaggal nem rendelkezők szociális otthoni elhelyezésére.

b.) Akik a telepeken élő öregekkel együtt hajlandók elköltözni – egyéni elbírálás mellett – elsőbbségben részesíthetők a lakásépítési és vásárlási kölcsönök engedélyezésénél, továbbá a készpénzfizetésnél nyújtható kedvezményeknél.

Felelős: a.) pont: a fővárosi és a megyei tanácsok elnökei b.) pont: a pénzügyminiszter, az építésügyi és városfejlesztési miniszter, a fővárosi és a megyei tanácsok elnökei
Határidő: folyamatos.

12.) A megyei (a fővárosi) tanácsok, a helyi tanácsok beszámolóit alapján minden év első negyedév végéig számoljanak be a cigánylakosság helyzetének javításával foglalkozó Tárcaközi Koordinációs Bizottságnak és az építésügyi és városfejlesztési miniszternek a megelőző évben elért eredményeikről és a felszámolás tapasztalatairól.

Felelős: a fővárosi és a megyei tanácsok elnökei.

13.) Felül kell vizsgálni és a fentiekre tekintettel is egységes szerkezetbe kell foglalni a telepek felszámolására irányuló jogszabályi rendelkezéseket.

Felelős: az építésügyi és városfejlesztési miniszter, a pénzügyminiszter
Határidő: 1976. I. negyedév vége.

14.) Meg kell vizsgálni az állami gazdaságok területén lévő, a gazdaságok dolgozóinak elszállásolására szolgáló épületek (volt cselédlakások) felszámolásánál az e határozat által biztosított feltételek alkalmazását.

Felelős: az építésügyi és városfejlesztési miniszter, a mezőgazdasági és élelmiszerügyi miniszter, a pénzügyminiszter.

Budapest, 1975. december 4.

Lázár György s.k.
a Minisztertanács elnöke

MNL OL XIX-A-83-b 3558/1975. (743. d.) – Gépel írt tisztázat.

XVI/A

**A Tárcaközi Koordinációs Bizottság elnökének
jelentése a Minisztertanácsnak a
cigány lakosság helyzetét érintő határozatok végrehajtásáról**

Budapest, 1976. május 13.

A cigánylakosság helyzetének javításával foglalkozó
Tárcaközi Koordinációs Bizottság Elnöke
75-24-1976. Tük.
Szigorúan titkos!
Készült: 50 példányban.
43. példány.

Egyetértők felsorolása a
3. sz. mellékletben.

Jelentés
a Minisztertanácsnak
a cigánylakosság helyzetét érintő határozatok végrehajtásáról

A cigánylakosság helyzetével 1957-től 1961-ig a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége foglalkozott, azt követően 1967-ig a művelődésügyi miniszter felügyelete alatt az Országos Cigányügyi Bizottság volt megbízva. 1968-ban a Kormány Tárcaközi Koordinációs Bizottságot hozott létre.

A Politikai Bizottság 1961-ben foglalkozott a cigánylakosság helyzetével. A Kormány a Politikai Bizottság határozatával összhangban 1964-ben, majd ezt követően is több ízben – legutóbb 1975 decemberében – intézkedett a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásáról. A cigánylakosság helyzetének átfogó értékelésére még nem került sor.

Az eddig meghozott központi és helyi intézkedések hatására folyamatosan tovább javult a cigánylakosság helyzete, élet- és foglalkoztatási körülménye. Ugyanakkor a fejlődés üteme nem kielégítő, nincs arányban az intézkedésekkel, az erkölcsi, anyagi támogatással és a megtett erőfeszítésekkel. Az előrehaladással párhuzamosan egyes problémák növekednek vagy újratermelődnék s egyre jelentékenyebb kedvezőtlen társadalmi hatásuk. Ennek egyik oka, hogy a cigány népesség szaporodásának aránya jelentősen nagyobb, mint a helyzetének javítását célzó intézkedések hatása. Ennek következményeként növekszik például a veszélyeztetett vagy állami gondozásba vett cigány gyer-

mekek, a közösség ellenes magatartásuk száma és tapasztalhatók olyan más jelenségek, amelyekre e jelentés is utal a következőkben.

Az ország területén 1971-ben mintegy 320 ezer³ cigány élt, egyenetlen eloszlásban. Közülük telepeken lakott 32 ezer család 126 ezer fő, 78%-uk közösségekben, 14%-uk városokban, 8%-uk Budapesten. A cigánylakosság száma azóta is az átlagosnál gyorsabb ütemben emelkedik. Számuk ma 350 ezer fő körüli, az elmúlt 15 évben mintegy 75%-kal nőtt népességszámuk. A Budapesten lakó és ide munkába járó cigányok együttes száma kb. 70 ezer.

1.) Társadalmi beilleszkedésük.

A Magyarországon élő cigányok, tudati fejlődésük, társadalmi beilleszkedésük folyamatát tekintve, nagy vonásokban három rétegre oszthatók:

- mintegy 40%-uk – elsősorban az állandó munkaviszonyban állók közül – lényegében beilleszkedett, családi viszonyuk rendezett, magatartásuk megfelelő;
- a beilleszkedésben lévő, mintegy 35%-uk állandó vagy alkalmi munkát vállal, de magatartásuk gyakran kifogásolható, életkörülményeik sok szempontból nem megfelelőek, a társadalom segítségére szorulnak;
- a cigányok körülbelül egynegyede még tartja régi életformáját, életfelfogását. E családok munkaképes tagjainak nagy része munkátlanul él, létüket elsősorban a sok gyermek után járó szociális juttatásokra és kedvezményekre építik, a kunyhók, barlanglakások és a putri-telepek lakói. Túlnyomórészt analfabéták. Gyermekük rendszeresen vagy egyáltalán nem járnak iskolába. Sok ilyen család még mindig gyakran változtatja tartózkodási vagy lakhelyét, vétenek az állam írott és a társadalom íratlan törvényei ellen.

A cigánylakosság mintegy háromnegyed része már régóta magyar anyanyelvű, csak 19%-a vallja magát cigány és 7%-a román anyanyelvűnek. Az utóbbiak döntő többsége is jobban beszéli a magyar nyelvet, mint a cigányt. A nyelvcsere a visszahúzó cigányközösségből a nem cigány társadalmi közösségbe történő beilleszkedést elősegíti.

A telepek lakói még a primitív, nagycsaládi életközösségekben élnek, régi szokásaikról nem mondanak le. Ezt konzerválja a telepi zártság. Amint a családok kiszakadnak onnan, igen gyorsan átveszik környezetük szokásait, életmódját, kultúráját. Ezért fontos a telepekről történő szétköltöztetésük.

A cigány értelmiség egyes képviselői körében mutatkoznak olyan irreális törekvések, mint a cigány nyelv fokozott fejlesztése, cigány nyelvű iskola felállítása, külön hetilap és Budapesten külön színház, érdekeik védelmére cigány szövetség létrehozása stb.

³ A jelentésben lévő adatok a Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutató Intézetének 1971-ben, más része az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium, valamint az Oktatási Minisztérium felméréseiből, továbbá a megyék 1976-ban közzétett jelentéseiből származnak.

A cigánylakosság beilleszkedését elősegítő elveket és tennivalókat az állami, társadalmi szervek sem értelmezik, illetve alkalmazzák mindig egységesen. Hátráltatták a társadalmi beilleszkedésüket a központi kommunikációs eszközök egyes kedvezőtlen hatású közleményei, egyes irodalmi, művészeti alkotások. Nehezítik beilleszkedésüket a még mindig meglévő kölcsönös előítéletek a munkába állásnál, középfokú iskoláztatásnál, tankötelezettség teljesítésénél, a munka elismerésnél stb.

2.) Foglalkoztatottságuk, munkakörülményeik.

1961-ben a munkaképes cigánylakosság egyharmada állandó, másik harmada alkalmi munkaviszonyban állt. Az 1971. évi felmérés szerint a munkaképes korú cigány férfiak háromnegyedének volt állandó és mintegy 6%-ának ideiglenes munkaviszonya. A munkaképes korú cigány nők közel egyharmada kereső. A munkaviszonyban nem állók egy része hagyományos cigányfoglalkozást (fa és fém megmunkálás, vásározás, zenélés) folytat, amely hasznos tevékenységnek tekinthető. E foglalkozásokat űzők nagy része szorgalmas, tehetséges.

A társadalmi beilleszkedésben alapvető és pozitív szerepe van az állandó munkahelyi légkörnek, kollektíváknak. Ezért az állandó munkaviszonyban lévők számát kell tovább növelni mindenütt. Egyes megyékben a munkaképes cigány férfiak állandó vagy ideiglenes foglalkoztatása csaknem teljesnek mondható.

A cigánykeresők zöme (kb. 60%) az építőiparban, valamint rakodó és szállító, illetve takarító munkásként dolgozik. A könnyűipari üzemekben is egyre több a cigány-dolgozó, akiket törekszenek a munkáskollektívák teljes értékű tagjaiként kezelni. Az üzemeket erre munkaerő-helyzetük ösztönzi.

A cigánylakosság közel 80%-a él falun, mégis a keresőknek csak kb. 13%-a dolgozik mezőgazdaságban. Közülük is csupán 5% a termelőszövetkezeti tag. Számuk tovább csökken. Inkább időszakonként vállalnak munkát, nagy részük nem kötődik szívesen a tsz-ekhez. Alacsony szakmai képzettségük – helyenként a tsz-tagság és vezetők elzárkózása – miatt egyre nehezebb munkába állításuk.

Az iparban, az állami gazdaságokban, erdőgazdaságokban növekszik az állandó munkaviszonyban lévő cigányok száma. A falun élő cigányok inkább az ipari munkahelyekre törekednek, mert az nemcsak a biztos jövedelmet jelenti, hanem társadalmi felemelkedésük jobb lehetőségeit is. Budapesten valamennyi munkára jelentkező cigány dolgozó munkába állítása biztosított.

Gyorsabb ütemű iparba áramlásukat főként a letelepedési nehézségek hátráltatják. Éppen ezért erőfeszítések szükségesek annak érdekében, hogy a nagy számban falun élő cigányok elsősorban lakóhelyükön jussanak munkalehetőséghez.

Rendkívül alacsony a cigány szakmunkások száma. Főként segéd- vagy betanított munkásként dolgoznak. Ezért fontos általános és szakmai képzésük, továbbképzésük.

A nők munkába állításának sok az akadálya. Mindenekelőtt a családban élő sok gyermek és öreg, a hagyományok, a szokások, a gyermek-szociális intézmények hiánya, esetleg nem kellő igénylése és nem utolsósorban a munkaadók nemtörődömsége vagy helyenként előítélete. Ezek fokozatos feloldása mind az állami és társadalmi szervek, mind a munkahelyek számára naponkénti feladatot jelent.

A tanácsi munkaügyi szervek a munkaközvetítés útján sok cigányt segítenek munkához. A fiatalok elhelyezkedését a pályaválasztási tanácsadók is fokozódó eredményességgel segítik, de ez még nem eléggé céltudatos és hatékony. Nehezíti munkaközvetítésüket gyakori munkahely-változtatásuk.

Az 1971. évi felmérés adatai szerint 100 cigány keresőre 235 eltartott jutott; az átlagos cigánykereső munkából származó összes havi jövedelme 1612-Ft volt, mely kb. 20%-kal állt az átlagos nem cigány kereső jövedelme mögött. Az eltérést természetesen jelentős részben indokolja a szakképzettségben, a végzett munka minőségében mutatkozó különbség.

3.) Lakáshelyzetük, élet- és egészségügyi körülményeik.

a) A szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásáról hozott határozatok és intézkedések eredményeként 1965-től 1975. december 31-ig 13 065 családot sikerült új, vagy jobb lakásba költöztetni az akció keretében. Ez az eredeti tervhez viszonyítva csak 84%-os teljesítés, de ez a hátráltató tényezőket figyelembe véve, mégis kedvező. Ezenfelül a tanácsok más módon (saját lakásalapból, ár- és belvizes akciók keretében stb.) további 5500 családot segítettek jobb lakáshoz. Így összesen mintegy 75 ezer személy került jobb körülmények közé.

A cigánylakosság lakáshelyzetének javítása azonban további folyamatos erőfeszítést igényel, mert az 1974. évi felmérés szerint a telepi nem megfelelő lakások (putrik) száma még meghaladja a 28 ezret, s ezekben 31 800 család, 125 900 lakos él.

Az V. 5 éves tervidőszakban a telepek felszámolásának továbbfolytatására hozott minisztertanácsi határozat végrehajtása megkezdődött. Az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium a 11 ezer lakás építési (vásárlási) keretét felosztotta a főváros és a megyék között. A fővárosi és valamennyi megyei tanács tervet készített a keret éves felosztására. Tekintettel az igények növekedésére, szükséges, hogy a tanácsok és a munkáltatók is (pl. munkáltatói támogatással) saját forrásaikból is bővítsék a lakásjuttatási lehetőséget.

b) A telepek felszámolása, a folyamatos munkaviszonyban lévők számának szaporodása, az intenzívebb felvilágosító munka kedvező változást hozott a

cigánylakosság jelentős részének életkörülményeiben, egészségügyi viszonyaiban. A lakosság közé települt cigány családok nagy része a környezet szokásait, lakás- és öltözködési kultúráját átveszi. Csökken a csecsemőhalandóság, többen igénylik az egészségügyi szolgáltatásokat, nagyobb gondot fordítanak a személyi és környezeti tisztaságra. Az egészségügyi és szociálpolitikai szervek, különösen a vöröskeresztes szervezetek segítségével eredményes erőfeszítéseket tesznek a telepeken élők egészségi, közegészségügyi viszonyainak javításáért. A cigánylakosság egészének egészségügyi és szociális ellátása azonosan biztosított a nem cigány lakosságéval. A Hazafias Népfront bizottságai – állami és társadalmi szervek bevonásával – az utóbbi időben több helyen megvizsgálták a cigánylakosság életkörülményeit, s programot dolgoztak ki annak javítására.

A cigányok jelentős részének azonban általános elmaradottsága és kedvezőtlen kereseti és lakáshelyzete miatt alacsony színvonalú, rossz az életkörülménye és az egészségügyi helyzete.

1971-ben az átlagos családnagyság a cigányok körében 4,52 (nem cigány 3,16) volt. A telepeken élő cigányok lakásának 44%-ában nem volt villany, 92%-ában vízvezeték, 32%-ában árnyékszék, a lakások telkének 84%-án kút sem.

Az egészségtelen körülmények miatt gyakori a krónikus és a fertőző betegség. A csecsemőhalálozás a javulás ellenére megközelítőleg kétszerese a nem cigány átlagnak. Sok a 35 éven felüli leszázalékolt, vagy krónikus betegség miatt munkaképtelen.

A telepek egy részén súlyosak a közegészségügyi állapotok. A felszereléseket megrongálják, vagy éppen igénybe sem veszik. A férgesség már csak egyes családokra korlátozódott, de még elég gyakori mind a fővárosban, mind vidéken. A fertőtlenítés, férgeltelenítés alól igyekeznek kibújni. Nagy részük nem teljesíti a kötelező egészségügyi előírásokat, nem veszi igénybe a felkínált gyógyító, megelőző ellátást. Eddig kevés eredménnyel járt a családtervezésre, születésszabályozásra irányuló felvilágosítás.

A cigány népességnél az 1971. évi adatok szerint az ezer főre eső élve születések száma az átlagos 14,5-től eltérően 37 körül volt. A szülők egy része – a tudatilag elmaradottak – az egymás után születő gyermekek után járó szociális juttatásokra építi életét. Ezt a közvélemény súlyosan elítéli. Indokoltnak látszik – figyelembe véve a Csehszlovákiában szerzett kedvező tapasztalatokat is –, hogy a családi pótlék, a gyermekgondozási segély és az egyéb szociális juttatások egy részét a jogszabályokban is előírt állampolgári segély és az egyéb szociális juttatások egy részét a jogszabályokban is előírt állampolgári kötelezettségek teljesítéséhez kössük. Pl. a tankötelezettség betartása, rendszeres munkavállalás stb. Általánossá tételét az indokolja, hogy csak a cigánylakossággal szemben diszkriminációt ne jelentsen. A nagy gyermekszaporulat e juttatásokon túl, elsősorban az elmaradottsággal együtt járó jelenség. Ugyanakkor a nagyszámú gyermek nevelésének, gondozásának, el-

tartásának nem képesek eleget tenni. Emiatt is magas és állandóan növekszik az állami gondozásba vett cigány csecsemők, gyermekek száma.

A szociális otthonokban, az öregek napközi otthonában és a házi szociális gondozó szolgálat keretében a velük szembeni előítélet, és nem kellő beilleszkedési készségük miatt alacsony a cigányok száma.

Mindezek az egészségnevelés javítására, módszerének fejlesztésére, a megelőző intézkedések megtételére, a még hosszabb időn át fennmaradó telepeken a jó közegészségügyi viszonyokhoz alapvetően szükséges felszerelések megteremtésére és megtartására hívja fel az állami és társadalmi szervek figyelmét.

4.) Kulturális helyzetük, műveltségük.

a) Az iskolázottság. Az 1971. évi felmérés szerint a 14 éven felüli cigányok 38%-a, ezen belül az 1950–59 között születettek 13%-a analfabéta.

Az 1957–58. tanév végén 27 ezer tanköteles cigánytanulót tartottak nyilván, az összes általános iskolai tanuló 2,2%-át. Az 1974–75. tanév elején 60 989 cigánytanuló – az összes tanulók 5,8%-a – járt iskolába. Az első osztályosoknak pedig 8,7%-a volt cigány tanuló. Növekedésük mellett is változatlanul probléma, hogy a cigány tankötelesek többsége – mintegy 15-17 ezer gyermek – nem, vagy nem folyamatosan jár iskolába. A tanköteles korban alig több mint 5%-uk végzi el az általános iskolát.

A hagyományos életformát élő cigány szülők nagy része nem segíti gyermekeik iskolába járását, nem tudja gyermekeik számára a tanuláshoz szükséges feltételeket biztosítani. Az iskolába lépő gyermekek egy része nyelvi, elsősorban fogalmi, kifejezésbeli nehézséggel küzd. Az iskolák sem mindenütt szorgalmazzák megfelelően a cigány gyermekek iskolába járását, gyakran elfogadható ok nélkül véglegesen vagy ideiglenesen felmentik őket. A felmentéseket a szülők és az iskolák egy része egyaránt kezdeményezi. A felmentés legtöbbször tanévvesztést eredményez, ezért sok a túlkoros tanuló. A tanácsi szakigazgatási szervek sem mindig lépnek fel erélyesen a felmentések, igazolatlan mulasztások ellen. Gyakran indokolatlanul gyógypedagógiai intézetbe utalják, illetve veszik fel a gyermekeket.

Az országban összesen 181 – átmenetileg szervezett – cigány tanulókból álló tanulócsoporthoz és 29 napközi otthoni csoport működik. Zala megyében, Csapi községben egy kollégiumi bentlakásos 4 osztályos alsó tagozatos általános iskola van. Néhány településen a cigány gyermekeknek külön óvodájuk van. Ezek beváltak. A tapasztalatok alapján célszerű növelni az óvodai nevelésben, a kollégiumi elhelyezésben részesülő cigány gyermekek számát, és egy tanév tartamára meghosszabbítani, fejleszteni az iskola előkészítőket.

Emelkedik a középfokú intézményekbe beiratkozott cigány ifjak száma, de arányuk alacsony, és sokan nem fejezik be tanulmányaikat.

Az alapismereti tanfolyamok látogatói szinte kizárólag cigány felnőttek, s a különböző osztályozó vizsgával záruló tanfolyamokon majdnem mindegyik részt vesz néhány cigány hallgató. Ennek ellenére sem kielégítőek azok az erőfeszítések, amelyeket az iskolák és a munkahelyek tesznek a cigány felnőttek iskolai rendszerű oktatásba történő bevonására.

E nagyfokú iskolázatlanság megköveteli, hogy még az iskoláskor előtt rendszeresen foglalkozzanak e réteg elmaradottjainak gyermekeivel. A feltételek megteremtésével kell elősegíteni, hogy a tankötelezettség teljesítése után képességüknek megfelelő pályát választhassanak. Társadalmi érdek, hogy minél több arra alkalmas cigány fiatal válassza különösen a pedagógus vagy egészségügyi pályát, figyelembe véve azt a kedvező tapasztalatot, hogy egymás iránt nagyobb a bizalmuk, eredményesebb nevelő hatásuk.

b) Az iskolán kívüli nevelés. A társadalomba beilleszkedett vagy beilleszkedőben lévő cigánylakossággal a közművelődési szervek nem elkülönítetten foglalkoznak. Nevelésük, felvilágosításuk több helyen tervszerűen folyik. A közművelődési könyvtárak fejlesztésénél is figyelembe veszik támogatásukat. A művelődési otthonok több esetben érdeklődésüknek és nevelésük céljának megfelelő előadásokat, műsorokat szerveznek. Legnépszerűbbek az egészségügyi felvilágosító előadások. A városi peremkerületi és a falusi muzik látogatói között magas a cigányok aránya.

A tanácsi és a szakszervezeti szervek közművelődési intézményeinek ismertett tevékenysége azonban még nem általános. Nehezíti az előrehaladást, hogy a cigányok elmaradt rétegének sincs igénye a felkínált lehetőségek igénybevételére. Mindez széleskörűvé és szükségessé teszi a cigányok tudatlag elmaradottabb részével való tervszerű, külön megszervezett és sajátos módszereken alapuló iskolán kívüli foglalkozást.

5.) Állampolgári kötelezettségek teljesítése.

A cigánylakosság beilleszkedett rétege zömében megfelelő állampolgári magatartást tanúsít. A beilleszkedésben lévő és be nem illeszkedett réteghez tartozók azonban jogaik hangoztatása mellett gyakran szegik meg a jogszabályokat. Jelzi ezt különösen anyagi természetű tartozásaik (hiteltörlesztés elhanyagolása, kereseti, közadó tartozás stb.), a törvények tudatos kijátszása és be nem tartása, valamint a különböző szabálysértések (ipari, kereskedelmi engedélyekkel való visszaélés, szabálytalan lótartás, lakóhely-változás bejelentésének elmulasztása, a tankötelezettség megszegése, engedély nélküli letelepedés és építkezés, csendháborítás, fertőző betegség elleni védekezés elmulasztása).

Gyakori a családjogi rendezetlenség. Növekszik a veszélyeztetett gyermekek száma. Ebben nagy szerepe van a mértéktelen alkoholfogyasztásnak.

A szülők szabadságvesztése, csavargása is nagyon rossz hatással van a gyermekekre. Szolnok megyében pl. az állami gondozottak 45%-a, Baranya megyében 50%-a cigány.

A cigánylakosság egy részének nem megfelelő állampolgári magatartását a bűnözésben való részvétele is mutatja.

A Legfőbb Ügyészség adatai szerint 1965–1970 között bűnelkövetők 9%-a, 1973-ban 13%-a, 1975-ben 5%-a volt cigány. 1975-ben tízezer nem cigány lakosra 72, tízezer cigány lakosra pedig 133 bűnelkövető esett. A cigány lakosság bűnözési intenzitása tehát mintegy kétszerese a nem cigány népességének.

Elsősorban vagyon elleni, erőszakos és garázda jellegű bűncselekményeket követnek el. Gyakori, hogy más országból érkező cigányok csoportosan kószálva több megyében nagyszámú betöréses, besurranásos lopást követnek el. A magyar állampolgárságú cigányok hasonlóan bűncselekmények elkövetése céljából nagyszámban utaznak külföldre, üzérkednek, lopnak. Az idegenforgalom emelkedésével jelentősen megnőtt a cigányok csempészárakkal való üzérkedése, külföldiek részére régiségeket vásárolnak fel, eközben lopásokat követnek el.

A cigány családok egy részéből származó gyermekek a bűnözés terén is folytatói a rossz cigány hagyományoknak, ami egyben a felnőtt korú bűnözés utánpótlása is. 1975-ben tízezer nem cigány lakosra 120 fiatalkorú bűnelkövető, tízezer cigány lakosra pedig 301 fiatalkorú bűnelkövető esett. Az 1975-ben ismertté vált 1031 fiatalkorú cigány bűnelkövető az összes fiatalkorú bűnelkövetőnek 14%-át teszi ki. A jogerős szabadságvesztés büntetésüket töltő, illetve a nevelőintézetekbe beutalt fiatalkorúaknak mintegy 30%-a cigány. Budapesten és a vidéki nagyvárosokban, idegenforgalmi helyeken sok gyermekkorú cigány csavarog, akiket a felnőtt hozzátartozóik kéregetésre és bűncselekmények elkövetésére használnak fel. Mind szélesebb körű igény, hogy a hatóságok határozottabban lépjenek fel. Ez egyben a társadalom segítő közreműködését sem nélkülözheti.

A börtönből szabadultak munkába állítása a munkaadók részéről gyakran akadályba ütközik.

6.) A cigánylakosság helyzetének javításával foglalkozó szervek tevékenysége.

a) A Kormány 1968-ban Tárcaközi Koordinációs Bizottságot az állami szervezetek a cigánylakosság helyzete javítását célzó tevékenysége meghatározására, munkájuk központi irányítására, továbbá az állami és társadalmi szervek együttműködésének koordinálására hozta létre.

A Bizottság eddig évenként 2-3 alkalommal megtartott ülésén e kérdéskört felölelő ügyekben hozott állásfoglalásokat. Ezek segítették a minisztériumoknak, országos hatáskörű szervezeteknek, valamint a tanácsi és társadalmi szervezeteknek a cigánylakosság helyzete javításával kapcsolatos tevékenységét.

A Bizottság eddigi működése során tizenhét megyei tanács végrehajtó bizottságát számoltatta be ez irányú tevékenységéről, illetve vizsgálta munkájukat. A Bizottságot mindegyik illetékes minisztérium, illetve társadalmi szerv tájékoztatta már e téren kifejtett tevékenységéről. A beszámoltatások és a kölcsönös tájékoztatások elősegítették a Bizottság és az érdekelt szervek további tevékenységét.

A Bizottság felkérésére 1971-ben a Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutató Csoportja a cigánylakosság körében reprezentatív felmérést végzett. Ennek alapján a Bizottság 1973-ban, ezt követően 1974-ben átfogóan értékelt a cigánylakosság helyzetét, az ahhoz kapcsolódó állami, társadalmi tevékenységet. 1974 júniusában az MSZMP KB. Agitációs és Propaganda Bizottságát, novemberében pedig az Országgyűlés Kulturális Bizottságát tájékoztatta.

Az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium a Bizottság véleményét is figyelembe véve 1975 decemberében jelentést tett a Minisztertanácsnak a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolása érdekében hozott határozatok végrehajtásának eredményeiről, s javaslatot tett a lakásellátás rendszerének továbbfejlesztésére.

Az Oktatási Minisztérium beszámoltatta a fővárosi, megyei művelődésügyi szakigazgatási szervek vezetőit a cigány tankötelesek rendszeres nevelése, oktatása érdekében végzett tevékenységről s meghatározta a további feladatokat is. A minisztérium közreadta a cigány gyermekek nevelésének és oktatásának legfőbb tapasztalatait. Irányelve alapján a megyei (fővárosi) tanácsok végrehajtó bizottságai céljuttalomban részesítik azokat a pedagógusokat, akik az előírt követelményeknek megfelelően foglalkoznak a cigány tanulókkal.

Az Egészségügyi Minisztérium továbbképzést szervezett a cigánylakosság helyzetének javításával foglalkozó egészségügyi és szociálpolitikai munkakörben dolgozók részére; a szociális gondozók szakképzésének tananyagába beiktatta az idevágó ismereteket. Irányelvben szabta meg azon egészségügyi dolgozók anyagi és erkölcsi elismerésének módját, akik a cigányok által sűrűbben lakott településeken a feltételeknek megfelelően tevékenykednek.

b) A területi és helyi tanácsai testületek és koordinációs bizottságaik többségükben megfelelően foglalkoznak a cigánylakosság helyzetének javításával. Több megye és település középtávú és éves intézkedési tervet, programot készített a helyben jelentkező feladatok megoldására. A tanácsszervek egy részének tevékenysége azonban nem eléggé folyamatos és hatékony.

c) A feladatok végrehajtásában érdekelt minisztériumok, országos hatáskörű szervek és társadalmi szervek rendszeresen részt vesznek a Bizottság munkájában és segítik a feladatok ellátását.

E jelentést a cigánylakosság helyzetének javításával foglalkozó Tárcaközi Koordinációs Bizottság f. év május 12-én megtárgyalta és az abban foglaltakkal egyetértett.

Kérem a Minisztertanácsot, hogy a jelentést és a mellékelt határozati javaslatokat fogadja el.

Javaslom az 1. sz. mellékletben foglaltakat a Magyar Közlönyben közzétenni, a 2. sz. mellékletben foglaltakat pedig belső határozatként kiadni.

Budapest, 1976. május 13.

Dr. Papp Lajos
a Bizottság elnöke

[...]

3. sz. melléklet

Egyetért:

Belkereskedelmi Minisztérium: dr. Sággy Vilmos
Belügyminisztérium: Kőrösi György
Egészségügyi Minisztérium: dr. Zsögön Éva
Építésügyi és Városfejl. Minisztérium: Szilágyi Lajos
Honvédelmi Minisztérium: Czinege Lajos
Igazságügyi Minisztérium: dr. Korom Mihály
Kohó- és Gépipari Minisztérium: Gácsi Miklós
Könnnyűipari Minisztérium: Dobrotka László
Közlekedés és Postaügyi Minisztérium: dr. Ábrahám Kálmán
Kulturális Minisztérium: Garamvölgyi József
Mezőgazdasági és Élelm. Minisztérium: Kovács Sándor
Munkaügyi Minisztérium: Buda István
Nehézipari Minisztérium: dr. Simon Pál
Oktatási Minisztérium: dr. Gosztonyi János
Pénzügyminisztérium: Madarasi Attila
Országos Tervhivatal: dr. Bíró Ferenc
Szakszervezetek Országos Tanács: Gál László
Hazafias Népfrent Orsz. Tanácsa: S. Hegedüs László
Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség: Barabás János
Legfőbb Ügyészség: dr. Katona Zoltán
Vöröskereszt Országos Elnöksége: Hantos János
MT. Tájékoztatói Hivatala: Lakatos Ernő

MNL OL XIX-A-83-b 3280/1976. (777. d.) – Géppel írt tisztázat.

XVI/B**A Minisztertanács 3280/1976. számú határozata
a cigány lakosság helyzetének
javításáról és gyorsabb ütemű társadalmi
beilleszkedésének elősegítéséről****Budapest, 1976. június 3.**

A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG MINISZTERTANÁCSA

Készült: 200 példányban
180 sz. példány

Kapják: elosztó szerint

A MINISZTERTANÁCS
3280/1976. sz.
határozataa cigányság helyzetének javításáról és gyorsabb ütemű társadalmi
beilleszkedésének elősegítéséről

A Minisztertanács megállapítja, hogy a cigánylakosság helyzetének javítására tett központi intézkedések számottevő eredménnyel jártak, a cigánylakosság társadalmi beilleszkedésének üteme azonban még nem kielégítő, és az általános előrehaladás mellett kedvezőtlen jelenségek is mutatkoznak. A cigánylakosság helyzetének további folyamatos javítása és társadalmi beilleszkedésének meggyorsítása érdekében a Minisztertanács a következőket határozza:

I.

1.) A cigánylakosság életviszonyainak javítása, beilleszkedésének meggyorsítása fontos társadalmpolitikai feladat, aminek megoldását a helyenként még megnyilvánuló előítéletek, illetve a cigánylakosság elmaradott rétegeiben mutatkozó fenntartások leküzdésével, kitartó felvilágosító és nevelő munkával is elő kell segíteni. Az állami feladatok végrehajtásában és a nevelőmunkában egyaránt jobban kell támaszkodni a már beilleszkedett, képzett, a társain segíteni akaró cigányokra. Gondot kell fordítani rá, hogy az arra érdemes, közéleti tevékenységet vállaló cigányok képességeiknek megfelelő

megbízathoz jussanak és részt vállaljanak elmaradott társaik nevelésében, életmódjuk megváltoztatásában.

A népgazdaság V. ötéves tervében biztosított lehetőségek keretein belül – elsősorban azokban a megyékben, városokban és községekben, ahol az átlagosnál nagyobb a cigánylakosság aránya – konkrét intézkedéseket kell tenni foglalkoztatásuk növelése, lakáshelyzetük további javítása, a gyermekek és fiatalok iskolai, valamint iskolán kívüli oktatása, nevelése és az ezekhez szükséges feltételek fejlesztése érdekében.

Az állami és társadalmi szervek e feladatok végrehajtásához igényeljk a lakosság segítségét; egyidejűleg tegyék szervezettebbé a cigánylakosság állampolgári nevelését.

Felelős: az illetékes miniszterek,
országos hatáskörű szervek vezetői,
fővárosi, megyei tanácselnökök
Határidő: folyamatos.

2.) A cigánylakosság gyorsabb ütemű társadalmi beilleszkedésének, életkörülményei megváltoztatásának, műveltségi színvonala emelésének egyaránt fontos feltétele, hogy fokozottan minden munkaképes cigány férfi munkavállaló legyen és növekedjen a rendszeresen foglalkoztatott nők aránya is.

A tanácsi és társadalmi szervek az ipari és mezőgazdasági termelő és szolgáltató üzemekkel együttműködve tegyenek intézkedéseket arra, hogy mind több cigány a lakóhelyén kapjon munkát.

A nők fokozott munkába állítása érdekében a lehetőségekhez mérten gondoskodni kell gyermekeik szociális intézményekben történő elhelyezéséről és a megfelelő munkalehetőségek kialakításáról.

A foglalkoztatással összefüggő munkaerő-gazdálkodási feladatokat össze kell hangolni a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásának meggyorsításával és a lakáshoz juttatás területi lehetőségeivel.

A munkaadók fordítsanak nagyobb figyelmet cigány dolgozóik nevelésére, gondoskodjanak szakmai kiképzésükről, továbbképzésükről.

Az ötödik ötéves terv munkaerő-gazdálkodási feladatainak keretében a fővárosi, megyei tanácsok határozzák meg a munkaképes cigánylakosság foglalkoztatásával kapcsolatos teendőket.

Felelős: fővárosi, megyei tanácselnökök,
illetve miniszterek,
országos hatáskörű szervek vezetői,
Határidő: folyamatos.

3.) A cigánylakosság társadalmi felemelkedése érdekében fontos feladat a körükben még jelentős mértékben meglévő analfabetizmus felszámolása.

Mindenek előtt azt kell elérni, hogy a tankötelesek rendszeresen járjanak iskolába, elvégezzék az általános iskolát s az alkalmasak kapjanak támogatást a továbbtanuláshoz.

A pályaválasztási tanácsadó intézmények rendszeresen segítsék a cigánytanulók középiskolai továbbtanulását, pályaválasztását, irányítsanak több cigány fiatal a pedagógusi, egészségügyi pályákra.

A tanácsszervek a munkáltatókkal együttműködve segítsék a cigány felnőtteket, hogy az iskolai rendszerű oktatás keretében pótolják hiányzó ismereteiket.

Felelős: oktatási miniszter,
munkaügyi miniszter,
fővárosi, megyei tanácselnökök,
Határidő: folyamatos.

4.) Meg kell vizsgálni, milyen tárgyi és személyi feltételek szükségesek ahhoz, hogy a rászoruló tanulók fokozottabb mértékben részesüljenek diák-szociális kedvezményekben (tanszer-tankönyv segély, napközi otthoni ellátás, étkeztetés, kollégiumi elhelyezés stb.), illetve gondoskodni kell arról, hogy növekedjen a cigány tanulókkal foglalkozó pedagógusok anyagi, erkölcsi elismerése.

Felelős: oktatási miniszter,
pénzügyminiszter,
Országos Tervhivatal elnöke,
Tárcaközi Koordinációs Bizottság,
Határidő: 1976. december 31.

5.) Meg kell vizsgálni, hogy az óvodai nevelésben nem részesülő gyermekek számára az egy tanéves iskola előkészítő foglalkoztatás intézményes biztosítása milyen személyi és tárgyi feltételeket kíván, és javaslatot kell tenni azok fokozatos megteremtésére.

Felelős: oktatási miniszter,
pénzügyminiszter,
Országos Tervhivatal elnöke,
Határidő: 1976. december 31.

6.) A cigánylakosságot az iskolán kívüli nevelő munkával is segíteni kell a beilleszkedésben. Törekedni kell életszemléletük korszerűsítésére, erősíteni

szükséges alkalmazkodókészségüket, számításba véve hagyományait és támaszkodva a cigányság műveltebb rétegeinek közreműködésére, a kulturális nevelés eszközeivel is elő kell segíteni, hogy mind nagyobb számban váljanak a társadalom teljes értékű tagjává.

A tanácsi szervek a szakszervezetekkel együttműködve hassanak oda, hogy a közművelődési intézmények munkájának szerves részévé váljon a cigánylakosság kulturális nevelése.

Felelős: kulturális miniszter,
fővárosi, megyei tanácselnökök,
Határidő: folyamatos.

7.) Ki kell dolgozni és közre kell adni azokat az elveket és módszereket, amelyek a cigánylakosság iskolán kívüli hatékony műveléséhez, neveléséhez szükségesek.

Felelős: kulturális miniszter,
Határidő: 1976. december 31.

8.) A cigánylakosság foglalkoztatásának bővítésével, lakás- és életkörülményei fejlesztésével párhuzamosan gondoskodni kell a személyi és a környezeti egészségügyi követelmények állandó javításáról is.

Az egészségügyi intézmények a közművelődési szervekkel együttműködve tegyék rendszeressé az egészségügyi felvilágosítást. Különösen a helyes életmód kialakítása, az alapvető egészségügyi előírások betartása, a személyi és környezeti tisztaság, valamint a családtervezés fontosságának megismertetése és az alkoholizmus elleni felvilágosító munkára fordítsanak nagy figyelmet. A tanácsszervek ellenőrizték, hogy a gyermekek gondozása és nevelése érdekében biztosított különböző szociális juttatásokat a szülők rendeltetési céljuknak megfelelően használják fel.

A tanácsszervek – a társadalmi szervekkel és a településekkel együttműködve – a még hosszabb időn át fennmaradó telepeken is biztosítsák a megfelelő egészségügyi viszonyokhoz szükséges alapvető létesítményeket és felszereléseket. Szervezzenek a telepeken tisztasági mozgalmat.

A tanácsszervek fokozottabban törekedjenek a veszélyeztetett körülmények közé került gyermekek, az idős, beteg emberek megfelelő szociális intézményekben való elhelyezésére.

Felelős: egészségügyi miniszter,
Tárcaközi Koordinációs Bizottság elnöke,
fővárosi, megyei tanácselnökök,
Határidő: folyamatos.

9.) Ki kell dolgozni és közre kell adni a cigánylakosság életkörülményeihez igazodó egészségügyi nevelés, valamint szociális gondoskodás elveit és módszereit.

Felelős: egészségügyi miniszter,
Tárcaközi Koordinációs Bizottság elnöke,
Határidő: 1976. december 31.

10.) Az állampolgári jogok és kötelességek megismerése és betartása érdekében a cigánylakosság körében fokozni kell a felvilágosító nevelést. Az állami szervek tegyék hatékonyabbá az ellenőrzést, a számonkérést, és szükség esetén éljenek a jogszabályi szankciók következetes alkalmazásával. Különösen a csoportosan, illetve szervezeten végrehajtott, valamint az erőszakos bűncselekmények elkövetőivel, és a közveszélyes munkakerülőkkel szemben kell az eddiginél szigorúbb intézkedést tenni. A hatályos jogszabályi keretek között vissza kell szorítani a bejelentés nélküli letelepedést, az engedély nélküli építést, kereskedést, házalást. Idült alkoholisták esetében fokozottabban kell alkalmazni az alkoholelvonó kezelést, illetve zárt munkaterápiás intézetbe való elhelyezést.

A tanácsszervek a rendőrség, a bíróság, az ügyészség helyi szerveivel szorosan együttműködve, valamint a társadalmi erők bevonásával fordítsanak nagyobb figyelmet a szabálysértések és bűncselekmények megelőzésére.

Felelős: belügyminiszter,
igazságügy-miniszter,
fővárosi, megyei tanácselnökök,
Határidő: folyamatos.

11.) Meg kell vizsgálni, hogy a közveszélyes munkakerülőkkel szemben miként volna lehetőség az eddigieknél szigorúbb és hatékonyabb szankciók alkalmazására.

Felelős: igazságügy-miniszter,
Határidő: 1976. december 31.

II.

A cigánylakosság helyzetének javításával foglalkozó Tárcaközi Koordinációs Bizottság továbbra is kísérelje figyelemmel és segítse elő a központi és helyi szervek ez irányú munkáját, a megyei tanácsok végrehajtó bizottságait pedig rendszeresen számoltassa be e határozat végrehajtásáról.

Felelős: Tárcaközi Koordinációs Bizottság elnöke,
Határidő: folyamatos.

III.

A Minisztertanács felkéri a Szakszervezetek Országos Tanácsát, a Kommunista Ifjúsági Szövetséget, a Hazafias Népfront Országos Tanácsát, a Vöröskereszt Országos Elnökségét, valamint a központi és helyi sajtószerveket, a Rádiót és a Televíziót, hogy továbbra is segítsék elő a cigánylakosság helyzetének javítását, gyorsabb ütemű társadalmi beilleszkedését és működjenek közre e határozat végrehajtásában.

Budapest, 1976. június 3.

Lázár György s.k.
a Minisztertanács elnöke

MNL OL XIX-A-83-b 3280/1976. (777. d.) – Géppel írt tisztázat.

XVII/A

Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság üléséről

Budapest, 1979. április 18.

Szigorúan bizalmas!

Készült: 3 pld.-ban.

Jegyzőkönyv

a Politikai Bizottság 1979. április 18-án megtartott üléséről

Jelen vannak: Aczél György, Apró Antal, Benke Valéria, Biszku Béla, Fock Jenő, Huszár István, Kádár János, Lázár György, Losonczi Pál, Maróthy László, Nemes Dezső, Németh Károly, Óvári Miklós, Sarlós István, továbbá Borbély Sándor, Brutyó János, Gyenes András, Győri Imre, Havasi Ferenc, Korom Mihály és Méhes Lajos elvtársak. Az ülésen nem vesz részt (betegség miatt) Gáspár Sándor elvtárs.

Napirend:

[...]

3.) Jelentés a cigánylakosság helyzetéről.

Előadó: Kornidesz Mihály elvtárs.Meghívottak: Papp Lajos és Rátkai Ferenc elvtársak

[...]

3. Jelentés a cigánylakosság helyzetéről

Előadó: Kornidesz Mihály elvtárs

Hozzászóltak: Németh Károly, Nemes Dezső,

Óvári Miklós, Losonczi Pál, Fock Jenő,

Győri Imre, Sarlós István, Brutyó János,

Aczél György és Kádár János elvtársak

A Politikai Bizottság tudomásul veszi a magyarországi cigánylakosság helyzetéről készült jelentést.

Megerősíti korábbi álláspontját, hogy a cigánylakosság nem tekinthető

nemzetiségnek. Úgy véli, hogy helyesebb olyan etnikumú csoportnak tekinteni, amely fokozatosan asszimilálódik, integrálódik a társadalomba.

Megállapítja, hogy a cigánylakosság társadalmi beilleszkedésének megerősítésére tett intézkedések összhangban vannak az 1961. június 20-i határozatával, ezek számottevő eredménnyel jártak. Lényegesen kiterjedt a cigányok foglalkoztatása, javultak lakás-, művelődési és közegészségügyi viszonyaik. A társadalmi beilleszkedés folyamata erőteljes differenciálódást indított el a cigányok körében.

A kedvező folyamatok további kibontakoztatása, a beilleszkedést akadályozó régebbi és új keletű problémák elhárítása megköveteli, hogy az érintett párt-, állami és társadalmi szervek, az üzemek és vállalatok a jövőben is megkülönböztetett figyelemmel és az ügy sajátosságának megfelelő módszerekkel foglalkozzanak a cigánylakosság társadalmi beilleszkedésének előmozdításával.

A Politikai Bizottság az előterjesztésben vázolt feladatokkal egyetért. Megbízta Kornidesz Mihály elvtársat, hogy a dokumentumot a vitában elhangzott észrevételek figyelembevételével pontosítsa; a pontosított szöveget Óvári Miklós elvtárs hagyja jóvá.

Ajánlja a Minisztertanácsnak, hogy tűzze napirendre a cigánylakosság helyzetét, és határozza meg az állami szervek időszerű feladatait. Ezt követően történjék nyilvános közlés arról, hogy az illetékes párt- és állami szervek áttekintették a cigánylakosság helyzetével foglalkozó korábbi állásfoglalásaik végrehajtását. Tájékoztatni kell a közvéleményt a cigánylakosság helyzetének javításában elért jelentős eredményekről, továbbá arról, hogy az illetékes szervek megfelelő intézkedéseket hoztak annak érdekében, hogy a cigánylakosság életkörülményeiben, társadalmi beilleszkedésében tapasztalható egészséges folyamat folytatódjék.

A Politikai Bizottság hozzájárul, hogy a jelentést és a határozatot kapják meg:

- Központi Bizottság osztályvezetői,
- a budapesti és a megyei pártbizottságok első titkárai,
- a Minisztertanács elnöke és helyettesei,
- az Országos Tervhivatal elnöke,
- az oktatási, a kulturális, a belügy-, a honvédelmi, az egészségügyi és a munkaügyi miniszter,
- a Minisztertanács Tanácsi Hivatalának elnöke,
- a Fővárosi és a megyei tanácsok elnökei,
- a Hazafias Népfrent Országos Tanácsának főtitkára
- a SZOT főtitkára,
- a KISZ KB első titkára,
- a Magyar Nők Országos Tanácsának elnöke,
- a Vöröskeleszt főtitkára.

[...]

3./ Jelentés a magyarországi cigánylakosság helyzetéről.

Kornidesz Mihály elvtárs: Azt szeretném elmondani, hogy az anyag előkészítését széles körű munka előzte meg. Több száz embertől kértünk véleményt; a megyei koordinációs bizottságok, a Minisztertanács mellett működő cigánykoordinációs bizottság is megtárgyalta az anyagot. Megkérdeztünk számos cigányszármazású értelmiségit is. Az ezek alapján elkészült anyagot terjesztjük most elő.

Németh Károly elvtárs: Egy kérdésem van. Kik kapják a határozatot, milyen körben szándékoznak terjeszteni azt? Gondolom, minél több kézbe oda kellene adni.

Nemes Dezső elvtárs: Szó van arról, hogy a cigánykérdés nem nemzetiségi, nem etnikai, hanem szociálpolitikai kérdés; a cigányság nem tudott nemzetiséggé fejlődni. De miért nem mondhatjuk, hogy etnikai csoport? Ettől még lehetne ezt a kérdést szociálpolitikai kérdésként kezelni.

Kornidesz Mihály elvtárs: Németh elvtárs kérdésére: a megyei első titkároknak, a megyei tanácselnököknek, az illetékes minisztereknek, a Központi Bizottság illetékes osztályainak, a Hazafias Népfrontnak, a SZOT-nak, a KISZ-nek, a Vöröskeresztnek, a Nőtanácsnak javasoljuk elküldeni a határozatot.

Nemes elvtárs kérdésére: Tulajdonképpen az, hogy hogyan kell értékelni a cigányság jelenlétét, minek minősítsük, izgalmas vitakérdés. Régóta tartó szakmai, irodalmi viták folynak erről. Nagyjából most már olyan vélemények egyre ritkábban fordulnak elő, hogy a cigányságot nemzetiségnek tekintsük, pontosan azért, amit Nemes elvtárs említett. Azért tekintjük társadalompolitikai ügynek mindenekelőtt, mert a feladatot abban látjuk, hogy a társadalom egészébe integrálódjanak be, a társadalom egészének életébe kapcsolódjanak be. Úgy tűnik, ennek kapcsán az etnikai jegyek is szűnőben vannak, legalábbis hosszabb perspektívában csökkenő tendenciájúak. De egyébként ez egy vitakérdés, amely felvetődhet. Várjuk az ezzel kapcsolatos véleményeket.

Óvári Miklós elvtárs: Ehhez a kérdéshez. Nem volna célszerű, ha kimondanánk, hogy a cigányság etnikai csoport. Merveiténé a beilleszkedésüket. Meg kell adni a lehetőséget, ha valaki szabadulni akar cigány voltából, szabadulni tudhasson. Vannak olyan, a társadalomba beilleszkedett cigányemberek, akik nemcsak dolgoznak, hanem cigány mivoltuk is megszűnik. Persze ez nagyon hosszú út. Ennek lehetőségét azonban nem kellene elvenni azzal, hogy kimondjuk: a cigányság etnikai csoport. Lényegében most is ez van, csak ezt a helyzetet nem akarjuk konzerválni.

Losonczi Pál elvtárs: A jelentéssel és a tennivalókkal egyetérték. Csupán azért kértem szót, mert a tennivalók sorrendjét javaslom megváltoztatni. A tennivalók közül én első helyre a tömegtájékoztatót (?), az oktatást és

műveltségi színvonal emelését tenném. Úgy képzelem, elsőként kellene az oktatás általánossá tételét célul kitűzni, mert azokat a cigányembereket már másképp tudjuk foglalkoztatni, akik tanulnak. A mellékletek is bizonyítják, hogy a bűnözés terén is azok vannak többségben, akik kevésbé iskolázottak, ugyanúgy, mint a magyarok között. Tehát a tennivalóknál a műveltségi viszonyok javítását tartom fontosnak, a munkába való állás, az egészségügyi kérdések könnyebben megoldhatóak.

Fock Jenő elvtárs: A határozati javaslattal egyetértek. A jelentésben van néhány olyan fogalmazás, ami azonban ellentmond a határozati javaslat megállapításának, miszerint az elmúlt másfél évtizedben jelentős eredményeket értünk el a határozat végrehajtásában. A számszerű adatok azt bizonyítják, hogy jelentősek ezek az eredmények.

Az előterjesztésben írják, hogy az egyik legnagyobb probléma, megoldatlan kérdés, a 15-18 éves fiatalok elhelyezkedése. Ugyanakkor a II. fejezetben azt írják: mindenekelőtt a munkába állítható nők számának az emelése a fontos feladat. Ha igaz, hogy az előbbi a legnagyobb gond, akkor a 15-18 éves fiatalok munkába állításáról kellene gondoskodni, és nem a többgyermekes anyákat kell munkába állítani. Nem tartom tragikusnak, hogy addig, amíg a cigánynők 31 százaléka dolgozik csak, a nem cigány lakosságnál 40 és valahány százalék. Ez a cigánylakosság helyzetével összefüggő dolog. Ha választani kell, amikor leépítések vannak napirenden, inkább a fiatalok munkába állítása a döntő és nem a nőké; inkább szociálpolitikai kérdésként kell kezelni azokat a cigányasszonyokat, akiket férjük elhagyott vagy börtönben van, és egyedül nevelik gyermekeiket.

Az etnikai vagy nem etnikai kérdéshez. Óvári elvtárs próbált erre magyarázatot adni. Az előterjesztés is kitér erre. Szerintem úgy elintézni, hogy a Szovjetunióban ez van, másik három országban meg az. Így nem lehet elintézni. Ha most nem is mondjuk ki, de ha etnikai csoportról van szó, így kell kezelni; ez nem mond ellent annak, hogy szociálpolitikai kérdésként kezeljük. Ha be akar illeszkedni, beilleszkedhet. Egyébként kik foglalkoznak ezzel a kérdéssel? Általában a cigányértelmiségiek csoportja foglalkozik vele.

A lakáskérdés: Ne tegyünk olyan megkötést, hogy olyan üresen álló házakat bocsássunk a rendelkezésükre, amelyek közelében munkaalkalom van. Mert ahol 20-30 kilométerről van szó, ez nem nagy távolság, ha a közlekedés jó. A nem cigány lakosság is 80-100 kilométerről jár dolgozni; ahol közlekedés van, a cigánylakosság is tud közlekedni. Ha üresen álló házak vannak, ezzel a kérdéssel komolyan kell foglalkozni. Ha anyagi lehetőségünk van okosabb dolog, a cigánylakosságot hozzájuttatni ezekhez, mintsem ezek üresen maradjanak.

Győri Imre elvtárs: Az előterjesztéssel egyetértek. Néhány kisebb megjegyzésem van.

Az 1961-es PB-határozat fordulatot hozott a cigánylakosság társadalmi, szociális problémáinak megoldásában. Minden párt- és tanácsi szerv nagy lendülettel fogott hozzá a kérdés megoldásához, e munka eredményei lassan beértek. A közel két évtized tapasztalata azt mutatja, hogy ez a további évekre, évtizedekre is ad leckét. Az utóbbi időben azonban már lankadt a figyelem, az anyagi erőforrások szűkössége következtében csökkent az odafigyelés. Arra kellene felhívni a figyelmet, hogy ne történjék visszaesés.

A kulcskérdés szerintem is a foglalkoztatottság. A 15-18 évesek problémája abból is adódik, hogy elvileg még iskolába járnak, munkába nem állíthatók, és így bizonyos pangás következik be.

Van egy fogalmazás, ami ugyan pontos, de csak azért szeretném megjegyezni, mert nem egyformán jelentkezik: az előítélet a cigánylakosság körében és a cigánylakossággal szemben. Tapasztalható ez a tanácsi szerveknél is, általában a lakosság körében, az iskolában is. Az előítélet leküzdésében még sok tennivalónk van.

Sarlós István elvtárs: Egyetértek a jelentéssel, néhány vonatkozásban kapcsolódnék hozzá. Az eredmények tekintetében: Ki kell hangsúlyozni, hogy a foglalkoztatás tekintetében nagy előrelépés van. A végleges letelepedés tekintetében is. Együtt jár azzal, hogy a telepek jelentős része megszűnt. Ezek szociális szempontból is károsak voltak, és a bűnözés forrása is volt.

A munkába állításnál a következő időszakban a foglalkoztatás minősége tekintetében kell változást elérni. A cigányférfiak közül 3 százaléknak van szakmai képzése, a nők 0,5 százalékának. Kialakultak a cigányokkal betölthető munkakörök; ez jó is, mert lehetővé tesszük számára az elkezdést, rossz, hogy innen kimozdulni nem engedik őket, hiszen ezekre a munkákra nagyon nehéz nem cigány munkaerőt kapni.

A jelentés első oldalán azt mondják: a cigányok városba áramlásának egyik oka, hogy ott az iskoláztatás jobb. A statisztikából kiderül, miközben erőfeszítések történtek az iskoláztatás tekintetében, a cigányszülők részéről akadályozzák, nem engedik iskolába gyerekeiket.

A lakásprobléma megoldásánál van olyan gond is, egyrészt nem tudják a belépéshez szükséges összeget előteremteni, másrészt nem találnak kivitelezőt. Az állami vállalat nem vállalja, magánépítető pedig olyan összeget kér, amit nem tudnak megfizetni. Ahol komolyan foglalkoznak ezzel a kérdéssel, mint pl. Veszprém megyében, Szabolcsban, ahol szervezeten biztosítják, hogy a bontott anyagot a cigányok kaphassák meg, abból építkezhetnek, sokkal jobban tudják őket letelepíteni. Városainkban azzal – ez persze túlzás –, hogy korszerű lakásokat adnak cigányoknak, akik ezt rögtön tönkre is teszik, nagy feszültség keletkezik.

Sok helyen működnek cigánybizottságok, a Hazafias Népfrontnak is van ilyen minden megyében. A bizottságoknak van egy általános hibája; a tárgya-

lásokon alig van jelen cigány. Nem egy helyen szóvá tettem már. Egyszerűen elfelejtették meghívni a cigányok képviselőjét. Úgy néz ki a dolog, hogy a társadalom egyik része akarja megoldani a társadalom másik részének a problémáját. Hatni kellene az értelmiséggé vált cigányokra, hogy ne szakadjanak el. Sokan szégyellik, hogy ők cigányok, s külső jegyeikben minden kapcsolatot meg akarnak szakítani.

Az etnikai kérdés: akár akarjuk, akár nem, a jelentés is etnikumnak kezeli a cigánylakosságot. Egyrészt: van egy elnevezésük, az egész világon cigánynak nevezik őket. Nem mondjuk arra az értelmiségre sem, aki pedig már letelepedett és egyetemen tanít, hogy magyar. A jelentés javasolja, hogy valamilyen formában tartsunk kapcsolatot a nemzetközi cigánybizottságokkal. Szerintem is szükség van erre a kapcsolatra. Márpedig ha szükségesnek tartjuk, hogy egy nemzetközi cigánybizottsággal tartsunk kapcsolatot, megint az derül ki, olyan etnikumként kezeljük a cigányságot, amely nem magyar, de magyarrá válik valamikor. Van magyar, román, oláh cigány. Aszerint, hogy a kulturáltság melyik fokára jutott; a legmagasabb fokú a magyar cigány, a legalacsonyabb az oláh. Háromszázezer cigány él Magyarországon, ez egy olyan csoport, amelynek nincs szervezete. Főként a nem cigányokból álló bizottságok, testületek foglalkoznak velük. Szervezett irányítás mellett kellene, hogy legyen olyan csoportjuk, amely szervezi a többiekkel való törődést.

Legfontosabbnak a munkába állást, a szakemberképzést tartom.

Nemes Dezső elvtárs: Két kérdéshez szeretnék hozzászólni. Az etnikum: Tudjuk, hogy ez nem propaganda jelszó. Ha van etnikai csoport, ebből az következik, hogy az ide tartozók ne lehessenek részei egy nemzetnek; véleményem szerint nem zárja ki, hogy ők magyarok legyenek. Nekik joguk van magukat magyaroknak tekinteni. Van ez a beolvadási folyamat...

Kádár János elvtárs: Egy időben úgy hívták, hogy újmagyarok.

Nemes Dezső elvtárs: Az etnikai csoport a beolvadási folyamat menetében zsugorodik. Az eredmények is mutatják, hogy ez a folyamat halad előre. Ugyanakkor a magas születési aránnyal ez pótlódik is. Tehát van zsugorodás is, és van pótlás is. A zsugorodási folyamat túl fogja szárnyalni ezt a pótlást, mert ez erősödik, és ez kerül majd túlsúlyba. Úgy néz ki, hogy a zsugorodási folyamat erősödik. De azért nem árt tudni, hogy a magas születési aránnyal valamiféle pótlás is van. Ismétlem, nem kell meghirdetnünk, de nem is kell kétségbe vonni, hogy a cigányság etnikai csoport. Nem szabad úgy tekinteni, hogy ez akadályozza a beilleszkedésüket. A propaganda: Amikor a tömegkommunikációs eszközökben szó van a cigánykérdésről, általában kevésbé van szó a fejlődési folyamatról. Túlzottan szólnak a még megoldandó kérdésekről, amelyek még nagyok. Véleményem szerint nem segítik elő a kérdések megoldását, ha túlzottan erről beszélnek és az eredményekről keveset szólnak. Pedig az eredményekre támaszkodva kellene tovább haladni. Fel kellene hívni

a tömegkommunikációs szervek figyelmét, hogy többoldalúan foglalkozzanak a cigány-kérdéssel. Talán nem is kellene annyit, amennyit ma foglalkoznak. Azért is kellene a pozitív eredményekkel is foglalkozni, mert ez egy fegyver a széles körben meglévő hangulat visszaszorításában, ami az előítéleteket illeti.

Brutyó János elvtárs: A jelentéssel egyetértek. Azzal is, hogy nagyon jelentős az a fejlődés, amit 1961 óta elértünk. Jelentős eredmény mutatkozik a munkába állásuknál és a szociális kérdésekben is. Néhány tapasztalatomat szeretném elmondani.

Amikor Mátészalkán jártam, elvittek egy utcába, s azt mondták, hogy ez azoknak a cigány embereknek az utcája, akik az árvíz során tönkrementek. Ez az utca nagyjából beilleszkedett abba a telepbe, rendben tartották a házuk táját, általában együtt éltek a többiekkel.

A másik tapasztalatom: Olyan helyen lakom a békásmegyeri lakótelep közelében, ahol elég sok cigány ember megfordul. Ha az ember figyeli a jövő-menő embereket, nagyon érdekes dolgokat tapasztal. Amikor jönnek a vonatok, látja az ember, hogy jön a rendőrtiszt és jön a cigányasszony a hat gyerekével. Szép tarka a kép. De nem így néz ki már, amikor ugyanezek az emberek a lakásokba bemennek. Itt még nagy türelemre van szükség, hogy azt a szemléletet, ami velük szemben megnyilvánul, megváltoztassuk. Emlékszem, amikor Komló épült, vándorcigányok vetődtek arrafelé, ott maradtak, letelepedtek, elkezdtek dolgozni, rendes munkásokká váltak. Olyan munkát végeztek, amit más nem szívesen vállalt volna. Akkor aztán jött a probléma, amikor letelepedtek, felszólították őket, hogy válasszanak bizalmi maguknak. Ők gondolkodtak, és azt mondták, inkább vajdát választanának. De már ettől messze vagyunk. Ezzel is csak azt akarom mondani, hogy nem számíthatunk gyors fejlődésre. Lassú, türelmes munkát kell itt végezni. Ezek az emberek még nem is olyan régen teljes nomádságban éltek. Az embereknek a szervezett munkába való bevonása rendkívül fontos.

Az a véleményem, hogy javult az oktatás terén végzett munka is.

Egy problémám van. Mégpedig az, mellette voltam annak idején, amikor arról volt szó, hogy a cigány iskolákból a jobbkat emeljék ki, és hozzák át a másik iskolákba. A papírforma szerint ez nagyszerű dolog; de azok a gyerekek, akik a cigányiskolákban a legjobbak voltak, bekerülve a másik iskolákba találkoztak a gyerekek előítéletével, ha valami elveszett, elsőként a cigánygyereket gyanúsították, mindez visszavetette őket. Nekik is meg kell tehát küzdeni az előítéletekkel. Van egy iskola, ahol 16 cigánygyerek tanul. Elmondták nekem, hogy vannak az iskolában szülők, tisztviselő szülők, akik szépen tudnak beszélni arról, hogy így az előítélet meg úgy az előítélet, de amikor a gyerekek mellé akarnak ültetni egy cigánygyereket, akkor rögtön reklamálnak. Tehát vessük fel azt az oldalát is ennek a dolognak a jelentésben, ha azt akarjuk, hogy ez a fejlődés folytatódjon, és ne csak azt az oldalt, amely csak a fejlőd-

dést mutatja; a nézetek megváltoztatását is szorgalmazni kell. Ha ez a fejlődés továbbra is megmarad, ezen a területen is csökkenni fognak a problémák.

Aczél György elvtárs: Egy kérdéshez szeretnék hozzászólni: a cigánylakosság nem nemzetiség. Ez a lényeg.

Nagy eredményeink vannak, de a társadalom is fejlődött közben. Bizonyos területeken nagyon nagy a feszültség. Ha a cigány értelmiségieket megszavaztatnánk, 90 százalékuk azt mondaná, hogy ne legyenek értelmiségiek közülük. Egy helyen láttam, ahol sikerült leküzdeni a faji kérdést: Kubában...

Kádár János elvtárs: Az speciális helyzet.

Aczél György elvtárs: Az óvoda, az iskolai előkészítés hiánya a fő oka a pedagógusok szerint, hogy nem érett meg, nem iskolaérett a cigánygyerek hatéves korára, túlkoros lesz. A kulcskérdést ott látom, hogy a cigány gyerekek iskola előkészítését szorgalmazni kell. Ez volna szerintem a kulcskérdés, mert ez azt jelenti, hogy egyenlőbb eséllyel indulhatna a cigány gyerekek iskolába.

Nekem is az a véleményem, hogy az anyagban jobban meg kell fogalmazni saját párttagságunk felé, vezetőink felé követelményként állítani, hogy az előítéletek leküzdésében többet tegyünk.

Kádár János elvtárs: Javaslom, fogadjuk el az előterjesztést. Örömmel olvastam a jelentést, mert ennek lényege komoly fejlődést mutat. Eszembe jutott, nálunk nem gyakorlat, hogy a Politikai Bizottság állásfoglalásait nyilvánosan publikáljuk. De ebben az esetben vagy a Politikai Bizottság, vagy a Minisztertanács, vagy valamelyik más szerv, ha a közeljövőben foglalkozna ezzel a kérdéssel, tehetne egy nyilvános közlést. Talán a Politikai Bizottság nevében is lehetne. Vagy a Politikai Bizottság és a Minisztertanács közös közléseként is megjelenhetne. Ha hamarosan odakerülhetne a Minisztertanács elé, jó volna erre is sort keríteni. Persze nem regényt kell írni, az egész elintézhető három gépelt oldalon, máskülönben elvész megint a lényeg. Két-három gépelt oldalon le kellene írni, hogy az illetékes párt- és kormányzervek X évvel ezelőtt állást foglaltak a cigánykérdésben, és most újra áttekintették azt. A kormányközleményben is szerepelhet, hogy a párt- és kormányzervek. És meg kell írni a lényegi megállapításokat a foglalkoztatásban, a letelepedésükben, az iskoláztatásukban, az egészségügyben stb. Érzékeltetni kell, hogy az a kínlódás, amit 1961 óta folytatunk, nem volt hiábavaló. A feladatokat nem is nagyon részletezném. Meg kellene mondani: megfelelő erőfeszítéseket kell tenni, hogy ez az egészséges folyamat folytatódjék. Megfelelő intézkedések, döntések vannak, azok végrehajtása a társadalom feladata. Érdemes lenne ezt megcsinálni. Jólesett olvasni ezt a jelentést.

A részkérdésekhez is szeretnék hozzászólni. Etnikum: azt mondom – a kormánynyilatkozatban persze nem kell bevenni, de a belső határozatban legyen benne világosan –, nyugodtan mondjuk ki, hogy a cigánylakosság nem nemzetiség, etnikum, amely fokozatosan integrálódik a társadalomba; sőt

van még egy másik fogalom is, asszimilálódik. Ezt kell leírni és kész! A belső okmányban ez legyen benne. A tárgyalásoknál, a cigány szóvivőkkel való beszélgetéseknél világos pozíciónak kell lennie. Nem elég azt mondani: nem nemzetiség, és nem is etnikum. Nem nemzetiség, de etnikum, amely fokozatosan integrálódik a társadalomba, és asszimilálódik.

A 11. oldallal kapcsolatban a lakás dolgot szeretném példaként felhozni. A fejlődés ebben a kérdésben is csak fokozatos lehet, mint ahogy fokozatos a munkába állításnál is. Nem ejt kétségbe, hogy van úgynevezett cigányszakma, munkakör. Ez is a fejlődés elkerülhetetlen fokozata. Valahol el kell kezdeni a cigányoknak is dolgozni. A településeknél nem vészes a fokozat. Egyébként ez területenként is változik. A megyékben nem egyforma a helyzet. Van fokozatosság. És jó, ha van, mert a cigánytelepről nem kerülhetnek be egyszerre egy összkomfortos lakásba, egy modern lakótelepre. Ha ide költöztetik be, az majdnem bűn. Nem lehet! Azt hiszem, mindenki ismeri tapasztalataiból, hogy ez mit jelent. A népi írók sírnak, hogy a falvak elnéptelenednek, üresen maradnak a paraszti házak. Úgy gondolom, ezeket az üres paraszti házakat fel kellene használni arra, hogy oda cigányokat beköltöztessenek; legalábbis azokat, akiket lehet.

Én is jártam Szabolcsban, láttam az átmeneti megoldásokat, építettek utcákat, civilizált lakásokat. Persze, ez nem békásmegyeri lakótelep. Minden területen a fokozatosságra kell törekedni. Még a nevelésnél is, az iskoláztatásnál is. Van olyan bajunk, amikor feladatokat jelölünk meg, mindig a maximálisat írjuk oda, pedig tudjuk, hogy úgy az nem hajtható végre.

A 11. oldal 2. pontja azzal kezdődik, hogy az országos lakásépítési program keretében meg kell gyorsítani a rászoruló cigánylakosság lakásproblémájának megoldását, különösen sürgető feladat a telepek felszámolása. Telepeket már száz éve számolgatjuk fel. Szép előrehaladás van. Hiába írom le, hogy különösen sürgető feladat. Ki tudja odaadni, megmondani annak a három cigányembernek, aki egy faluban van, hogy azonnal számolják fel a putrijait. Körültekintően, megfelelő módon kell felszámolni. Ugyanúgy van ez a tanulással is. Törődni kell vele, forszírozni kell. Én nem azt mondanám, hogy különösen sürgető feladat a telepek felszámolása. Hiszen nem tudom végrehajtani. Öt-tíz év alatt gondolják? Határozottan folytatni kell a telepek felszámolására irányuló erőfeszítéseket, minden lehetőséget felhasználva. Ugyanez vonatkozik a többi kérdésre is.

Amit Losonczi elvtárs javasolt, hogy itt bizonyos pontokat fordítsunk meg, én azt mondom, hagyjuk úgy, ahogy van. Az valójában a gyerekeket és a fiatalokat érinti. Itt pedig az egész etnikummal foglalkozunk. De a kardinális helyzet az, hogy a munkához hogyan kapcsolódjanak. Ha a cigányszülő munkába áll, akkor már a település is másképp néz ki, a gyerek iskoláztatása is másképp jelentkezik.

A bizottságok: Annyi cigánybizottság van, hogy már ki se látszunk belőle. Úgy néz ki, helyes kontaktusba lépni ezzel a nemzetközi cigánybizottsággal. Van egy ilyen intézmény. Nagyon néznének, ha a Népfront cigánybizottsága venné fel a kapcsolatot? Érdemes ezen gondolkodni. Legyen esetleg benne egy-két cigányember is, vagy három-négy, valamelyik nagyobb megyéből, vagy központilag legyen egy konzultatív cigánybizottság három-négy-öt értelmes emberből, akár országosan, akár a döntő megyékből. Megfontolásra ajánlom ezt. Van is mindenütt néhány értelmes ember, még a falvakban is akad ilyen cigányember, akivel érdemes tanácskozni.

Az előítélet kérdése: Mennydöröghetünk erről, amennyit csak akarunk. Az a meggyőződésem, ahogy a társadalomba való integrálódás folyamata halad előre, úgy szűnik meg az előítélet. Ha ez nem halad előre, az előítélet is megmarad. A belső okmányba vegyük be, de a nyilvános okmányban, közlésben nem kellene ezzel így foglalkozni. Ez is egy folyamat. Megfelelő esetekben, amikor ilyen témában tanácskozunk pártfunkcionáriusokkal, tanácsi funkcionáriusokkal, szóvá kell tenni. A központi irodalmat sem kellene ezzel növelni. Itt nem napi dologról van szó. Időnként írni kell róla a központi sajtóban, talán egyes megyékben a megyei sajtóban kicsit többször kell emlékezni a cigányokra, ha jól dolgoznak, dicsérjék meg őket. Ha lenne egy kis fellépés, valami hír a társadalom számára arról, hogy mi történt a cigánylakossággal, ez adhat egy kis apropót arra, hogy hírközlő szerveink ennek nyomán foglalkozhassanak a kérdéssel.

Egyébként mindenkinek vannak személyes tapasztalatai. A termelőség-tervezet sok mindenre jó, még a nemzetiségi kérdésben is sokat segített. Száz éven át éltek egy faluban emberek egymás mellett, csak különböző nemzeti-ségűek voltak, akik nem házasodtak össze, nem is nagyon álltak szóba egymással; a termelőség-tervezet megoldotta ezt a problémát. Egy helyre kerültek, tisztségviselők lettek, a fiatalok összeházasodtak, és mindjárt más a helyzet. Ugyanez vonatkozik a cigányokra is. A termelőség-tervezeteknek munkaerő-gondjaik voltak, a cigányok is akartak dolgozni, elmentek a termelőség-tervezetbe; ma már kitüntetett okleveleket kapnak, jutalmakat. A termelőség-tervezet elősegítette az ő társadalmi haladásukat is. Én inkább a folyamatot hangsúlyoznám.

Nézzék át az anyagot, a tennivalókat is. Ami ideális és szép, ne írjuk be, mert nem tudjuk megcsinálni. Folytatni kell a munkát. Mindenféle közbülső formát igénybe kell venni, alkalmazni kell. A lakásnál is. Hirtelen megszüntetni a telepeket nem lehet. Igazítsanak egy kicsit az anyagon.

Kornidesz Mihály elvtárs: Köszönjük a vitát. Az elhangzottaknak megfelelően pontosítani fogjuk a szöveget, és bemutatjuk jóváhagyásra Óvári elvtársnak.

Kádár János elvtárs: Jó volna, ha egy-két hónapon belül lehetséges lenne egy ilyen közlésnek a megjelenése. Legyen benne, hogy az illetékes párt- és

kormányzervek korábban döntöttek, megfelelő ajánlásokat tettek; most újra megvizsgálták a kérdést, a Minisztertanács is megtárgyalta és megállapította... Legyen benne néhány lelkesítő mondat is.

[...]

MNL OL M-KS-288. f. 5/1979/770. ő. e. – Géppel írt tisztázat.

XVII/B

**Az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális
Osztályának jelentése a Politikai Bizottságnak a
magyarországi cigány lakosság helyzetéről**

Budapest, 1979. április 18.

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
KÖZPONTI BIZOTTSÁG
Tudományos, Közoktatási és Kulturális
Osztály

Szigorúan bizalmas!
Ikt. szám: H/277

Jelentés a Politikai Bizottságnak
a magyarországi cigánylakosság helyzetéről
(Megtárgyalta a Politikai Bizottság 1979. április 18-án)

Az MSZMP Politikai Bizottsága 1961-ben megtárgyalta a Magyarországon élő cigányokról szóló jelentést, és határozatában kijelölte a társadalmi beilleszkedésüket előmozdító legfontosabb tennivalókat.

A határozat végrehajtására tett eddigi intézkedések pozitív hatással voltak a cigányok életkörülményeire: lényegesen kiterjedt foglalkoztatottságuk, lakás-, művelődési és közegészségügyi viszonyaik kedvezőbbé váltak. Társadalmi beilleszkedésük erőteljes differenciálódást indított el közöttük.

Az általában kedvező tendenciák azonban nem azonosan érintették az egész cigánylakosságot. A telepeken lakók életkörülményei ma is rendkívül súlyosak. Jelentős számú cigány él a társadalmi átlagszint alatt. Viszonylagos elmaradottságuk nem mérséklődött a megtett intézkedések arányában.

Indokolt a cigányok helyzetének ismételt elemzése, a tennivalók meghatározása, de különösen a cigányok beilleszkedésének elősegítésére fordítható anyagi, szervezeti, társadalmi erők koncentrációja.

I.

A CIGÁNYLAKOSSÁG DEMOGRÁFIAI JELLEGZETESSÉGEI,
TERÜLETI ELHELYEZKEDÉSE

A magyarországi cigány lakosság létszámáról, élet- és munkakörülményeiről nincsenek pontos adatok. Az 1961. évi jelentés 200 ezer főt említ. A tanácsok 1978. évi beszámolója alapján jelenlegi számuk legkevesebb 320 ezerre tehető. A népesedési tendenciák alapján várható, hogy lélekszámuk 1990-re 400-450 ezer lesz.

Élve születési arányuk 1971-ben (32 ezrelék) majdnem kétszerese volt a nem cigánylakosságénak. Újabb megyei vizsgálatok szerint a születésszám csökkenő tendenciájú, de még mindig magas.

A családok átlagos lélekszáma (4,52) mintegy 40%-kal magasabb, mint a nem cigány családoké. A családokban az eltartottak száma közel háromszoros az országos átlagnak.

A cigány lakosság területi megoszlása egyenetlen. Viszonylag nagy számban élnek Budapesten, illetve a főváros övezetében, a Dél-Dunántúlon (különösen Baranya, Somogy megyében), az északi országrészben (Borsod és Szabolcs megyében), míg Nyugat-Dunántúlon jelenlétük alig észrevehető.

Többségük falvakban, kistelepüléseken lakik. Az utóbbi években erőteljesebbé vált beáramlásuk a városokba. A beáramlás magyarázata főként az itt kínálkozó jobb munkalehetőségekben, a lakáshoz jutás nagyobb esélyeiben, a kedvezőbb iskoláztatási feltételekben és abban rejlik, hogy a városokban kevesebb előítélettel kell szembenéznük. 1961-ben a félig letelepedett és vándorcigányok aránya kb. 40% volt. Ez a réteg ma már megszűnőben van.

Foglalkoztatottság, jövedelmi viszonyok

A cigányok életében a foglalkoztatottság kiterjedése hozta a legnagyobb változást. 1961-ben a munkaképes cigány lakosság 33%-a állandó, 32%-a alkalmi jellegű munkaviszonyban volt, 35%-a pedig egyáltalán nem dolgozott. A megyei tanácsok felmérése szerint jelenleg a munkaképes cigány férfiak 80-90%-a dolgozik. A foglalkoztatottak 85-90%-a állandó munkaviszonyban van, 10-15%-a alkalmi és idegymunkás. A munkaképes korú cigány nőknek csak 30%-a kereső, míg az országos helyzet a hasonló korú nőknél 63%. A cigány nők munkába állítását akadályozza a kiskorú gyerekek nagy száma és a kistelepüléseken a női munkaalkalmak, illetve a gyermekintézmények hiánya. Megoldatlan a munkaképes korba lépő 15-18 éves cigány fiatalok foglalkoztatása.

A foglalkoztatottak 30-40%-a az iparban, 20-30%-a az építőiparban, 20%-a mező-, erdő- és vízgazdálkodásban, 15%-a egyéb ágazatokban dolgozik. Döntő többségük ma is szakképzetlen segédmunkás. A különösen nehéz, piszkos munkát rendszerint cigányok végzik. Egyes vállalatoknál ún. cigánymunkakörök (darukötöző, udvarsöprőgető, kocsimosó, utcasöprő, csatornatisztító) kezdenek kialakulni. Szellemi foglalkozású cigány nagyon kevés akad.

A foglalkoztatás terén oldódtak a cigányokkal szembeni előítéletek. Munkába állításukkal szemben nagyobb mérvű idegenkedés főként a mezőgazdasági termelősövetkezetekben és a kereskedelemben tapasztalható.

A cigányok foglalkoztatása terén ma a munkaviszonyban való megtartás, a munkafegyelem megszilárdítása és a termelőmunkához szükséges alapismeretek megtanítása a legfőbb gond. A cigány fiatalok munkára nevelésé-

ben, társadalmi beilleszkedésük elősegítésében nagy szerepe van a Magyar Néphadsereg alakulatainak. Alacsony iskolai végzettsége és az átlagosnál rosszabb fizikai állapota miatt azonban igen sok cigány fiatal nem hívnak be katonának.

Általában nincs különbség az azonos munkakörben és munkakörülmények között dolgozó cigányok és nem cigányok munkabére között. Ennek ellenére a cigánycsaládok egy főre eső jövedelme – a szakképzetlen munkával elérhető alacsony keresetek, az egy keresőre jutó nagyszámú eltartott miatt – az esetek többségében mélyen az országos szint alatt van.

A munkáltatók egy része ma már figyelmesebben törődik cigány dolgozóival (segíti lakásgondjaik megoldását, bevonja őket a felnőttoktatásba, stb.).

Lakáshelyzet

Jelentősen csökkent a telepek, illetve a telepeken élő cigányok száma. 1961-ben kb. 70%-uk élt szociális követelményeknek meg nem felelő telepeken, putrikban, most 25%-uk. 1965–1977 között 16 ezer lakás építéséhez, vásárlásához vettek igénybe kedvezményes OTP-hitelt. Más úton (tanácsi lakáskiutalások, árvíz- és belvízkárok pótlásához nyújtott kedvezmények révén) további 8100 lakáshoz jutottak. Tetemes azoknak a cigánycsaládoknak a száma, amelyek saját erőből építettek, illetve vásároltak házat.

Ennek ellenére ma is 81 ezer ember él szociális követelményeknek meg nem felelő, elkülönült telepeken, igen nehéz anyagi és elviselhetetlen lakáskörülmények között. A telepek melegágyai a bűnözésnek, okai a gyerekek iskolázatlanságának, a betegségeknek és a fertőzési veszélynek. A nem telepen élők jelentős részének lakáskörülményei is nyomorúságosak.

Az utóbbi években a cigány nyomortelepek felszámolása lelassult. Ennek oka anyagi, szervezeti és szemléletbeli problémákban kereshető. Az építési költségek, a ház- és telekárak jelentős emelkedése miatt a hitel összege (1978-ban 140 ezer forint) ma már a szerény igényeket kielégítő lakások építéséhez sem elegendő. A telepeken élők – akiknek többsége nagycsaládos, alacsony keresetű segédmunkás, illetve idősebb ember – nem tudják előteremteni a hitel kiegészítéséhez szükséges összegeket (kb. 50 ezer – 80 ezer Ft).

Különösen nehéz a falvakban élő cigányok lakáshelyzetének javítása (nincsenek tanácsi bérlakások, nincs célcsoportos lakásépítés, a tanácsok a telepek felszámolásával kapcsolatos költségekre csak utólag kapnak támogatást). Az objektív nehézségeket szubjektív hibák is növelik. Egyes helyi tanácsok nem fordítanak elég gondot a telepek felszámolására. Több helyen halogatják a házhelyek kiutalását, és magas telekárát követelnek. A lakóhelyi beilleszkedést a helybeliek előítéletei is nehezítik.

Oktatás, művelődés

1961-ben a felnőtt cigány lakosság 40%-a írástudatlan volt. A tanköteles korú gyerekeknek csak 13%-a jutott el a felső tagozatba és csupán 2-3%-a végezte el a nyolc osztályt.

A Politikai Bizottság határozata óta szervezeti, szociális és pedagógiai intézkedések segítik a cigány tankötelesek hátrányos helyzetének javítását. Egyre több gyereket vonnak be óvodába és iskolára előkészítő tanfolyamra. Anyagilag is ösztönzik a cigány tanulókat oktató pedagógusok munkáját, s rendszeresek a pedagógiai-módszertani tapasztalatszerések. Az iskolába járókat szociális kedvezményekben részesítik.

Az utóbbi nyolc évben 18 ezerrel nőtt az iskolába járó cigánygyerekek száma, és elérte a 77 ezer főt. Becslések szerint a gyerekek 80-85%-át beírják az első osztályba. Az összes tankötelesnek kb. 25%-a a felső tagozatokba is eljut, és a nyolc osztályt elvégzi mintegy 15%-uk. Az eredmények mindenekelőtt a beilleszkedett, illetve a beilleszkedés útjára lépett családok gyerekeinél mutatkoznak.

Ma is súlyos gond azonban, hogy az óvodás korú cigánygyerekeknek csupán 20-30%-a jár óvodába, szemben az országos 84%-os aránnyal. Az iskolás korúak közül sokan tanulnak eleve hátrányos oktatási feltételek között: többségükkel képzés nélküli pedagógusok foglalkoznak, rosszul felszerelt iskolákba, összevont osztályokba járnak. A gyerekek mintegy 20-30%-a nem tud jól magyarul. Napjainkban 15-17 ezer tanköteles korú hiányzik az iskolákból, ezek többsége cigánygyerek. Az általános iskolába beiratkozott cigánygyerekek több mint 70 százaléka nem végzi el a nyolc osztályt. Az összes cigány tanuló több mint fele túlkoros abban az osztályban, ahova jár. A gyógypedagógiai intézményekben tanulóknak gyakran egyharmada cigány.

A nyolc osztályt végzett cigány tanulók közül kevesen jutnak el szakmunkásképzőbe, elenyésző a középiskolában vagy felsőoktatási intézményben tanulók száma.

A közművelődésben – főként az általános iskolát végzettek és a már munkaviszonyban álló, beilleszkedett rétegek létszámának emelkedésével – szerény fejlődés ment végbe. Többen vesznek részt munkahelyi képzésben, továbbképzésben (főként azok a formák vonzóak, amelyek az általános iskolai végzettség megszerzését összekötik a szakképzéssel), gyakrabban látogatják a művelődési intézményeket, élnek a művelődés intenzívebb formáival. Népszerűbbek az egészségügyi ismeretterjesztő előadások, a cigányokról szóló velük kapcsolatos (történetükkel, folklór hagyományaikkal foglalkozó) rendezvények. A telepeken élő felnőtt cigányok többsége azonban igen keveset tud a körülötte zajló világról.

Közegészségügy, járványügy

A telepeken javult valamelyest az egészségügyi helyzet. A járványos betegségek visszaszorultak. Az egészségnevelés bizonyos részeredményeket mutat fel. A munkában nagy segítséget adnak a Vöröskereszt-aktivisták.

A telepeken uralkodó kritikus lakáskörülmények, a hiányos táplálkozás, a rendszertelen tisztálkodás, a rossz öltözködés azonban a cigányok egészségi állapotára rányomja bélyegét. Több a koraszülés, a csecsemők kisebb átlagsúllyal születnek, mint a nem cigány csecsemők, nagyobb arányú a csecsemőhalandóság; a felnőttek is gyakrabban betegszenek meg, mint a nem cigányok. Sok közöttük a 10-15 éves munkaviszony után leszázalékolt 30-40 éves ember. A cigányok átlagos életkora ma is mintegy 10-15 évvel alacsonyabb az országosnál; az átlagnál gyakoribb betegségekhez társul az ugyancsak nagyobb fokú alkoholizmus. A kötelező védőoltásokról igen sokan távol maradnak.

A felnőttvédelmi szociális gondoskodás intézményeit (öregék napközi otthona, szociális otthon, házi szociális gondozó szolgálat) a cigány rászorulókat alig veszik igénybe.

A cigányok állampolgári magatartása, megítélésük a közvéleményben

A társadalmi beilleszkedés előrehaladása lényegesen megnövelte azt a réteget, amelynek állampolgári magatartása megfelel a társadalmunkban kialakult, megkövetelt normáknak. Közülük ma már többen részt vesznek a közéletben is. Leginkább a helyi tanácsokban kapnak szerepet. Számuk azonban alacsonyabb, mint a cigánylakosság aránya. Kevés munkahelyi vezető kerül ki a cigányok közül.

Igen sok beilleszkedett cigány szégyelli és letagadja származását; sérelmesnek tartja a megkülönböztetett bánásmódot. Mások viszont vállalják származásukat, és kezd kialakulni bennük egyfajta cigányetnikai tudat. A cigányok körében is élnek előítéletek, nacionalista indulatok a nem cigányokkal szemben.

A telepeken élő, szociálisan elmaradott, legszegényebb emberek magatartására a befelé fordulás, a hátrányos helyzet fásult tudomásulvétele jellemző. Az ő körökben élnek leginkább a régi cigányéletforma maradványai. A törvényes rend és az együttélés szabályainak megsértői rendszerint közülük kerülnek ki.

A jogsértők elleni rendőri fellépés a cigány lakosság beilleszkedését is segíti, ezért a Belügyminisztérium folyamatosan értékeli a cigány személyek büntetését. Nyilvántartása szerint a cigány lakosság bűnözési aránya 1974–1977 között kétszer akkora volt, mint az ország lakosságához mért aránya. Feltűnően nagyarányú a fiatalok cigánylakosok bűnözése. Az összes fiatalok között 16,3%-a cigány.

Társadalmunkban ma még gyakori a félelem és az elzárkózás főként a betelepedésekkel, munkavállalásokkal szemben; a szórványosan előforduló vegyes házasságokat a közvélemény elítéli. Elterjedtek az olyan vélekedések, hogy a cigányok erőszakosak, élésködők, alkoholisták, bűnözők, nem szeretnek dolgozni stb. A „cigány” szó általánosan pejoratív, megbélyegző értelmezésben él. Esetenként a faji előítélet durvább megnyilvánulásai is előfordulnak.

A cigányok társadalmi felemelésére irányuló erőfeszítéseket sokan eltúllózták, a cigányokat azokra érdemtelennek tartják. Életkörülményeik megváltoztatását kényszerítő intézkedésekkel, szankciókkal vélik megoldhatónak.

Tömegkommunikációs fórumaink rendszeresen és általában politikai törekvéseinknek megfelelően foglalkoznak a cigányok helyzetével. Előfordulnak azonban hangsúlytvesztések is: gyakrabban teszik szóvá a cigányok körében a mutatkozó antiszociális megnyilvánulásokat, és kevesebb figyelmet fordítanak a cigánylakosság körében észlelhető pozitív változásokra. Viszonylag ritkábban bírálják az előítéletek következtében elkövetett visszaéléseket.

A cigányok ügyét-sorsát szíven viselő, jelentős számú nem cigány értelmiségi körében létezik egy szűk csoport, amelynek nézeteiben keveredik az újbaloldali demagógia és a cigány nacionalizmus.

A kutatók és a cigány értelmiségiek egy részében élnek olyan nézetek, hogy a cigányokat – eltérően a Politikai Bizottság 1961-es határozatától – nemzetiségnek kellene tekinteni. Ebben a kérdésben nem indokolt megváltoztatni az 1961-es határozat álláspontját.

1967 óta működik a Nemzetközi Cigány Bizottság mint nemzetközi cigányegyesület. Nem tartozik a hivatalosan elismert nemzetközi szervezetek közé, de kapcsolatban áll nemzetközi szervezetekkel (UNESCO, Russel-bírórság). Hazánkban a cigányoknak átfogó érdek-képviselői szerve nincsen, és szervezett módon nem kapcsolódhatnak a Bizottság munkájához. Esetenként magánemberek lépnek fel a magyarországi cigányok nevében. A Bizottság keresi a legalizált kapcsolatok felvételének lehetőségét hazánkkal.

Cigánykérdés a párt-, állami és társadalmi szervezetek munkájában

1968-ban a Minisztertanács mellett Cigány Tárcaközi Koordinációs Bizottság alakult. A Bizottság és a később létrehozott megyei bizottságok eredményesen dolgoznak. A pártszervek és -szervezetek esetenként, a tanácsok rendszeresen foglalkoztak az illetékességi körükbe tartozó cigány lakosság helyzetével. Elismerésre méltó a Hazafias Népfrent-bizottságok és a Vörös-kereszt-szervezetek munkája.

Jelentős azoknak a pártszerveknek és KISZ-szervezeteknek, tanácsoknak a száma, amelyek nem súlyának, társadalompolitikai jelentőségének megfelelően foglalkoznak a cigánykérdéssel, a nyomortelepek megszüntetésének ügyével. Sok az általánosságokban kimerülő előterjesztés, gyakori a problé-

mák formális kezelése. A határozatok végrehajtásának ellenőrzése nem kap elég figyelmet. Kevés helyen alakult ki összehangolt tevékenység az érdekelt szervek között. A cigány lakosság társadalmi tudatának, szokásainak, erkölcsének hiányos ismerete is nehezíti a nevelőmunkát. Nem támaszkodnak eléggé a már beilleszkedett dolgozókra, aktívákra, a cigány értelmiségre.

Néhány kutató hosszabb ideje foglalkozik a cigányság szociológiai, néprajzi, nyelvészeti vizsgálatával, és jelentős szakismeretre tett szert. E kutatókat, amelyek eddig esetlegesek voltak, a jövőben jobban kell koordinálni.

II. FELADATOK

A cigány lakosság társadalmi beilleszkedésének gyorsítása végett elsősorban a következő feladatok megoldására kell összpontosítani.

1. További erőfeszítéseket kell tenni a foglalkoztatási szint emelése, mindekelőtt a munkaképes korba lépő fiatalok foglalkoztatásának javítása végett.

El kell érni, hogy az idény- és alkalmi munkások közül minél többen vállaljanak állandó munkát. A munkahelyi vezetés, a munkahelyi párt- és társadalmi szervezetek, a szocialista brigádok segítsék a cigánydolgozók munkahelyhez kötődését. Az alkalmas cigánydolgozókat minél nagyobb számban fel kell venni termelőszövetkezeti tagnak. A munkahelyeken szervezett szakmai képzésbe, továbbképzésbe be kell vonni a megfelelő cigánydolgozókat. Az arra érdemesek számára biztosítani kell az előmenetel, a munkahelyeken betölthető tisztségek elnyerésének lehetőségét.

2. Az országos lakásépítési program keretében erőfeszítéseket kell tenni a rászoruló cigánylakosság lakásprogramjának megoldása érdekében. Folytatni kell a telepek felszámolására irányuló munkát.

Felül kell vizsgálni és szükség szerint módosítani kell a lakáshoz jutás szervezeti, anyagi feltételeit. A kedvezmények odaítélésekor a szociális helyzeten túlmenően mérlegelni kell a munkavállalást, illetve a végzett munka minőségét. Fokozottan kell élni az üresen álló falusi házak megvásárlásának lehetőségével, indokolt esetben szükségmegoldáshoz is kell folyamodni.

3. A cigánylakosság műveltségi viszonyainak javításában a cigányfiatalok oktatását-nevelését központi feladatnak kell tekinteni. Ezért a tanácsok, a párt- és a társadalmi szervek közreműködésével, fokozatosan biztosítsák óvodai felvételüket, illetve bevonásukat az iskola-előkészítő tanfolyamokra. Oldják meg a cigány tankötelesek nyilvántartását és beiskolázását. Segítsék elő, hogy rendszeresen járjanak óvodába, iskolába.

A helyi körülményeknek megfelelően továbbra is indokolt speciális cigányosztályok, napközis csoportok és kollégiumok működtetése, de biztosítani kell, hogy akik már részt tudnak venni a normál osztályok munkájában, azok együtt tanuljanak a nem cigány gyerekekkel. Tovább kell javítani mind az óvodákban, mind az általános iskolákban oktatásuk speciális pedagógiai

módszereit, eljárásait, e feladatokra a pedagógusok felkészítését s mindebben a pedagógiai és más tudományok részt vállalását.

Az érintett tanácsok gondoskodjanak róla, hogy a napközi otthonokba, kollégiumokba, a diákétkeztetésbe a tényleges igények alapján megfelelő számban kerüljenek be a cigányok gyerekei is. A szociális, a gyámügyi s a nevelési segélyeket mindenekelőtt a kiskorú és a továbbtanuló gyerekek támogatására ítélik oda. Ezeket a szülők magatartásától függően célszerű esetenként az óvodai, a napközi otthoni, a tanulószobai és a kollégiumi költségek térítéseként átutalni.

Javítani kell az általános iskolát sikeresen elvégző cigány tanulók pályaorientálását. Növelni kell a szakmunkásképzőkben és a középiskolákban továbbtanulók számát. Annak érdekében, hogy a cigányok társadalmi beilleszkedését minél több cigány értelmiségi – főként pedagógus, népművelő, orvos – segíthesse, nagyobb támogatást kell biztosítani a felsőoktatási intézményekbe felvett cigány hallgatók számának növeléséhez.

A felnőtt lakosság körében végzett közművelődési munkában jobban tekintetbe kell venni a befogadók műveltségi színvonalát, reális szükségleteit. A nem cigány lakossággal közös művelődési alkalmak és formák mellett – ahol ez célszerűnek látszik – támogatni kell a homogén cigány művelődési közösségek (folkloregyüttesek, klubok, szakkörök) munkáját. A magyar és az egyetemes kultúra elsajátításának szervezésével egyidejűleg lehetőséget kell teremteni az értékes cigányhagyományok felkutatására, ápolására.

4. Minden olyan községben, ahol nagyobb számban élnek cigányok, az egészségügyi szervek létesítsenek aktívahálózatot, amelybe a cigányokat is vonják be. Az egészségnevelés középpontjában a családtervezés, a gyermeknevelés, az alapvető higiéniai követelmények megismertetése és megtartása álljon.

A terhes- és csecsemőgondozást, a gyermekek védőoltását és a szűrővizsgálatokon való részvételt általánossá kell tenni. A házi beteggondozás ellátására a cigány lakosság köréből is aktívákat kell igénybe venni.

A magyar Vöröskereszt egészség- és családvédelmi munkája során külön gonddal foglalkozzék a cigány lakossággal.

5. A cigányok társadalmi, közéleti aktivitásának kibontakoztatása érdekében az állami szervek és a tömegszervezetek, valamint a tömegszervezetek egymás közötti sajátosságainak figyelembevételével megfelelő munkamegosztást kell kialakítani. A lakó- és munkahelyeken egyaránt fokozni kell a szakszervezeti, KISZ- és párttaggá nevelő munkát az arra érdemes cigányok körében. Bátrabban kell kezdeményezni közéleti megbízatásukat. Néhány érintett megyében létesítsenek cigány származású személyekből álló konzultatív bizottságot. A Hazafias Népfront-bizottságok a cigányok lakta területekről (községekből) az arra alkalmas cigányok bevonásával építsenek ki aktívahálózatot.

6. A párt-, társadalmi szervezetek és a tömegkommunikációs fórumok helyes orientálással, politikai nevelőmunkával segítsék a cigányokkal szembeni előítéletek oszlatását. Törekedjenek a cigányok helyzetének reális bemutatására, tárják fel a cigányok fölemelkedésében végbement fejlődést; a beilleszkedett réteg helyzetét a szocialista építőmunkában. A központi sajtó mérsékeltebben, a megyei lapok szükség szerint gyakrabban foglalkozzanak a cigányok helyzetével.

III. HATÁROZAT

A Politikai Bizottság a jelentést tudomásul veszi. Megállapítja, hogy a cigánylakosság társadalmi beilleszkedésének meggyorsítására tett intézkedések összhangban vannak 1961. június 20-i határozatával. Az intézkedések számottevő eredménnyel jártak. Lényegesen kiterjedt a cigányok foglalkoztatása, javultak lakás-, művelődési és közegészségügyi viszonyaik. A társadalmi beilleszkedés folyamata erőteljes differenciálódást indított el körükben.

A kedvező folyamatok kibontakoztatása, a beilleszkedést akadályozó régebbi és új keletű problémák elhárítása megköveteli, hogy az érintett párt-, állami és társadalmi szervek, az üzemek és a vállalatok a jövőben is megkülönböztetett figyelemmel és az ügy sajátosságának megfelelő módszerekkel foglalkozzanak a cigányok társadalmi beilleszkedésének előmozdításával.

A Politikai Bizottság egyetért a jelentésben kiemelt feladatokkal, amelyek megoldása során a következő elvekből kell kiindulni.

– A hazánkban élő cigányok nem tekinthetők nemzetiségnek, hanem olyan etnikai csoportnak, amely fokozatosan beilleszkedik társadalmunkba, illetve asszimilálódik.

– A cigányok helyzetével való foglalkozásnak társadalompolitikai jelentősége van. Beilleszkedésük elősegítése fontos politikai, gazdasági és művelődési feladat, amelynek megoldása feltételezi az érintett központi és helyi társadalmi, állami szervek tevékenységének folyamatosságát, összehangolását.

– A beilleszkedést befolyásoló tényezők sorában meghatározó szerepe van a foglalkoztatásnak, a lakáshelyzetnek és az oktatásnak. A rendelkezésre álló anyagi erőket ennek szem előtt tartásával célszerű felhasználni.

– A módszereket és formákat a cigány lakosság rétegződésének, illetve a helyi sajátosságoknak megfelelően, differenciáltan kell alkalmazni. Fokozottan kell építeni a már beilleszkedett cigányok közreműködésére. Különös gondot kell fordítani a fiatalok beilleszkedésére.

– A cigányokkal kapcsolatban is emberségesen, de következetesen kell érvényesíteni és érvényesíttetni az állampolgári jogokat és kötelességeket. Határozottan fel kell lépni mind a cigányokkal szemben, mind a cigányok körében jelentkező előítéletek felszámolásáért.

– A pártszervek és pártalapszervezetek tervszerűbben foglalkozzanak a ci-

gánylakosság helyzetével. Kísérjék figyelemmel és segítsék a helyi társadalmi és állami szervek ilyen irányú munkáját, az eszmei-politikai munka eszközeivel fejlesszék a közgondolkodást. Segítsék elő, hogy az arra érdemes cigányok megfelelő politikai, közéleti szerephez juthassanak. Az érintett megyei pártbizottságok rendszeresen tűzzék napirendre a területükön élő cigányok helyzetének vizsgálatát.

A Politikai Bizottság ajánlja a Minisztertanácsnak, hogy tűzze napirendre a cigány lakosság helyzetét, és határozza meg az állami szervek időszerű feladatait. Ezt követően történjék nyilvános közlés arról, hogy az illetékes párt- és állami szervek áttekintették a cigánylakosság helyzetével foglalkozó korábbi állásfoglalásaik végrehajtását. Ebben tájékoztatni kell a közvéleményt a cigány lakosság helyzetének javításában elért jelentős eredményekről, továbbá arról, hogy az illetékes szervek megfelelő intézkedéseket hoztak annak érdekében, hogy a cigánylakosság életkörülményeiben, társadalmi beilleszkedésében kibontakozott egészséges folyamat folytatódjék.

A SZOT és a KISZ illetékes testülete tárgyalja meg a cigányok körében végzendő tennivalókat. A Politikai Bizottság egyetért azzal, hogy a Nemzetközi Cigány Bizottsággal, ha ilyen igény felmerül, a Hazafias Népfront Országos Tanácsa tartsa a kapcsolatot.

MNL OL M-KS-288. f. 5/1979/770. ő. e. – Géppel írt tisztázat.

XVIII/A

**A Tárcaközi Koordinációs Bizottság elnökének
jelentése a Minisztertanácsnak a
cigány lakosság helyzetéről, valamint ezzel kapcsolatban
hozott korábbi határozatok végrehajtásáról**

Budapest, 1979. május 23.

A cigánylakosság helyzetének javításával
foglalkozó Tárcaközi Koordinációs

Bizottság elnöke
70-30/1979. Tük. sz.

Szigorúan bizalmas!
Készült: 55 példányban.

..... sz. példány.
Melléklet: 8 db.

Egyetért:

Bk. M.: Dr. Selmecsi Lajosné
B. M.: Ladvánszky Károly
Eü. M.: Dr. Juszt Lajos
ÉVM.: Szilágyi Lajos
H. M.: Csémi Károly
I. M.: Dr. Markója Imre
KGM.: Rabi Béla
Kip. M.: Dobrotka László
KPM.: Urbán Lajos
K. M.: Dr. Boros Sándor
MÉM.: Kovács Sándor
Mü. M.: Szigeti István
Ni. M.: Dr. Simon Pál
O. M. Dr. Gosztanyi János

O. T.: Dr. Bíró Ferenc
P. M.: Dr. Kállai Lajos
HNF.: Dr. Szentistványi Gyuláné
KNEB.: Dr. Dobos István
KSH.: Nyitrai Ferencné dr.
KISZ.: Barabás János
Legf. Ü. Dr. Szijártó Károly
M. Nők Orsz. Tan.: Erdei Lászlóné
MTA.: Márta Ferenc
OKTH.: Dr. Gonda György
OTSH.: Dr. Maróti János
SZOT.: Duschek Lajosné
TOT.: Dr. Nyíri Béla
Vöröskereszt: Hantos János

Jelentés

a Minisztertanácsnak

a cigány lakosság helyzetéről, valamint ezzel kapcsolatban hozott korábbi
határozatok végrehajtásáról.

A Minisztertanács legutóbb 1975-ben hozott határozatot a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásának folytatásáról, majd 1976-ban átfogóan megvizsgálta a cigány lakosság helyzetét és gyorsabb üte-

mű társadalmi beilleszkedésük lehetőségeit. A 3558/1975. és 3280/1976. Mt. h. számú határozatokban a további feladatokat megjelölte.

A központi és azt követő helyi intézkedések eredményeként az utóbbi három évben tovább javult a cigányok foglalkoztatása, kedvezőbbé váltak a lakás-, művelődési és egészségügyi körülményeik.

Az életkörülményekben bekövetkezett változások azonban – a települések eltérő adottságai és szemléleti okok miatt – nem érintették egyformán az egész cigányságot. Ennek következtében a cigány lakosság életkörülményeiben és életmódjában nagyarányú differenciálódási folyamat indult el.

Az MSZMP Politikai Bizottsága folyó év áprilisában áttekintette a cigány lakosság helyzetét, az 1961 óta bekövetkezett változásokat. Megállapította, hogy a cigányok többségének életét érintő kedvező változások ellenére még sokuk életszínvonala a társadalmunkban kialakult átlagos életszínvonal alatt van. Különösen nehéz körülmények között élnek a telepen lakó cigányok. A beilleszkedés útjára léptettek helyzete is új, minőségében más gondokat hozott felszínre a foglalkoztatás, a lakáshoz juttatás, az oktatás és szociális ellátás terén egyaránt. Továbbra is szívósan tartják magukat a cigánysággal kapcsolatos kölcsönös előítéletek.

Mindez szükségessé teszi a cigány lakosság helyzetének ismételt elemzését és a további tennivalók meghatározását.

1. A cigány lakosság főbb demográfiai jellemzői

A hazánkban élő cigány lakosok száma a tanácsok 1977–1978. évi felmérése szerint mintegy 325 ezer (1. sz. melléklet), az 1961. évi kb. 200 ezerrel szemben.

Figyelembe véve a jelenlegi népesedési tendenciákat, valamint azt, hogy életkörülményeik javulásával már tapasztalható a születések arányának csökkenése és az átlagéletkor emelkedése, a cigány lakosság száma becslések szerint várhatóan 400-450 ezer között lesz 1990-ben.

A cigány népesség korcsoportonkénti megoszlása jelentősen eltér a lakosság átlagától. A 15 éven aluli cigányok aránya kétszerese az országos átlagnak. A cigány lakosság mintegy fele fiatalkorú. Emiatt is szükséges különös figyelemmel foglalkozni a cigány ifjúsággal.

2. Foglalkoztatottság, jövedelmi viszonyok

A cigányok foglalkoztatása az utóbbi években tovább javult. A munkaképes korú férfiak 80-90%-a dolgozik, közülük 85-90% állandó munkaviszonyban van, a többi alkalmi- és idénymunkás (2. sz. melléklet).

A cigány férfiak foglalkoztatása a megyék többségében gyakorlatilag teljes. A munkaképes korosztályhoz tartozók közül lényegében a továbbtanulók, valamint a leszázalékoltak és a munkaképtelenek nem dolgoznak, illetve időszakos munkát vállalnak. Következésképpen a férfiaknál már nem elsősorban

a munkába állítás, hanem a munkában tartás, a munkahelyi nevelés, szakmai képzés, a munkahelyi kollektívákba való teljesebb beilleszkedés elősegítése az időszerű feladat.

A munkaképes nők foglalkoztatottságának aránya is emelkedett, országosan mintegy 35-40%-os. Egyes megyékben azonban, ahol a munkavállalás lehetőségei jobbak, márt több mint 50%-uk dolgozik (2. sz. melléklet).

A cigány nők jelentős részének és az idősebb férfiaknak sok helyen az alkalmi- és idénymunka ad helyben egyedüli kereseti lehetőséget. A női foglalkoztatottság növelésének továbbra is főbb akadályai: a sok gyermek; több településen a bölcsődei, óvodai, napközi otthoni helyek hiánya; valamint az a körülmény, hogy a falvakban csak korlátozott számban van részükre munkaalkalom. A férfiakkal ellentétben, a nők a helyi munkalehetőségekre vannak utalva, miután nem tudják vállalni a távoli munkahelyekre való bejárást, illetőleg a családtól való különélést. A nők nagyobb arányú munkába állása azért is fontos lenne, mert emelné az egy családtagra jutó jövedelmet.

Jórészt megoldatlan a munkaképes korba lépő 15-18 éves cigány fiatalok foglalkoztatása. A továbbtanulók száma elenyésző, a vállalatok pedig nem mindenütt alkalmazták őket, szakképzetlenségük és többnyire gyenge fizikumuk miatt, illetve mert falun nincs állandó munkaalkalom. Ez a körülmény minden valószínűség szerint közrehat a fiatalkorú bűnözők számának alakulásában.

A fiatalok nevelésében nagy szerepe van a Magyar Néphadsereg alakulatainak. Alacsony iskolai végzettségük és az átlagosnál rosszabb fizikai állapotuk miatt azonban sok cigány fiatalot nem hívnak be katonának. Célszerű lenne iskolai képzésük, edzettségük, egészségi állapotuk javítása és a munkára nevelésük, szakképzésük érdekében a cigány fiatalokat nagyobb arányban behívni.

A cigányok munkamegosztásban elfoglalt helyét illetően nem történt érzékelhető változás az utóbbi években sem. Alacsony a cigány szakmunkások száma. Döntő többségük segéd- vagy betanított munkásként dolgozik. Sok vállalatnál ők végzik a különösen nehéz és piszkos munkát. Egyes vállalatoknál „cigánymunkakörök” (darukötöző, kocsimosó, utcaseprő, csatornatisztító) kezdenek kialakulni. Továbbra is kevés közöttük a szellemi foglalkozású. Megyénként mindössze 2-20 jutott el a felsőfokú végzettség megszerzéséig. Mindebből következően kevés a munkahelyi vezető a cigányok közül.

A foglalkoztatást illetően az elmúlt években valamelyest oldódtak a cigányokkal szembeni előítéletek. A cigány lakosság körében kialakult és ha lassan is, de növekszik az a réteg, amely kitart munkahelyén és szorgalmasan dolgozik. Növekszik körükből a törzsgárda tagok száma, egyre többen részesülnek jutalomban, kitüntetésben, sokan dolgoznak szocialista brigádban. Segíti ezt a folyamatot, hogy a munkáltatók egy része is kezd törődni cigány dolgozóival, segítik lakásgondjaik megoldását, bevonják őket a felnőtt oktatásba. A törődés azonban még korántsem általános és nem minden juttatásra

terjed ki. Ritkán részesülnek például szakszervezeti üdülésben, kevés cigány gyermeket vesznek fel a vállalati gyermekintézményekbe.

A cigányok többsége az iparban, építőiparban dolgozik, munkájukkal szemben nagyobb mérvű idegenkedés főként a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben és a kereskedelemben tapasztalható. Bár a termelőszövetkezetek alkalmi és idenymunkásként rendszeresen alkalmaznak cigányokat, és munkájukkal meg is vannak elégedve, de tsz. tagként vagy állandó munkásként való felvételre nem mindenütt számíthatnak. Ugyanakkor egyes megyékben kedvező tapasztalatok is vannak. Baranya megyében például 1470 cigány származású dolgozót foglalkoztatnak a termelőszövetkezetekben, közülük 6 a termelőszövetkezet vezetőségében is helyet kapott. A cigány származású nődolgozók számára azonban kevés állandó munkaalkalom van. A termelőszövetkezetekben viszonylag kevés olyan munkaterület van, ahol nőket egész évben foglalkoztatni tudnak. Ezekre tekintettel a cigány nők elsősorban mint családtagként bedolgozók jöhetnek számításba. A szakosított termelés és gépesítés miatt a nők állandó foglalkoztatásának lehetősége tovább szűkül a mezőgazdaságban.

A felmérések szerint az azonos munkakörben dolgozó cigányok és nem cigányok bére között nincs különbség. Nagy többségük azonban szakképzetlen, segéd- és betanított munkás, nagycsaládos, ezért a munkából származó, egy családtagra jutó összes havi jövedelmük lényegesen kisebb a nem cigány családokban elért jövedelemnél.

A jövedelmi viszonyokból következően a cigányok és a nem cigányok élet-színvonala között – a bekövetkezett kedvező változások mellett is – még nagy a különbség, és ez az elmúlt 10-15 év alatt nem csökkent számottevően. A cigány háztartások többségében nincs olyan jövedelem, amely alapul szolgálhatna anyagi felemelkedésükhöz. Részben erre vezethető vissza a jórészüknél tapasztalható bizonyos perspektívatlanság.

3. Települési viszonyok, lakáshelyzet

A cigány lakosság megyénkénti (3–4. sz. táblázat) és megyéken belüli megoszlása egyenetlen. Egyes településeken egyáltalán nem élnek cigányok; ugyanakkor vannak olyan települések is, ahol többségben vagy kizárólag ők laknak.

A cigány lakosság zöme községekben él, az utóbbi években azonban növekvő számban költöztek a városokba (5. sz. melléklet). Ennek az oka, hogy a városokban jobbak a munka- és iskoláztatási lehetőségek, könnyebben jutnak lakáshoz, kevesebb velük szemben az előítélet. Vándorló életmódot ma már többnyire csak a vásárosok, búcsúsok, köszörűsök és ronggyűjtők folytatnak. Nekik is van azonban állandó lakhelyük, ahová rendszeresen visszatérnek.

Az 1965–77. évek között 16 600 lakás építéséhez, vásárlásához vettek igénybe cigány lakosok kedvezményes OTP-hitelt. Tanácsi lakáskiutalás, ár-

és belvízkárok pótlásához nyújtott kedvezmények révén további 8100 lakáshoz jutottak. Sok család saját erőből épített, illetve vásárolt házat.

Mindezek eredményeképpen jelentősen csökkent a szociális követelményeknek meg nem felelő telepeken élő cigányok száma; 1961-ben 70%-uk lakott telepen; 1978-ig ez az arány 25%-ra csökkent.

Az eredmények mellett is szükséges a még meglévő telepek gyorsabb ütemű felszámolása. Ezt anyagi, szervezeti és szemléleti okok hátráltatják. Mindenekelőtt az a körülmény, hogy a lakásépítési költségek, illetve a ház- és telekárak jelentős emelkedése miatt a rendelkezésre bocsátható hitel (összege 1978-ban egy lakás vásárlásához 100 ezer, illetőleg építéséhez legfeljebb 140 ezer forint volt) ma már a szerény igényeket kielégítő lakások vásárlásához sem elegendő. A telepen élők zöme nagycsaládos, alacsony keresetű segédmunkás, illetve idős ember, akik nem tudják előteremteni a hitel kiegészítéséhez szükséges, mintegy 50-80 ezer forintot. A falvakban élő cigányok lakáshelyzete egyedül a hitelakció keretén belül – saját építéssel és vásárlással – nem oldható meg. Ugyanakkor a falvakban nem épülnek tanácsi bérlakások. A hitelképtelen teleti lakosok lakáshelyzetének javítására nem mindenütt van lehetőség.

Az is gondot okoz, hogy a tanácsok a telepek felszámolásával kapcsolatos költségekre utólagosan kapnak lakásonként 20-25 ezer forint támogatást, s ezt saját erőből kell megelőlegezni. Az utólagos támogatás helyett évenként szükséges a felmerült tanácsi költségek biztosítása. Ma már a támogatás összege sem elegendő, indokolt felemelésének lehetőségét megvizsgálni. A folyamatos munkaviszony után adható kedvezmény sem eléggé ösztönző.

A helyi tanácsok sem mindenütt fordítottak kellő gondot a telepek megszüntetésére. A lakóhelyi beilleszkedést sok településen a helybeli lakosság előítéletei nehezítik.

Az említettekkel függ össze, hogy az utóbbi években lassult a telepek felszámolásának üteme, és ma is mintegy 80 ezren élnek szociális követelményeknek meg nem felelő teleti lakáskörülmények között. A telepeken a „lakások” többsége egyszobás. Kisebb részük egy helyiségből álló alkalmi építmény (putri, kunyhó), ahol sokszor 8-10-en is élnek. Változatlanul alacsony színvonalú a telepek kommunális ellátottsága.

A telepek melegágyai a bűnözésnek, hozzájárulnak a gyermekek iskolázatlanságához; sok betegség és fertőzési veszély okozói. A teleti körülmények között az életmód változtatása szinte lehetetlen. A telepről kikerült családokban az ifjabb generáció újabb lakásproblémával küszködik. Az igények kielégítésére a 10%-os megyei tanácselnöki keret már nem elegendő. Mindezek szükségessé teszik, hogy az érintett állami szervek felülvizsgálják: milyen intézkedéseket kell tenni a szervezettebb és gyorsabb ütemű előbbre lépéshez.

4. Oktatás, közművelődési helyzet

A tanköteles korú gyermekek beiskolázása az utóbbi években tovább javult. Az általános iskolába járó gyermekek száma 77 ezer, körülbelül 85-90 százaléka a tanköteles korú cigány gyermekeknek. 1970-ben a 13 éves cigány gyermekek 15,3%-a, 1974-ben 22,1%-a, 1978-ban 27,2%-a jutott el a nyolcadik osztályig. A tendencia tehát javuló, de megközelítőleg sem kielégítő. A tanulók hátrányainak csökkentésében számos nehézség és feladat van még. A cigány gyermekek több mint fele (51,3%) túlkoros a saját osztályában; növekszik arányuk a gyógypedagógiai osztályokban és 73%-uk még nem tudja elvégezni a továbbtanuláshoz szükséges nyolc osztályt (6., 7., 8. táblázat).

A gyermekek eredményesebb oktatását, tanulását a kedvezőtlen családi és egyéb körülmények mellett főképpen az befolyásolja hátrányosan, hogy az óvodás korú cigány gyermekek az országos átlagnál jóval kisebb arányban járnak óvodába. Ennek oka részben az óvodai helyhiány, illetve a kölcsönös előítéletek. Az 1976-ban bevezetett egyéves – gyakorlatilag 192 órás – iskola-előkészítő foglalkozás valamelyest javít ezen a helyzeten, de éppen a többi gyermeknél amúgy is elmaradottabb cigány gyermekek esetében nem tudja pótolni az óvodai nevelést.

Kedvezőtlen, hogy az iskolák sem mindenütt szorgalmazzák megfelelően a cigány gyermekek iskolába járását. Gyakran elfogadható ok nélkül felmentik vagy indokolatlanul gyógypedagógiai intézetbe utalják őket. (Pl. Zala megyében felmentett a cigány tankötelesek 27%-a.) Másutt kizárólag a szülők szabálysértési bírságolásával próbálják a gyermekeket az iskolába járásra készíteni; ez sok helyen növeli az ellenszenvet a cigányok és az iskola között.

Nehezíti a fiatalok tanulását, hogy kb. 20-30 százalékuknak különféle nyelvjárású cigány az anyanyelve. Sok helyütt képzés nélküli pedagógusok tanítják őket és nagy számban tanulnak összevont osztályokban, ahol az oktatási feltételek számukra hátrányosak.

Az Oktatási Minisztérium több intézkedést tett a cigány gyermekek eredményesebb oktatása érdekében (külön osztályok szervezése, a velük foglalkozó pedagógusok céljuttalmazása stb.); a végrehajtás hibái és a megfelelő ellenőrzés hiánya miatt azonban ezek az intézkedések nem mindenütt hozták meg a kívánt eredményt.

Kevés – bár számuk valamelyest növekvő – a középfokú oktatási intézményekbe beiratkozott cigány fiatal. A közép- és felsőfokú intézményekben (általában abból az elvből kiindulva, hogy nem tesznek különbséget cigány és nem cigány származásúak között) nem kapnak többlet segítséget, pedig a hátrányos helyzetük nem szűnt meg. Erre utal, hogy sokan közülük nem tudják befejezni tanulmányaikat.

A cigány tanulók képzése, nevelése, társadalmi beilleszkedésük segítése továbbra is fontos társadalompolitikai, oktatáspolitikai feladat. A cigányság tömeges felemelkedésének alapvető feltétele, hogy iskolázottsági szintjük lé-

nyegesen növekedjen. Ez egyben munkaerő gazdálkodási érdek is. A munkaerő kereslet minden ágazatban a szakképzettséget igényli, de a legegyszerűbb szakma elsajátításához is szükséges előfeltétel a 8 általános iskola elvégzése.

A cigányok iskolán kívüli művelődésében jelentős szerepet töltenek be a közművelődési lehetőségek és eszközök. Különösen az általános iskolát végzettek és a munkaviszonyban állók egy része látogatja a művelődési intézményeket. Népszerűek az egészségügyi ismeretterjesztő, valamint a velük kapcsolatos (történetükkel, folklór hagyományaikkal foglalkozó) előadások, rendezvények. Mindez azonban csak szerény fejlődést jelent, és kevésbé érinti a cigány telepeken élő felnőtteket. Kivétel ez alól néhány cigány-klub, ahol telepi lakosok is otthon érzik magukat, szívesen járnak oda.

A jelentősebb előrehaladás hiánya elsősorban a cigányok iskolázatlanságával, foglalkoztatási viszonyaival, életkörülményeivel, az ebből fakadó igénytelenséggel magyarázható, de nem mindenütt kielégítő az érdekelt tanácsai, szakszervezeti, KISZ és kulturális szervek ösztönző, nevelő, felvilágosító tevékenysége sem.

5. Egészségügyi körülmények

Egészségügyi helyzetük a korábbi állapothoz viszonyítva javult, azonban még elmarad a nem cigány lakosság általános színvonalától. Kedvező, hogy valamelyest visszaszorultak a járványos betegségek (pl. csaknem teljesen megszűnt a kiütéses tífusz veszélye, terjedési lehetősége). Ugyanakkor még mindig jellemzőek az egészségtelen életkörülményekre visszavezethető megbetegedések. A tanácsok többsége gondot fordított a cigány telepeken az életkörülmények javítására. Megoldották az ivóvízellátást, megszervezték a szemétszállítást, tisztasági felelősöket jelöltek ki, stb. A telepek egy részén azonban még rosszak a közegészségügyi állapotok.

A cigányok átlagos életkora mintegy 10-15 évvel rövidebb az országos átlagnál. Több a koraszülés, jóval nagyobb arányú a csecsemőhalandóság, sok a 35 év körül leszázalékolt, vagy krónikus betegség miatt munkaképtelen.

A cigány gyermekek fejlődési visszamaradottsága, reprezentatív felmérés szerint 4-10 %-os. Elterjedt a cigányok körében az alkoholizmus. Egyes településeken sok a szellemi fogyatékos, részben a közeli rokonok közötti házasodás miatt.

Gondot okoz a kötelező védőoltásokról való távolmaradásuk. Ahol a közegészségügyi- járványügyi szervek felvilágosító tevékenysége jó és megfelelő módon közelednek a cigányokhoz, ott eredményesen érvényesítik a kötelező egészségügyi előírásokat. Ahol viszont egy-egy telep lakosainak védőoltásához rendőri segítséget vesznek igénybe, ott a cigányok ellenszenva a nem cigányokkal szemben növekszik. Nem mindenütt megfelelő a családtervezésre, születésszabályozásra irányuló felvilágosító munka sem.

A felnőttvédelmi szociális intézményekben és a házi szociális gondozot-

tak között – a velük szembeni előítéletek miatt és mert maguk sem igénylik a szolgáltatásokat – kevés cigány van.

6. Társadalmi beilleszkedés, állampolgári magatartás

A cigányok többségének állampolgári magatartása megfelelő. Két jellemző magatartástípus tapasztalható. Sok cigány származású személy, aki a beilleszkedés magasabb fokára jutott, szégyelli és letagadja származását, sérelmesnek tartja a megkülönböztetést. Mások – hasonlóan konszolidált körülmények között – etnikai öntudattal vallják magukat cigánynak.

A közéletben főként ez utóbbi réteg képviselői vesznek részt. Számuk kevesebb mint a cigány lakosság aránya indokolná. Leginkább a helyi tanácsokban kapnak, vállalnak szerepet, azonban szakmai-politikai felkészültségük hiányában aktivitásuk csekély, érdekképviselőjük gyakran formális. Célszerű minden településen, ahol nagyobb számban élnek cigányok, a helyi társadalmi szervezetekkel együttműködve, őket is bevonni a közéleti munkába. Szélesebb körben indokolt közreműködésüket igényelni a cigány lakosság helyzetével foglalkozó megyei bizottságok tevékenységében is.

A rossz szociális helyzetű, tudatilag is elmaradott cigányok magatartására a befelé fordulás a jellemző. Körükben élnek leginkább a régi cigány életforma egészségtelen maradványai. A törvényes rend és az együttélés szabályainak megsértői zömmel ebből a rétegből kerülnek ki.

A bűnügyi statisztika szerint az ország lakosságának kb. 3%-át kitevő cigány lakosság 1974–1977 között a bűnelkövetésben 4,2–6,1%-os arányban vett részt. A Legfőbb Ügyészség adatai szerint az ismertté vált cigány bűnelkövetők száma a cigány népesség egészéhez viszonyítottn az utóbbi években azonban nem emelkedett számottevően. (1975. évben 10 ezer cigány lakos közül 133; 1978. évben 139 bűnelkövető volt. A nem cigány 10 ezer lakos közül bűnözött 1975. évben 72; 1978. évben pedig 73.)

A cigány lakosság körében a bűnözés a legnagyobb mértékű Fejér, Bács-Kiskun, Borsod-Abaúj-Zemplén, Zala és Csongrád megyékben, vagyis ott, ahol viszonylag magas a telepeken élők aránya.

Lényegében nem változott az ismertté vált fiatalok bűnelkövetők között a cigányok aránya sem. (1975. évben az ismertté vált fiatalok bűnelkövetők 15,8%-a, 1978. évben 15,9%-a volt cigány.)

A bűnözés nemcsak a rossz, hanem a jó anyagi helyzetű (házzal, gépkocsival rendelkező) cigány lakosok körében is előfordul, esetenként szervezeten. (Pl. valuta-, vám-, devizabűntettek elkövetésében.) A bűnüldöző szervek fellépését a bűnözés ilyen jelenségei ellen is erősíteni kell.

Összességében tehát megállapítható, hogy bár a cigány lakosság bűnözési intenzitása valóban kedvezőtlen az ország lakosságához viszonyítottn, ez azonban a korábbi években nem rosszabbodott, ez a tény a megelőző intézkedések eredményének tekinthető.

7. A cigány lakosság helyzetének javításával foglalkozó szervek tevékenysége

A cigány lakosság helyzetével foglalkozó Tárcaközi Koordinációs Bizottság rendszeresen beszámoltatja a megyei tanácsi vezetőket a megyék cigány lakosságának helyzetéről és a határozatok végrehajtásáról. A Bizottság rendszeresen tárgyalja a cigány lakosság helyzetét érintő témákat. Állásfoglalásaival segíti az állami és társadalmi szerveket ez irányú feladataik végrehajtásában. A Bizottság titkára koordinálja és a helyszínen ellenőrzi a területi szervek szóban forgó tevékenységét.

A kormányhatározatokból adódó feladatok végrehajtásának menetéről az ÉVM évente, a többi illetékes minisztérium és a társadalmi szervek pedig két-három évenként adnak tájékoztatást a Bizottságnak.

A 3558/1975. és 3280/1976. Mt. h. számú határozatokban előírt intézkedéseket az érintett szervek megtették; közülük a határidőhöz kötöttek teljesítéséről a következőkben adunk számot:

A fővárosi és a megyei tanácsok tisztségviselői, vezetői évente beszámolnak az építésügyi és városfejlesztési miniszternek, illetve TKB-nak a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolása tapasztalatairól.

Az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium felülvizsgálta a korábbi években közzétett jogszabályokat, és azokat egységes szerkezetbe foglalta.

A Pénzügyminisztérium a cigánylakosság társadalmi beilleszkedésének elősegítésére 1977. évtől folyamatosan évi 20 millió forint külön állami támogatást biztosított a tanácsok költségvetésében. Az előirányzat a cigányság elmaradottabb rétegei számára a gyermekintézmények, szociális otthonok ingyenes igénybe vételét, továbbá a tankötelesek tankönyv, tanszer- és felsőruházat ellátását szolgálja.

A cigány lakosság helyzetével való szervezett foglalkozás érdekében a tanácsi igazgatási szervezetben 12 megyében főfoglalkozású ügyintéző beállítása történt meg; munkájuk eredményesnek ítéltető.

A cigány gyermekekkel foglalkozó pedagógusok céljuttalomban részesülnek, e juttalom felhasználásához az Oktatási Minisztérium irányelveket adott ki. Az eddigi tapasztalatok szerint – részben az irányelv merev értelmezése miatt – a pedagógusok elismerése nem minden megyében megfelelő; ezért a kiadott irányelv felülvizsgálata szükséges.

1977. évben mindenütt megszervezték az 1 éves (192 órás) iskola előkészítő foglalkozást azon gyermekek részére, akik nem jártak óvodába. Ez valamelyest segít az iskolába lépő gyermekeknek, de az amúgy is hátrányos helyzetű gyermeknél nem pótolja a 3 éves óvodai foglalkozást.

A Kulturális Minisztérium irányelvet és módszertani ajánlásokat adott ki a cigány lakosság elmaradott rétegeivel kapcsolatos közművelődési tevékenység szervezéséhez.

Az Egészségügyi Minisztériuma cigány lakosság életkörülményeihez igazodó szociális gondoskodási feladatokról könyvet adott ki, továbbá kidolgozta

és közreadta a cigányok egészségnevelésének elveit és módszereit tartalmazó ismertetőt.

A közveszélyes munkakerülőkkel szembeni hatékonyabb fellépés lehetőségeit az Igazságügyi Minisztérium az új Büntető Törvénykönyv előkészítése során figyelembe vette.

Az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium útmutatóival segítette a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolását.

A Munkaügyi Minisztérium irányelvet dolgozott ki a cigány fiatalok szakmunkásképzésének elősegítésére, és az abban foglaltak végrehajtását figyelemmel kíséri.

A Belügyminisztérium szervezeten foglalkozik a bűnözés megelőzésével. (Pl. minden megyében van ún. cigány vonalvezető, akinek legfőbb feladata a bűnözés megelőzésére irányul.)

Megállapítható, hogy az érintett minisztériumok a kormányhatározatokból adódó intézkedéseket megtették és rendelkezéseiket kiadták. Hiányosságuk, hogy ezek végrehajtását nem kísérték kellő figyelemmel, nem ellenőrizték rendszeresen.

A tanácsi és a nem tanácsi szervek munkájának eredményességét, tervszerűségét, összehangolását jelentősen elősegítette, hogy 18 megyében és a fővárosban a tanács a cigány lakosság helyzetével foglalkozó koordinációs bizottságot hozott létre.

A társadalmi és tömegszervezetek közül különösen elismerésre méltó a Vöröskereszt és a Hazafias Népfront bizottságok munkája.

A tanácsok és egyéb szervek azonban nem mindenütt a jelentőségének megfelelően foglalkoznak a telepek felszámolásával, a cigány gyermekek óvodai, napközi otthoni elhelyezésével. A határozatok végrehajtásának ellenőrzése nem kapott elegendő figyelmet. Kevés helyen alakult ki összehangolt tevékenység az érdekelt tanácsi, gazdasági és társadalmi szervek között. A cigány lakosság életkörülményeinek, társadalmi tudatának, szokásainak, erkölcsének hiányos vagy téves ismerete is nehezíti a nevelő munkát. Gyakran formális a cigányok közéleti szereplése, tájékoztatásuk jogaikról, kötelességeikről, lehetőségeikről. Nem támaszkodnak eléggé a már beilleszkedett cigányokra. A helyzetük javításával foglalkozók társadalmi elismerése sem mindenütt megfelelő. Ezek a tényezők is nehezítik az előrelépést.

Tömegkommunikációs fórumaink rendszeresen és általában politikai törekvéseinknek megfelelően foglalkoznak a cigányok helyzetével. Gyakori azonban a hangsúlytvesztés; egyfelől a cigányok eltúlzott támogatása, másfelől az antiszociális magatartás, a kedvezményel való visszaélés egyedi eseteinek, példának általánosítása. A kelletténél kevesebb figyelmet kapnak a cigány lakosság körében észlelhető kedvező változások; ritkán teszik szóvá az előítéletek miatt elkövetett hibákat.

Néhány kutató hosszabb ideje foglalkozik a cigányság szociológiai, nép-

rajzi, nyelvészeti vizsgálatával, és jelentős szakismeretre tett szert. E kutatók eredményeinek gyakorlati hasznosítását nehezíti az összefogás hiánya. E kutatásokat jobban kell koordinálni a jövőben.

1967 óta működik a Nemzetközi Cigány Bizottság, mint nemzetközi cigány egyesület. Nem tartozik a hivatalosan elismert nemzetközi szervezetek közé, de kapcsolatban áll ilyen szervezetekkel (pl. UNESCO). Hazánkban a cigányoknak átfogó érdek-képviselői szerve nincsen és szervezett módon nem kapcsolódhatnak a Bizottság munkájához. Esetenként magánemberek lépnek fel a magyarországi cigányok nevében. A Bizottság keresi a legalizált kapcsolatok felvételének lehetőségét hazánkkal. A Nemzetközi Cigány Bizottsággal, ha ilyen igény felmerül, a Hazafias Népfront Országos Tanácsa tartja a kapcsolatot.

Kérem a Minisztertanácsot, hogy a jelentést és a határozati javaslatokat fogadja el.

Határozati javaslat

1. A minisztertanács a jelentést jóváhagyólag tudomásul veszi.
2. A Minisztertanács „A cigány lakosság helyzetének javításával kapcsolatos további feladatokról” szóló határozat tervezetét elfogadja, és elrendeli annak a Minisztertanács határozataként a Határozatok Tárában történő közzétételét.

Budapest, 1979. május 23.

(Dr. Papp Lajos)
a Tárcaközi Koordinációs
Bizottság elnöke

[...]

1. sz. melléklet

A cigány lakosság száma és megyenkénti eloszlása

Megye megnevezése	A cigány lakosság		
	száma	megoszlása a megyék között	aránya az össz. lakossághoz viszonyítva
Baranya	22 000	6,8	5,0
Bács-Kiskun	10 000	3,1	1,7
Békés	9 000	2,8	2,1
Borsod-Abaúj-Zemplén	56 000	17,3	6,8
Csongrád	6 000	1,8	1,4
Fejér	5 000	1,5	1,3
Győr-Sopron	4 000	1,2	0,8
Hajdú-Bihar	17 000	5,2	3,1
Heves	17 000	5,2	5,0
Komárom	6 000	1,8	1,9
Nógrád	16 000	4,9	6,4
Pest	20 000	6,2	2,1
Somogy	20 000	6,2	5,4
Szabolcs-Szatmár	36 000	11,1	7,0
Szolnok	21 000	6,5	4,8
Tolna	11 000	3,4	4,1
Vas	6 000	1,8	2,1
Veszprém	7 000	2,2	1,6
Zala	6 000	1,8	2,5
Budapest	30 000	9,2	1,4
Összesen	325 000	100,0	3,04

(A megyei tanácsok 1977–1978. évi beszámolóí alapján)

2. sz. melléklet

A cigány lakosság foglalkoztatási szintje

	Férfiak munkavállalása a munkaképes korú férfiak %-ban	nők munkavállalása a munkaképes korú nők %-ban
Baranya	88,0	55,6
Bács-Kiskun	70,0	nincs adat
Békés	83,0	73,0
Borsod-Abaúj-Zemplén	82,0	47,0
Csongrád	85,5	nincs adat
Fejér	88,0	52,0
Győr-Sopron	90,0	37,1
Hajdú-Bihar	94,1	44,0
Heves	90,7	45,5
Komárom	nincs adat	nincs adat
Nógrád	93,7	55,1
Pest	80,3	48,2
Somogy	89,4	55,0
Szabolcs-Szatmár	82,0	35,0
Szolnok	77,0	43,0
Tolna	91,0	52,0
Vas férfi és nő összesen	77,6	
Veszprém	91,0	58,0
Zala	82,5	nincs adat
Budapest	85,0	nincs adat

(A megyei tanácsok 1977–1978. évi beszámolóí alapján.)

3. sz. melléklet

A cigány lakosság települési viszonyai
(telepen és nem telepen lakók száma és aránya)

Megye megnevezése	Cigányok		
	száma	telepen élők	
		száma	Aránya a megye cigány népességéhez viszonyítva
Baranya	22 000	2 574	11,7
Bács-Kiskun	10 000	3 000	30,0
Békés	9 000	1 376	15,0
Borsod-Abaúj-Zemplén	56 000	22 000	39,0
Csongrád	6 000	2 160	36,0
Fejér	5 000	2 150	43,0
Győr-Sopron	4 000	432	10,8
Hajdú-Bihar	17 000	3 230	19,0
Heves	17 000	7 984	45,5
Komárom	6 000	1 860	31,0
Nógrád	16 000	4 800	30,0
Pest	20 000	8 000	40,0
Somogy	20 000	2 283	11,6
Szabolcs-Szatmár	36 000	7 200	20,0
Szolnok	21 000	8 526	40,6
Tolna	11 000	1 322	12,6
Vas	6 000	120	2,0
Veszprém	7 000	700	10,0
Zala	6 300	1 387	20,0
Budapest	30 000	–	–
Összesen	325 000	81 100	kb. 24,9

(A megyei tanácsok 1977–1978. évi beszámolóí alapján.)

4. sz. mellékletA cigány lakosság régiókénti megoszlása

Megnevezés	1977. évben cigányok	
	száma	eloszlása
<u>Budapest iparvidék</u>	61 000	18,7
<u>Dunántúl</u>	76 000	23,4
ezen belül:		
Dél-Dunántúl	66 000	20,4
Nyugat-Dunántúl	10 000	3,0
<u>Északi régió</u>	89 000	27,4
<u>Alföld</u>	37 000	11,4
<u>Keleti régió</u>	62 000	19,1
Összesen	325 000	100,0

(Megyei tanácsok adatai 1977–78. évi)

5. sz. mellékletCigány lakosság lakóhely szerinti megoszlása néhány megyében!

Megye megnevezése	Cigány lakosság száma	Városokban lakik	Községekben lakik
		lakik a cigányok %-a	
Borsod-Abaúj-Zemplén	56 000	29,0	71,0
Heves	17 000	16,0	84,0
Nógrád	16 000	15,0	85,0
Pest	20 000	16,0	84,0
Szabolcs-Szatmár	36 000	15,0	85,0
Szolnok	21 000	38,0	62,0
Tolna	11 000	9,0	91,0
Veszprém	7 000	25,0	75,0

(Megyei tanácsok adatai 1977–78. évi)

6. sz. melléklet

Cigány tanulók száma

	1970/71.	1974/75.	1977/78.
	tanévben		
Általános iskolába jár	59 595	60 689	67 081
az ált. iskolai tanulólétszám %-ban	5,3	5,9	6,2
Gyógypedagógiai intézménybe jár	–	8 094	10 246
a gyógypedagógiai tanulólétszám %-ban	–	24,1	28,5
Együttesen a cigány tanulók száma	–	69 083	77 327
az összes tanuló százalékában	–	6,4	6,9
Tanköteles korú tanulók beiskolázási %-a (cigány- nem cigány együtt)	98,4	98,2	98,7

(Statistikai tájékoztató: Cigány tanulók az általános iskolában 1977/78. tanév.)

7. sz. melléklet

Cigány tanulók számának alakulása az általános iskolákban megyénként

Megye (megyei város)	1970/71. tanév			1977/78. tanév		
	Cigány tanulók száma összesen (1–8. oszt.)	Ebből		Cigány tanulók száma összesen (1–8. oszt.)	Ebből	
		1.	8.		1.	8.
		osztályba jár			osztályba jár	
Baranya	4 339	1 139	152	4 139	828	267
Bács-Kiskun	1 517	435	64	1 935	565	86
Békés	1 526	326	79	1 585	287	103
Borsod-Abaúj- Zemplén	11 528	3 207	374	13 627	2 709	745
Csongrád	1 142	284	74	1 195	212	92
Fejér	1 007	250	42	1 058	345	65
Győr-Sopron	870	233	39	961	181	52
Hajdú-Bihar	3 189	772	130	4 034	880	223
Heves	3 057	745	128	3 572	686	236
Komárom	1 042	283	60	926	199	74
Nógrád	3 329	686	138	3 232	549	189
Pest	3 263	893	136	3 607	831	216
Somogy	3 795	1 120	119	3 826	837	221
Szabolcs-Szatmár	8 879	1 919	336	10 178	2 040	630
Szolnok	3 604	843	161	3 625	681	252
Tolna	2 069	515	89	2 150	428	151
Vas	1 048	216	58	1 059	180	82
Veszprém	1 338	403	34	1 576	408	100
Zala	1 439	460	41	1 913	486	89
Budapest főváros	1 614	287	155	2 883	501	245
ÖSSZESEN	59 595	15 016	2 409	67 081	13 833	4 118
Debrecen m. v.	125	19	10	230	53	10
Győr m. v.	...	...	...	208	36	12
Miskolc m. v.	903	251	26	1 384	320	63
Pécs m. v.	268	95	7	383	94	19
Szeged m. v.	200	32	23	352	65	29

Statistikai tájékoztató: Cigány tanulók az általános iskolában 1977/78. tanév

8. sz. melléklet

Megye	Tanköteles koron belül a 8 osztályt végzett cigánytanulók aránya 1977/78. tanévben	Az iskolába járó cigány gyermekek közül napközi, ill. diákotthoni ellátásban részesülők aránya %	Óvodába járók az összes cigány óvodás korú %-ban
Baranya	23,4	nincs adat	44,0
Bács-Kiskun	19,8	20,0	nincs adat
Békés	31,6	32,0	nincs adat
Borsod-Abaúj-Zemplén	23,2	25,4	10,3
Csongrád	32,4	41,0	nincs adat
Fejér	26,0	nincs adat	67,0
Győr-Sopron	22,3	30,4	nincs adat
Hajdú-Bihar	28,9	26,0	30,0
Heves	31,7	nincs adat	28,5
Komárom	26,1	nincs adat	nincs adat
Nógrád	27,6	34,4	66,0
Pest	24,2	30,0	25,0
Somogy	19,7	25,0	32,6
Szabolcs-Szatmár	32,8	16,0	17,0
Szolnok	29,9	nincs adat	nincs adat
Tolna	29,3	65,5	70,0
Vas	38,0	nincs adat	nincs adat
Veszprém	24,8	39,0	nincs adat
Zala	19,3	79,0	nincs adat
Budapest f	85,4	nincs adat	nincs adat
ÖSSZESEN	27,4		

1. oszlop Statisztikai Tájékoztató: Cigány tanulók az általános iskolákban 1977/78. tanév

2–3. oszlop megyei tanácsok beszámolóí alapján.

MNL OL XIX-A-83-b 1016/1979. (963. d.) – Géppel írt tisztázat.

XVIII/B**A Minisztertanács 1016/1979. számú határozata
a cigány lakosság helyzetének
javításával kapcsolatos további feladatokról****Budapest, 1979. július 12.**

A Minisztertanács
1016/1979. (VII. 12.) számú
határozata
a cigány lakosság helyzetének javításával
kapcsolatos további feladatokról

A Minisztertanács jóváhagyólag tudomásul veszi a hazánkban élő cigányok helyzetéről, társadalmi beilleszkedésük elősegítéséről, valamint az ezzel kapcsolatos korábbi határozatok végrehajtásáról szóló jelentést.

Megállapítja, hogy a cigány lakosság helyzetének javítása és társadalmi beilleszkedésének elősegítése érdekében tett központi és helyi intézkedések számottevő eredménnyel jártak, amiben kiemelkedő szerepe van a társadalom részéről megnyilvánuló tevékeny támogatásnak. A további előrehaladás elősegítésére a Minisztertanács a következőket határozza:

1. a) A munkaképes korú cigány lakosság foglalkoztatásának elősegítésére a jövőben is nagy gondot kell fordítani. Elsődleges feladat: állandó munkában tartásuk és szakképzésük javítása. A vállalatok, szövetkezetek és más gazdálkodó szervek a rendelkezésükre álló anyagi és erkölcsi ösztönzőkkel segítsék cigány származású dolgozóik állandó munkahelyhez kötődését. Ösztönözni és támogatni kell az általános iskolát végzett cigány gyermekek szakmunkás-tanuló intézetekbe történő beiskolázását, illetőleg felvételét.

b) Arra kell törekedni, hogy mind több nő és munkaképes korba lépő – tovább nem tanuló – fiatal vállaljon és kapjon állandó munkát. A községekben is javítani kell a munkavállalás feltételeit, különösen a termelőszövetkezetekben az állandó munkaviszony, tagsági viszony lehetővé tételével.

c) A munkahelyen szervezett szakmai, politikai képzésbe, továbbképzésbe be kell vonni az arra alkalmas cigány dolgozókat, lehetőséget biztosítva ezzel az előmenetelükhöz. Gondoskodni kell róla, hogy az arra érdemes cigány származású dolgozók – a munkahelyen és a közéletben – politikai, gazdasági és társadalmi tisztségeket töltsenek be.

2. A szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolása érdekében az országos lakásépítési program, illetőleg a VI. ötéves terv lehetőségeinek keretén belül további erőfeszítéseket kell tenni. A telepek felszámol-

lásának eddigi rendszerét alapjaiban továbbra is fenn kell tartani, de egyes rendelkezéseket a fejlődés igényeinek megfelelően módosítani kell.

A tanácsok szervezeten nyújtsanak segítséget a lakások megépítéséhez mindazokban az esetekben, amikor azt az építető nem tudja vállalni.

3. a) További intézkedésekre van szükség a cigány lakosság műveltségi színvonalának emelése érdekében, ezzel is segítve beilleszkedésüket.

b) A gyermekintézményi hálózat fejlesztése során különös figyelemmel kell lenni azokra a településekre, ahol sok a hátrányos helyzetű gyermek. Ösztönözni kell a szülőket arra, hogy gyermekeiket helyezték el a gyermekintézményekben (óvoda, napközi otthon). Lehetővé kell tenni, hogy a hátrányos helyzetű cigánygyermek az igényeknek megfelelően kapjanak helyet akkor is, ha az anya – a több gyermek miatt – nincs állandó munkaviszonyban. A helyi körülményeknek megfelelően továbbra is indokolt speciális cigány-osztályok, napközis csoportok és kollégiumok működtetése, de biztosítani kell, hogy akik már részt tudnak venni a normál osztályok munkájában, azok együtt tanuljanak a nem cigánygyerekekkel.

c) A szociális, a gyámügyi és a nevelési segélyeket a rászoruló kiskorú és a továbbtanuló gyermekek támogatására indokolt odaítélni. Ezeket a szülők magatartásától függően, célszerű esetenként – kivételesen – az érintett intézmények költségtérítéseként átutalni.

Meg kell szüntetni azt a helytelen gyakorlatot, hogy cigány gyermekeket indokolatlanul felmentenek a tankötelezettség alól. A cigány gyermekeket – tanulmányaik befejezése érdekében – társadalmi összefogással, pártfogó-hálózat szervezésével is segíteni kell.

d) Rendszeresen értékelni kell a cigány tanulók oktatásával, nevelésével kapcsolatos kísérleteket, tapasztalatokat. A gyakorlatban bevált módszereket általánossá kell tenni az óvodákban, iskolákban, napközi otthonokban; a speciális foglalkozásokra fel kell készíteni a pedagógusokat. A cigány anyanyelvű gyermekekkel – iskola előtt vagy mellett – úgy kell foglalkozni, hogy mielőbb elsajátítsák a magyar nyelvet is. Gondoskodni kell a pedagógiai és más tudományos kutatások eredményeinek folyamatos gyakorlati hasznosításáról.

e) Több segítséget kell adni ahhoz, hogy a tehetséges, szorgalmas cigány fiatalok bekerüljenek egyetemre, főiskolára és azt eredményesen el is végezzék; minél több közülük származó értelmiségi működhessen közre a cigányok társadalmi beilleszkedésének előmozdításában.

f) A cigány lakosság helyzetével foglalkozó bizottságokba – a helyi társadalmi szervekkel együttműködve – nagyobb arányban kell bevonni cigány származásúakat és jobban kell támaszkodni közreműködésükre. Ennek érdekében a megfelelő tájékoztatást és a szükséges segítséget biztosítani kell részükre.

g) A cigány lakosság iskolán kívüli művelődését is alapvetően a művelődési alkalmak és lehetőségek keretében kell szervezni. A magyar és az egyetemes

kultúra megismerésének elősegítésével egyidejűleg lehetőséget kell teremteni az értékes cigány hagyományok felkutatására, ápolására. Ezért a közös művelődési alkalmak és lehetőségek mellett – ahol erre megalapozott igény van – támogatni kell a cigány művelődési közösségeket (folklór együttesek, klubok, szakkörök stb.) munkáját is.

4. Tovább kell fejleszteni a cigány lakosság egészségügyi és szociális ellátását. Következésképpen érvényt kell szerezni a kötelező közegészségügyi előírásoknak (pl. védőoltás, szűrővizsgálat). Ahol viszonylag nagyobb számban élnek cigány származásúak, ott az egészségügyi szervek a Vöröskereszttel és más társadalmi szervezetekkel közösen építsenek ki aktívahálózatot, amelyben cigányok is részt vesznek. Meg kell szervezni az idős rászorultak házi beteggondozását, a terhes- és csecsemőgondozást.

5. A tömegkommunikáció eszközei továbbra is segítsék elő a még meglevő előítéletek eloszlátását. Törekedjenek a cigány lakosság helyzetének reális bemutatására, tárják fel a felemelkedésükben végbement fejlődést, a beilleszkedett réteg erőfeszítéseit, helytállását a szocialista építőmunkában.

6. A Minisztertanács felkéri a Szakszervezetek Országos Tanácsát, a Kommunista Ifjúsági Szövetséget, a Hazafias Népfront Országos Tanácsát, a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsát, az Országos Nótanácsot, a Vöröskereszt Országos Vezetőségét, hogy – továbbra is – segítsék elő a cigány lakosság helyzetének javítását, gyorsabb ütemű társadalmi beilleszkedését és működjenek közre a határozatok végrehajtásában.

7. E határozat a kihirdetése napján lép hatályba.

Lázás György s. k.
a Minisztertanács elnöke

MNL OL XIX-A-83-b 1016/1979. (1963. d.) – Géppel írt tisztázat.

XVIII/C

A Minisztertanács 3301/1979. sz. határozata a cigány lakosság helyzetének javításával kapcsolatos további feladatokról szóló 1016/1979. (VII. 12.) Mt. h. számú határozatának kiegészítéséről

Budapest, 1979, június

MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG MINISZTERTANÁCSA

Készült 80 példányban
73 sz. példány

Kapják:

a Minisztertanács tagjai,
Kornidesz Mihály elvtárs,
Rácز Sándor elvtárs,
Márta Ferenc elvtárs,
megyei tanácsok elnökei.

A MINISZTERTANÁCS

3301/1979. sz.

határozata

a cigány lakosság helyzetének javításával
kapcsolatos további feladatokról szóló
1016/1979. (VII. 12.) Mt. h. számú határozat kiegészítéséről

Az 1016/1979. (VII. 12.) Mt. h. számú határozat (a továbbiakban: H) kiegészül a következőkkel:

A H. 1. pontjához:

Felül kell vizsgálni azokat a munkaügyi és egyéb előírásokat, amelyek a mezőgazdaságban már túlhaladottak és akadályozzák, hogy további munkaköröket nőök tölthessenek be, vagy szakmát szerezhessenek (pl. egyes gépek kezelése, vezetése).

Felelős: munkaügyi miniszter
mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszter

A H. 2. pontjához:

a) A 3558/1975. Mt. h. számú határozat 10. pontjában biztosított, a telepfelszámolással kapcsolatos tanácsi költségekhez a központi hozzájárulást nem a telepek teljes felszámolása után, hanem évente – az előző évben a volt telepi lakosoknak átadott lakások költségtérítéseként – kell a tanácsok rendelkezésére bocsátani. Meg kell vizsgálni a lakásonként 20-25 ezer Ft tanácsi költség-hozzájárulás összegének realitását, illetve indokolt mértékű felemelésének lehetőségét.

b) Meg kell vizsgálni annak lehetőségét, hogy a nagycsaládosok és azok, akik a telepről elköltözéskor szüleiket, hozzátartozóikat is magukkal viszik, a családtagok számától függően kapjanak állami támogatást vagy további szociálpolitikai kedvezményt a családi ház építéséhez vagy vásárlásához.

c) A nagycsaládosoknak vagy a szülőkkel, hozzátartozóikkal együtt lakóknak is engedélyezni kell a szükségletekhez igazodó több szobás, nagy lakókonyhás házak építését, ha annak a hitel mellett szükséges további fedezete biztosított.

d) Meg kell vizsgálni a kedvezményes vásárlási és építési hitelakció kiterjesztésének lehetőségét a telepen kívül lakókra. Ennek érdekében célszerű a 10%-os megyei tanácselnöki keret 15%-ra történő felemelése és a megyék között differenciált megállapítása, valamint az, hogy az igényjogosultak hitelt kaphassanak a szövetkezeti tulajdonban lévő ingatlanok vásárlására is.

e) Meg kell vizsgálni a lakásépítéshez nyújtható 140 ezer Ft, illetve a lakásvásárláshoz adható 100 ezer Ft kölcsönösszeg felemelésének lehetőségét.

f) A hitelképtelen telepi lakosok elhelyezésére a megyei tanácsok a célcsoportos lakáskeretből meghatározott számú, olcsó bérű lakást építhetnek a városokban és a községekben.

g) A tanácsoknak fokozniuk kell erőfeszítéseiket a kiemelt telepek megszüntetésére.

Felelős: pénzügyminiszter
Országos Tervhivatal elnöke
építésügyi és városfejlesztési miniszter
f–g) pontért:
fővárosi, megyei tanácselnökök

A H. 3. pontjához:

a) Meg kell vizsgálni, milyen lehetőség van hadköteles korú, alacsony iskolai végzettségű fiatalok (3–5 osztályt végzettek) katonai szolgálatra történő nagyobb arányú behívására. Ennek során a szolgálat ideje alatt elő kell segíteni a fiatalok tanulását, munkára nevelését, egészségügyi állapotuk javítását és szakképzésüket.

Felelős: honvédelmi miniszter

b) Felül kell vizsgálni a cigány fiatalokkal foglalkozó pedagógusok munkája külön ösztönzésének feltételeit, és biztosítani kell, hogy az ösztönzés kizárólag a minőségi – és többlet – munkát végző pedagógusok elismerését szolgálja.

Felelős: oktatási miniszter

c) Szükséges a cigány gyermekekre vonatkozó statisztikai adatszolgáltatás kiterjesztése (óvodás kortól kezdődően a középiskoláig, szakmunkásképző intézetekig) és az adatfelvétel folyamatossá tétele.

Felelős: oktatási miniszter
Központi Statisztikai Hivatal elnöke

d) A Magyar Tudományos Akadémia támogassa a cigányok helyzetének feltárására irányuló kutatásokat. A tudományos kutatásokban – pedagógiai, életformát érintő, egészségügyi, néprajzi, nyelvészeti stb. vizsgálatok – a cigányokra vonatkozó megállapításokat is szükséges értékelni és gondoskodni kell a kutatások gyakorlati hasznosításáról.

Felelős: kutatóhelyeket irányító miniszterek és országos hatáskörű szervek vezetői
Magyar Tudományos Akadémia főtitkára

A H. 4. pontjához:

a) Az egészségügyi ismeretterjesztő előadásokon, foglalkozásokon különös gonddal kell foglalkozni az egészséges táplálkozás, egészséges életmód és családtervezés fontosságával, valamint a fiatakorúak és a nők körében tapasztalható dohányzás és alkoholizmus súlyos következményeivel.

b) Az állampolgári jogok, kötelességek és az erkölcsi normák megismertetésével, valamint felvilágosító, nevelő munkával is tovább kell segíteni a cigányok körében a bűnözés megelőzését.

Felelős: egészségügyi miniszter
kulturális miniszter
belügyminiszter
fővárosi, megyei tanácselnökök

A H. 7. pontjához:

a) A cigány lakosság helyzetével kapcsolatos területi tapasztalatokat a minisztériumok, az országos hatáskörű szervek rendszeresebben és szervezettebben kísérik figyelemmel. Irányító tevékenységük során fordítsanak figyel-

met a feladatok végrehajtásának irányítására és – különösen a legtöbb gondot okozó esetekben – a helyszíni ellenőrzésre is.

b) Az érintett miniszterek, országos hatáskörű szervek vezetői a határozatokban foglaltak végrehajtására intézkedéseiket 1979. december 31-ig adják ki.

Budapest, 1979. június

Lázár György s. k.
a Minisztertanács elnöke

MNL OL XIX-A-83-b 3301/1979 (935. d.) – Géppel írt tisztázat.

XIX

**A Társadalomtudományi Koordinációs Bizottság ad
hoc Munkacsoportjának a hazai cigányság helyzete
és fejlődési távlatai című vitaanyaga**

Budapest, 1982. május 18.

Társadalomtudományi Koordinációs Bizottság
ad hoc Munkacsoport

SZIGORÚAN BIZALMAS

Készült: 45 példányban

..... sz. példány

A HAZAI CIGÁNYSÁG HELYZETE ÉS
FEJLŐDÉSI TÁVLATAI

(Társadalompolitikai és tudományos kutatás)

Vitaanyag

Budapest, 1982. május

BEVEZETÉS

A Művelődési Minisztérium 1981 márciusában az erre vonatkozó döntések alapján kezdeményezte a hazai cigányság helyzetével és fejlődési távlataival kapcsolatos kutatások problémáinak és koordinációjának vizsgálatát. A TKB 1981 áprilisában úgy döntött, hogy e kutatások szervezettebbé, összehangoltabbá tétele, gyakorlati döntés előkészítő jellegének erősítése érdekében átfogó tájékoztatást és javaslatokat kér a problémakörrel foglalkozó szakemberektől. A TKB döntése után 1981 májusában a leginkább érintett tudományágak, kutatóintézetek, a cigánysággal foglalkozó államigazgatási intézmények és egyes társadalmi szervek képviselőiből (Lásd. 1. sz. melléklet.) ad hoc Munkacsoport jött létre. A Munkacsoport az alábbi kérdések megválaszolására összpontosította a figyelmet:

– Milyen tudományos kutatási eredmények, illetve helyzetelemzések, prognózisok állnak rendelkezésünkre a hazai cigányság helyzetéről, fejlődésének lehetséges, illetve kívánatos perspektíváiról, valamint az e társadalmi csoportok segítésére hivatott intézményeinkről és intézkedéseinkről?

– A cigánysággal kapcsolatos társadalmi feladatainkban melyek azok a területek ahol éppen a tudományos kutatások, elemzések révén juthatunk előbbre? Hol indokolt tehát hiányzó, elavult vagy téves nézeteinket tudományos ismeretekkel kiegészíteni, illetve fölváltani?

– Milyen javaslatok merülhetnek föl a cigánysággal összefüggő kutatások célszerű, hatékony, a gyakorlati intézkedéseket megalapozó és azokkal összhangban álló szervezése, koordinációja területén?

Az előterjesztés a Munkacsoport tagjai által készített vizsgálatok, tanulmányok (lásd 2. sz. melléklet.) mellett hasznosította a témakört érintő, az utóbbi években megjelent szakirodalmat is. Az eredeti, kutatásokra vonatkozó kérdések megválaszolásához át kellett tekinteni a cigányság helyzetében az utóbbi években végbement változásokat is. Ezt megkönnyítette, hogy rendelkezésünkre álltak a Minisztertanács mellett működő Koordinációs Bizottság anyagai, valamint a cigányság helyzetével foglalkozó párt- és állami határozatok, állásfoglalások. Ugyanakkor nehezítette az összefoglalást az, hogy néhány tervezett tanulmány nem vagy nem a kért formában készült el; így nem állt rendelkezésre

- az oktatással,
- a nemzetiségi kérdéssel,
- az egészségüggyel, egészségi állapottal,
- az antropológiával, genetikával

foglalkozó kutatásokat áttekintő, az intézmények álláspontját is tükröző munka. E hiányokat más forrásokból csak részben tudtuk pótolni. Megkönnyítette viszont az összefoglalást, hogy néhány szakember – értesülvén a folyó munkáról – önként készített egyes kérdésekről anyagot.

A cigányság helyzetének áttekintése, a kutatásra vonatkozó kérdések megválaszolása együtt járt azzal, hogy a Munkacsoport tapasztalatokat, ismereteket szerzett a cigányság helyzetét az utóbbi években jellemző újabb vonásokról, a párt- és állami határozatok végrehajtásának tapasztalatairól, a legutóbbi időszakban lezajlott szakmai-tudományos, illetve részben politikai jellegű vitákról. Noha munkánkban a tudományos kutatás kérdéseire koncentráltunk, e vonatkozásokban összegyűlt tapasztalatainkat és az ezek alapján megfogalmazható javaslatokat is összefoglaltuk e „vitaanyag” I. és III. fejezeteiben. Ezt megkívánta az is, hogy a rendszeresebb tudományos kutatások, valamint a politikai-társadalmi magatartás és ennek változásai egymást feltételező mozzanatok.

I.

A CIGÁNYSÁG HELYZETÉBEN BEKÖVETKEZETT VÁLTOZÁSOK

Az 1960-as évek elején a cigányok 70%-a vándorló, illetve félig letelepedett életmódot folytatott, vagy ún. szociális követelményeknek meg nem felelő telepeken, lakás céljára alkalmatlan építményekben (putrikban) élt, embertelen körülmények között. E telepek többsége a települések közigazgatási határán kívül esett, a kommunális és infrastrukturális ellátottság teljesen hiányzott. A munkaképes korú cigány lakosság csupán egyharmadának volt állandó munkaviszonya, a cigány családok többségére ezért a létbizonytalanság és az ezzel együtt járó életforma volt a jellemző. A felnőtt lakosság többsége analfabéta vagy fél analfabéta volt, a tanköteles korú gyermekek egy része egyáltalán nem járt iskolába, 85-87%-uk nem jutott el az általános iskola felső tagozatába és csupán 2-3%-uk végezte el a nyolc osztályt, az óvodákban elvett volt cigány gyermek. Az egészségtelen lakáskörülmények, a hiányos táplálkozás, az alkoholizmus elterjedtsége egészségi állapotukra is rányomta a bélyegét, ami a korai munkaképtelenné válásban, a nagyarányú koraszülésben, magas csecsemőhalandóságban, a gyermek fejlődési visszamaradottságában és a korai halálzásban nyilvánult meg.

Első ízben és átfogóan az 1961-es Politikai Bizottsági határozatfogalmazta meg a cigányság életkörülményeinek javítására vonatkozó politikánkat. E határozat főbb célkitűzései: a cigányok állandó munkahelyhez és szociális követelményeknek megfelelő, állandó lakáshoz juttatása, műveltségük emelése, illetve a cigány gyermekek beiskolázása, egészségügyi körülményeik és egészségi állapotuk javítása. A határozat kitzte az állampolgári jogok és kötelességek érvényesítését a gyakorlásukhoz szükséges politikai, gazdasági és kulturális feltételek biztosításával együtt. Kimondta, hogy szűnjék meg minden téren e népcsoport elkülönülése, s ezzel párhuzamosan a velük kapcsolatos sértő, esetenként törvénytelen intézkedések is; lépjenek fel mindenütt a cigányságot sújtó előítéletekkel szemben.

Az 1979-es politikai bizottsági határozatrögzítette az időközben bekövetkezett változásokat; a lélekszám növekedését, területi és településtípusonkénti elhelyezkedésük alakulását, a vándorló réteg közel teljes megszűnését; a jelentősen javuló foglalkoztatási és jövedelmi viszonyokat; a szociális követelményeknek meg nem felelő telepeken élők korábbiaknál lényegesen kisebb, 81 ezres számát; az oktatásban és művelődésben bekövetkezett fejlődést; az egészségügyi helyzet még mindig tapasztalható hiányosságait; a cigányság állampolgári magatartását: közéleti szerepvállalásukat, beilleszkedésük nehézségeit és visszasságait, bűnözésük arányát s megítélésüket a közvéleményben; a párt- és állami szervek velük kapcsolatos tevékenységét. A határozat a következő elveket fogalmazta meg a feladatok végrehajtásának alapjaként:

- A hazánkban élő cigányok nem tekinthetők nemzetiségnek, hanem olyan etnikai csoportnak, amely fokozatosan beilleszkedik társadalmunkba, illetve asszimilálódik.
- A cigányok helyzetével való foglalkozásnak társadalompolitikai jelentősége van. Beilleszkedésük elősegítése fontos politikai, gazdasági és művelődési feladat, amelynek megoldása feltételezi az érintett központi és helyi társadalmi, állami szervek tevékenységének folyamatosságát, összehangolását.
- A beilleszkedést befolyásoló tényezők sorában meghatározó szerepe van a foglalkoztatásnak, a lakáshelyzetnek és az oktatásnak. A rendelkezésre álló anyagi erőket ennek szem előtt tartásával célszerű felhasználni.
- A módszereket és formákat a cigánylakosság rétegződésének, illetve a helyi sajátosságoknak megfelelően, differenciáltan kell alkalmazni. Fokozottan kell építeni a már beilleszkedett cigányok közreműködésére. Különös gondal kell segíteni a fiatalok beilleszkedését.
- A cigányokkal kapcsolatban is emberségesen, de következetesen kell érvényesíteni az állampolgári jogokat és kötelességeket. Határozottan fel kell lépni mind a cigányokkal szembeni, mind a cigányok körében jelentkező előítéletek felszámolásáért.
- A pártszervek és pártalapszervezetek tervszerűbben foglalkozzanak a cigánylakosság helyzetével. Kísérjék figyelemmel és segítsék a helyi társadalmi és állami szervek ilyen irányú munkáját, az eszmei-politikai munka eszközeivel fejlesszék a közgondolkodást. Segítsék elő, hogy az arra érdemes cigányok megfelelő politikai, közéleti szerephez juthassanak. Az érintett megyei pártbizottságok rendszeresen tűzzék napirendre a területükön élő cigányok helyzetének vizsgálatát.

Az 1980-as évek elején hazánkban mintegy 350-380 ezer cigány él. Az elérhető adatok szerint a munkaképes korú cigány férfiak 85-90%-a, a nők 45-50%-a állandó munkavállaló. A telepen élők száma kb. 50 ezer fő és ezeknek csak mintegy fele lakik putrikban. Az iskolás korú gyermekek beiskolázása mintegy 95-98%-os, kb. 50%-uk már óvoda után kezdi meg tanulmányait, a tanulók 40%-a tanköteles koron belül befejezi a nyolc osztályt. Az utóbbi években egyre többen jutnak be a középfokú oktatási intézményekbe, és lassan bár, de gyarapszik a főiskolát, egyetemet végzettek száma is.

A társadalmi munkamegosztásban való bekapcsolódás, a rendszeres jövedelem, a lakáskörülmények alapvető megváltozása, az egészségügyi körülmények, az egészségi állapot javulása, a nagyarányú urbanizálódás alapjaiban és széleskörűen, bár nem minden elemében pozitívan változtatta meg korábbi jellemző életmódjukat, s egyben a korábnál erőteljesebb differenciálódást hozott létre a cigányság egyes csoportjai között.

A Munkacsoport által elvégzett munka olyan időszakra esett, amikor egyre inkább ismertté válik, hogy a cigányság társadalmi helyzete – az elmúlt két évtized társadalmi erőfeszítéseinek hatására – jelentősen megváltozott,

a társadalom egészével fennálló kapcsolatrendszere és a cigányság belső struktúrája is lényegesen átalakult. Tapasztalataink is mutatják, hogy az 1970-es évek végén, az 1980-as évek elején a cigányság helyzetében minőségi változás megy végbe; ez egyrészt a cigányság anyagi felemelkedésében, társadalmi beilleszkedésének előrehaladásában mutatkozik meg, másrészt megjelenik a cigányság fokozottabb differenciálódásában, kulturális-tudati kérdések jelentőségének növekedésében.

Napjaink cigánysággal összefüggő kérdései tehát nagyrészt mások, mint a korábbi évtizedekben. A foglalkoztatással kapcsolatban már nem az a fő gond, hogy a felnőttek vállaljanak és kapjanak folyamatos munkát, hanem hogy ne rekedjenek meg a segédmunkás szinten, munkamegosztásban elfoglalt helyük közelítsen a nem cigány társadalmi környezetéhez. Az oktatás keretében ma már nem a beiskolázással van a fő probléma, hanem hogy mind több kisgyermek bekerüljön az óvodába is, és hogy az oktatás eredményesebb legyen, vagy az iskola vegye figyelembe a gyerekek sajátos hátrányát – például, hogy mintegy 30%-uknak nem magyar az anyanyelve – hogy mind többen végezzék el a nyolc osztályt, és végül teljesebb értékű általános iskolai képzettség alapján tanulhassanak tovább. A lakáshelyzet javítása egyre kevésbé jelenti csak a telepek felszámolását; a lakosság többi rétegeihez hasonló gondok és teendők vannak a cigánylakosság többségének körében is. Jelentős azoknak a cigány családoknak az aránya, akik életszínvonalukban felzárkóztak a hazai átlagos szintre.

A 20 éves fejlődés eredményeként lényegében megszűnt a cigányság fizikai értelemben vett társadalmi kirekesztettsége, lényegesen javult anyagi helyzete. A cigányság többségének helyzete egyre inkább azonos más hátrányos, vagy többoldalúan hátrányos helyzetben levő családok, társadalmi csoportok helyzetével. A javulás az átlagok alapján nyilvánvaló, ugyanakkor az ettől való eltérés mindkét irányban jelentős. A végbement változások a 20 évvel ezelőtti állapotokhoz viszonyítva történelmi jelentőségűek. Mivel azonban ebben az időszakban az ország lakosságának életszínvonalában minőségi változás következett be, a különbség nem csökkent jelentősen. Így a cigányság jelenlegi társadalmi helyzetét a növekvő szerepű új vonások és változó súlypontok mellett egyidejűleg jellemzi egyes régebbi problémák továbbélése, illetve egyesek újratermelődése is. E változásokon alapuló jelentős vonás a kulturális elemek növekvő szerepe és a korábban is rétegzett cigányság nagyfokú további differenciálódása. Ezzel is összefügg az, hogy ebben az időszakban egyes vonatkozásokban növekszik, más vonatkozásokban csökken a cigánysággal kapcsolatos előítéletek szerepe; ezt a cigányság anyagi helyzetének javítására irányuló intézkedésekről elterjedt tévhitek tovább fokozták. Ezért a cigányság érdekeit is jobban szolgálná, ha a távolabbi jövőben a kedvezőtlen helyzetben levők anyagi támogatása az általános szociálpolitika keretében valósulna meg. Ez már rövidebb távon megkívánja, hogy az általános szociálpolitikai kon-

cepció kidolgozásánál vegyük figyelembe a cigányság sajátos helyzetét. Ezzel párhuzamosan kívánatos az oktatás, a közművelődés és az egészségügy területén a cigányságot sajátosan támogató konkrét programok kidolgozása is.

A cigányság társadalmi beilleszkedésének újabb szakaszában részben más problémák, részben más súlypontok merülhetnek fel a cigánysággal kapcsolatos politikában; ez a szakasz azonban – miután a beilleszkedés egyre inkább mint az egész lakosságon belüli és így azt közvetlenebbül érintő folyamat megy végbe – társadalompolitikai szempontból előreláthatóan bonyolultabb lesz és nem lesz kevésbé konfliktusokkal teli és időigényes, mint az előző szakasz. Az utóbbi időszak vitáiban meghatározó szerepet játszik az, hogy csak részben van összhang a cigányság társadalmi helyzetének megváltoztatása és a cigánysággal kapcsolatos társadalmi magatartás között; ez elsősorban a kultúra és az oktatás területén okoz gondokat. A viták, eltérő álláspontok léte egyéb okokra is visszavezethető. Az egyik legfontosabb ok a cigányságra vonatkozó ismeretek hézagos volta. Így nincsenek megbízható, tudományos ismereteink a cigányság létszámára, ennek változásaira, a cigányság társadalmi beilleszkedésének előrehaladásából adódó differenciálódásra, a cigányság kultúrájának megőrzendő értékeire vonatkozóan. Zavarokat okoznak a cigánysággal kapcsolatos, a közvéleményben élő előítéletek és tévhitek: hasonló hatásuk van a szűk körű cigányértelmség egyes képviselőitől eredő túlzásokba hajló nézeteinek, valamint egyes cigánykutatásokkal foglalkozó kutatók szélsőséges, de az előzőekkel esetenként ellentétes nézeteinek, álláspontjainak.

A viták által érintett alapkérdések egyaránt kapcsolódnak a cigánysággal kapcsolatos politikához, annak végrehajtásához és a tudományos kutatáshoz. Ezek az alapkérdések: ki a cigány, mit értünk beilleszkedés alatt, mit jelent, hogy a cigányság etnikai csoport.

Korábban és jelenleg is a tudományos kutatásban és a gyakorlatban is a környezet minősítéséből indulnak ki, és így azokat tekintik cigánynak, akit a környezete cigánynak tart. Ezen az alapon sokszor idesorolják a nem cigány származású, de „úgy” élőket is, a más felfogás alapján pedig a beilleszkedett cigány népesség növekvő része nem kerül ebbe a kategóriába. Nem támaszkodhatunk az anyanyelv alapján történő besorolásra sem.

A cigánysággal kapcsolatos politika eddigi eredményei alapján távlatban egyre reálisabbá válik az, hogy azokat tekintsük cigánynak, akik magukat annak tartják. Ez – bár még bizonytalanabbá teszi e népcsoport létszámának ismereteit – a cigányság társadalmi beilleszkedése számára jobb feltételeket teremthet, és hozzájárulhat a cigányság sajátos és megőrzésre méltó értékeinek megőrzéséhez, vállalásához is. Nemzetiségi politikánk eredményei általában is bizonyítják, hogy e sajátosságok vállalásán keresztül a különböző népcsoportok aktívabban és öntevékenyebben válnak társadalmunk szerves részeivé.

Az 1960-as évek elején a beilleszkedés, mindenekelőtt a szegregáció megszűnését (törvények elfogadása, társadalmi munkamegosztásba való bekap-

csolódás, emberi életkörülmények) jelentette. Az állam cigánysággal kapcsolatos viszonyulásának döntő mozzanata e szakaszban a többi állampolgárral azonos jogok és kötelességek érvényesítése volt. Ebben az értelemben a cigányság döntő többsége beilleszkedett, az állami magatartás említett mozzanat pedig természetesebbé vált. Az 1980-as évektől a beilleszkedés elsősorban, és egyre inkább a társadalmi struktúrában való arányosabb elhelyezkedésre irányuló törekvést jelenti.

A cigányság e folyamatot átélheti és megvalósíthatja – a környezet által nyújtott lehetőségektől és saját törekvéseitől függően – asszimilációs (a csoport összetartó jegyeit elvesztő, a környezetbe beolvadó) utón, illetve integratív (a csoport összetartó jegyeit megőrző, annak alapján a környezethez kapcsolódó) úton. Az állam politikai magatartása elvileg többféle lehet: készítheti az asszimilációt, vagy lehetővé teheti mindkét utat egy általánosabb integratív politika (nemzeti egységpolitika) jegyében. (Az elkülönüléssel és annak szélsőséges formájával, a szegregációval mint reális lehetőséggel nem számolunk.) Az 1979 körüli, cigányságra vonatkozó párt- és állami dokumentumok a beilleszkedés asszimilációs útján kívül nem zárják ugyan ki az integratív utat, de ennek mibenlétét, kereseteit nem tisztázzák, illetve csak töredékekben tartalmazzák.

A Munkacsoport tagjainak többsége az asszimiláció lehetőségét (a teljes beolvadást) mint egyedüli végcélt kétségesnek tartja, mindamellett, hogy néhány évtized távlatában az társadalmilag sem reális, politikailag pedig a „készített” asszimiláció szocialista társadalmunknak a kisebbségekkel szemben tanúsított elvi politikájával is ellentétes. Úgy tűnik, hogy egy rugalmasabb politika, a cigányok véleményének fokozottabb feltárása, figyelembevétele és öntevékenységének, önszervezésének felhasználása; a beilleszkedés folyamatában egyes csoportjegyek, csoportösszetartó erők megőrzésének a lehetősége a nemzeti egység keretein belül és ennek elfogadása a társadalom részéről kevesebb konfliktussal és több eredménnyel járhat, mint az eddigi – az elmúlt évtizedek fejlődési szakaszában lényegében indokolt – magatartás.

A beilleszkedés a valóságban több úton és torz mozzanatokkal is keveredve folyik. Az asszimiláció útját járók gyakran feladják, megtagadják gyökereiket, s esetleg ennek ellenére előítéletekbe ütköznek. Más csoportok a befelé fordulást, s ezzel elmaradottságuk teljes (tudati és gyakorlati) vállalását „választották”. Az integrálódni kívánók kevésbé tudják cigány identitásukat pozitív alapokra építeni.

Mindezek a tényezők sokszor nemhogy csökkentették volna, inkább növelték a nem cigány társadalmi környezetben élő és újjáéledő előítéleteket, s nem helyezték előtérbe a beilleszkedésnek azokat a jó példáit, amelyek a nehézségek ellenére sok munkahelyen és lakóhelyen megmutatkoztak.

A beilleszkedéssel is összefüggő gondokat okoz, hogy az 1979. évi PB-határozat után a cigányság etnikai csoportként történő meghatározása, ennek a

nyilvánosság számára történő magyarázata, pozitív kifejtése nem történt meg. Ez az etnikai kategóriák figyelmen kívül hagyását, az ilyen megközelítés, társadalmi magatartás „cigány nacionalizmusnak” bélyegzését is eredményezte. Mindmáig nem körvonalazódott a kutatásokban és a társadalmi tudatban a cigány etnikum differenciálódott és egyre inkább differenciálódó, de mégis érzékelhető mivolta. Ennek tudható be, hogy maguk a politikai dokumentumok sem voltak képesek a kifejezés használatán túl meghatározni a „cigány etnikum” fogalmát, s csak deklaratív tartalmúak az asszimiláción kívül a beilleszkedés másik útjának, az integrálódásnak a lehetőségét.

Nem az életkörülmények vagy a civilizációs elmaradottság jegyeinek kellene vagy lehetne a jövőben az integrálódás folyamatában hatni, hanem egyre inkább az etnikum történetében, munkakultúrájának alakulásában, közösségi viselkedésmódjában, nyelvi gyakorlatában stb. mutakozó értékeknek. Minden népcsoport esetében természetes, hogy a szocializáció során az egyedeiben változatokban reprodukálódó viselkedés- és tulajdonságegyüttes, valamint a népcsoporthoz tartozó tárgyi és szellemi objektívációs rendszerek értékeit, más közösségek által is fel- és elismerendő értékeit tartalmaznak. Pozitív jegyek mellett bizonyára könnyebben volna vállalható a szociális és kulturális elmaradottság bizonyos foka is, de legfőbb eredménye egy ilyen helyzetnek az volna, hogy konfliktus mentesebb, tényleges és szubjektíve eldönthető alternatívákat tárna az egyén elé a társadalmi beilleszkedés deklaratív ma is vallott útjaihoz: az integrálódáshoz és az asszimilációhoz.

II.

A CIGÁNYSÁGGAL KAPCSOLATOS KUTATÁSOK HELYZETE

Az elmúlt évtizedekben, illetve az azt megelőző időben is folytak és folynak intézményes, kollektív, valamint egyéni jellegű kutatások, vizsgálatok, illetve döntéseket megalapozó felmérések a cigányságról. Közülük a leggazdagabb információ a Minisztertanács mellett működő Koordinációs Bizottság tevékenységéhez kapcsolódik. Miután ezek az információk általában nem kerültek nyilvánosságra, a tudományos szakmai közvélemény azt az MTA Szociológiai Kutató Intézetében 1971-ben lefolytatott vizsgálatsorozatot tartja elsősorban számon, amely felmérte a cigányság lélekszámát, anyagi életkörülményeit, szociális helyzetét. Hasonló kérdésekre koncentrált, bár más problémákra is kitért az a nagy mennyiségű kutatási eredményeket is tartalmazó szakértői anyag, amely az Agitációs és Propaganda Bizottság, valamint a Politikai Bizottság határozatainak előkészítését szolgálta. E vizsgálódások pozitívuma az volt, hogy hozzájárultak a cigánysággal kapcsolatos politikai döntések előkészítéséhez, megalapozásához, s számos tudományosan méltányolandó, értékes ismeretet gyűjtöttek össze.

Szociológiai jellegű kutatás ma csak kis erővel folyik, azonban különösen az 1979-es határozat óta az illetékes állami és pártszervek testületi üléseken rendszeresen számot adnak a területükön élő cigány lakosság életkörülményeinek, közoktatásának, valamint egészségügyi és szociális ellátásának alakulásáról, így ezekről a folyamatokról a megfelelő fórumokon általában elfogadható adatok birtokában vannak.

Meg kell említeni azokat a kutatásokat, amelyek – különböző szempontból és különböző előfeltevések alapján – a cigánygyerekek óvodai és iskolai nevelését voltak hivatottak elősegíteni. Az oktatással és a művelődéssel összefüggő kutatások azonban az elmúlt időszakban a lehetségesnél kevésbé voltak integráltak és szervezettek, a közoktatás pedig nem volt kellően felkészülve a korábbiaknál nagyobb létszámú, területileg koncentráltabban jelentkező cigánykorosztályokkal összefüggő teendők ellátására. Voluménükben és rendszerességük miatt is jelentősek az ügyészégi és rendőrségi tevékenység hatékonyságát szolgáló statisztikák és vizsgálatok a cigányság bűnözésének alakulásáról.

E fő kutatási, illetve vizsgálati témákon kívül még számos kérdést elemeztek és kutattak, meglehetősen szórványosan és egyéni kezdeményezések alapján (pl. néprajzi, nyelvi, közművelődési stb. kérdések).

A cigánysággal kapcsolatos kutatások általános gondolja, hogy a beilleszkedett cigánynépeség – a beilleszkedés fokától és városi lakossá válásának mértékétől is függően – kevésbé megragadható, ugyanakkor a telepeken élő vagy a falvakban többé-kevésbé tömörülő cigányság kedvezőbb vizsgálati terepet jelent. Ez is oka annak, hogy sokszor torz következtetéseket vonnak le olyan vizsgálatokból, amelyek kisszámú, és a cigányok között is legelmaradottabb rétegekre vonatkozó kutatások eredményeit vetítették ki az egész cigányságra.

A cigány etnikummal foglalkozó kutatások területén tárhatók fel a legnagyobb hiányok annak ellenére, hogy az 1979-es PB-határozat potenciálisan alapot teremtett a kérdéskör tudományos megközelítésére.

A cigány nyelv, etnikai kultúra, történelem kutatása terén nagy az elmaradás, itt a leggyakoribbak a téves, gyakran tudománytalan megközelítések. Ez azért nagy gond, mert a cigányság társadalmi beilleszkedésében a jövőben különösen fontos a cigányság etnikai identitásának gyakorlati és tudati megalapozása, illetve továbbfejlesztése szempontjából az etnikus értékek mentése, bemutatása, felhasználása. A kutatások eredményeinek felhasználásában nagy fontossága van a cigány nyelvűség kérdései tisztázásának az oktatáspolitikában, a cigányság etnikus meghatározottságának elismertetésében, végül a vállalható hagyományok feltárásában és ezzel az etnikai egyenjogúság és egyenrangúság biztosításának megalapozásában.

Mind a kutatások témáinak, módszereinek és paramétereinek a megválasztásában, mind a politikai döntés előkészítés céljainak a kijelölésében keveredett egymással két szempont:

– az elmaradott szociális körülmények feltárása, illetve felszámolásának előkészítése;

– a cigány etnikum sajátosságainak a megismerése.

Ennek következtében előfordulhatott, hogy a cigány etnikum inherens jellegzetességeként kezelték az életkörülmények elmaradottságát, a szociális és egészségügyi ellátás hiányosságait, a szociális és egészségügyi ellátás hiányosságait, a „cigány etnikum” kifejezés politikailag is kívánatos tartalmi megtöltése viszont háttérbe szorult, illetve megmaradt. E visszás helyzet hozzájárult – mint erre már utaltunk – a cigánysággal kapcsolatos előítéletek megújulásához.

Több kutatásban megalapozatlan, illetve hibás, helyenként dilettáns nézetek keveredtek jó szándékú és tudományosan elfogadható gondolatokkal, módszerekkel. Ilyen jellegű problémák többféle előjellel érzékelhetőek: a cigányság által beszélt nyelvek, illetve kultúrájuk értékeinek, működőképességének megtagadásától irreális felnagyításáig. E nézetek zavaró hatásai elsősorban az oktatás és a kultúra területein jelentek meg.

A kutatások szétszórtan és koordinátlanul folynak, nem támaszkodnak egymás eredményeire, vitákban nem korrigálják egymást, és ezért is néha gondolatilag torz, érzelmileg túlfűtött vitákká fajulnak, lényeges és lényegtelen, használható és értelmezhetetlen mozzanatokot egyaránt tartalmaznak. Egyedül a Koordinációs Bizottságok felügyeletében és közreműködésével folyó felmérő és gyakorlati munka szervezettsége kielégítő; ez azonban érthetően a szociális és kulturális elmaradottság felszámolására koncentrált, az új jelenségek feltárását, a vitás kérdések tisztázását, a kutatásokat kevésbé érinthette.

A publikált eredmények nem mennek keresztül a megfelelő szűrőkön, rejtve maradnak hasznos, tudományosan elfogadható eredmények és nyilvánosságra kerülnek és hatnak tudományosan és politikailag káros, hamis nézetek is. A köztudatban ennek következtében sok évvel ezelőtti helyzet rögződött a cigányság életkörülményeiről és civilizáltságuk fokáról; az 1961-es és 1979-es PB-határozat nyomán kifejtett szociálpolitikai, valamint közoktatást és egészségügyi ellátást érintő állami intézkedések eredményei nem kellően ismertek, vagy ha igen, sok esetben ellentmondásosan értelmezik őket. Ebben szerepe van a tömegkommunikációnak; kárt okoz az is, hogy a tömegkommunikáció nagyobb részt nem az integrálódást elősegítő megközelítésben mutatja be a cigányság helyzetét és annak változatait.

Hatnak, sőt, tudományos elismerés szintjére emelkedtek, nyilvánosan megjelentek kellőképpen ki nem érlelt, hibás, káros nézetek is. Zavarokat okozott és okoz, hogy nyilvánosságra kerültek belső célokra készült felmérések – így pl. a szociológiai differenciáltságot nélkülöző bűnözési statisztikák. Lényeges probléma, hogy az MSZMP PB határozatai, az ezeken alapuló állami döntések a cigánysággal kapcsolatos politikáról késéssel és esetenként nem a maguk teljességében kerülnek a köztudatba és így a tudományos köztudatba is.

III.

JAVASLATOK

E fejezet első részében azokat a gondolatokat és javaslatokat foglaljuk össze, amelyek a cigánysággal kapcsolatos politikát és annak végrehajtását érintik. A második részben a cigánysággal összefüggő kutatásokra vonatkozó javaslatokat vázoljuk.

1. Javaslatok a cigánysággal kapcsolatos politika korszerűsítéséhez.

Az 1961-ben, majd 1979-ben meghirdetett cigánysággal kapcsolatos politika alapvető céljai lényegüket tekintve ma is és hosszabb távon is érvényesek. Eddigi tapasztalataink is igazolják, hogy a cigányság társadalmi beilleszkedése még igen hosszú időt, több generációt vehet igénybe. A cigányság társadalmi beilleszkedésének e politika alapján kibontakozott újabb szakaszában azonban célszerűnek látszik megvizsgálni:

- a cigányság, a beilleszkedés és az etnikai csoport fogalmainak milyen értelmezése felel meg a legjobban e szakasz sajátosságainak;
- milyen távon reális és milyen változásokkal jár a cigánysággal kapcsolatos politika megvalósításában, ha a hátrányos, illetve többoldalúan hátrányos helyzetben lévő – valamilyen fokon beilleszkedett – cigánycsaládok és csoportok segítségét és anyagi támogatását egyre inkább az általános szociálpolitika keretében valósítjuk meg;
- hogyan érvényesíthető aktívabban és fokozottabban az MSZMP PB 1979. évi határozatának az oktatás és kultúra növekvő jelentőségű szerepére vonatkozó állásfoglalása;
- melyek azok az új intézményi, szervezeti formák, amelyek révén a cigányság mint etnikai csoport – etnikai sajátosságainak megőrzésével s a szervezettebb társadalmi beilleszkedés folyamatában és annak érdekében – aktívabbá és öntevékenyebbé válhat;
- milyen előnyökkel és hátrányokkal járhat a cigányságra vonatkozó politikai állásfoglalások gyorsabb és publikusabb, közvetlenebb közlése;
- milyen változtatásokat igényel a cigányság problémáival foglalkozó állami apparátusok működésében, feladataiban, működési feltételeiben a funkciók és a feladatok sokrétűbbé válása.

2. Javaslatok a cigánysággal kapcsolatos kutatások céljaira, témáira, szervezeti kereteire.

A cigánysággal kapcsolatos ismeretek kutatással megközelítendő körét úgy kell kijelölni, hogy lényeges társadalmi folyamatokat elősegítő témákra koncentrálódjék, a társadalmi gyakorlatot illetően pedig számításba kell venni, hogy egyrészt a praxisban föllelhető pozitív tendenciák kerüljenek

fölismerésre és fölerősítésre, másrészt hatékonyabbá válják a politikai döntések világosabb és differenciált értelmezése, s ezzel végrehajtásuk segítése.

A Munkacsoport többsége egyetértett avval a kiindulással, hogy nincs szükség a cigánykutatásokat végző, külön kutatóintézet, illetve kiemelt kutatási főirány létrehozására; az indokolt koordinációt a kialakult kutatási főirányokra támaszkodva – az MTA keretében, vagy a cigánylakosság helyzetével foglalkozó Koordinációs Bizottság mellett létrehozandó Tudományos Tanács révén – az érintett intézményekben, kutatóhelyeken célszerű elvégezni.

a) A cigánysággal kapcsolatos kutatások a maguk eszközeivel segítsék elő a cigány lakosság társadalmi beilleszkedését, közelebbről: járuljanak hozzá, egyrészt ahhoz, hogy a torzulások és kényszerpályák nélkül válják lehetővé – a tudatosság különböző fokán – a beilleszkedés integratív vagy asszimilációs útjának egyéni megválasztása és nagyobb konfliktusoktól mentes végigélése, másrészt pedig ahhoz, hogy a társadalmi környezet ismerje, sőt ismerje el a cigány identitás értékeit tartalmazó alapját, s lehetőleg erre alapozva legyen partnere a cigány egyéneknek, családoknak és csoportoknak a munkahelyi és lakóhelyi beilleszkedés során. A társadalmi tudat és gyakorlat ilyen értelmű befolyásolása természetesen nehéz, hosszú ideig tartó folyamat, különösen olyan körülmények közepette, amikor az elmaradottság és az előítéletek terhei nehezítik a gyakorlat és a tudat formálását.

b) A kutatásoknak gyakorlati segítséget kell adni a cigánygyerekek intézményes szocializációjához (a közoktatásban és a felsőoktatásban) és családi neveléséhez, mégpedig úgy, hogy eközben támaszkodjanak a cigány etnikumnak a fejlődés szolgálatába állítható vonásaira és csökkentsék a társadalmi hátrányokat is.

c) Vizsgálatokkal továbbra is számon kell tartani az életmódbeli és civilizációs elmaradás tényezőit, és elő kell segíteni ezek felszámolását. Kétségtelen, hogy a szociális és kulturális elmaradottság a cigányságnak nagyobb hányadát sújtja, mint a társadalom más csoportjait. A hátrányok felszámolását elősegítő kutatási javaslatok azonban csak abban az esetben vegyék számításba a cigány mivoltot, ha az nem külsőlegesen kapcsolódik a hátrányok jellegéhez, és ha a felemelkedés folyamatát tényleg megkönnyíti.

d) A kutatás, a kutatási eredményeket felhasználó közművelődés és a tömegtájékoztatás segítse elő a társadalomban élő előítéletek csökkentését, ahol lehet, megszüntetését.

E célok érdekében a következő témák szervezett kutatására volna szükség:

a) A cigány etnikum történetének, tárgyi és szellemi kultúrájának, közösségi szervezetének és viselkedésmódjának, nyelvi gyakorlatának kutatása és a megfelelő színvonalú eredmények közzététele, terjesztése. E téma művelését néhány meglévő kezdeményezésre alapozva, fokozatosan lehetne beindítani. E kutatásokban megfelelő tudományos felkészültséggel rendelkező, nem cigány és cigány kutatók egyaránt vegyenek részt. A különböző helyeken folyó

és megindítandó témák koordinálását az MTA keretében kellene biztosítani. Meggondolandó azonban, hogy az eredmények bemutatására és terjesztésére nem volna-e célszerű egy cigány etnikumra profilírozott (és közművelődési, esetleg információs feladatokat is ellátó) múzeumot létrehozni.

b) Az intézményes szocializációt elősegítő kutatások:

- a cigánygyerekek bölcsődei, óvodai és iskolai nevelésének kérdései (a cigány etnikum értékeire és – pl. nyelvi – adottságaira építő, de a hátrányokat is enyhítő pedagógiai programok kidolgozása);
- a cigány kollégiumok tapasztalatainak feldolgozása;
- a pedagógiai programok kidolgozása felnőttoktatásban részt vevő cigányok számára;
- a cigánygyerekek állami gondozásának tapasztalatai.

A kutatások megalapozásának egyik lényeges feltétele, hogy miképp lehetne hatékonyabban gondoskodni megfelelő számú (nemcsak pedagógiai pályán működő) cigány hallgató felsőoktatási képzéséről, valamint arról, hogy a pedagógusok képzésében és továbbképzésében milyen szerepet kapjanak a cigányságra vonatkozó ismeretek.

c) A társadalmi beilleszkedést elősegítő kutatások:

- a lakóhelyi és munkahelyi beilleszkedés tapasztalatainak feldolgozása (egy differenciáltabb területi politika előkészítése, munkahelyek és településtípusok szerinti lehetőségek és beilleszkedés elősegítése);
- a cigány lakosság helye a társadalmi munkamegosztásban; szokásszerkezetük, fogyasztási struktúrájuk és ezek változásai;
- egy komplex feladatokat ellátó családgondozói hálózat koncepciójának kidolgozása.

d) Többoldalúan hátrányos helyzet, beilleszkedési zavarok. E téma cigánysággal kapcsolatos vonatkozásait a meglévő prioritások rendszerében az illetékes kutatási főirány keretében volna célszerű kidolgozni. Ahol szükséges, ki kell egészíteni, illetve pontosabbá kell tenni a folyó kutatások témáit, valamint a kutató intézmények hálózatát is érdemes kiegészíteni újabbakkal.

Az egészségügyi állapotról, az egészségügyi ellátásra vonatkozó kutatási feladatok feltétlenül indokolt megfogalmazására a Munkacsoport nem tud vállalkozni.

Mindegyik felsorolt téma koncepciójának kidolgozásában vegyen részt a Minisztertanács mellett működő Koordinációs Bizottság, s kapjon szerepet a kutatások későbbi felügyeletében és koordinációjában is.

Mivel a cigányság helyzetére vonatkozó kutatások koncepciójának előkészítésére létrehozott ad hoc Munkacsoport anyagában számos felhasználható anyag gyűlt össze (ezek koncepcionális kérdéseken túl tartalmaznak további részletes kutatási és szervezeti javaslatokat is), javasoljuk, hogy az egyes témák részletesebb tervét kidolgozó szervek és főhatóságok kapjanak másolatot a teljes anyagról, és gondolkodjanak arról, hogy ezek tartalmilag

és szervezetenként is felhasználásra kerüljenek. Kívánatos az elkészült tanulmányok egy részének publikálása is.

Budapest, 1982. május 18.

1. sz. melléklet

A Munkacsoport névsora

1. Albert László	Baranya megyei Tanács, a cigányság helyzetével foglalkozó Koordinációs Bizottság titkára
2. Hozó István	tanszékvezető egyetemi tanár, Közgazdaság tudományi Egyetem, Pécs
3. Kaposvári Júlia	főtitkár-helyettes, Magyar Vöröskereszt
4. Kovács Ottóné	Győr megyei Tanács, a cigányság helyzetével foglalkozó Koordinációs Bizottság titkára
5. Kozák Istvánné	Minisztertanács, a cigányság helyzetével foglalkozó Koordinációs Bizottság titkára
6. Kozma Tamás	tudományos főmunkatárs, MTA Szociológiai Kutató Intézet
7. Kriza Ildikó	igazgatóhelyettes, MTA Néprajzi Kutató Csoport
8. Miklovich György	Szabolcs-Szatmár megyei Tanács, a cigányság helyzetével foglalkozó Koordinációs Bizottság titkára
9. Monigl István	igazgató, KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, a Munkacsoport vezetője
10. Nemeskéri János	tudományos tanácsadó, KSH Népeségtudományi Kutató Intézet
11. Palkovics Éva	tudományos munkatárs, MTA Szociológiai Kutató Intézet
12. Pritz Pál	tanácsos, MTA Társadalomtudományi Főosztály

13. Radics Katalin politikai munkatárs, MSZMP KB Tudományos Közoktatási és Kulturális Osztálya
14. Réger Zita tudományos munkatárs, MTA Nyelvtudományi Intézet
15. Szépe György tudományos osztályvezető, MTA Nyelvtudományi Intézet
16. Szorcsik Sándor tudományos osztályvezető, MSZMP KB Társadalomtudományi Intézet
17. Vadas Ferenc megyei múzeumigazgató, Szekszárd
18. Váradi László tudományos munkatárs, Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem
19. Vitányi Iván igazgató, Művelődéskutató Intézet

Szerkesztő munkacsoport

Kozák Istvánné
Monigl István
Radics Katalin

2. sz. melléklet

A Munkacsoport munkája keretében
elkészült tanulmányok

1. Albert László: A Baranya megyében élő cigánylakosság életkörülményei. Kézirat. 15 p.
2. Bársony János: A cigány-kutatás problémái Magyarországon Kézirat. 22 p.
3. Daróczi Ágnes – Havas Gábor A magyarországi cigányok művelődési viszonyaira vonatkozó kutatások Vitányi Iván: Kézirat. 22 p.

4. Hegedűs T. András: Iskolai vizsgálatok és kísérletek a hazai cigányság helyzetével és fejlődési távlataival kapcsolatban. Kézirat. 34 p.
5. Hoóz István: A népszámlálások és a cigányok. Kézirat. 4 p.
6. Hoóz István: A hazai cigányság helyzetével foglalkozó demográfiai adatgyűjtésről. Kézirat. 6 p.
7. Kovács Ottóné: A Mosonmagyaróvár városban élő cigányság helyzetének elemzése, értékelése. Kézirat. 8 p.
8. Kozák Istvánné: A cigány lakosság helyzetével foglalkozó állami irányító munka. Kézirat. 9 p.
9. Kozák Istvánné: A cigány lakosság helyzetének alakulása, különös tekintettel az V. ötéves tervidőszakra, és az ehhez kapcsolódó javaslatokra. Kézirat. 32 p.
10. Kriza Ildikó: A hazai cigányság helyzetével és fejlődési távlataival kapcsolatos néprajzi kutatások. Kézirat. 32 p.
11. Miklovich György: A Szabolcs-Szatmár megyében élő cigánylakosság helyzete. Kézirat. 13 p.
12. Morvay Judit: A magyarországi cigányokról. Kézirat. 24 p.
13. Palkovics Éva: A hazai cigányság helyzetével és fejlődési távlataival foglalkozó szociológiai kutatások. Kézirat. 11 p.
14. Pritz Pál: A hazai cigányság helyzetével és fejlődési távlataival foglalkozó szociológiai kutatások. Kézirat. 31 p.
15. Pritz Pál: A hazai cigányság szociográfiája. Bibliográfia. Kézirat. 29 p.
16. Radics Katalin: A cigánybűnözéssel foglalkozó kutatások. Kézirat. 20 p.
17. Réger Zita: A cigányság helyzetének nyelvi és iskolai vonatkozásai, álláspontok, viták. Kézirat. 30 p.

18. Szépe György: Előzetes vélemény a magyarországi cigányság helyzetével és fejlődési távlataival kapcsolatban (különös tekintettel a nyelvészetre, valamint a nyelvtervezésre és a nyelvpoli tikára). Kézirat. 47 p.
19. Szorcsik Sándor: A cigánylakosság helyzete és az ehhez kapcsolódó kutatásokra irányuló javaslatok. Kézirat. 10 p.
20. Udvarhelyi László: Bibliográfia a hazai cigányság helyzetével és fejlődési távlataival foglalkozó kiadványokról. Kézirat. 8 p.
21. Vadas Ferenc: A Tolna megyei cigányság helyzete és a fejlődés távlataival foglalkozó kutatások problémái. Kézirat. 11 p.
22. Vágh Mária: A cigányság helyzete. Tematikus szociológiai kisbibliográfiák 20. szám, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Sokszorosítás. 39 p.

MNL OL M-KS-288. f. 50/1982/12. ő. e. – Géppel írt tisztázat.

XX/A

Jegyzőkönyv az Agitációs és Propaganda Bizottság üléséről

Budapest, 1984. október 2.

Szigorúan bizalmas!Készült: 1 gépelt
39 sokszorosított
példányban
Inf/1500/1984.Jegyzőkönyvaz Agitációs és Propaganda Bizottság 1984. október 2-i
üléséről

Jelen vannak: a Bizottság tagjai (Lakos Sándor elvtárs kivételével), valamint
Emőd Péter elvtárs állandó meghívott.

Napirend:

1. Jelentés a magyarországi cigánylakosság helyzetéről, javaslat az időszerű feladatokra.

[...]

1. Jelentés a magyarországi cigánylakosság helyzetéről, javaslat az időszerű feladatokra.

Előadó: Tétényi Pál elvtársMeghívottak: Göndör Péter

Kozák Istvánné

Papp Lajos

Radics Katalin elvtársak

Hozzászóltak: Tétényi, Sarlós, Radics,

Kozákné, Lakatos, Huszár, Köpeczi,

Aczél, Papp, Kornidesz, Szabó, Óvári

elvtársak.

Az Agitációs és Propaganda Bizottság megtárgyalta a cigánylakosság helyzetéről és az ebből adódó időszerű feladatokat tartalmazó előterjesztést. A Bizott-

ság a jelentést tudomásul veszi és egyetért az állásfoglalásban megfogalmazott javaslatokkal. Megállapítja, hogy a Politikai Bizottság 1979. évi határozata továbbra is megfelelő elvi-politikai kereteket nyújt a cigányság társadalmi beilleszkedéséhez. A határozat nyomán életbeléptetett intézkedések hatására a hazai cigánylakosság életkörülményei javultak, és fő vonásait tekintve kedvező irányú átalakulás jellemzi társadalmi helyzetüket is. A cigányság körében további differenciálódás ment végbe. Növekedett részvételük a saját helyzetük megváltoztatására irányuló erőfeszítésekben. Az alapvetően pozitív irányú tendenciák ellenére azonban a cigánylakosság beilleszkedése egyelőre a társadalom kevésbé kvalifikált rétegeiben folyik. A mostani szakasz legfontosabb feladatai a cigányságnak a társadalmi struktúrában történő arányosabb integrálódását szolgálják. Ezt a foglalkoztatás és az életkörülmények további javításával, az iskolázottsági, műveltségi szint emelésével, valamint a cigány kultúra és hagyományok megőrzendő értékeinek felkarolásával lehet és kell elősegíteni.

A többoldalúan hátrányos helyzetben lévő családok és csoportok, valamint a társadalmi beilleszkedési zavarok kezelését az általános intézményes szociálpolitika keretében kívánatos megoldani. Ennek kiépüléséig a cigánysággal kapcsolatos szociálpolitikai problémákat a jelenlegi keretek között kell kezelni.

A Bizottság megbízza a KB tudományos, közoktatási és kulturális osztályát, hogy a vita alapján dolgozza át a jelentést és az állásfoglalást. Felkéri az illetékes állami szerveket, hogy a Politikai Bizottság 1979. évi határozata alapján, az előterjesztésben jelzett tapasztalatokat és javaslatokat is figyelembe véve folyamatosan tegyék meg a szükséges intézkedéseket.

A Bizottság felkéri a Művelődésügyi Minisztériumot, hogy a Hazafias Népfront Országos Tanácsával és a Minisztertanács Tanácsi Hivatalával együttműködve 1985. augusztus 31-ig dolgozza ki javaslatait a cigánylakosság javítására, a cigányság kulturális értékeinek megőrzésére. Vizsgálja meg a további társadalmi beilleszkedést szolgáló kulturális szövetség létrehozásának és egy – a cigányoknak szóló – lap indításának feltételeit.

A megyei pártbizottságok, valamint a pártszervek és pártszervezetek továbbra is rendszeresen tűzzék napirendre a területükön élő cigányok helyzetének vizsgálatát, biztosítsák a cigánylakosság társadalmi beilleszkedéséhez szükséges politikai feltételeket.

[...]

MNL OL M-KS-288. f. 41/1984/434. ő. e. – Géppel írt tisztázata.

XX/B**Az MSZMP KB Tudományos Közoktatási és Kulturális
Osztályának jelentése a magyarországi cigány lakosság
helyzetéről, javaslata az időszerű feladatokról****Budapest, 1984. október 2.**

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
KÖZPONTI BIZOTTSÁG
Tudományos Közoktatási és Kulturális
Osztály

Szigorúan bizalmas!
Ikt. szám: APB/3/1984

Jelentés a magyarországi cigánylakosság helyzetéről,
javaslat az időszerű feladatokról

(Az Agitációs és Propaganda Bizottság 1984. október 2-i
ülésén megtárgyalta)

Az MSZMP Politikai Bizottsága legutóbb 1979-ben tárgyalta meg a Magyarországon élő cigányság helyzetét, és határozatában megjelölte a cigányság társadalmi beilleszkedését szolgáló legfontosabb teendőket.

A határozat nyomán életbelépett intézkedések hatására a hazai cigánylakosság életkörülményei javultak, és fő vonásait tekintve kedvező irányú átalakulás jellemzi társadalmi helyzetüket is. A cigányság körében további differenciálódás ment végbe. Növekedett részvételük a saját helyzetük megváltoztatására irányuló erőfeszítésekben. Az alapvetően pozitív irányú tendenciák ellenére azonban a cigánylakosság beilleszkedése egyelőre a társadalom legkevésbé kvalifikált rétegeiben folyik. Az elért eredmények alapján a korábbiaktól eltérő feszültségek is kibontakoztak, és ezzel összhangban a teendők súlypontjai is változóban vannak. A lakosság körében a cigányság társadalmi beilleszkedésével párhuzamosan nem csökkentek az előítéletek. Az utóbbi években a cigánylakosság társadalmi helyzetének és beilleszkedésének egyes kérdéseiről – így elsősorban etnikai csoportként történő megítélésükről – visszatérő viták is folytak.

Mindez együttesen indokolja a cigánylakosság helyzetének és fejlődési távlatainak, ezen belül elsősorban az Agitációs és Propaganda Bizottság illetékességi körébe tartozó kérdéseknek az újbóli áttekintését, a Politikai Bizottság

1979. évi határozata óta eltelt időszak tapasztalatainak elemzését, a fejlődés új vonásainak vizsgálatát, a tennivalók újbóli meghatározását.

I.

A CIGÁNYLAKOSSÁG DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐ, FOGLALKOZTATÁSA, ÉLETKÖRÜLMÉNYEI

Az illetékes állami és pártszervek – különösen az 1979-es határozat óta – testületi üléseiken rendszeresen áttekintik a területükön élő cigányság élet- és munkakörülményeit, valamint szociális ellátásának alakulását. Ezeknek az elemzéseknek a főbb megállapításaira támaszkodva a következőkben összefoglaljuk a hazai cigánylakosság helyzetének főbb jellemzőit.

1. Magyarországon a cigányság alkotja a legnagyobb lélekszámú, sajátos kultúrával, tradíciókkal rendelkező társadalmi, etnikai csoportot. A magyarországi cigányok száma a tanácsi adatok szerint 1983-ban 350-360 ezer főre volt becsülhető. A korábban jellemző igen magas termékenység csökkenése és a megkezdődött asszimiláció miatt ez a szám alacsonyabb, mint amivel a Politikai Bizottság számára készített 1979. évi jelentés számolt. Létszámuk azonban így is nagyobb, mint a hazánkban élő nemzetiségieké együttvéve.

A cigányság területi elhelyezkedése az utóbbi időben állandósult. Mintegy 70 százalékuk falvakban lakik. A nagyobb részt még az 1970-es években végbement migráció hatására arányuk az ország északkeleti részeiben és egyes nagyvárosokban növekedett. A fiatalok körében – a kistelepeleéseken hiányzó munkaalkalom és lakásgondok miatt – változatlanul erős a városokba törekvés. Ma az ország településeinek mintegy 62 százalékán élnek cigányok. Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár megyében él a cigányság közel harmada.

Továbbra is jellemző, hogy a cigányság körében a gyermekek aránya magasabb (38%) az öregeké pedig jóval alacsonyabb (10%), mint ezeknek a korcsoportoknak az összlakosságon belüli aránya (21%, illetve 22%).

2. A munkaképes korú cigány férfiak foglalkoztatási színvonala már 1979-ben is 85 százalék körül alakult. Ez az arány megegyezik a nem cigány férfiak foglalkoztatási színvonalával és mára állandósult. A további 15 százalékot illető jellemző különbség az, hogy a cigányok között a munkaképtelenek, leszázalékoltak és a nem dolgozók aránya jelentősebb, az össznépességen belül viszont a továbbtanulók teszik ki a fennmaradó 15 százalék nagyobb részét. A nők foglalkoztatottsága 1979 óta jelentősen emelkedett: a cigány nők között ma mintegy 53 százalék azoknak az aránya, akik állandó munkaviszonyban állnak, vagy rendszeresen idény- vagy alkalmi munkát vállalnak (az országos átlag 78 százalék). A korábbi időszakhoz képest nőtt a mezőgazdaságban foglalkoztatott cigányok aránya és egyre többen vállalnak munkát közülük a terciér ágazatban is.

Az aktív keresők fele segédmunkás. A szakmunkások aránya negyede, a nem fizikai dolgozóké fele az összlakosságbeli arálynak. A százalékos arányokat a következő táblázat tartalmazza:

	Cigányság	Összlakosság
segédmunkás	51,2%	12,2%
betanított munkás	23,8%	25,7%
szakmunkás	7,7%	29,5%
fizikai összesen	82,7%	67,4%
nem fizikai	17,3%	32,6%

A felnőtt cigány lakosságnak változatlanul csak mintegy 10-12 százaléka rendelkezik szakképesítéssel, a többiek nyolc osztályt, illetve többségük ennél is kevesebbet végzett. Az egy keresőre jutó eltartottak száma – a családban élő nyugdíjasokat és a nem dolgozó nőket is beleértve – 1971 óta 2,24-ről 1,8-ra csökkent, de még mindig így is jóval magasabb, mint az összlakosság körében (ahol ugyancsak 1971 óta 0,82-ről 1,13-ra nőtt). A nyugdíjasok nélkül a cigányság körében egy keresőre 1,5 az összlakosság körében 0,6 eltartott jut.

A cigányság anyagi helyzete a történelmi elmaradottság és kirekesztettség körülményeihez képest jelentősen javult, sikerült gazdasági hátrányát enyhítenie. Megyei adatok és egyéb tapasztalatok alapján mintegy 20-25 százalékra becsülhetjük azoknak a cigány családoknak az arányát, amelyek anyagi életkörülményeiket tekintve felzárkóztak az átlagos (kivételesen az annál magasabb) életszínvonalhoz; 40-55 százalék lehet azoknak a családoknak az aránya, akik a létminimum szintje körül élnek, illetve valamilyen szempontból hátrányos helyzetűek. A cigányság fennmaradó 20-25 százaléka igen rossz anyagi körülmények között, halmozottan hátrányos helyzetben él.

A népgazdaság előtt álló feladatok, a munka bonyolultabbá válása az egész társadalom – így a cigány lakosság – elé is magasabb követelményeket állít. Fennáll annak a veszélye, hogy a cigányság – a kvalifikáció és az iskolázottság alacsony foka, a kedvezőtlenebb egészségi állapot stb. következtében – e követelményeknek az összlakoságnál kisebb mértékben tud csak megfelelni. Ezért fokozott figyelmet kell fordítani arra, hogy a foglalkoztatásban és az életszínvonalban, életkörülményekben bekövetkezett pozitív elmozdulás a cigányság erőfeszítésére támaszkodva az új körülmények között is tovább folytatódjék.

3. A cigányság lakáskörülményeinek alakulását is a differenciálódás jellemzi. A cigányság egy részének jelentősen javultak a lakáskörülményei: bővítettek, komfortosították lakásaikat, és a korábbi gyakorlattól eltérően nagyobb lakásokat építettek. Ugyanakkor az elmúlt évtizedekben épített kis alapterületű lakások jelentős része zsúfoltabbá vált. Új, nagyrészt vagy teljesen cigányok által lakott települések, településrészek alakultak ki.

Folytatódott a cigánytelepek felszámolása. Az 1979. évi 81 ezerrel szemben 1983 végére 33 ezerre csökkent a telepen élők száma. Többségükben a létminimum szintjén vagy az alatti szinten élő, hitelképtelen emberekről van szó, akik szociális lakásra lennének jogosultak, de olyan településeken laknak, ahol nem vagy csak nagyon kis számban épülnek szociális lakások.

A telep felszámolás ütem megyénként eltérő: Vas és Győr-Sopron megyékben már nincsenek telepek, Baranya, Somogy, Tolna, Veszprém és Zala megyében a tervidőszak végéig tervezik a telepek felszámolását. Néhány megyében még az ezredfordulóig sem látszik biztosítottnak a telepek felszámolása. A kommunális ellátottság hiányosságai a telepek újratermelődésének veszélyét hordozzák egyes településeken.

4. A cigányság kirekesztettségének, elkülönültségének csökkentésével, társadalmunkba történő integrálódásával, a lakosság többi rétege velük való érintkezésének gyakoribbá válásával párhuzamosan tartalmukban változtak, de egyúttal erősödtek is a cigánysággal kapcsolatos előítéletek. Ahol a cigányok élet- és munkakörülményei az őket körülvevő társadalmi környezethez hasonlóak, a lakóhelyi és munkahelyi beilleszkedés és befogadás konfliktusmentesebb, kevesebb előítéllettel terhes. A társadalom jelentős hányada hajlamos a cigányságnak az életkörülmények, a képzettség és a művelődés terén mutatkozó elmaradottságát részben vagy egészben e réteg saját hibájának tekinteni. E szemléletet a tömegkommunikáció – különösen a bűnözéssel kapcsolatos híradások – gyakran még erősíti is. A cigánysággal kapcsolatos feszültségek, előítéletek a gazdasági nehézségek, az életszínvonal stagnálása közepette várhatóan továbbra is fennmaradtak; enyhítésükre, illetve megszüntetésükre minden eszközzel törekedni kell.

5. A cigány gyermekek oktatása, nevelése terén az elmúlt öt év legjelentősebb eredménye, hogy amíg a hetvenes évek közepén még alig volt cigány kisgyermek az óvodákban, az 1980–1983-as tanévekben az óvodákba beiratottak aránya elérte a cigány gyermekek 3-5 éves korosztályának 50-60 százalékát. Az óvodás cigány gyermekek aránya azonban területenként jelentős eltéréseket mutat: Szabolcs-Szatmár és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 50 százalék alatt van, a többi megyékben 60-80 százalék között mozog. Több más ok mellett az óvodai előképzés hiányának is tulajdonítható, hogy a hatéves cigány kisgyermekek viszonylag nagy hányada – 1983-84-ben 16 százaléka – iskolaéretlenség miatt nem kezdhetette meg tanulmányait. A cigány gyermekek száma a beiskolázott összes tanköteles korú tanulók között ennek ellenére némileg emelkedett, arányuk azonban nem változott számottevően (jelenleg 6,8 százalék). A cigány gyermekek 8,1 százaléka korrekciós osztályban kezdi meg tanulmányait.

1971-ben a cigány gyermekeknek még csak 15,3 százaléka, jelenleg körülbelül a fele végzi el 16 éves koráig a 8. osztályt. A cigány tanulók közt a túlkorosok aránya 45 százalék (az összes tanulók közt 9,7 százalék). A cigány

tanulók többsége a felső tagozatban, fokozatosan morzsolódik le, legtöbben a 6. osztály körül. Számos olyan iskola van, ahol az utóbbi években a cigány gyermekek már hasonló arányban végzik el a nyolc osztályt, mint nem cigány kortársaik. Ugyanakkor vannak iskolák, ahol a cigánygyermekek még ma is megrekednek az alsó tagozatban, illetve ritkaságszámba megy, aki elvégzi közülük a nyolc osztályt. Bizonyos, hogy nem a gyermekek képességei különböznek, hanem az iskolák ellátottságának személyi, tárgyi és intézményi feltételei (a feltételek sokszor éppen a leginkább rászoruló körzetekben hiányoznak), a pedagógusok módszerei, illetve a gyerekekhez való viszonyuk, valamint a cigány családoknak az iskolához fűződő kapcsolatai. A napközi-be felvett cigány gyermekek száma emelkedő tendenciát mutatott az elmúlt években: 1983–84-ben közel 43 százalékos volt köztük a napközis tanulók aránya; kb. ugyanannyi, mint az összes tanulók közt.

A veszélyeztetett gyermekek aránya a cigányok között 37-40 százalék, a nevelőotthonokban elhelyezett gyermekek közel fele cigány. A gyógypedagógiai intézményekbe járó cigány gyermekek száma és arányuk ezeken az intézményeken belül az utóbbi 10 évben évről évre emelkedett (1974–1975-ben a gyógypedagógiai intézményekben tanulók 24,1 százaléka, 1983–84-ben 36 százaléka; a cigány tanulók között a gyógypedagógiai intézményekbe járók aránya az 1974–75-ös 11,7 százalékról 1981–82-re 15,2 százalékra emelkedett). A rohamosan emelkedő arány az esetek egy részében a szociális-kulturális és a nyelvi hátrány helytelen, gyógypedagógiai esetként való minősítésére vezethető vissza és részben annak tulajdonítható, hogy a közoktatás terén a hátrányok leküzdésére mindmáig nem alakultak ki megfelelő speciális programok, módszertani útmutatók.

Az utóbbi évek eredménye, hogy az általános iskolát sikeresen elvégző cigány fiatalok közül egyre többen (jelenleg kb. 37 százalék) tanulnak tovább, elsősorban szakmunkásképzőben, kisebb számban középiskolákban. 1980–1982. években a továbbtanuló cigány fiatalok száma a gimnáziumokban 200, a szakközépiskolákban 300, a szakmunkásképzőkben pedig kb. 3000-3500 fő körül volt. A továbbtanulóknak mintegy fele lemorzsolódik. Pozitív változást jelent, hogy a cigány tanulók szakmaválasztási skálája szélesedik. Néhány megyei felmérés szerint már 50-60 szakmában tanulnak cigány fiatalok. Ha nem is nagy számban, de fokozatosan kerülnek ki soraikból felsőfokú végzettségű szakemberek is.

A cigány fiatalok továbbtanulási szándékát jelzi az is, hogy sokan igyekeznek közülük munka mellett pótolni hiányzó képzettségüket. 1982-ben 5882 cigány fiatal járt a dolgozók általános iskolájába, 586 pedig középiskolába.

A megyék többségében az óvodai, iskolai oktatás keretein túlmenően nyári táborokban, hétközi kollégiumokban, szakkörökben, gyermekklubokban is foglalkoznak egy-egy cigány gyermekcsoporttal.

A cigány gyermekek nevelésének-oktatásának eredményei mind a szüksé-

gestől, mind a lehetségestől elmaradnak. Ennek következtében jelentős arányban újratermelődik az alacsony iskolai végzettségű, kvalifikálatlan réteg. Ez ma a cigányság egésze szempontjából az egyik alapvető akadály a társadalmi integráció terén történő további minőségi előrelépésnek.

E téren a nem kielégítő előrelépés egyik oka, hogy a közoktatás nem volt kellően felkészülve a korábbiaknál nagyobb létszámú, területileg is koncentráltabban jelentkező cigánykorosztályokkal összefüggő teendőkre, s a tanácsok nem gondoskodtak kellő mértékben az ilyen iskolák működési feltételeinek javításáról. Késve és nem kellően tisztázódtak a cigánynyelvűség kérdései, hiányoznak – főként az óvodákból és az iskolák alsó tagozataiból – a cigány nyelven értő pedagógusok. A közoktatás erőfeszítései nem voltak központiilag sem kellően összefogottak, hiányzott a módszertani útmutatás is. Mindez részben arra is visszavezethető, hogy azok a tudományos kutatások, amelyek a cigány gyermekek óvodai és iskolai nevelését voltak hivatottak elősegíteni, nem voltak kellően integráltak és szervezettek. A cigány nyelv és kultúra kutatásának területén is nagy az elmaradás: gyakoriak e téren a téves, elveinkkel összeegyeztethetetlen megközelítések is.

A közművelődési intézmények részéről céltudatosabb munka indult meg a cigányok művelődésének segítése érdekében és a cigányoknak a korábbiaknál nagyobb részét – elsősorban a fiatalabbak közül – sikerült a művelődés valamilyen formájába bevonni.

6. A megyei beszámolók szerint az életkörülmények javulása, a rendszeres jövedelem, a jobb lakáskörülmények következtében a cigányok egészségügyi állapotában – születés, halálozás, megbetegedések, munkaképtelenség stb. – is tapasztalható javulás. Töredékes felméréseken kívül azonban nem rendelkezünk átfogó ismeretekkel a cigány lakosság egészségügyi állapotáról, az e téren mutatózó fő problémák megoldásának, enyhítésének eszközeiről.

A különböző tapasztalatok, egyes rész kutatások eredményei, a néphadserg kiegészítő parancsnokságának adatai azonban arra utalnak, hogy a hazai cigányság nagy részének egészségi állapota ma is kedvezőtlen. Ezt támasztják alá a cigányság egy részének környezetében tapasztalható rossz higiénés körülmények, a hazai átlagnál lényegesen alacsonyabb várható átlagos élettartam, az alkoholizmus és a dohányzás elterjedtsége körükben, az egészségtelen, rendszertelen táplálkozás stb.

7. A cigányok társadalmi, közéleti aktivitása valamelyest emelkedett. Ma már a megyék többségében cigányok is részt vesznek a megyei koordinációs bizottságokban, az utóbbi években jelentősen nőtt a Hazafias Népfront és a Vörös kereszt szervezeteiben tevékenykedő cigányok száma. Az 1980. évi választások alkalmával kb. 150-nel több – összesen 440 – cigány tanácsot választottak meg, mint az azt megelőző tanácsválasztások alkalmával. (Így a cigány népességnek 0,12%-a tanács tag; ez egyötöde az összlakosság-beli aránynak.)

8. A cigánylakosság körében az országos átlagnál kétszer magasabb azoknak az aránya, akik összeütközésbe kerülnek a törvénnyel. (A bűnelkövetők munkamegosztásbeli és iskolázottsági sajátosságait figyelembe véve azonban az összlakossághoz viszonyítva nincs számottevő különbség.) A cigány bűnelkövetők között az átlagoshoz képest több a nő és a fiatalok.

A súlyos, erőszakos bűncselekmények jelentős részét elkülönülten élő, visszamaradott szociális helyzetű bűnöző családok tagjai követik el. Viszonylag nagyszámú bűnöző kerül ki a városokba vagy azok agglomerációs övezeteibe kerülő kvalifikálatlan, alkalmi munkát végző, peremhelyzetbe szorult fiatalok közül is. A bűnözési aktivitás azonban egy-egy területen nem a cigány lakosok számával, hanem a munkavállalás mértékével arányos, valamint összefügg a velük szemben megnyilvánuló előítéletek intenzitásával is. A szabálysértések és bűncselekmények elkövetésének gyakorisága szorosan összefügg az egyes rétegek iskolázottsági szintjével, ezért jelentősebb javulás az iskolázottság emelkedésétől, valamint a bűnmegelőző tevékenység hatékonyságának további növelésétől várható.

9. A Minisztertanács Tanácsi Hivatala mellett létesült, a cigány lakosság helyzetével foglalkozó Tárcaközi Koordinációs Bizottság és a megyei tanácsok mellett működő bizottságai rendszeresen figyelemmel kísérik a cigánysággal kapcsolatos határozatok végrehajtásának helyzetét. Rendszeres tevékenységüknek köszönhető, hogy a cigányság demográfiai, foglalkoztatásbeli sajátosságairól, lakáshelyzetéről, a fő problémákról stb. viszonylag megbízható, területileg is differenciált képpel rendelkezünk. Erősítésre szorul a Bizottságnak a művelődési, valamint az egészségügyi tárcával folytatott koordinatív tevékenysége.

A megyei tanácsok mellett működő bizottságok tevékenysége révén a helyi tanácsok többsége megfelelő figyelmet fordít a cigány lakossággal összefüggő feladatok végrehajtására. A megyei pártbizottságok és a pártszervek, illetve -szervezetek továbbra is esetenként a Hazafias Népfront bizottságok és a Vöröskereszt-szervezetek pedig folyamatosan – a cigányságot is bevonva munkájukba – foglalkoznak az illetékességi körükbe tartozó cigány lakosság helyzetével.

A KISZ-bizottságoknak és -szervezeteknek a cigány ifjúság politikai nevelésével, összefogásával kapcsolatos munkája továbbra is esetleges.

A cigánysággal kapcsolatos kutatások helyzetét 1982-ben áttekintette a Társadalomtudományi Koordinációs Bizottság és az MSZMP KB Művelődés-politikai Munkaközössége. Ezt követően a cigánykutatások koordinálására, irányítására tanács létesült.

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat 1983-ban országos cigány ismeretterjesztő munkabizottságot alakított, munkájába cigányokat is bevontak.

II.

A CIGÁNYSÁG TOVÁBBI TÁRSADALMI BEILLESZKEDÉSÉVEL
KAPCSOLATOS FELADATOK

Az elmúlt két évtized koncentrált társadalmi erőfeszítéseinek eredményeként a társadalmi munkamegosztásba való bekapcsolódás, a rendszeresebb jövedelem, a lakáskörülmények alapvető megváltozása, az egészségügyi-higiénés körülmények javulása, az urbanizálódás az iskolázást jellemző új arányok alapjaiban megváltoztatták a cigányság tömegeinek évszázadokon át konzerválódott életmódját. A cigányság megváltozott életkörülményei között az elmúlt öt-hat évben egyre inkább kirajzolódtak, érzékelhetőbbé váltak azok az új feszültségek, amelyek az elért eredményekkel együtt jellemzik ma a hazai cigányság helyzetét.

1. Az 1960-as évek elején a beilleszkedés mindenekelőtt az elkülönült, társadalmon kívüli élet (szegregáció) megszűnését jelentette (törvények elfogadása, társadalmi munkamegosztásba való bekapcsolódás, emberi életkörülmények). A szocialista államnak a cigánysággal kapcsolatos politikáját e szakaszban elsősorban a többi állampolgárral azonos jogok és köteleességek biztosítása és érvényesítése határozta meg. Ebben az értelemben a cigányság döntő többsége beilleszkedett.

Az 1980-as évektől a beilleszkedés elsősorban és egyre inkább a társadalmi struktúrában való arányosabb elhelyezkedésre irányuló törekvést jelenti.

A foglalkoztatással kapcsolatban ma már nem az a fő gond, hogy a felnőttek vállaljanak és kapjanak folyamatos munkát, hanem hogy ne rekedjenek meg a segédmunkás szinten: a munkamegosztásban elfoglalt helyük, a cigányság társadalmi összetétele közelítsen a nem-cigány társadalmi környezetéhez.

Az oktatás keretében ma már nem a beiskolázással van a fő probléma, hanem hogy mind több cigány kisgyermek kerüljön be az óvodába is, valamint hogy az iskola vegye figyelembe a cigány gyerekek sajátos hátrányait – például azt, hogy mintegy 30 százalékuknak nem magyar az anyanyelve –; hogy mind többen végezzék el közülük a nyolc osztályt, és végül teljesebb értékű általános iskolai képzettség alapján tanulhassanak tovább.

A lakáshelyzet javítása egyre kevésbé jelenti: csak a telepek felszámolását. Amilyen mértékben a cigány családok felzárkóznak életszínvonalukban a hazai átlagos szintre, olyan mértékben egyre inkább a lakosság többi rétegéhez hasonló gondok és teendők vannak a cigánylakosság többségének lakáshelyzetével kapcsolatban is.

Két évtizedes fejlődés eredményeként lényegében megszűnt a cigányság fizikai értelemben vett társadalmi kirekesztettsége, lényegesen javult anyagi helyzete. A cigányság többségének helyzete egyre inkább azonos más hátrányos, vagy többoldalúan hátrányos helyzetben lévő családok társadalmi

csoportok helyzetével. A javulás az átlagok alapján nyilvánvaló, ugyanakkor az ettől való eltérés mindkét irányban jelentős. Mivel azonban ebben az időszakban az ország lakosságának életszínvonalában is minőségi változás következett be, a különbség a cigányság és az összlakosság életkörülményeiben és életszínvonalában ma is számottevő.

A cigánysággal kapcsolatos politikai és állami feladatok zöme – indokoltan – a hatvanas és a hetvenes évek folyamán a súlyos elmaradottság felszámolására, a szociális helyzet javítására irányult. Az 1979-es PB-határozat megtartotta ezt az elemet, de emellett a művelődési helyzet, a foglalkoztatás, az életkörülmények javítására vonatkozó feladatai lényegében továbbra is érvényesek, a cigányság érdekeit jobban szolgálná, és a társadalmi környezet megítélését is pozitívan befolyásolná, valamint a kialakult helyzetnek is jobban megfelelné, ha a kedvezőtlen helyzetben levők anyagi támogatása, életkörülményeik javítása az általános intézményesen kiépített szociálpolitika keretében valósulna meg. A társadalmi beilleszkedési zavarok (bűnözés, alkoholizmus veszélyeztetettség stb.) mértéke szoros összefüggésben áll a halmozottan hátrányos helyzettel. E deviáns magatartásmódoknak a cigányság körében tapasztalható nagyobb aránya elsősorban a körükben kiterjedtebb hiányos iskolázottsággal, az alacsony vagy hiányzó szakmai képzettséggel, a rendszertelen és alacsony jövedelemmel, a rossz lakásviszonyokkal, a beilleszkedés konfliktusaival és nem a cigányság etnikai jellemzőivel függ össze. A deviáns magatartásmódokat az őket elsődleges okokkal összekapcsolva, a szociálpolitika keretében lehet eredményesen megelőzni és szervezeten kezelni.

A szociális elmaradottság és a társadalmi beilleszkedési zavarok szociálpolitikai kezelésmódja – közvetett módon – lehetővé tenné, hogy a cigányság további felemelkedését egyre inkább a pozitív irányú változásokra támaszkodva, a cigányság társadalmi öntevékenységére is építve lehessen elősegíteni.

2. A cigányság társadalmi beilleszkedése a mai magyar társadalom szerkezetének legalsó, legkevésbé kvalifikált, legkevesebb műveltséget igénylő szintjén zajlik. Ha ez a folyamat állandósul, hosszabb távon maga is előidézője lehet a cigánysággal szembeni előítéletek fennmaradásának és újrakeletkezésének, valamint a cigányság körében ma nagyobb arányban jelentkező deviáns magatartásnak. Ezért minden lehetséges eszközzel arra kell törekedni, hogy a cigányság társadalmi beilleszkedése a hazai társadalmi struktúra minél szélesebb felületein, egyre nagyobb arányban a szakmunkás, az alkalmazotti és az értelmiségi rétegekben menjen végbe. Ennek feltétele a cigányság iskolázottsági, művelődési szintjének fokozatos emelkedése.

A hazai cigányság társadalmi beilleszkedésének folyamatában az utóbbi időben és várhatóan az előttünk álló hosszabb időszakban is a cigányság fiatal nemzedékeinek iskolázása és kulturális színvonala a fejlődés meghatározó csomópontja, és egyben leginkább konfliktusokkal terhelt területe. Az oktatás és a művelődés vált a végbement anyagi felemelkedés talaján a

társadalmi beilleszkedés kialakult jellemzői mellett a cigányság társadalmi segítésének fő terévé.

3. A cigányság két – szabadon választható – módon illeszkedhet be társadalmunkba: a cigány kultúra megőrzendő értékeinek, hagyományainak vállalása, az etnikai identitás megőrzése révén, valamint önkéntesen vállalt asszimiláció útján. Elsősorban a cigány értelmiség, de egyre inkább más rétegek körében is mutatkozik igény a beilleszkedés előbbi változatának megvalósítására. A társadalmi környezet bizonytalanul ítéli meg a törekvéseket, holott a cigányság etnikai csoportként történő meghatározása, valamint az 1979-es politikai bizottsági határozat ebből következő, a cigány kulturális hagyományokat felkaroló elemei erre elvileg lehetőséget adnak. Ahhoz, hogy a cigány etnikai hagyományok cigányság erre igényt tartó körei számára pozitív segítő erővé válhassanak, a cigány kultúra feltárásának és ápolásának erőteljesebb támogatására, intézményes gondozására és terjesztési lehetőségének megteremtésére van szükség.

A hagyományok feltárása és ápolása a cigány etnikai csoporttal kapcsolatos ismeretek hiányos volta, e hagyományoknak a cigány értelmiség körében tapasztalható különböző – helyenként túlzásokba hajló – értelmezése, valamint az etnikai sajátosságoknak az elmaradottsággal való téves azonosítása miatt nagy hozzáértést, körültekintést igénylő feladat.

Budapest, 1984. október 2.

Tétényi Pál s. k.

AZ AGITÁCIÓS ÉS PROPAGANDA BIZOTTSÁG ÁLLÁSFOGLALÁSA

Az Agitációs és Propaganda Bizottság tudomásul veszi a cigánylakosság helyzetéről és az ebből fakadó időszerű feladatokról szóló jelentést.

Megállapítja, hogy a Politikai Bizottság 1979. évi határozata továbbra is megfelelő elvi-politikai kereteket nyújt a cigányság társadalmi beilleszkedéséhez.

Az elmúlt húsz év során a cigányság történelmileg rövid idő alatt a társadalmi kirekesztettség állapotából a magyar társadalom szerkezetébe beilleszkedő, a társadalmi munkamegosztásba bekapcsolódó csoporttá vált. Társadalmunk továbbra is igényli a cigányság részvételét és erőfeszítéseit saját felemelkedése további megvalósításában, s ehhez a feltételeket a lehetőségekhez mérten biztosítja. Kulturális öröksége, megőrzésre méltó hagyományai, nyelvi sajátosságai alapján a cigányság etnikai csoportot alkot. A cigánylakosok a Magyar Népköztársaság állampolgáraként vállalhatják e hagyományokat, megőrizhetik etnikai identitásukat. Társadalmunk azt igényli, hogy a kulturális örökség feltárása és ápolása a társadalmi beilleszkedés folyamatát segítse.

A beilleszkedés jelenlegi fejlődési szakasza bonyolultabb és hosszabb idő alatt megoldandó problémákat állít a cigánylakosság valamint az állami és társadalmi szervek elé. E szakasz legfontosabb feladatai a cigányságnak a társadalmi szerkezetben történő arányosabb integrálódását szolgálják. Ezt elsősorban az iskolázottsági, műveltségi szint emelésével, a foglalkoztatásban kibontakozott pozitív folyamatok kiterjesztésével és a cigány kultúra és hagyományok megőrzendő értékeinek felkarolásával lehet és kell elősegíteni.

A hátrányos és többoldalúan hátrányos helyzetben lévő családok és csoportok anyagi támogatását, valamint a társadalmi beilleszkedési zavarok kezelését az általános intézményes szociálpolitika keretében kívánatos megoldani. Ennek a kiépüléséig a cigánysággal kapcsolatos szociálpolitikai problémákat a jelenlegi keretek között kell gondozni.

E fő célok érdekében az Agitációs és Propaganda Bizottság az illetékességi körébe tartozó és az azzal szorosan összefüggő kérdésekkel kapcsolatban az alábbiakat javasolja:

1. A cigánylakosság művelődési színvonalának javítását, a cigány fiatalok oktatását és nevelését továbbra is középponti kérdésnek kell tekinteni.

A bizottság javasolja, hogy a Művelődésügyi Minisztérium dolgozza ki és terjessze elő speciális, a cigány gyermekek szociális-kulturális és nyelvi hátrányát enyhítő programjait. Ezek – elsősorban az óvodai nevelés során, valamint az általános iskola alsó tagozatában – vegyék figyelembe a cigány gyermekek területileg is differenciált nyelvi adottságait, teremtsék meg az átmenetet a gyerekek magyar nyelven történő oktatásához.

A cigány gyermekek gyógypedagógiai intézményekbe történő átirányításának eddigi helytelen gyakorlatát meg kell szüntetni; ezt az iskolatípust a valóban gyógypedagógiai nevelést igénylő gyermekek számára kell igénybe venni.

Felkéri a Művelődésügyi Minisztériumot, hogy segítse a tanácsokat abban, hogy javuljanak azoknak az iskoláknak a tárgyi-intézményi és személyi feltételei, ahol a cigány gyermekek nagyobb tömegben tanulnak.

Szükségesnek látja, hogy a kedvező tapasztalatok általánossá tételével jelentősen javuljon az általános iskolát tankötelezettségi koron belül elvégző cigány fiatalok aránya. Ösztöndíjak biztosításával, valamint a szükségesnek mutató egyéb eszközökkel emelni kell a középfokú oktatási intézményekben tanulók számát.

Az iskolai tananyagokban kapjanak helyet a cigányság kultúrájára, értékes hagyományaira vonatkozó ismeretanyagok.

Segíteni kell a szakképzetlen cigány fiatalok munka melletti tanulási szándékait.

Az anyagi és erkölcsi ösztönzés eszközeivel célszerű elősegíteni, hogy a cigány gyermekek nevelésében minél több, a cigányság által beszélt nyelveket értő pedagógus vegyen részt.

A pedagógusok – így elsősorban az óvónők és tanítók – felkészítésében kapjanak helyet a cigányságra vonatkozó, előítéletektől mentes, a nevelőmunkában alkalmazható ismeretek. A pedagógusképzésben és a cigánysággal kapcsolatos kutatás terén fel kell lépni a helyenként megmutatkozó előítéletes, elveinkkel összeférhetetlen nézetekkel szemben. A bizottság javasolja, hogy az ösztöndíjakkal és más eszközökkel támogassák a tehetséges cigány fiatalok felsőfokú tanulási szándékait. Az erre elhivatottságot érzőket vonják be a cigányság társadalmi beilleszkedését célzó feladatok megvalósításába.

2. Ajánlja a bizottság, hogy a kidolgozás alatt álló szociálpolitikai koncepcióban kapjon megfelelő súlyt a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű cigány családoknak és csoportoknak az – érintették saját erőfeszítésével is számoló – szociális támogatásának programja, valamint a cigányság körében is tapasztalható társadalmi beilleszkedési zavarok kezelésének módozatai. A VII. ötéves terv szociálpolitikai koncepciójában az Országos Tervhivatal, a távlati elképzelések kimunkálása során pedig a Magyar Tudományos Akadémia figyelmébe ajánlja ezek érvényesítését.

3. Az országos lakásépítési program keretében szükségesnek látszik meggyorsítani az ebből a szempontból elmaradott területeken a cigánytelepek felszámolását. A bizottság javasolja, hogy az ÉVM fordítson megfelelő figyelmet a cigányok által lakott új településrészek kommunális ellátottságának színvonalára.

4. A bizottság egyetért azzal, hogy az Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal – a cigánylakosság helyzetével foglalkozó Tárcaközi Bizottsággal együttműködve – kísérelje figyelemmel a foglalkoztatás terén elért eredmények megőrzését; dolgozzon ki javaslatot a népgazdaság mai feltételei között a cigányság foglalkoztatási helyzetének további javítására.

5. A bizottság javasolja, hogy az Egészségügyi Minisztérium készítsen – a gyógyító-megelőző munkában alkalmazható – áttekintést a cigánylakosság egészségügyi állapotának fő problémáiról, megoldásuk eszközeiről.

6. A bizottság egyetért azzal, hogy a Művelődésügyi Minisztérium a cigányság megőrzésre méltó kulturális hagyományainak ápolására, valamint közművelődési és tudományszervezési feladatok ellátására létesítsen önálló múzeumot, vagy a meglévő múzeumok egyikét bizza meg e feladat gondozásával. Továbbra is segítse elő a cigányság sajátos szükségleteinek megfelelő közművelődési tevékenység kibontakozását.

7. A cigánysággal kapcsolatos kutatások koordinálását – a létesítendő múzeummal együttműködve – a Társadalomtudományi Koordinációs Bizottság által létesített tudományos tanács végezze.

8. A bizottság felkéri a Művelődésügyi Minisztériumot, hogy a Hazafias Népfront Országos Tanácsával és a Minisztertanács Tanácsi Hivatalával együttműködve 1985. augusztus 31-ig dolgozza ki javaslatait a cigányság

kulturális értékeinek megőrzésére. Vizsgálja meg a további társadalmi beilleszkedést szolgáló cigány kulturális szövetség létrehozásának és egy cigányságnak szóló lap indításának feltételeit.

A fenti feladatok megfelelő szintű megoldása érdekében meg kell nyerni a cigányság politikánkat értő, támogató tagjait, valamint a cigány kultúra, hagyományok hozzáértő ismerőit.

9. A tömegkommunikációs fórumok az Agitációs és Propaganda Bizottság jelen állásfoglalását figyelembe véve végezzék közvélemény formáló munkájukat. A televízió, a rádió és a sajtó olyan műsorpolitikát és közpolitikát folytasson, mely segíti a cigányság beilleszkedését és társadalmi befogadását.

10. A Minisztertanács Tanácsi Hivatala mellett működő, a cigánylakosság problémáival foglalkozó Tárcaközi Koordinációs Bizottság és megyei bizottságai kísérik figyelemmel, hogy a különböző tárcák keretében, valamint a helyi állami és társadalmi szerveknél folyó, cigánysággal kapcsolatos tevékenység megfelelően a cigánysággal kapcsolatos politikánk elveinek, a cigánylakosság további felemelkedésének.

11. A pártszervek, pártszervezetek, a társadalmi szervezetek a cigánysággal kapcsolatos feladatok megváltozott jellegét figyelembe véve folytassák munkájukat. A megyei pártbizottságok, valamint a pártszervek és pártszervezetek továbbra is rendszeresen tűzzék napirendre a területükön élő cigányok helyzetének vizsgálatát, biztosítsák a cigánylakosság társadalmi beilleszkedéséhez szükséges politikai feltételeket, tudatosítsák az ezzel kapcsolatos feladatokat.

Záradék

A jelentést és az állásfoglalást kapják:

- a Központi Bizottság osztályvezetői,
- a Budapesti Pártbizottság első titkára,
- a megyei pártbizottságok első titkárai,
- a KISZ KB első titkára,
- a Hazafias Népfront Országos Tanácsának főtitkára,
- az Országos Tervhivatal elnöke,
- a művelődési miniszter,
- az építési és városfejlesztési miniszter,
- a pénzügyminiszter,
- az egészségügyi miniszter,
- a belügyminiszter,
- a Minisztertanács Tanácsi Hivatalának elnöke,
- az Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnöke,
- a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára,

- a Magyar Rádió elnöke,
- a Magyar Televízió elnöke,
- a Magyar Vöröskereszt főtitkára.

A jelentés és az állásfoglalás szerkesztett formában jelenjen meg a KB Agitációs és Propaganda Osztályának bizalmas tájékoztatójában.

MNL OL M-KS-288. f. 41/1984/434. ő. e. – Géppel írt tisztázat.

XXI/A

**A Tárcaközi Koordinációs Bizottság elnökének előterjesztése
a Minisztertanácshoz a cigány lakosság helyzetének
javításával kapcsolatos időszerű feladatokról**

Budapest, 1985. július 5.

A cigány lakosság helyzetének javításával foglalkozó
Tárcaközi Koordinációs Bizottság elnöke
Szám: 72/TÜK/1985.

Szigorúan titkos!
Készült: 50 pld.-ban
.....sz. példány.

Egyetért:

BkM: Andrikó Miklós
BM: Ladvánszky Károly
EüM: dr. Medve László
ÉVM: dr. Kádár József
HM: Oláh István
IM: dr. Petrik Ferenc
IpM: Horváth Ferenc
KM: Klézl Róbert
MÉM: Villányi Miklós
MM: Köpeczi Béla
PM: dr. Békesi László
OT: dr. Craveró Róbert
ÁBMH: Kónya Lajos
KNEB: Dobos István
KSH: Barta Barnabás
Legf. Ü.: dr. Szijártó Károly
MT Táj. Hiv.: dr. Bányász Rezső
OTSH: dr. Maróti János
Tud. Pol. Biz.: Rakusz Lajos
MNB: dr. Palkovits Rezső

Előterjesztés

a Minisztertanácshoz
a cigány lakosság helyzetének javításával kapcsolatos
időszerű feladatokról

A Minisztertanács átfogóan 1976-ban, majd 1979-ben foglalkozott a cigány lakosság helyzetével, és jelölte meg a helyzetük javításával kapcsolatos

feladatokat [3280/1976., 1016/1979. (VII. 12.), 3301/1979. Mt. sz. határozatok]. A szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásának teendőit 1960-as évek elejétől kezdve külön minisztertanácsi határozatok és más jogszabályok rögzítették.

A cigány lakosság helyzetében 1979. óta bekövetkezett változásokat az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottsága 1984. október 2-i ülésén tekintette át. Megállapította, hogy a Politikai Bizottság 1979. április 18-i határozata továbbra is megfelelő elvi-politikai kereteket nyújt a cigányság társadalmi beilleszkedéséhez. A határozat nyomán életbe lépett állami intézkedések hatására javultak a cigány lakosság életkörülményei, oldódtak a helyzetüket jellemző korábbi feszültségek, és fő vonásait tekintve kedvezően alakult társadalmi beilleszkedésük.

A cigányság elég jelentős részének anyagi helyzete a történelmi elmaradottság és kirekesztettség körülményeihez képest számottevően javult, gazdasági hátrányuk csökkent. A fejlődés azonban nem egyenlő mélységben és tartalommal érintette e népcsoportot. Ennek következtében további differenciálódás ment végbe körükben, ezért változóban vannak a beilleszkedéssel kapcsolatos feladatok súlypontjai.

Az 1960-as évek az 1970-es évek végéig a beilleszkedés mindenekelőtt az elkülönült, társadalmon kívüli élet (szegregáció) megszüntetését, vagyis a törvények elfogadását, a társadalmi munkamegosztásba való bekapcsolódást, az emberi életkörülmények megteremtését jelentette. A cigánysággal kapcsolatos állami intézkedéseket ebben az időszakban elsősorban a többi állampolgárral azonos jogok biztosítása és köteleességek érvényesítése határozta meg.

Miután ezek a törekvések jórészt megvalósultak, az 1980-as évektől a beilleszkedés bonyolultabb és hosszabb idő alatt megoldható feladatokat állít a cigányság, valamint az állami és társadalmi szervek elé. Jelenleg és az elkövetkező években az általános beilleszkedés folytatódása mellett mindinkább a társadalmi és a gazdasági struktúrára belüli kedvezőbb elhelyezkedésük igényel növekvő figyelmet és támogatást.

Mindez szükségessé teszi a cigány lakosság helyzetének javításával foglalkozó minisztertanácsi határozatok felülvizsgálását és – az Agitációs és Propaganda Bizottság állásfoglalását hasznosítva – korszerűsítését.

A cigány lakosság helyzetének főbb jellemzői:

Demográfia

A cigány lakosság népességen belüli aránya a csökkenő irányzatú termékenység és az érzékelhető asszimiláció következtében az utóbbi években a korábbiaknál kisebb mértékben növekedett. A cigányok száma jelenleg mintegy 370-380 ezer, az összlakosságon belüli arányuk kb. 3,6 százalék.

Korösszetételük némileg közeledett a nem cigány lakossághoz. Az 1971.

évi adatokhoz képest a gyermekek aránya 44,2 százalékról 38,0 százalékra csökkent, a munkaképes koron túliak aránya 7,8 százalékról 10,0 százalékra emelkedett. Mindemellett a cigányság körében a gyermekek arányszáma ma is közel kétszerese, az időseké kevesebb mint fele az ugyanezen korcsoportok összlakosságán belüli arányának.

Foglalkoztatás, életszínvonal

A munkaképes korú cigány férfiak foglalkoztatásának aránya már 1979-ben 85 százalék körül alakult. Ez megegyezik a nem cigány férfiak foglalkoztatási színvonalával, és mára állandósult. A további 15 százalékot illetően jellemző különbség, hogy amíg az össznépességen belül a továbbtanulók teszik ki a munkaviszonnyal nem rendelkezők nagyobb részét, addig a cigányok között a munkaképtelenek, a leszázalékoltak és a munkaviszonnyal még nem rendelkezők, többségükben fiatalok.

Jelentősen javult a cigány nők foglalkoztatottsága. Az 1979. évi 30 százalékkal szemben ma már mintegy 53 százalékuk áll állandó munkaviszonyban, vagy vállal rendszeresen idegen- vagy alkalmi munkát. (A női foglalkoztatottság országos átlaga 74 százalék.) A nők nagyobb arányú foglalkoztatását elsősorban megfelelő munkaalkalom hiánya akadályozza. Kedvező változás a korábbi időszakhoz képest – amikor zömmel csak az építőiparban és az iparban tudtak elhelyezkedni –, hogy nőtt a mezőgazdaságban és a tercier ágazatban foglalkoztatott cigányok számaránya. Nem történt ugyanakkor jelentősebb előrelépés a cigány munkavállalók társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helyét illetően. Megfelelő iskolai végzettség és szakképzettség hiányában, döntő többségük jelenleg is csak szakismereteket nem igénylő munkakörökben tud elhelyezkedni.

Az utóbbi öt évben valamelyest javult a cigány lakosság körében a kereső-eltartott arány, de az eltartottak arányszáma még mindig másfélszerese az országos átlagnak. Ez súlyosbítja hátrányos helyzetüket. A megyei adatok és egyéb tapasztalatok szerint a cigány családok mintegy 20-25 százaléka anyagi helyzetét tekintve felzárkózott az átlagos (kivételesen az annál magasabb) életszínvonalon élőkhez, mintegy 40-45 százalék a létminimum szintje körül, vagy annál alig jobban él, míg fennmaradó részének igen rosszak az anyagi körülményei.

A foglalkoztatás terén elsősorban arra szükséges törekedni, hogy a cigány munkavállalók ne rekedjenek meg a segédmunkás szinten, hanem a munkamegosztásban elfoglalt helyük, a cigányság társadalmi összetétele közelítsen az általános társadalmi környezethez.

Lakáskörülmények

Eredményesen folytatódott a cigánytelepek felszámolása. Az 1979. évi 81 ezerrel szemben 1984 végére 40 ezerre csökkent a telepen lakók száma.

Ezek többsége a létminimum szintjén vagy az alatt él, hitelképtelen, tanácsi bérlakásra lenne jogosult, de olyan településen él, ahol nem vagy elenyésző számban épül ilyen lakás.

A telepélszámolás üteme megyénként igen eltérő. Vas és Győr-Sopron megyékben már nincsenek telepek. Baranya, Somogy, Tolna, Veszprém és Zala megyében ez év végig tervezik a telepek megszüntetését. Néhány megyében ugyanakkor – mindenekelőtt Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar, Szolnok és Szabolcs-Szatmár megyékben – központi segítség nélkül még az ezredfordulóig sem látszik megvalósíthatónak a telepek teljes körű felszámolása.

Újabb gond, hogy elmúlt egy-másfél évtizedben épített, vásárolt kis alapterületű lakások jelentős része ismét zsúfolttá vált. Indokolt ezért lehetővé tenni kedvezményes hitel nyújtását a korábban ilyen hitellel épített vagy vásárolt kis alapterületű lakások bővítéséhez is.

További probléma, hogy egyes településeken nagyrészt vagy teljesen cigányok által lakott új településrészek alakultak ki. Ezek megfelelő kommunális ellátására a jelenleginél nagyobb figyelmet kell fordítani.

A telepélszámolás folytatása szükségessé teszi az ilyen célú házvásárláshoz nyújtható – 1978 óta változatlanul 100 ezer Ft – hitel összegének felemelését. A megyei tanácselnökök jogszabályi felhatalmazás alapján jogosultak arra, hogy a teljes hitelkeret legfeljebb 15 százaléka terhére a nem telepen, de hasonló körülmények között élőknek is engedélyezzenek kedvezményes házvásárlási, illetve építési hitelt. A hitelkeret célszerűbb, a megyei sajátosságoknak jobban megfelelő felhasználása indokolttá teszi ezen korlátozás megszüntetését.

Oktatás, közművelődés

Kedvező irányú fejlődés jellemzi a cigány gyermekek általános iskolai tanulmányait (képzését). Az 1979. évi 30%-kal szemben jelenleg mintegy 50 %-uk végzi el tanköteles korban az általános iskolát. Hozzájárult ehhez, hogy emelkedett körökben a napközisek száma, ma már az óvodás korú cigány gyermekek mintegy 50-60 százaléka óvodába jár, a többi pedig iskola előkészítőn vesz részt. Ugyanakkor a 192 órás időtartamú iskola előkészítő foglalkozás nem tudja ellensúlyozni a hátrányos családi környezetet. Ez is közrejátszik abban, hogy továbbra is magas, – országosan 16, ezen belül egyes megyékben 30-40 százalékos – az iskolaéretlenség miatt felmentett cigány gyermekek aránya. Az iskolába járó gyermekek közel fele túlkoros, osztályismétlő. Indokolatlanul sok cigány gyermeket (a tanulók 10-12 százalékát) helyeznek át gyógypedagógiai intézményekbe.

Az általános iskolát elvégző cigány fiatalok mindössze 37 százaléka tanul tovább, ezek mintegy fele két éven belül lemorzsolódik. Rendkívül kevés az egyetemen, főiskolán továbbtanuló cigány fiatal.

A cigány gyermekek körében változatlanul igen magas – mintegy 37-40

százalékra tehető – a veszélyeztetettek aránya, 15 ezer körül van az állami gondozottak száma. Rendszeres óvodába, iskolába járásukat nehezíti, hogy azokban a családokban, ahol alacsony az egy főre jutó jövedelem, a szülők nem tudnak megfelelően gondoskodni a gyermekek ruházatáról, az óvodai, napközi otthoni térítési díjak fizetéséről és a tanácsok sem képesek minden rászorulót segíteni. A tanácsi szociális segélyezési rendszer folyamatban lévő korszerűsítése keretében (1/1985./V. 25./ÁTB sz. határozat) külön figyelmet szükséges ezért fordítani, hogy az arra rászoruló cigány családok gyermekei a rendszeres óvodába, iskolába járáshoz szükséges helyi támogatást megkapják.

Főképpen jelzett okoknak tulajdonítható, hogy jelentős számban újratermelődik az alacsony iskolai végzettségű réteg. Ez ma legnagyobb akadály a cigányság gyorsabb társadalmi felemelkedésének.

Kétségtelen azonban, hogy a közoktatás nem volt kellően felkészülve a korábbiaknál nagyobb létszámú, területileg is koncentráltabban jelentkező, halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek felzárkóztatásával kapcsolatos teendőkre. Késve és nem kellően tisztázódtak a cigány nyelvűség kérdései. Főként az óvodákból és az általános iskolák alsó tagozataiból hiányoznak cigány nyelven értő pedagógusok. A tanácsok nem voltak abban a helyzetben, hogy a szükséghez mérten javíthatták volna az érintett iskolák működési feltételeit.

A cigány fiatalok tanulását a Magyar Néphadsereg a bevonulás előtt szolgálathalasztással segíti, a sorkatonai szolgálat alatt pedig a már 6-7 osztállyal rendelkezőknek lehetőséget ad a további osztályok elvégzésére a kiképzési feladatok teljesítése mellett. Az 5 vagy ennél kevesebb osztályt végzettek két században speciális kiképzésben vesznek részt.

A cigány fiatalok közül sokan szak-, illetve betanított munkásként szerelnek le. Ezt a hasznos gyakorlatot indokolt folytatni.

A művelődési házak zöme céltudatosan segíti a cigányok művelődését, főként a fiatalabbakat a korábbiaknál jobban bevonja a művelődés valamilyen formájába.

A cigányság felemelkedésének mindinkább kulcskérdése műveltségi szintjük emelése, elsősorban a cigány gyermekek eredményesebb oktatása, általában a cigány fiatalokkal való fokozott törődés. Ennek érdekében fontos, hogy minél több cigány kisgyermek kerüljön óvodába, az iskola pedig jobban vegye figyelembe a cigány gyermekek sajátos helyzetét (mintegy 30 százalékuknak nem magyar az anyanyelve, alig számíthatnak szülői segítségre, stb.). Speciális programokat kell ezért kidolgozni a cigány gyermekek szociális, kulturális és nyelvi hátrányainak enyhítésére. Az érvényes ösztöndíjrendszer keretein belül, ösztöndíjak odaítélésénél, a munkáltatókkal köthető tanulmányi szerződések kötésének elősegítésével és más alkalmas eszközökkel is segíteni kell, hogy a közép- és felsőfokú oktatási intézményekben több cigány fiatal tanuljon tovább.

Jobban a társadalmi beilleszkedés szolgálatába kell állítani a cigányság kulturális értékeinek bemutatását. Ehhez az etnikai hagyományok feltárásának erőteljesebb támogatására, intézményes gondozására van szükség. A Hazafias Népfront Országos Tanácsával együttműködve meg kell vizsgálni egy cigány kulturális szövetség létrehozásának és egy cigányságnak szóló lap megindításának feltételeit. Indokolt a cigányság megőrzésre méltó kulturális hagyományainak ápolására, valamint egyes közművelődési feladatok ellátására önálló múzeumot létesíteni, vagy e feladatokkal egy meglévő múzeumot megbízni. (Önálló múzeum létesítésére a PM csak akkor lát lehetőséget, ha az központi költségvetési kihatással nem jár.)

Egészségügyi és szociális körülmények

A megyei tapasztalatok, az egyes részkutatások eredményei és a néphadsereg adatai egybehangzóan arra utalnak, hogy a cigányság egészségügyi állapota a kedvezőbb életkörülmények hatására javult. Az utóbbi tíz évben mintegy felére csökkent a csecsemőhalandóság, valamelyest emelkedett az átlagéletkor. A cigányok jelentős részének egészségi állapota mindemellett továbbra is kedvezőtlen, átlagéletkoruk lényegesen alacsonyabb az országosnál. Ennek fő oka, hogy sokan közülük rossz higiéniai körülmények között élnek, egészségtelenül, rendszertelenül táplálkoznak, elterjedt körökben az alkoholizmus és a dohányzás.

Vannak cigány csoportok, amelyeknél az évszázadokon keresztül öröklődött elmaradottság, szegénység, igénytelenség mindmáig megmaradt, újratermelődött. Ezek a sokoldalúan hátrányos helyzetű cigány családok nemcsak anyagi okokból nem tudnak változtatni életkörülményeiken, hanem azért sem, mert hiányzik az ehhez szükséges igényük, ismeretük, aktivitásuk, gazdálkodási és szervezési készségük. Sokat segítenek a tanácsok által – egyrészt saját erőből, illetőleg a PM támogatásával – helyenként beállított családgondozók, akik az ilyen családok hátrányos helyzetének okait komplex módon tárják fel, és a leginkább megfelelő szociálpolitikai eszközökkel, folyamatos felvilágosító, nevelő és ellenőrző munkával segítik őket. A Családsegítő Központok és a családgondozói hálózat folyamatban lévő kiépítésénél, feladataik meghatározásánál külön figyelmet szükséges fordítani a rászoruló cigány családokkal való hatékonyabb foglalkozás követelményeire.

A szociális segélyrendszer 1/1985. (V. 25.) ÁTB számú határozatában előírt korszerűsítés keretében, meg kell vizsgálni a hátrányos helyzetű cigány családok (egyének) fokozott szociális támogatásának lehetőségét is.

Közéleti aktivitás, állampolgári magatartás

Az utóbbi években jelentősen nőtt a Hazafias Népfront és a Vöröskereszt szervezetében tevékenykedő cigányok száma. A megyék többségében ma már cigányok is részt vesznek és hasznosan tevékenykednek a megyei cigány koor-

dinációs bizottságokban. Mind több cigány van a megválasztott tanácstagok között is, számuk azonban a cigány lakosság népességén belüli számarányát tekintve még mindig alacsony. Összességében a cigányok közül még kevesen vállalnak közéleti szerepet.

A cigányok többségének állampolgári magatartása megfelelő. Körükben ugyanakkor az országonál kétszer magasabb azoknak az aránya, akik összeütközésbe kerülnek a jogrenddel. A cigányok bűnözésben való részvételi aránya állandósult. Évente mintegy 7-8 ezer cigány lakos által elkövetett 10-12 ezer bűncselekmény válik ismertté. A cigány bűnelkövetők között az átlagnál több a nő és a fiatalkorú.

A súlyos, erőszakos bűncselekmények jelentős részét elkülönülten élő, rossz szociális helyzetű, rossz lakáskörülmények között élő bűnöző családok tagjai követik el. (Számuk mintegy húszezer.) Viszonylag nagyszámú bűnöző kerül ki a városokban és azok agglomerációs övezeteiben élő szakképzetlen, alkalmi munkát végző fiatalok közül is.

A bűnözésben való részvételük nagyságrendjénél súlyosabb, hogy viszonylag magas a rablásokban való részvételük, egyre többen szerepelnek a sorozatos betörések tettesei között, főleg a fővárosban és a megyeszékhelyeken szervezeten vesznek részt csempészésben, üzérkedésben.

A szabálysértések és a bűncselekmények elkövetésének gyakorisága szorosan összefügg az egyes rétegek iskolázottsági szintjével. A cigánybűnözés visszaszorításában jelentősebb javulás ezért csak az iskolázottság és a szakképzettség emelkedésétől, a szociális körülmények javulásától, a hatékonyabb családgondozástól várható. Ugyanakkor az érdekelt állami szerveknek a cigányság minden rétege tekintetében érvényesíteniük kell azt az alkotmányos alapelvet, hogy az állampolgári jogok gyakorlása, kedvezmények igénylése elválaszthatatlan az állampolgári kötelezettségek teljesítésétől.

Tömegtájékoztatás

A tömegtájékoztatási szervek többségében megfelelően foglalkoznak a cigányokkal, helyzetük javításának feladataival, gondjaival. Esetenként előfordul azonban és sok kárt okoz a pontatlan, hibás, a cigány lakosság beilleszkedését akadályozó tájékoztatás is. Indokolt, hogy a tömegtájékoztatási szervek mutassák be jobban a cigány lakosság helyzetének javítását célzó központi és tanácsi intézkedések eredményeit, a saját helyzetükön javítani akaró cigányok erőfeszítéseit, lépjenek fel erőteljesebben a cigánysággal kapcsolatos előítéletekkel, általánosításokkal szemben.

X – X – X

Az 1016/1979. (VII. 12.) Mt. h. számú határozat helyesen állapítja meg a cigány lakosság helyzetének javításával kapcsolatos alapvető teendőket, to-

vábbra is megfelelő iránymutatást ad az érdekelt központi szervezeteknek, megyei és helyi tanácsoknak, ezért indokolt hatályát fenntartani.

Egyidejűleg, mivel végrehajtásuk jórészt, egyes rendelkezéseik pedig elavultak, hatályon kívül szükséges helyezni a cigány lakosság helyzetének javításáról és gyorsabb ütemű társadalmi beilleszkedésének elősegítéséről szóló 3280/1976., valamint a 3301/1979. Mt. h. számú határozat még hatályban lévő rendelkezéseit.

Kérem a Minisztertanácsot, hogy az előterjesztést és a következő határozati javaslatot fogadja el:

Határozati javaslat

A Minisztertanács az előterjesztést tudomásul veszi, a cigány lakosság helyzetének javításával kapcsolatos időszerű feladatokról szóló határozat tervezetét elfogadja és elrendeli annak belső minisztertanácsi határozatként az érdekeltekkel történő közlését.

Budapest, 1985. július 5.

(Dr. Papp Lajos)
a Tárcaközi Koordinációs Bizottság
elnöke

[...]

MNL OL XIX-A-83-b 3223/1985 (1253. d.) – Géppel írt tisztázat.

XXI/B

**A Minisztertanács 3223/1985. számú határozata a
cigány lakosság helyzetének, életkörülményeinek
javításával kapcsolatos időszerű feladatokról**

Budapest, 1985. július 18.

MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG MINISZTERTANÁCSA

SZOLGÁLATI HASZNÁLATRA!

Készült: 105 példányban
101. sz. példány

Kapják:

a Minisztertanács tagjai,
MSZMP KB osztályvezetői,
Láng István elvtárs,
országos hatáskörű szervek
vezetői,
megyei (fővárosi) tanácsok elnökei

A MINISZTERTANÁCS

3223/1985. sz.
határozata

a cigány lakosság helyzetének, életkörülményeinek javításával
kapcsolatos időszerű feladatokról

A minisztertanács a cigány lakosság helyzetéről szóló előterjesztést megtárgyalta és elfogadta. Megállapította, hogy az országban végbement társadalmi-gazdasági fejlődés, a központi és helyi intézkedések, valamint a társadalmi szervek és tömegszervezetek tevékeny közreműködésének hatására az elmúlt években tovább javultak a cigány lakosság életkörülményei, folytatódott társadalmi felemelkedésük. Változatlanul fontos társadalompolitikai feladat azonban a cigány lakosság életviszonyainak javítása, beilleszkedésének meggyorsítása, aminek megoldását helyenként még megnyilvánuló előítéletek, illetve a cigány lakosság elmaradott rétegeiben mutatkozó fenntartások leküzdésével, kitartó felvilágosító és nevelő munkával is elő kell segíteni. Az állami feladatok végrehajtásában és a nevelőmunkában egyaránt kell támasz-

kodni a már beilleszkedett, képzett, a társain segíteni akaró cigányokra. Segíteni kell az arra érdemes, közéleti tevékenységet vállaló cigányokat, hogy képességeiknek megfelelő megbízatáshoz jussanak és részt vállaljanak társaik nevelésében, életmódjának megváltoztatásában.

A Minisztertanács szükségesnek tartja, hogy az alábbi feladatok a tervező munka keretében a tanácsi tervekbe és költségvetésbe, valamint az ágazati, szakmai programokba beépüljenek.

1.) A központi és tanácsi foglalkoztatáspolitikai intézkedések során a lehetőségekhez mérten törekedni kell a cigányság, különösen az elhelyezkedési nehézségekkel küzdő nők és a munkaképes korba lépő fiatalok foglalkoztatási feltételeinek fokozatos javítására.

Felelős:

Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnöke,
ipari miniszter,
építésügyi és városfejlesztési miniszter,
mezőgazdasági és élelmiszerügyi miniszter,
mezőgazdasági és élelmiszerügyi miniszter,
megyei (fővárosi) tanácsok elnökei.

Határidő: folyamatos.

2.) a) A szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolását tovább kell folytatni a következők figyelembevételével:

– a telepek teljes felszámolásának elősegítése érdekében az új építési területek, telkek kialakításával kapcsolatos tényleges költségekhez a tanácsok a jövőben is kapjanak a középtávú tervben meghatározott mértékű központi hozzájárulást, megszüntetve a jelenlegi kiemelt, illetve nem kiemelt telepi kategória megkülönböztetést;

– a lakásépítés és -vásárlás kedvezményes pénzügyi feltételeit (minimális készpénz-előtörlesztés, kamatmentes kölcsön stb.) továbbra is fenn kell tartani, a lakóház vásárláshoz adható kedvezményes hitel összegét fel kell emelni;

– azok a hátrányos helyzetűek, akik szociális körülményeik miatt nem képesek vállalni a lakás megszervezésével, illetőleg fenntartásával kapcsolatos terheket (idősek, betegek, keresésképtelenek, hitelképtelenek, stb.) a lakásellátás helyi tanácsi támogatása keretében kapjanak megfelelő segítséget. Ezt a helyi támogatásra szolgáló eszközök mértékének meghatározásánál figyelembe kell venni;

– a telepek felszámolásához adható kedvezményes hitelezési feltételeket – 10% előtakarékoság és kamatmentesség – ki kell terjeszteni a telep felszámolási akció keretében vásárolt lakások (házak) és a korábbi években épített kis alapterületű lakások (házak) bővítésére;

– a megyei tanácselnökök hatáskörébe kell utalni annak elbírálását, hogy a telepek felszámolására rendelkezésükre bocsátott központi hitelkeretből szükség és lehetőség szerint használhassanak fel a nem telepen, de hasonló körülmények között élő családok lakásgondjának megoldására.

Felelős: pénzügyminiszter
építési és városfejlesztési miniszter
MT Tanácsi Hivatalának elnöke
Határidő: 1985. december 31.

b) Meg kell akadályozni a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek újbóli kialakulását, nagy gondot fordítva a megépült lakóházak és környezetük megóvására, az új települések kommunális ellátottságának javítására.

Felelős: megyei (fővárosi) tanácsok elnökei
Határidő: folyamatos.

c) Egységes szerkezetbe kell foglalni a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolására vonatkozó minisztertanácsi határozatokat, valamint egyéb jogszabályokat.

Felelős: építésügyi és városfejlesztési miniszter,
MT Tanácsi Hivatalának elnöke,
MT Titkárságának vezetője
Határidő: 1986. március 31.

3.) Megkülönböztetett figyelmet kell fordítani a cigány lakosság kulturális színvonalának emelésére, valamint a közoktatás és a felsőoktatás fejlesztési programja [2008/1984. (V. 28.) Mt. h., 3174/1984. Mt.h. számú határozatok] keretében, illetőleg azzal összhangban a cigány fiatalok oktatására és nevelésére. Ennek megfelelően:

a) A cigány gyermekek három éves koruktól mind nagyobb számban részesüljenek óvodai nevelésben. Ahol óvoda működik, az oktatásról szóló 1985. évi I. törvény 43. § (3) bekezdése alapján kötelezően el kell rendelni azoknak az óvodai nevelésben való részvételét, akiknek a fejlődését a családi nevelés nem tudja kielégítően biztosítani. Az ehhez szükséges személyi és tárgyi feltételeket fokozatosan meg kell teremteni.

Felelős: művelődési miniszter,
megyei (fővárosi) tanácsok elnökei
Határidő: folyamatos.

b) Speciális programokat kell kidolgozni elsősorban az óvodába járó, valamint az általános iskola alsó tagozatában tanuló cigány gyermekek szociális-kulturális és nyelvi hátrányainak enyhítésére. Megfelelő intézkedésekkel segíteni kell az analfabetizmus felszámolását, a tankötelezettség betartását. Ezzel egyidejűleg fokozatosan meg kell szüntetni a cigány osztályokat.

Felelős: művelődési miniszter,
Határidő: program kidolgozására 1986. szeptember 30., utána folyamatos.

c) Az iskolai tananyagokban kapjanak helyet a cigányság kultúrájára, értékes hagyományaira vonatkozó ismeretanyagok.

Felelős: művelődési miniszter
Határidő: folyamatos.

d) Oktatási-nevelési módszertani útmutatót kell kidolgozni a cigány gyermekeket is tanító pedagógusok számára, figyelemmel a kétnyelvűségből adódó problémákra is.

Felelős: művelődési miniszter
Határidő: 1986. augusztus 31.

e) Gondoskodni kell a cigány fiatalok közép- és felsőfokú intézményekben való továbbtanulásának fokozott támogatásáról. Kerüljön előtérbe a pedagógus, egészségügyi, népművelői pályákra való orientálás.

Felelős: művelődési miniszter,
egészségügyi miniszter,
Országos Tervhivatal elnöke,
megyei (fővárosi) tanácsok elnökei (a közép fokú oktatási intézmények tekintetében)
Határidő: 1985. december 31.,
utána folyamatos.

f) Folytatni kell a hadköteles korú, alacsony iskolai végzettségű fiatalok (3-5 osztályt végzettek) katonai szolgálatra történő nagyobb arányú behívására vonatkozó gyakorlatot. A szolgálat ideje alatt elő kell segíteni a fiatalok speciális kiképzése keretében történő tanítását, szakképzését, munkára nevelését és egészségi állapotuk javítását.

Felelős: honvédelmi miniszter
művelődési miniszter

Határidő: 1985. december 31.,
utána folyamatos.

g) A pedagógusok – elsősorban az óvónők és a tanítók – képzésében és továbbképzésében kapjanak nagyobb helyet a cigányságra vonatkozó, előítéletektől mentes, a nevelő-oktató munkában alkalmazható ismeretek.

Felelős: művelődési miniszter
megyei (fővárosi) tanácsok elnökei

Határidő: folyamatos.

h) Meg kell vizsgálni, milyen anyagi és erkölcsi ösztönzéssel lehet elősegíteni, hogy a cigány gyermekek nevelésében a jelenleginél több, a cigányság által beszélt nyelveket értő pedagógus vegyen részt.

Felelős: művelődési miniszter,
pénzügyminiszter

Határidő: 1985. december 31.

i) Az egészségügyi intézmények a közművelődési intézményekkel együttműködve az ismeretterjesztő előadásokon, foglalkozásokon kiemelten foglalkozzanak az egészséges táplálkozás, életmód és családtervezés fontosságával, valamint a fiatalok és nők körében tapasztalható dohányzás és alkoholizmus súlyos következményeivel.

Felelős: egészségügyi miniszter,
művelődési miniszter,
belügyminiszter,
megyei (fővárosi) tanácsok elnökei

Határidő: folyamatos.

4.) a) A Minisztertanács egyetért azzal, hogy az érdekelt állami szervek – a Hazafias Népfront Országos Tanácsával együttműködve – kezdeményezzék cigány kulturális szövetség létrehozását, amelynek általános feladata a cigány lakosság társadalmi beilleszkedésének elősegítése.

Felelős: művelődési miniszter,
MT Tanácsi Hivatalának elnöke,
pénzügyminiszter

Határidő: 1985. augusztus 31.

b) Meg kell vizsgálni, egy cigányságnak szóló lap megindításának lehetőségét.

Felelős: művelődésügyi miniszter,
pénzügyminiszter,
MT Tájékoztatási Hivatalának elnöke,
MT Tanácsi Hivatalának elnöke
Határidő: 1985. augusztus 31.

c) A cigányság megőrzésre méltó kulturális hagyományainak ápolására, valamint a cigánysággal kapcsolatos egyes közművelődési feladatok ellátására önálló múzeumot kell létesíteni, vagy e feladatok gondozásával egy meglévő múzeumot kell megbízni. Önálló múzeum kialakítása központi költségvetési kihatással nem járhat.

Felelős: művelődési miniszter,
pénzügyminiszter,
MT Tanácsi Hivatalának elnöke
Határidő: 1985. december 31.

d) Az iskolán kívüli hatékony művelődéshez szükséges egyéb módszereket ki kell alakítani.

Felelős: művelődési miniszter
megyei (fővárosi) tanácsok elnökei
Határidő: folyamatos.

5.) a) A szociálpolitika közép- és hosszú távú fejlesztésének keretében kapjon megfelelő helyet a hátrányos és a halmozottan hátrányos helyzetű cigány családok és csoportok saját erőfeszítésükkel is számoló szociális támogatása, valamint a cigányság körében is előforduló társadalmi beilleszkedési zavarok kezelésének megoldása.

Felelős: Országos Tervhivatal elnöke,
egészségügyi miniszter,
MT Tanácsi Hivatalának elnöke,
megyei (fővárosi) tanácsok elnökei.
Határidő: 1985. december 31.
utána folyamatos.

b) A családgondozói hálózat fokozatos kiépítésénél (3060/1984. Mt.h. számú határozat) a családgondozók feladatainak meghatározásánál, képzésénél és továbbképzésénél, valamint a Családsegítő Központok létrehozásánál külön is tekintettel kell lenni az arra rászoruló cigány lakosokkal való foglalkozás követelményeire, sajátosságaira.

Felelős: egészségügyi miniszter,
művelődésügyi miniszter,
pénzügyminiszter,
megyei (fővárosi) tanácsok elnökei
Határidő: 1985. december 31.
utána folyamatos.

6.) A tömegtájékoztatási fórumok helyezzenek nagyobb súlyt a szakszerű és pontos tájékoztatásra, ide értve a nem cigány lakosság szemléletének pozitív irányú formálását is. A televízió, a rádió és a sajtó olyan műsorpolitikát és tájékoztatáspolitikát folytasson, amely segíti a cigányság beilleszkedését és befogadását.

Felelős: MT Tájékoztatási Hivatalának elnöke
Határidő: folyamatos.

7.) Az állampolgári jogok és kötelességek megismerése és betartása érdekében a cigány lakosság körében fokozni kell a felvilágosító nevelést. Az állami szervek tegyék hatékonyabbá az ellenőrzést, a számonkérést és szükség esetén éljenek a jogszabályi szankciók következetes alkalmazásával. Különösen a csoportosan, illetve szervezeten végrehajtott, valamint az erőszakos bűncselekmények elkövetőivel és a közveszélyes munkakerülőkkel szemben kell az eddiginél szigorúbb intézkedéseket tenni. A hatályos jogszabályi keretek között vissza kell szorítani a bejelentés nélküli letelepedést, az engedély nélküli építkezést, kereskedést, házalást. Idült alkoholisták esetében fokozatosan kell alkalmazni az alkoholelvonó-kezelést, illetőleg zárt munkaterápiás intézetben való elhelyezést.

Felelős: belügyminiszter,
igazságügy-miniszter,
egészségügyi miniszter,
megyei (fővárosi) tanácsok elnökei
Határidő: folyamatos.

8.) A Magyar Tudományos Akadémia támogassa a cigányok helyzetének feltárására irányuló kutatásokat. Gondoskodni kell a kutatások gyakorlati hasznosításáról.

Felelős: Magyar Tudományos Akadémia
főtitkára,
a kutatóhelyeket irányító miniszterek
és országos hatáskörű szervek vezetői
Határidő: folyamatos.

9.) A cigány lakosság helyzetével kapcsolatos területi tapasztalatokat a miniszterek, országos hatáskörű szervek vezetői rendszeresebben és szervezettebben kísérik figyelemmel irányító tevékenységük során, fordítsanak figyelmet a feladatok végrehajtásának irányítására és a helyszíni ellenőrzésre is.

Felelős: miniszterek,
országos hatáskörű szervek vezetői
Határidő: folyamatos.

10.) A cigány lakosság helyzetének javításával foglalkozó Tárcaközi Koordinációs Bizottság, valamint a megyei koordinációs bizottságok segítsék és rendszeresen ellenőrizzék a cigányság helyzetének javításával kapcsolatos feladatok végrehajtását, a társadalmi beilleszkedés folyamatát.

Felelős: a Tárcaközi Koordinációs Bizottság elnöke,
megyei (fővárosi) tanácsok elnökei
Határidő: folyamatos.

11.) A 3280/1976., valamint a 3301/1979. Mt. h. számú határozatok hatályukat veszítik.

Budapest, 1985. július 18.

Lázár György s. k.
a Minisztertanács elnöke

MNL OL XIX-A-83-b 3223/1985 (1253. d.) – Géppel írt tisztázat.

XXII/A

Jegyzőkönyv az Agitációs és Propaganda Bizottság üléséről**Budapest, 1986. június 10.**SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 1 gépelt és
53 sokszorosított példányban
Inf/428/1986.

Jegyzőkönyv

az Agitációs és Propaganda Bizottság 1986. június 10-i üléséről.

Jelen vannak: a Bizottság tagjai (kivéve Kósáné Kovács Magda és Radics Katalin elvtársnők), valamint Emőd Péter elvtárs, állandó meghívott.

Napirend:

[...]

3. Különfélék

[...]

Tájékoztató jelentés a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége megalakulásával kapcsolatos kérdésekről.

A Bizottság a tájékoztató jelentést tudomásul veszi. Felkéri Berecz János elvtársat, hogy a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége megalakulásáról tájékoztassa a Politikai Bizottságot.

Az állásfoglalást kapják: Berecz János, Köpeczi Béla és Radics Katalin elvtársak.

[...]

MNL OL 288. f. 41/1986/468. ő. e. – Géppel írt tisztázat.

XXII/B

**A Művelődésügyi Minisztériumnak a Magyarországi
Cigányok Kulturális Szövetsége megalakulásával kapcsolatos
kérdésekről tárgyában tett tájékoztató jelentése az MSZMP
KB Agitációs és Propaganda Bizottságának**

Budapest, 1986. május 16.

Művelődésügyi Minisztérium
Ikt. szám: 007/15/1986.

Szigorúan titkos!
Készült: 1 eredeti és
25 fotózott pld.-ban
1 példány: 17 lap
..... sz. példány

Tájékoztató

az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottságának

Tárgy: Tájékoztató jelentés a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége megalakulásával kapcsolatos kérdésekről

Előterjesztő: Köpeczi Béla

Budapest, 1986. június

Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottsága 1984. október 2-án kelt – a magyarországi cigánylakosság helyzetével foglalkozó – állásfoglalása felkérte a „Művelődési Minisztériumot, hogy a Hazafias Népfront Országos Tanácsával és a Minisztertanács Tanácsi Hivatalával együttműködve dolgozza ki javaslatait a cigányság kulturális értékeinek megőrzésére. Vizsgálja meg a további társadalmi beilleszkedést szolgáló cigány kulturális szövetség létrehozásának és egy cigányságnak szóló lap indításának feltételeit.”

A Művelődési Minisztérium aktív közéleti szerepet is vállaló cigányok – jelentős részükben értelmiségiek –, valamint az érintett állami és társadalmi szervek bevonásával megkezdte a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége megalakítását segítő munkálatokat. Ennek eredményeként napjainkra a Szövetség egyesületi jelleggel történő megalakulásához szükséges szellemi, szervezeti és gazdasági feltételek biztosítottak mondhatók.

A Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége alapszabály-tervezetében célul tűzte a magyarországi cigány etnikum kultúrájának, haladó hagyományainak őrzését, ápolását és fejlesztését, valamint művelődő közösségek létre-

hozását. Ellátja a cigányság kulturális érdekvédelmét. Tevékenységével, melyet a cigány etnikum kulturális hagyományaira alapozna, hozzá kíván járulni a cigánylakosságot érintő párt- és állami határozatokban megfogalmazott oktatási-kulturális célok megvalósításához. Kulturális szervező, felvilágosító-nevelő munkájával a cigánylakosság társadalmi beilleszkedési gondjainak csökkentésében vállal szerepet. Közreműködni kíván a magyarországi cigányság körében folyó közművelődési tevékenység szervezésében, a cigány kultúra értékes hagyományainak megőrzésében, továbbfejlesztésében, terjesztésében és ismertté tételében. Bemutatkozási lehetőségek szervezését tervezi a cigány kultúra különböző területein kiemelkedő teljesítményt nyújtók számára (zene, tánc, képzőművészet, történelem, irodalom stb.), s ösztönözni kívánja azoknak az összejövetelnek, konferenciáknak, fórumoknak a szervezését, amelyek alkalmat adnak a cigány kultúrával foglalkozó cigány és nem cigány szakembereknek aktuális elméleti és gyakorlati kérdések megvitatására. Képviseli a magyarországi cigányságot hazai és nemzetközi kulturális fórumokon.

A Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége működésének támogatására a Pénzügyminisztérium, a Művelődési Minisztérium költségvetésében évi 5 millió Ft-ot, a létrehozandó lap céljára évi 3 millió Ft-ot biztosít.

A Szövetség alakuló közgyűlése – tervezet időpontja június 12. – mintegy 80-100 aktív, a cigányság kiemelkedő képviselőiből tevődve össze. A közgyűlés dönt majd az alapszabály elfogadásáról és a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége egyesületi keretben történő megalakulásáról.

Az Agitációs és Propaganda Bizottság állásfoglalása

Az Agitációs és Propaganda Bizottság tudomásul veszi a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége megalakulása érdekében végzett előkészítő munkálatokról szóló jelentést, helyesnek tartja a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége Alapszabály-tervezetében megfogalmazott célokat.

Budapest, 1986. május 16.

Melléklet: 1 db.

MAGYARORSZÁGI CIGÁNYOK KULTURÁLIS SZÖVETSÉGE

Alapszabály TERVEZET

1. §

1. a Szövetség neve: MAGYARORSZÁGI CIGÁNYOK KULTURÁLIS SZÖVETSÉGE (MCKSZ)

A Szövetség neve cigány nyelven:

angol nyelven:

orosz nyelven:

német nyelven:

hindi nyelven:

francia nyelven:

spanyol nyelven:

2. A Szövetség címe:

3. A Szövetség működése kiterjed az ország egész területére, a magyarországi cigányság minden rétegére, az egész ETNIKUMRA.

4. A Szövetség pecsétje: Kör alakú festékes bélyegző, a kör belső vonalán, MAGYARORSZÁGI CIGÁNYOK KULTURÁLIS SZÖVETSÉGE felirattal. A kör középső terében egymás alá szedve:

5. A Szövetség szimbóluma:

2. §

1. A Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége (MCKSZ) (a továbbiakban: Szövetség) egyesületi jogállással rendelkező jogi személy, mely a Magyar Népköztársaság Alkotmányának szellemében az MSZMP és a Kormány művelődéspolitikájának megfelelően részt vállal a magyarországi cigányság műveltségi elmaradottságának megszüntetésében, illetve a társadalmi beilleszkedéshez szükséges szint elérésében.

2. A Szövetség 1. § 3. pontban meghatározott etnikumú közösségnek kulturális érdekképviselői szerve, mely a Magyar Népköztársaság Alkotmányában foglalt művelődési jogra, a szocialista művelődéspolitikai elveire alapozza tevékenységét.

3. A Szövetség a magyarországi cigányok művelődési közösségeinek és a cigányság társadalmi beilleszkedésében részt vállaló cigányok és a velük közösséget vállaló nem cigányok egyesülése.

3. §

A Szövetség célkitűzései

1. A Szövetség célkitűzései a magyarországi cigányság társadalmi beilleszkedését, az ehhez kapcsolódó egyetemes nemzeti és etnikumi kultúra elsajátítását, valamint a cigányság kulturális érdekképviselését, haladó hagyományaink ápolását szolgálja a Magyar Szocialista Munkáspárt politikája alapján, az állami- és társadalmi szervezetekkel együttműködve.

2. A Szövetség, mint kulturális érdekképviselési szerv etnikumának nyelvét, kultúrájának haladó hagyományait, a fejlődést segítő, családi és egyéb szokásait ápolja. Fellép a hamis előítéletek, a cigányság társadalmi beilleszkedését gátló propagandának, a tudománytalan, nem megalapozott tanulmányok ellen.

3. A Szövetség célul tűzte ki nemzetközi kulturális kapcsolatok kiépítését.

4. §

A Szövetség feladatai

1. A Szövetség kötelezettségeiből eredően: célkitűzéseit, etnikumának érdekeit a társadalom törvényeivel és a szocialista kultúra érdekeivel egyezteti.

a) A Szövetség etnikumának szervezésében az etnikumon belüli művelődési közösségeket: egyesületeket, klubokat, együtteseket szaktanáccsal látja el, megerősíti és erkölcsi támogatást nyújt részükre.

b) A Szövetség az ország területén működő kulturális, valamint gazdasági cigány közösségeket feltérképezi és működésüket figyelemmel kíséri.

c) A Szövetség azon helyeken (városok, város-kerületek, nagyközségek, falvak), ahol a cigányság lélekszáma szükségessé teszi, ott újabb kulturális közösségek szervezését kezdeményezi.

2. A cigányság társadalmi, kulturális és gazdasági felemelkedéséhez a kulturális programok mellett egyenlő értéket kap a munkaerőre való nevelés.

a) A Szövetség keretei között kialakult és vizsgálatok által is megerősített szakmai álláspontokkal megkeresi az arra illetékes szerveket.

b) Oktató és nevelő programjában a szakképzettség fejlesztését és a szakmák elsajátítását szorgalmazza, a fiatalok legjobbjainak értelmiségivé válását támogatja, ez irányba folytatja tevékenységét.

3. A Szövetség kulturális programjai között kapjon hangsúlyt az önismeretre, önbecsülésre, valamint a társadalom normáival megegyező önálló életmódra nevelés.

a) Szervezzen vagy segítsen megszervezni olyan munkaközösségeket, ahol a kultúra, a szocialista munkamorál, a társadalmi és személyi tulajdon iránti tisztelet egyenlő hangsúlyt kap és bázisai lehetnek a kulturális és szocialista fejlődésnek.

b) A Szövetség folytasson körültekintő vizsgálatot a népgazdaságilag fontos, valamint a cigányság fejlődését elősegítő rejtett vagy igénybe nem vett tartalékok feltárására (munkaerő, elhanyagolt de szükséges szakmák, megvalósítható és környezet- vagy népgazdaságilag értéket adó és szükségleteket pótló tevékenységek) és azokat a társadalom törvényeinek keretein belül kisebb vagy magasabb szintű vállalkozásokon keresztül a társadalom, valamint a cigányság javára az arra illetékes szervek egyetértésével hasznosítsa.

4. A Szövetség, valamint az állami vagy társadalmi szervek kapcsolatainak tartalmát, formáit és módszereit a mindenkori feladatok jellege határozza meg.

5. A Szövetség a cigánylakosságot érintő művelődési döntések előkészítése és végrehajtása során, az állami és társadalmi szervek felkérésére vagy saját kezdeményezéséből véleményt nyilvánít, illetve azoknál intézkedést kezdeményez és javaslatot tesz.

6. A Szövetség végezzen alapos felmérő munkát a cigányság szellemi szintjének emelése ügyében, kezdjen tárgyalást a művelődési, valamint az oktatási intézményekkel a célok megvalósítása érdekében.

a) A Szövetség szervezzen önmaga vagy más társadalmi szervekkel tudományos összejöveteleket, konferenciákat, fórumokat, amelyen alkalmat teremt a cigány kultúrával foglalkozó cigány és nem cigány szakembereknek elméleti és gyakorlati kérdések megvitatására. Ezen szakmai vitákon kialakult tudományos álláspontokat juttassa el arra illetékes szervekhez.

b) Vizsgálja meg az élő cigány nyelv, kultúra közvetítésre való alkalmasságát és mint etnikumának jogait, érvényesítse a kultúra és az oktatás területén.

c) Teremtsen lehetőséget a cigány kultúra társadalmi megismeréséhez és biztosítsa a cigány kultúra különböző területein művészi szintre emelkedők számára a bemutatkozást.

d) Szervezzen cigány nyelvtanulási és a kultúra különböző területeit ismertető tanfolyamokat azon pedagógusoknak és más szakembereknek, akik a cigányság társadalmi beilleszkedésének területein dolgoznak.

e) Etnikumára részére a magyar kultúra és a szocialista erkölcs mind szélesebb terjesztése érdekében szervezzen előadásokat, tanfolyamokat, táborokat.

f) Kezdeményezze és kísérelje figyelemmel a körébe tartozó tudományos, művészeti és módszertani tanulmányok kiadását és azok gyakorlati felhasználását.

7) A Szövetség teremtsen anyagi forrást olyan tehetséges cigány fiatalokból álló, ének, zene, néptánc együttesek megszervezésére, amelyek belföldön és határainkon túl is magas szinten képviselik népi kultúránkat.

8) A Szövetség a cigányság érdekében teremtse meg azokat a kulturális

csatornákat, melyeken keresztül eljut a cigányság legkisebb közösségeihez, a családokhoz is.

a) Lépjen kapcsolatba az ország minden (intézményi, tömegszervezeti) cigányművelődés céljából létrejött klubbal, baráti körrel, népi együttessel, színjátszó csoportokkal, vállalattal vagy a helyi közművelődés által létrehozott cigány kulturális közösségekkel.

b) Működjön közre az anyagi támogatásuk ügyében és készítsen módszertani útmutatást a klubok, egyesületek működéséhez, melyben a Szövetség kulturális céljait, kapcsolatait, központi irányelveit ismerteti.

9) A Szövetség teremtsen gyümölcsöző kapcsolatokat az oktatási és kulturális intézetek országos szerveivel, valamint az azokhoz tartozó kulturális feladatokat ellátó intézetekkel, intézményekkel. Tegyen javaslatot az intézetek hatáskörén belül működő cigányok oktatásával kapcsolatban és adjon meg minden segítséget a jobb eredmények eléréséhez.

10) A Szövetség létrehozza a cigányok társadalmi beilleszkedését és a magyarországi cigányság kultúráját terjesztő írásos fórumot (folyóiratot).

5. §

A Szövetség szervezeti felépítése

- a) közgyűlés
- b) elnökség
- c) ellenőrző bizottság
- d) titkárság

1. A Szövetség legfőbb szerve a Közgyűlés, mely az egyesületébe felvett tagok összességét képviseli és a Szövetséget érintő minden kérdésben dönthet:

a) A Szövetség Elnökségének és háromtagú Ellenőrző Bizottságának megválasztása;

b) Az Elnökség vagy Elnök beszámolójának megvitatása és előterjesztésének jóváhagyása;

c) A Szövetség alapszabályának esetleges módosítása, a főbb feladatok meghatározása, a Közgyűléshez fellebbezett ügyek érdemleges eldöntése;

d) A Szövetség feloszlása kérdésében javaslatot tehet.

e) A Szövetség feloszlása esetén vagyonának hova fordítása.

f) Tagdíj összegének megállapítása

2. A Közgyűlést háromévenként, de az Elnökség határozatára vagy a tagok egyharmadának (a cél megjelölésével) az Elnökséghez benyújtott kívánságára, valamint a felügyeleti szerv indítványára össze kell hívni.

3. A Közgyűlés helyét, idejét és napirendjét az összehívást megelőző legalább 15 nappal közölni kell a tagsággal és a felügyeleti szervvel.

4. A Közgyűlés akkor határozatképes, ha azon a tagságnak legalább a fele jelen van és annak kétharmada hozzájárul a határozathoz.

a) Az alapszabály módosítása, vagy a Szövetség feloszlása ügyében a tagok kétharmadának jelenléte és a jelenlévők kétharmadának egyetértése szükséges.

b) A határozatképesség hiánya miatt elhalasztott Közgyűlést 30 napon belül másodszor is össze kell hívni és az eredeti napirenden szereplő kérdésekben a megjelentek számától függetlenül határozatképes.

c) A Közgyűlés határozatait – a kétharmados szótöbbséget kívánó ügyek kivételével – egyszerű szótöbbséggel hozza. Szavazategyenlőség esetén az elnök szavazat dönt.

d) Az Elnökség és az Ellenőrző Bizottság megválasztásában vagy más esetekben, ha a tagság úgy kívánja, titkos szavazással kell dönteni.

e) A Közgyűlésről jegyzőkönyvet kell felvenni, mely tartalmazza a közgyűlés lefolyásának főbb mozzanatait, napirendjének pontjait, indítványait, határozatait és mellékletként a megjelent tagság névsorát kézjeggyel érvényesítve. A jegyzőkönyv két példányban készül, melyet az Elnök, jegyzőkönyvvezető és a megjelent tagok közül két személy írja alá. A jegyzőkönyv egy példányát 15 napon belül a felügyeleti szervnek meg kell küldeni.

6. §

Az Elnökség

1. Az Elnökséget a Szövetség tagjai közül a Közgyűlés 3 évre választja meg, mely két közgyűlés között irányítja a Szövetség tevékenységét.

a) Az Elnökség a Közgyűlések közötti időszakban dönteni jogosult minden olyan ügyben, mely nem kizárólag a Közgyűlés jogköre.

b) Az Elnökség jogosult a Szövetség szervezeti és Működési szabályzatának jóváhagyására.

c) A Szövetség évi költségvetésének megállapítására.

d) A Titkárság, mint ügyintéző szerv éves beszámolójának megtárgyalására.

2. Az Elnökség 11 tagú testület, mely tagjai közül (kivánság szerint titkos, vagy nyílt szavazással) megválasztja a Szövetség Elnökét, Alelnökét.

3. Az Elnökség tagjainak törlése, kizárása vagy lemondása esetén (tagjainak egyharmadát meg nem haladó mértékben) a Szövetség tagsága közül új tagokat hívhat az Elnökség soraiba.

4. A Szövetséget hatóságok előtt, illetőleg harmadik személlyel szemben az Elnök képviseli. Azonban jogkörét az Elnökség bármely tagjára vagy a Szövetség ügyvezető titkárára ruházhatja.

5. Az Elnökség üléseit negyedévenként, vagy ha az Elnökség tagjainak kétharmada úgy kívánja: 15 napon belül össze kell hívni.

6. Az Elnökség határozatait egyszerű szótöbbséggel hozza, szavazategyenlőség esetén az Elnök szavazata dönt.

7. Az Elnökség határozatait, ajánlásait írásba kell foglalni, melyek a Szövetség tagjai számára kötelező érvényűek.

8. Az elnökségi ülésekre – tanácskozási joggal – meg kell hívni a felügyelő szervek képviselőjét és az ügyvezető titkárt.

a) Az Elnökség ülésein tanácskozási joggal részt vehetnek a tárgyalat napirendi pontok témájában illetékes állami és társadalmi szervek képviselői, vagy külső szakértők.

7. §

A Titkárság

1. A Titkárság a Szövetségekre, illetve Egyesületekre vonatkozó jogszabályok, valamint a Közgyűlés és az Elnökség határozatai és ajánlásai alapján a Szövetség ügyviteli és gazdálkodási teendőinek ellátására hivatott Szövetségben belüli apparátus, mely közreműködik a Szövetség operatív munkájának szervezésében, valamint az Elnökség és a Közgyűlés üléseinek előkészítő munkáiban, végrehajtásában.

2. A Titkárság vezetője az ügyvezető titkár, akit – a Szövetség tagjai közül – az Elnökség bíz meg.

3. Az ügyvezető titkár gazdálkodási, pénzügyi és ügyviteli kérdésekben külön felhatalmazás nélkül is képviselheti a Szövetséget, ha azt az Elnökség másként nem rendeli.

4. A Titkárság munkájának megszervezése és irányítása az ügyvezető titkár feladata, aki munkájáért a közgyűlésnek, illetve az elnökségnek tartozik felelősséggel.

5. A Titkárság szervezetére és működésére vonatkozó részletes szabályokat – ideértve a kötelezettségvállalásra és az utalványozásra, kifizetésre vonatkozó előírásokat is – a Szövetség szervezeti és működési szabályai szerint kell megállapítani.

8. §

Az Ellenőrző Bizottság

1. Az Ellenőrző Bizottság feladata az éves költségvetés célszerű felhasználásának és a szabályszerű pénz- és vagyонkezelés ellenőrzése.

a) Az Ellenőrző Bizottság csak a közgyűlésnek van alárendelve.

b) Ha az Ellenőrző Bizottság két közgyűlés között súlyos hibákat, hiányosságokat fedezett fel és vizsgálatai megállapították azoknak eredetét, elkövetőjét, intézkedés végett, ha az ügy halaszthatatlan, kérheti az Elnökség, illetve az Elnök közbenjárását, intézkedését.

c) Az Ellenőrző Bizottságának joga van közvetlenül a főhatóságokhoz, vagy igazságügyi szervekhez fordulni, ha munkáját akadályoztatva látja.

9. §

1. A Szövetség ügyintéző és képviselő szerveinek tagjai (elnök, alelnök, titkár, területi és szakmai bizottsági szervezetek vezetői) csak büntetlen előéletű, magyar állampolgárok lehetnek és személyi adataikat a felügyeleti szervekhez be kell jelenteni.

10. §

A Szövetség tagjai

1. A Szövetség tagsága

a) rendes tagok 2. § 3-ja alapján

b) pártoló tagok

összességéből áll, azonban az Elnökség javaslatára a közgyűlés tiszteletbeli tagokat is választhat.

2. A Szövetség rendes tagjai csak nagykorú magyar állampolgárok lehetnek.

3. Pártoló tag az a természetes vagy jogi személy lehet, aki a Szövetség működéséhez, tevékenységéhez rendszeres anyagi, szakmai vagy egyéb támogatást nyújt.

4. Külföldi állampolgár a Szövetség tagjai sorába – pártoló tagként – vehető fel.

11. §

1. A Szövetség tagjainak jogai:

a) a Szövetség rendezvényein részt venni;

b) a Szövetség által nyújtott kedvezményeket és szolgáltatásokat igénybe venni;

c) a Szövetség ülésein felszólalni, javaslatokat tenni és szavazati jogait gyakorolni;

d) a Szövetség vezető testületeinek intézkedéseit vagy a Szövetség életében felmerült bármely kérdést a Szövetség fórumain megvitatni;

e) szakmai kísérleteikhez és elméleti-módszertani tevékenységeihez a Szövetség támogatását igényelni.

2. A Szövetség rendes tagja bármely szövetségi tisztségre megválasztható.

3. A Szövetség tagjai kötelesek a Szövetség célkitűzéseinek megvalósításában és tevékenységében aktívan részt venni;

- a) az alapszabály rendelkezéseit és a Szövetség szervezetei által hozott határozatokat és ajánlásokat megtartani, illetve végrehajtani.
- b) a megállapított tagdíjat rendszeresen fizetni.

12. §

1. A Szövetség tagjainak tagsága megszűnik, ha
  - a) kizárják,
  - b) törlik a tagság nyilvántartásából.
2. Ki kell zárni a Szövetség tagjainak sorából azt, aki a Magyar Népköztársaság törvényeivel, a Szövetség alapszabályával, illetve egyéb szabályaival szembehelyezkedik, vagy vét ellenük.
3. Törölni kell szövetségi tagságát annak, aki:
  - a) írásban kéri (kilép)
  - b) elhalálozott,
  - c) egy évi tagdíj ki nem fizetett hátraléka van és ismételt felszólításra sem rendezi,
  - d) aki a Szövetség életében huzamos idő óta nem vett részt.
4. Az Elnökség felfüggesztheti annak a tagságát, aki ellen büntető eljárás indult. Ilyen esetben a bírósági eljárás jogerős befejezését követően kell az illető személy tagságának ügyében intézkedni, dönteni. Felmentés esetén a felfüggesztés megszűnik, de a további tagságát körültekintően mérlegelni kell.

13. §

1. A Szövetség anyagi forrásai:
  - a) tagdíjak
  - b) pártoló tagok pénzbeli támogatása
  - c) a Szövetség tevékenységéből származó bevételek
  - d) állami támogatás
  - e) egyéb szervek anyagi támogatása (bel- és külföld).
2. A Szövetség állami és egyéb szervek anyagi támogatásait elfogadhatja.
  - a) A Szövetség külföldi szervek, intézmények anyagi támogatását csak az esetben fogadhatja el, ha azzal a magyar politikai és állami szervek is egyetértenek és egyetértésük írásosan bizonyítható.
  - b) Külföldi okmányok, tárgyak, művészi vagy egyéb létesítmények a Szövetségre ruházott ajándék, örökség, emlékmű létesítése, a Magyar Népköztársaság törvényei alapján fogadhatók el.
3. A Szövetség a tartozásaiért a szövetségi vagyonnal felel. A Szövetség szabályszerű pénz- és vagyonkezeléséért az Elnök és az ügyvezető titkár, személyi és anyagi felelősséggel tartozik.

14. §

1. A Szövetség a Művelődési Miniszter törvényességi felügyelete alatt működik, a Szövetség vezető tisztségviselőivel kötött munkaszerződés érvényességéhez a Művelődési Minisztérium hozzájárulását be kell szerezni.

2. A Szövetség által hozott, jogszabályba vagy az alapszabályba ütköző határozat megsemmisítését a felügyeleti szerv vagy a Szövetség bármelyik tagja kezdeményezheti.

3. A Szövetség köteles a felügyeletét ellátó szervnek működéséről (évente vagy külön felszólításra) jelentést tenni és működésének helyszíni vizsgálatát mindenben elősegíteni.

15. §

1. A Szövetség megszűnik, ha annak feloszlátását a felügyeleti szerv ki mondja.

2. A jelen alapszabályban nem érintett kérdésekben az egyesületekre vonatkozó jogszabályok rendelkezései az irányadók.

3. Az alapszabály a Szövetség bejegyzését követően válik érvényessé.

MNL OL 288. f. 41/1986/468. ő. e. – Géppel írt tisztázat.

XXIII/A

Jegyzőkönyv az Agitációs és Propaganda Bizottság üléséről**Budapest, 1987. május 12.**SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 1 gépelt és

56 sokszorosított példányban

Inf/748/1987.

Jegyzőkönyv

az Agitációs és Propaganda Bizottság 1987. május 12-i üléséről.

Jelen vannak: a Bizottság tagjai (Köpeczi Béla elvtárs kivételével), továbbá Bereczky Gyula, Gönci János és Szentés Tamás elvtársak, állandó meghívottak.

Napirend:

[...]

4. Különfélék

[...]

A cigányságnak szóló lap megjelenítése

Az Agitációs és Propaganda Bizottság egyetért azzal, hogy a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége gondozásában, a Lapkiadó Vállalat kiadásában „Cigányújság” címmel kéthetenként megjelenő új lapot indítsanak. A szerkesztés elveiben és gyakorlatában a lap igazodjék a Cigányok Kulturális Szövetsége által megjelölt feladatokhoz: legyen fóruma a cigányság értékes hagyományai bemutatásának; a cigány alkotóművészet megismertetésének; a dolgozó cigányság társadalmi szerepének pozitív életminták révén történő népszerűsítésének, a családi élet, a gyermeknevelés, az egészségügyi felvilágosítás aktuális kérdései feldolgozásának.

Az állásfoglalást kapják: Lakatos Ernő, Köpeczi Béla és Bányász Rezső elvtársak.

[...]

MNL OL M-KS-288. f. 41/1987/487. ő. e. – Gépel írt tisztázatot.

XXIII/B

**Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának javaslata
az Agitációs és Propaganda Bizottságnak új lap indítására****Budapest, 1987. május 5.**MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA
Agitációs és Propaganda
OsztálySZIGORÚAN BIZALMAS!
Készült: 1 pld.-ban.
Ikt. sz. Ag/424/2.JAVASLATaz Agitációs és Propaganda Bizottságnak
új lap indítására.

Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottsága 1984. októberi állásfoglalásában felkérte a Minisztériumot, hogy „a Hazafias Népfront Országos Tanácsával és Minisztertanács Tanácsi Hivatalával együttműködve dolgozza ki javaslatait a cigányság kulturális értékeinek megőrzésére. Vizsgálja meg a további társadalmi beilleszkedést szolgáló cigány kulturális szövetség létrehozásának és egy cigányságnak szóló lap indításának feltételeit.”

A Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége – egyesületi jogállással – 1986. június 12-én alakult meg. A szövetség 1986. október 31-i elnökségi ülésén döntést hozott, hogy „Cigányújság” (RománoNyévipé) címmel lap induljon. A szövetség az alábbi feladatokat jelölte meg: „A lap legyen fóruma a cigányság értékes hagyományai bemutatásának; a cigány alkotóművészet értékei (irodalom, képzőművészet stb.) megismertetésének; a dolgozó cigányság társadalmi szerepének pozitív életminták révén történő népszerűsítésnek; a családi élet, a gyermeknevelés, az egészségügyi felvilágosítás aktuális kérdései feldolgozásának.”

A Lapkiadó Vállalat – a Tájékoztatási Hivatal és az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya egyetértésével – megjelentette a Cigányújság próbaszámait. A lap olyan nagy érdeklődést váltott ki az olvasók körében, hogy az induló 15 ezres példányszámot 20 ezerre kellett emelni. A Tájékoztatási Hivatal a lap előállításához 13 tonna újságnymó papírt biztosított a Lapkiadó számára. A Pénzügyminisztérium a Cigányújság céljára a Művelődési Minisztérium költségvetésében 3 millió forintot biztosított. A lap rendszeres megjelenítésének tárgyi és személyi feltételei adottak.

Állásfoglalás-tervezet

A Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége gondozásában a Lapkiadó Vállalat kiadásában két hetenkénti gyakorisággal jelenjék meg a Cigányújság (Románo Nyévipé). A szerkesztés elveiben és gyakorlatában a lap igazodjék a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége által megjelölt feladatokhoz. Válgjon a cigányság értékes hagyományait, alkotóművészetét bemutató kedvelt orgánummá. Kínáljon értékes életmintákat, népszerűsítse a családi élet szépségeit.

A Cigányújság A/3 formátumban, 8 oldal terjedelemben, 20 000 példányban kerüljön forgalomba. A lap példányonkénti eladási ára 4,50 Ft.

Budapest, 1987. május 5.

(Lakatos Ernő)

MNL OL M-KS-288. f. 41/1987/487. ő. e. – Gépel írt tisztázat.

XXIV/A

Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság üléséről**Budapest, 1988. november 15.**

SZIGORÚAN BIZALMAS

Készült: 1 gépelt és

2 fénymásolt pld.-ban

JEGYZŐKÖNYV

a Politikai Bizottság 1988. november 15-én megtartott üléséről

Jelen vannak: Berecz János, Csehák Judit, Hámori Csaba, Iványi Pál, Lukács János, Németh Miklós, Nyers Rezső, Pozsgay Imre, Szabó István, Tatai Ilona, továbbá Borbély Gábor, Fejti György, Jassó Mihály, Pál Lénárd, Stadinger István, Szűrös Mátyás és Thürmer Gyula elvtárs.

Az ülésen nem vesz részt (szolgálati okokból külföldön van): Grósz Károly elvtárs; nem vesz részt továbbá Gyenes András és Major László elvtárs.

Napirend:

1./ Javaslat a nemzetiségi törvény irányelveire

Előadó: Radics Katalin elvtársnőMeghívott: Varga Péter, Kulcsár Kálmán és Harsányi László elvtárs

[...]

1./ Javaslat a nemzetiségi törvény irányelveire

Előadó: Radics Katalin elvtársnő

Kérdést tett fel: Németh Miklós,

Borbély Gábor, Fejti György és

Lukács János elvtárs

Hozzászólott: Fejti György, Pozsgay Imre,

Nyers Rezső, Németh Miklós, Stadinger István,

Tatai Ilona, Pál Lénárd, Kulcsár Kálmán,

Szűrös Mátyás és Lukács János elvtárs

A Politikai Bizottság úgy határoz, hogy az előterjesztést a „Különfélék” című napirendi pont keretében a Központi Bizottság november 22-én kezdődő ülése elé terjeszti.

Megbízza Pál Lénárd elvtársat, hogy az előterjesztés címét és szövegét a vitában elhangzott észrevételek figyelembevételével pontosítsa; a dokumentumot kiküldés előtt mutassa be Lukács János elvtársnak.

Helyesli, hogy a Központi Bizottság elé kerülő előterjesztésbe épüljenek be a Politikai Bizottság nemzetiségi kérdésekkel foglalkozó határozatának megfelelő részei.

A Politikai Bizottság hatálytalanítja 1961-es és 1979-es, cigányságról szóló határozatának azt a részét, amelyben a cigányságot etnikai csoportnak minősíti és elveti nemzetiségként való kezelésüket. Ez politikai oldalról lehetőséget ad arra, hogy a törvény életbelépését követően magukat cigánynak valló állampolgárok megbízásából szervezeteik kezdeményezhessék nemzetiséggé válásukat. (Ilyen kezdeményezés állampolgárok és szervezet részéről is történt.)

[...]

MNL OL M-KS-288. f. 5/1988/1043. ő. e. – Géppel írt tisztázat.

XXIV/B

Az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályának javaslata a Politikai Bizottságnak a nemzetiségi törvény irányelveire**Budapest, 1988. november 1.**MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁG
TUDOMÁNYOS, KÖZOKTATÁSI
ÉS KULTURÁLIS OSZTÁLYASzigorúan bizalmas!
Készült: 2 példányban
Tu/239/25
Látta: Pál Lénárd
88.11.09.JAVASLATa Politikai Bizottságnak
a nemzetiségi törvény irányelveire

A Magyar Népköztársaság nemzetiségi politikájának elvei az elmúlt évtizedek fejlődésének eredményeként alakultak ki, s napjainkra megszilárdultak. Az Alkotmány – az állampolgárok alapvető jogairól és kötelezettségeiről szóló fejezetben – 1949 óta rendelkezik a Magyarországon élő nemzetiségek egyenjogúságairól, anyanyelvük használatáról, anyanyelven történő oktatásuk, valamint saját kultúrájuk megőrzésének és ápolásának jogáról. Jogrendszerünkben azonban hiányzik a nemzetiségi jogok átfogó, korszerű és a szükséges mértékig részletes szabályozása.

Az ország gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális életének megújulása, a politikai és jogi intézményrendszer reformja, valamint a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának aláírásával vállalt kötelezettségünk is megkívánja a mindezek szerves részét alkotó nemzetiségpolitikai gyakorlat továbbfejlesztését. A Magyar Népköztársaság szocialista elveken alapuló nemzetiségpolitikai törekvéseit az Alkotmány megújítása mellett egy önálló nemzetiségi törvény megalkotásában is ki kell fejezni. A törvény a következő évtizedekre kereteket teremthet a Magyar Népköztársaságban élő nemzeti többség és a nemzeti kisebbségek társadalmi viszonyainak fejlesztésére, meghatározhatja a kisebbségek fejlődéséhez szükséges jogi feltételeket, elősegítheti a kedvező társadalmi közhangulat kialakulását, hozzájárulhat a társadalom – különbözőségeik elismerésén alapuló – egységének erősítéséhez, a tolerancia, a szolidaritás és internacionalizmus megszilárdításához.

Ennek megfelelően dinamikus és több évtizedre érvényes módon kell kifejezni a nemzetiségi érdekeket, összhangban a társadalmi fejlődés hosszú távú céljaival.

A nemzetiségi törvény irányelveinek kidolgozásában szakértőkből, a nemzetiségi szövetségek vezetőiből, illetékes állami és tanácsi tisztségviselőkből, valamint a KB érintett osztályainak képviselőiből álló munkacsoport működött közre.

A törvény megalkotásánál figyelembe kell venni a sajátos, főképp legújabb kori történelmünk során kialakult magyarországi adottságokat, illetve a nemzetiségekkel, kisebbségekkel kapcsolatos általános kérdések hazai megjelenési formáit.

Idetartozik elsődlegesen az a körülmény, hogy a hazai kisebbségek nem összefüggő tömbökben, jól meghatározott területeken élnek, hanem többé-kevésbé szétszórta, az ország területén egyenlőtlenül elszórt csoportokban, s általában még az úgynevezett nemzetiségi vidékeken vagy településeken sem alkotják a lakosság többségét. Ennek következtében a nemzetiségi jogok együttesét a nemzetiségi közösségekhez (s nem tájegységekhez, területekhez) kell kapcsolni.

Sajátos történelmi adottság továbbá, hogy Magyarországon a 40-es évek végén és az 50-es években – a kitelepítések, lakosságcsere, illetve az egyes nemzetiségi csoportokkal szembeni gyanakvás, ellenézés következtében, de egyéb gazdasági-társadalmi okokból is – széleskörűen megindult a nemzetiségi helyzetből való menekülés, az asszimilációra való törekvés, s elkezdődött a nemzetiségek felszámolódásának folyamata. A későbbiekben – az MSZMP és a kormány pozitív nemzetiségi politikájának is köszönhetően – ez a folyamat lelassult. A jelenlegi helyzetben lehetőség van e folyamatok fékezésére, majd megállítására. Éppen ezért a törvény megalkotása során is számot kell vetni azzal, hogy az állam nem elégedhet meg a nemzetiségi jogok iránti spontán igények kielégítésével, hanem törekedni kell az igény felkeltésére és ösztönzésére is.

Különös figyelmet igényel a nemzetiséghez való tartozás kritériumainak kérdése. Az előkészítés során is megmutatkozott, mennyire szükséges egyértelműen hangsúlyozni: az etnikai értelemben vett „származás” a demokratikus jogrendszerekben meghatározhatatlan kategória, ilyen megoldás a fasiszta ún. faji törvényekre való közvetett vagy közvetlen utalást jelent. Az emberi jogokkal kapcsolatos nemzetközi normáknak megfelelően tehát a nemzetiséghez való tartozás csak az egyén szuverén döntésén, alanyi jogából folyó elhatározáson alapulhat.

Egyenként a Magyar Népköztársaság állampolgárai bármilyen, a világban létező nemzetiséghez tartozónak vallhatják magukat. Ahhoz azonban, hogy a törvényben lefektetendő állami kötelezettségeket az állam központi, illetve helyi szervei biztosítsák, az szükséges, hogy a nemzetiségek által alakított országos szövetségek az állami kötelezettségek igénybevételének szándékát kifejezzék, s ezt az Országgyűlés elfogadja – azáltal, hogy az adott nemzetiségeket a törvény függelékében feltünteti.

A törvény célja

1. A törvény elsődleges célja, hogy a maga eszközeivel biztosítsa a magyarországi nemzetiségek sajátosságainak megőrzését, e sajátosságok kibontakozását és akadálytalan fejlődését. Ennek érdekében a törvénynek egy aktív kisebbségvédelmi politika alapelveit kell rögzítenie, mely államunk nemzetiségpolitikájának alapja. Meg kell határozni a nemzetiségek egyéni és kollektív jogait, továbbá az állami szervek ezekkel kapcsolatos költségeit; biztosítani kell a nemzetiségi sajátosságok érvényesülésének anyagi és személyi feltételeit.

2. A törvény teremtsen feltételeket ahhoz, hogy a nemzetiségek mint kollektívák és a nemzetiségi lakosok mint egyének nemzeti sajátosságaik és identitásuk feladása nélkül illeszkedhessenek a Magyar Népköztársaság társadalmába.

3. A törvénynek a társadalom alapvető egységét és összetartozását a sajátos nemzetiségi jogok megszilárdításával párhuzamosan kell erősítenie, s biztosítékot kell nyújtania a nemzetiségeknek az elkülönítés és mindenfajta hátrányos megkülönböztetés ellen is.

4. A nemzetiségi jogok egyértelmű rögzítése, tényleges gyakorlásuk biztosítása – viszonyosságra való tekintet nélkül a nemzetközi kapcsolatokban – a Magyar Népköztársaság alkotmányos kötelezettsége.

5. A törvénynek az emberi jogi és kisebbségvédelmi elvek szoros figyelembevételével rendeznie kell a magyarországi cigánység státuszát is.

A törvény alapelvei

1. A nemzetiségi jogok sajátos jogok, amelyeket az állam aktív kisebbségvédelmi politikájának és demokratikus jellegének megfelelően, az emberi jogok állami szintű védelmének részeként köteles nemzetiségi állampolgárai számára biztosítani. A nemzetiségi lakosok és a többi állampolgár teljes jogegyenlősége tehát magától értetődő, de önmagában nem elegendő követelmény.

2. Az állampolgár szuverén személyi joga annak eldöntése, hogy valamely nemzetiség tagjának tekinti-e magát avagy nem, s döntése abban nyilvánul meg, hogy a nemzetiségi lakosokat megillető egyéni jogokat, illetve a nemzetiségeket megillető kollektív jogokból való részesedést részben vagy egészben igényli magának és (vagy) kiskorú gyermekeinek. E döntését s annak érvényesítését semmilyen szerv nem akadályozhatja; az államnak minden lehetséges intézkedéssel biztosítani kell, hogy döntéséből sem politikai jogai sem gazdasági vagy munkavállalási lehetőségei szempontjából hátránya ne származhassék. A törvényből eredő állami kötelezettségeket azon nemzetiségek számára kell az állam központi és helyi szerveinek biztosítania, amelyek a törvény függelékében szerepelnek.

3. A jogok biztosítása, a jogok gyakorlásának lehetővé tétele alapvetően az állam – a központi, ill. helyi állami szervek – feladata; ugyanakkor maximálisan biztosítani kell e tekintetben is az állampolgárok kezdeményezései és szerveződési lehetőségeit; kereteket kell teremteni arra, hogy a nemzeti-ségek oktatási, kulturális stb. tevékenységüket saját kezdeményezésükből és saját erejükből is kifejezhessék. A nemzetiségeknek és szervezeteiknek rendelkezniük kell azzal a joggal, hogy az állami intézmények nemzetiségi vonatkozású tevékenységét ellenőrizhessék és értékeljék.

4. A nemzetiséghez való tartozás vagy nem tartozás nem lehet sem negatív megkülönböztetés, sem előnyszerzés alapja. A nemzetiségi hovatartozás hatósági rögzítése, állami igazolványban, útlevélben stb. való feltüntetése nem engedhető meg, származási kritérium sem vehető tekintetbe.

5. A népszámlálás kérdését külön meg kell vizsgálni, és úgy kell megszervezni, illetve végrehajtani, hogy az alapelvek érvényesülését és a nemzetiségi törvény megvalósítását segítse elő. Ebből a célból tudományos adatgyűjtéseket is kell végezni az itt megfogalmazott általános alapelvek tiszteletben tartásával.

A nemzetiségi jogok fő tartalma

Előzetes megjegyzések:

- a) Nem részei e felsorolásnak azok az általános állampolgári jogok, amelyek mindenkit megilletnek, de amelyet a nemzetiségi lakosok vagy csoportok sajátos nemzetiségi céllal, tartalommal vehetnek igénybe. Ezek között legfontosabb az egyesülési jog, amelynek értelmében a nemzetiségi állampolgárok joga, hogy a törvény megszabta lehetőségekkel élve – különböző egyesületeket alakítsanak, amelyeknek sorsa a helyi kulturális vagy egyéb célú egyesületektől, kluboktól az országos szövetségekig vagy társadalmi szervezetekig terjedhet, s célja lehet bármely, a nemzetiségi törvényben foglalt vagy általános állampolgári jog gyakorlásának biztosítása, elősegítése;
- b) a nemzetiségi jogok bármelyikének igénybevétele értelemszerűen soha nem jelentheti azt, hogy a nemzetiségi lakos a társadalom többi tagját megillető azonos jogok igénybevételéről lemond vagy azokból kizárható; a magyar nyelv és kultúra tanulmányozása, a magyar oktatási intézmények igénybevétele, a magyar nyelvhez, kultúrához való kötődés fenntartása a nemzetiségi lakosoknak a nemzetiségi jogok igénybevétele esetén is magától értetődő joga.

1.) A nemzetiségi nyelv (anyanyelv) használatának joga

Kollektív nyelvhasználati jogként a nemzetiségi vagy vegyes lakosságú településeken biztosítandó a nyilvános hivatalos szövegek, feliratok, valamint

egyéb dokumentumok kötelező két- vagy többnyelvűsége (magyar, valamint nemzetiségi nyelv).

Az egyén anyanyelv használati joga az ország területén minden nyelv esetében korlátozatlan, ezért az egyéni nyelvhasználat kérdése csak a hatóságokkal való érintkezés viszonylatában merül fel.

E tekintetben az ország egész területén biztosítandó a nemzetiségi nyelvek használata a hatóságok és a bíróságok előtt, s a velük való minden szóbeli vagy írásos érintkezésben; a jog folyamatos gyakorlásának lehetővé tétele céljából a nemzetiségi, illetve a vegyes lakosságú vidékeken és településeken külön intézkedésekkel is elő kell segíteni az állami szervek felkészülését.

Megjegyzés: a nyelvhasználati jog gyakorlásának lehetősége az írásos érintkezésben feltételezi, hogy a nemzetiségi nyelv rendelkezik egy nyelvtani és helyesírási szempontból a nemzetiség egésze számára érvényesen szabályozott, „sztenderd” köznyelvi változattal, amely az írott nyelvhasználat alapjául szolgálhat.

2.) Az anyanyelven folyó oktatás joga

– Az arra illetékes állami (köztük tanácsi) szervek meghatározott számú gyermek jelentkezése esetén kötelesek biztosítani és támogatni a nemzetiségi anyanyelv oktatását a nemzetiségi nyelv sztenderd változata alapján (lásd fenti 1. pont, megjegyzés), valamint a nemzetiségi nyelv sztenderdizált változatán folyó teljes iskolai nevelést-oktatást az óvodától a középiskolával bezárólag, szükség esetén körzetesített vagy megyei szinten, kislétszámú igény esetén országos szinten. A nemzetiségi lakos e jogokkal egyéni döntése alapján élhet. A magyar nyelv és irodalom magyar nyelvű oktatása a nemzetiségi tannyelvű iskolákban a nem nemzetiségi lakos gyereke számára is lehetővé kell tenni a nemzetiségi nyelv tanulását, úgy, hogy ez a nemzetiségi anyanyelv-elsajátítását ne terhelje, ne korlátozza.

– Az e pontban meghatározott oktatási jogok keretében a nemzetiségek – az oktatási törvény előírásának megfelelően, esetleg annak szükséges módosításával – saját kezdeményezésű, illetve fenntartású és felügyeletű óvoda-, illetve iskolaalapítási joggal is rendelkeznek.

3.) A saját értelmiség kialakításának, saját kultúra megőrzésének és fejlesztésének joga

– Az állam köteles a nemzetiségi iskolák pedagógusainak, a nemzetiségi nyelv oktatóinak, a nemzetiségi közművelődés dolgozóinak, valamint a hatósági tolmácsoknak a kiképzését a magyar felsőoktatásban, illetve a nemzetiségi nyelvet általános felsőoktatási nyelvként használó országok felsőoktatási in-

tézményeiben biztosítani, s elősegíteni valamennyi értelmiségi pályán a képzés iránti igény felkeltését.

– Saját költségükön, állami illetve a nemzetiségek által alapított vagy külföldi adományozású ösztöndíjak segítségével a nemzetiségi fiataloknak legyen joguk a nemzetiségük nyelvét általános felsőoktatási nyelvként használó országok egyetemlein és főiskoláin diplomát szerezni; e diplomák egyenértékűségének elbírálására és honosítására a nemzetközi egyezmények és egyenértékűségi szabályok értelmében, az e szabályok megengedte maximális rugalmassággal kell az állami szerveknek eljárniuk. Azok a nemzetiségi fiatalok, akik saját költségükön szocialista országokban a nemzetiség nyelvét felsőoktatási nyelvként használó egyetemeken, főiskolákon folytatják tanulmányaikat, két sikeresen lezárt félév után tanulmányaikhoz állami támogatást igényelhessenek.

– A nemzetiségi értelmiség kialakítása és fejlesztése céljából végzendő külföldi tanulmányok a Nemzetiségi alapból (l. lent) adományozott ösztöndíjakkal is támogathatók.

– A magyar felsőoktatási intézményekbe való felvétel célját szolgáló vizsgákon – a magyar nyelv és irodalom vizsgák kivételével – a nemzetiségi fiataloknak legyen joguk anyanyelvükön vizsgázni. Ennek feltételeit a felsőoktatási intézményeknek kell megteremteni.

– A hatályos jogszabályok keretei között a nemzetiségi közösségeknek, illetve személyeknek joguk van könyveket kiadni, illetve kiadóvállalat alapítását kezdeményezni, nemzetiségi nyelvű műkedvelő vagy hivatásos művészeti (színházi, zeneművészeti stb.) csoportokat alakítani és fenntartani, hanglemezek és más hanghordozók, filmek, videokazetták gyártását kezdeményezni. A művészeti vállalkozások állami támogatása tekintetében – az igénybe vett központi és helyi erőforrásokon túlmenően – a tanácsai szerveken keresztül a Nemzetiségi alap (l. alább) segítsége is igényelhető.

– A minden állampolgárra érvényes jogszabályok alapján a nemzetiségeknek joguk van időszaki, illetve napilapok alapítására és fenntartására, ehhez adott esetben a Nemzetiségi alap segítségét is igényelve. A nemzetiségi nyelven, illetve a nemzetiséget érdeklő kérdésekről szóló televízió- és rádióműsorok sugárzása alapvető állami feladat. Támogatni kell a nemzetiségek által fenntartott zártláncú tv-hálózatok, kábel és tv-k kialakítását is.

– Állami közreműködéssel erősíteni kell a nemzetiségi települések népeség- és munkaerő-megtartó, illetve -vonzó erejét. E kérdést a helyi, megyei szakszerveknek folyamatosan figyelemmel kell kíséreniük, és adott esetben – központi állami szervekkel is – kezdeményezéseket kell tenniük megfelelő intézkedések megtétele céljából.

– A települések, illetve a megyék állami szerveinek figyelemmel kell kíséreniük, illetve támogatniuk kell a nemzetiségi lakosság tárgyi, építészeti, települési emlékeinek megőrzését.

4.) Érdekképviseleti jogok

– A nemzetiségek által alakított helyi egyesületek, országos szövetségek, társadalmi szervezetek a Minisztertanács nemzetiségi ügyekben illetékes tagjainál, a Nemzetiségi Konzultatív Bizottság (l. alább) elnökénél az általuk képviselt nemzetiségek nevében és érdekében közvetlenül eljárhatnak, illetve a nemzetiségi törvényben biztosított jogok megértése estén a megfelelő bíróságokhoz fordulhatnak (pl. alkotmánybírósághoz, közigazgatási bírósághoz). Nemzetiségi jogainak megtagadása vagy megsértése esetén az állampolgár egyénileg is jogorvoslatot kérhet az illetékes bíróságoktól.

– A törvény függelékben felsorolt nemzetiségek szövetségei jogosultak – a választási törvényben meghatározandó módon – az Országgyűlésben képviselőjelöltet állítani. Az egyéni választókerületekben választandó képviselő, valamint a tanácstagok jelölésénél a nemzetiségi érdekképviseleti szervek jogosultak az ajánlásokban, illetve a jelölést előkészítő bizottságok munkájában részt venni.

– A helyi önkormányzatokban a választási törvény és a tanácstörvény módosítása illetve részletes szabályainak kidolgozása során kell javaslatot tenni a nemzetiségek képviseletére.

– A vegyes lakosságú településeken és megyékben a közhivatali állások betöltésének szabályait szintén a megfelelő törvény keretei között kell szabályozni az aktív kisebbségvédelem figyelembe vételével.

5.) Jog az anyanemzettel való kapcsolattartáshoz

– A Magyar Népköztársaság síkraszáll a területén élő nemzetiségek és a velük egy nyelvű nemzetek kapcsolatainak erősítéséért. Külpolitikájában képviseli a nemzetiségek e kapcsolathoz fűződő érdekeit, törekszik a szükséges keretek kialakítására, amelyeket a nemzetiségek szervezeteik és intézményeik útján is hasznosítanak.

– A nemzetiségek egyesületeinek, szövetségeinek és társadalmi szervezeteinek, s az egyes nemzetiségi lakosoknak is jogot kell hogy biztosítson a törvény arra, hogy – amennyiben létezik ilyen – annak az országnak, illetve azoknak az országoknak állampolgáraival, oktatási és kulturális intézményeivel, amelyben az adott nemzetiségnek megfelelő anyanemzet él, akadálytalan kapcsolatot tartson fenn a Magyar Népköztársaság törvényes rendjének keretein belül, az anyanemzet országának sajtójával, kulturális életével megismerkedjék, az adott ország iskoláztatási lehetőségeit hasznosítsa.

Szervezeti, végrehajtási intézkedések

A nemzetiségi kérdésekben való állásfoglalás elősegítése, a nemzetiségi alap (1. alább) kezelése céljából – a Minisztertanács közvetlen tanácsadó és konzultatív szerveként – kívánatos egy Nemzetiségi Konzultatív Bizottság létrehozása, a Minisztertanács illetékes tagjának közvetlen felügyelete alatt.

A Nemzetiségi alapot a költségvetésből elkülönült, vállalati, magán, külföldi pénzeszközök befogadására is alkalmas pénzügyi alapként célszerű létrehozni. A Nemzetiségi alap elsősorban azt a célt hivatott szolgálni, hogy biztosítsa az ezt indokoltan igénylő helyi állami szerveknek a nemzetiségi törvény végrehajtásához, a nyelvhasználati, az oktatási és kulturális jogok biztosításához szükséges központi támogatást; egyes esetekben – pályázat alapján – lehetőséget nyújthat arra is, hogy a nemzetiségi szövetségek vagy szervezetek nagyobb anyagi erőfeszítést igénylő kulturális vagy hasonló jellegű kezdeményezéseihez (lapalapítás, kiadványok létrehozása stb.) forrásként szolgálhasson.

Az Országgyűlés bízta meg a Minisztertanácsot, hogy – a nemzetiségi érdekek-képviselői szervekkel és a tanácsokkal egyeztetve, időről időre a tényleges helyzethez alkalmazva – tartsa nyilván a törvény függelékében feltüntetett nemzetiségek által lakott illetve vegyes lakosságú települések listáját abból a célból, hogy egyes, a törvényből eredő állami kötelezettségeket ezeken a településeken biztosítsa.

A törvény függeléke

Kívánatos, hogy a Magyar Népköztársaságban élő nemzetiségek deklarálását a törvény maga ne tartalmazza. A függelék azokat a nemzetiségeket sorolja föl, amelyekkel kapcsolatban az állam jelentős anyagi konzekvenciákkal járó kötelezettségeket is vállal. A törvény függelékében való feltüntetést a magukat nemzetiségnek valló állampolgárok megbízásából a nemzetiségek országos szövetségei (társadalmi szervezetei) kezdeményezhetik az Országgyűlésnél.

Javaslat

a Politikai Bizottság határozatára

A Politikai Bizottság – a vitában elhangzottakkal kiegészítve – tudomásul veszi a nemzetiségi törvény irányelveire vonatkozó javaslatot.

Támogatja, hogy az irányelvek szövege megjelenjen a Társadalmi Szemlében valamint a nemzetiségi szövetségek lapjaiban (beleértve a Cigány Újságot is).

Felkéri a nemzetiségi szövetségeket: nyilvánítsanak véleményt az irányelvekről, a Hazafias Népfrontot pedig arra, hogy szervezze meg a nemzetiségi törvényjavaslat társadalmi vitáját.

Felkéri a Minisztertanácsot, hogy az irányelvek alapján és a társadalmi vita tanulságainak figyelembevételével készített törvényt 1989 végén nyújtsa be az Országgyűlésnek.

Budapest, 1988. november 1.

(Radics Katalin)

Záradék

A Politikai Bizottság hatálytalanítja 1961-es és 1979-es cigányságról szóló határozatának azt a részét, melyben a cigányságot etnikai csoportnak minősíti és elveti nemzetiségként való kezelésüket.

A nemzetiségi törvény irányelveiről szóló határozatot kapják:

- a KB titkárai,
- a KB osztályvezetői,
- a megyei, megyei jogú pártbizottságok és a Budapesti Pártbizottság első titkára,
- a Társadalmi Szemle főszerkesztője,
- az Országgyűlés elnöke,
- az Elnöki Tanács elnöke és titkára,
- a Minisztertanács tagjai,
- a Legfelsőbb Bíróság elnöke,
- a legfőbb ügyész,
- a Hazafias Népfront Országos Tanácsának elnöke és főtitkára,
- a nemzetiségi szövetségek elnökei és főtitkárai,
- a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetségének elnöke

MNL OL M-KS-288. f. 5/1988/1043. ő. e. – Géppel írt tisztázat.

Rövidítések jegyzéke

APB	Agitációs és Propaganda Bizottság
Agit. Prop. Bizottság	Agitációs és Propaganda Bizottság
ÁBMH	Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal
BkM, Bk. M.	Belkereskedelmi Minisztérium
BM	Belügyminisztérium
CS-lakás, cs-lakás	csökkentett komfortfokozatú lakás
DISZ	Dolgozó Ifjúság Szövetsége
et.	elvtárs
EÜM, Eü. M., EüM	Egészségügyi Minisztérium
ÉM	Építésügyi Minisztérium
ÉVM	Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium
Hazafias Népfront Orsz. Tan.	Hazafias Népfront Országos Tanácsa
H, h.	határozat
HM	Honvédelmi Minisztérium
HNF	Hazafias Népfront
Ikt. sz., ikt. sz.	iktatószám
IM	Igazságügyi Minisztérium
IpM	Ipari Minisztérium
KB	Központi Bizottság
KGM	Kohó- és Gépipari Minisztérium
kh.	kataszteri hold
Kíp. M.	Könnnyűipari Minisztérium
KISZ	Kommunista Ifjúsági Szövetség
KM	Közlekedési Minisztérium
K. M.	Kulturális Minisztérium
KNEB	Központi Népi Ellenőrzési Bizottság
Korm.	Kormány
KÖJÁL	Közegészségügyi és Járványügyi Állomás
KÖFA	Községfejlesztési Alap
KPM	Közlekedési- és Postaügyi Minisztérium
KSH	Központi Statisztika Hivatal
KTSZ, ktsz.	Kisipari Termelő Szövetkezet
Kult. M.	Kulturális Minisztérium
KV	Központi Vezetőség
Legf. Ü.	Legfőbb Ügyész
m.	megye
MCKSZ	Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége

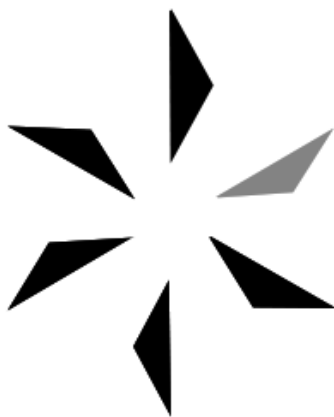
MDP	Magyar Dolgozók Pártja
MÉH	Melléktermék és Hulladék Egyesülés
MÉM	Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium
mj.	megyei jogú
M. M.	Művelődésügyi Minisztérium
MNB	Magyar Nemzeti Bank
MNDSZ	Magyar Nők Demokratikus Szövetsége
M. Nők Orsz. Tan.	Magyar Nők Országos Tanács
MSZMP	Magyar Szocialista Munkáspárt
MÜM, Mü. M.	Munkaügyi Minisztérium
MT	Minisztertanács
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
Mt. h.	Minisztertanácsi határozat
MT Táj. Hiv.	Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala
MT TO	Minisztertanács Tanácsszervek Osztálya
NDK	Német Demokratikus Köztársaság
Ni. M.	Nehézipari Minisztérium
NSZK	Német Szövetségi Köztársaság
OKISZ	Országos Kisipari Szövetkezet
OKTH	Országos Környezet- és Természetvédelmi Tanács
O. M.	Oktatási Minisztérium
OSZSZSZK	Oroszországi Szovjet Szövetséges Szocialista Köztársaság
OT	Országos Tervhivatal
OTP	Országos Takarékpénztár
OTSH	Országos Testnevelési Tanács
PB	Politikai Bizottság
PM	Pénzügyminisztérium
s. k.	saját kezűleg
sz.	számú
SZOT	Szakszervezetek Országos Tanács
SZÖVOSZ	Szövetkezetek Országos Szövetsége
SZTK	Szakszervezetek Társadalombiztosítási Központja
TIT	Tudományos Ismeretterjesztő Társulat
TKB	Tárcaközi Koordinációs Bizottság
TOT	Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa
TSZ, tsz	termelőszövetkezet
Tud. Pol. Biz.	Tudománypolitikai Bizottság
TÜK, Tük.	titkos ügykezelés
VB, vb	Végrehajtó Bizottság

A forráskiadványhoz az alábbi tanulmányok teljesen, vagy részlegesen felhasználásra kerültek:

- Hajnáczy Tamás (2013): A tibolddaróci barlanglakások felszámolása, avagy nem cigányok a CS-lakás programban. In: *Valóság*, 10. 80–98.
- Hajnáczy Tamás (2013): Az 1961-es párthatározat margójára. Dokumentumok az MSZMP KB PB 1961. június 20-án kiadott határozatának Borsod-Abaúj-Zemplén megyei végrehajtásáról. In: *Múltunk*, 1. 237–272.
- Hajnáczy Tamás (2013): „Karhatalommal a cigánytelepekért” In: *Kritika*, 7-8. 30–31.
- Hajnáczy Tamás (2014): Az 1961-es párthatározat margójára II. Dokumentumok az MSZMP KB PB 1961. június 20-án kiadott határozatának Borsod-Abaúj-Zemplén megyei végrehajtásáról. In: *Múltunk*, 3. 152–211.
- Hajnáczy Tamás (2014): Titkos ügyiratok a pártállam cigánypolitikájából. In: *Romológia*, 6-7. 110–143.
- Hajnáczy Tamás (2014): „Érzékeltetni kell, hogy az a kínlődés, amit 1961 óta folytatunk nem volt hiábavaló.” A pártállam cigánypolitikája az 1960-as, 1970-es években. In: Cserti Csapó Tibor (szerk.): *III. Romológus konferencia. Gypsy Studies – Cigány Tanulmányok* 33. Pécs: PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, 297–326.
- Hajnáczy Tamás (2015): A pártállam cigánypolitikája. A szektorális cigánypolitikától a kényszerasszimilációs cigánypolitika kritikájáig. In: *Esély*, 5. 54–92.
- Hajnáczy Tamás (2015): Cigánypolitika dokumentumokban 1956–1989. Részletek egy megjelenés alatt álló forráskiadványból. In: *Új Egyenlítő*, 2-3. 61–68.
- Hajnáczy Tamás (2015): Kádár János megjegyzései a „cigánykérdéshez” In: *Kritika*, 9–10. 12–13.

ILSA

